

1845 novel
nuptiae

1845 la 2. Parte

Summa Macabrum

Speculum

Choreo Mortuorum

1845

2
Roderic Zamora

Miroir de la Vie
Humaine et
Danse des Morts

3 miniatures et
1 gravure ajoutées

28566

T. 1263598
C. 71716297 *

SPECVLVM
OMNIVM STA-
TVVM TOTIVS OR-
BIS TERRARVM,

IMPERATORIS, PAPÆ, REGVM, CARDINA-
lium, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Ducum, Episcoporum, Princi-
pum, Abbatum, Comitum, Prælatorum, Baronum, Presbyterorum,
Nobilium, Clericorum, Ciuium, Mercatorum, Opi-
ficum, & Agricolarum;

Sortem generis humani, eiusque commoda & incommoda representans;

AUCTORE

RODERICO EPISCOPO ZAMORENSI ET CALA-
guritano in Hispania, Romanaq; Ecclesiæ Castellano & Referendario.

Cui ob similem materiam est adiunctum

MACABRI SPECVLVM MORTICINVM.

Vtrumque recensitum & editum ex Bibliotheca

V. N. MELCHIORIS GOLDASTI

HAIMINSFELDII & C.

HANOVIÆ apud Heredes Ioan. Aubrii, Anno 1613.

SPECULUM
OMNIVM STA-
TVM TOTIVS OR-
BIS TERRARVM

IMPERATORIS CAROLI QVINTI REGVM CAROLINI
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM

FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM

FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM
FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM FRANCORVM

ILLVSTRIBVS AC

Generosis Dominis,

DN. ZDENCKONI

ADALBERTO POPPELIO, BA-
roni à Lobkowitz, Domino in Chlumez, &c. S. Cæs.

Maiestatis Consiliario, & Supremo Regni
Bohemix Cancellario:

NEC NON

DN. GEORGIO BARONIA

Schœnach, Domino in utroque Karelats & Mil-
cken, S. Cæs. Maiestatis Consiliario, & Magni

Ducatus Silesia Marchionatusque
Lusatia Cancellario:

Dominis suis fauentibus & gratiosis,

**MELCHIOR GOLDASTVS HAIMINS-
FELDIVS, &c. S. P. D.**

Quotiens recordor eorum sermonum,
ILLVSTRES ac GENEROSI DOMINI,
(recordor autem quam sapissime)
quos familiariter mecum cadere de
rebus publicis tum Praga dignaba-
mini, tum Francofordia, totiens temperare mihi
vix possum quin exclamem;

Moribus antiquis res stat Germana virisque.

Adeo enim in vobis (præfiscine hoc dixerim) elucet atque emicat præfca illa maiorum virtus, adeo cana & antiqua fides, ut utrum prius in vobis demirer, summamne politica prudentia, an moderationis ecclesiastica, quarum utraque Imperium nostrum sanctissime constitutum & firmatum est, equidem ambiguus sim. Etsi Catonem, propter civilem eius conversationem & iustos mores, venerata est Romana antiquitas quasi cœlis delapsum, quid de vobis Germani sentiemus, quos novimus Dei immortalis munere atque dono turbata huic Reipublicæ concessos esse, ut prudentia vestra remigio clavus illius temperetur ac moderetur? Hoc namque ad munus & officium Cancellariorum attinere, Leges Imperii nostri, quarum sancendarum pars Serenissimus Rex Bohemia, tamquam Archiprinceps & Elector Imperii non minima exstitit, ordinaverunt. Quarum monitu, & insuper experientia teste ut didicistis, a nulla violenta solere esse diuturna; ita è contrario verum esse vetus illud verbum experimini, omnia b moderata durare. Eodem quippe modo cum Reipublicæ ingenio comparatum est, quo cum vini natura; quod nec dulce nimis, (quamquam id vulgo & generosum, & nobile, & præstantissimum appelletur ac censeatur) nec nimis acerbum ferre atatem

a ex Aristot.

b Senec. in
Troad.

EPISTOLA DEDICATORIA.

tempoteſt, ſed quod eſt, pro ratione aeris & loci, inter utrumque: ſic Status publicus, niſi pro tempeſtatis, occaſionis & rerum conditione miſceatur, vix ac ne vix quidem eſt, vt conſtans ac perpetuus perſeueret. Non longius abibo: Regnum veſtrum Bohemia videamus. Quod nunquam felicius, numquam quietius, numquam tranquillius exſtitit, quam quum à Diuis noſtris Sacraſſima memoria Imperatoribus, Sigifmundo, Maximiliano II. & Rudolpho II. pace Religionis æquabili conſtituta, ciuilitate & moderate gubernari cœptum eſt. abſque quo temperamento certiffimum eſt conſtatq; inter omnes, latiſſimas illas Imperii noſtri prouincias, quæ ſub Regni veſtri vniõne conſtitutæ ſunt, Bohemiam ſcilicet, Sileſiam, Morauiam, & Luſatiam, non modo in perpetuo motu exſtituras, ſed in alia omnia Dominia, exemplo Boruſſiæ ac Liuoniæ, abituras fuiſſe, quam potius vim machinofam perpeſſuras. Et dubitabimus adhuc, an conſilia veſtra pro pace populi, cuius ^c ſalus ſuprema lex eſt, inſtituta, & ^c Sicero. ad ſtabiliendum ac conſeruandum hoc numquam ſatis laudandum moderamen directa, ex uſu eſſe cū Imperii, tum Regni debeant? quum ^d tēpori cedere, ^d Dionyſius Cato in bello de Morib. ex Catone, optimo ſapientiæ moralis magiſtro & auctore, admodum adoleſcentuli edocti ſimus. quod præceptum vt eſt eximium, & cunctorum Magi-

*stratum animis imprimendum, ita non minima pars prudentia civilis à Sapien-
tibus reputatur: Et cuius siue ignorantia seu contemptus multas per sepe
Respublicas pessumdedit: nostram etiam Moganam
pronuper pene perculit Et evertit. Usque adeo*

*e Horat li. i.
epist ad Nu-
mid.*

*e Infani sapiens nomen feret, æquus iniqui,
Ultra, quam fatis est, virtutem si petit ipsam.*

*Hoc autem moderamen civile pendet ex perfecta co-
gnitione ordinum cuiusq; Reipubl. non modo ut rite
recteq; institui, verum etiam ut iam institutū iuste
possit conseruari. Quo facto (sodes) Medicus, qui
Moderatori Reip. in dissimili genere quodāmodo si-
milis est, curabit æstuantē egrotum, si partes humani
corporis, in quib. laboratur, non habet perspectas Et
exploratas? nec viscerū morbos interiores tenet, nec
callet affectiones cutaneas? Quo fit ut in persanan-
dis morbis Medicorum filii tant opere inter se dissen-
tiant: quib. haut secius Politici nostri animati sunt;
qui, ceu Medici nec constitutionum humani cuiusq;
corporis, nec regionum, nec aeris, nec aquarum mo-
deratam in temperie obseruant qualitatem; ita ipsi
nec status cuiusque Reipubl. nec ingeniorum, nec
morum, nec legum, nec consuetudinum populi sibi
notant Et sectantur rationem. Omnino impruden-
ter, Et cum periculo plerumque uniuersi corporis,
singulorumque eius membrorum.*

Nam

EPISTOLA DEDICATORIA.

^a Nam quoniam variant animi, variabimus artes:

^a Ouid. li. 2.
de Remed.
amor.

Mille mali species, mille salutis erunt.

Vnde quod olim non minus eleganter quã vere Medicorum parens Galenus de Medicis, quibus salus hominum priuata commẽdata est, dixit, id nos multo iustius de Reipubl. Administratoribus, quibus salus publica proposita est, effari possumus: ^b Non esse mirandum scil. complures tantum in Reipublica operibus aberrare, quantum etiam cognitione falluntur.

^b lib. 1. ad
Glauc. c. 2.

Perspecta ergo atq; cognita constitutione corporis quam complexionem vulgo vocant, & morbi causa; si sanabilis est, igitur demum medicinam adhibere decet parti affecta aptam, eamque tempore opportuno. Quam temporis occasionem qui spernit & insuper habet, eum me Deus rerum omnium esse imperitissimum oportet & extreme infrunitum; & aurem eius vellere debet, quod experienter Vates Sulmonensis in Remediis cecinit:

^c Temporibus medicina valet: data tempore profunt;

^c Ouid. lib. 3.
de Remed.
amor.

Et data non apto tempore vana nocent.

Quo quid aptius in morbos Reipublic. dici aut scribi poterat? Quos per sanare experti ac prudentis est Medici; nõ cuiusuis Agyrtæ, aut Stentoris circumforanei, qui temere ad violenta medicamina, ad ferrum etiam & ignem, quasi presentissima remedia, confugiunt. O imperitos & insensatos! Qui nesciunt d. ulcera esse in Republica, ut

^d Hippocras.
li. 8. aphor. 5

MELEPHORISI GOLDIASTI

in corpore humano, qua nec ferro nec igni sese curari patiuntur:

e Ouid. lib. 1.
de Ponto.

Nec esse in Medico, semper releuetur ut aeger,

Interdum docta plus valet arte malum.

Afferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,

Sanabit nulla vulnera Cordis ope.

Tollere nodosam nescit medicina podagram,

Nec formidatis auxiliatur aquis.

Cura quoque interdum nulla est medicabilis arte;

Et si sit, longa est extenuanda mora.

Curusmodi morbus in Republica esse putatur persuasio Religionis, quam, ubi tam longe latet, que irrepsit, ut radices in locis publicis & frequentioribus egerit, existimare oportet prope immedicabilem. Ob id à curatione Medico, id est, Moderatori Reipublicae, aut plane desistendum est, si crimine vacare velit internecionis; aut connuendum, donec malum longa temporis mora, iuxta Poetam, extenuetur.

F in Aphorism.

Est etiam Hippocrateum illud nobile, τὰ πένονα φαρμάκων, ab omnibus Sapientibus, tum in Republica gubernanda, vitiisque quibusdam tempestive excindendis, tum etiam in egritudine animorum sananda, iure laudatum semper & usurpatum. Quod vere ἀποφθέγμα, si in eorum, qui Reipublicae praesunt, pectora altius descendisset, pauciora, ut quidem nos putamus, funera Rerum publicarum, hodie

EPISTOLA DEDICATORIA.

die videremus. Nunc dum (ut Galeni verbo utar) cognitione falsi uniuersum Reipubl. corpus, cuius forte particula aliqua laborat, medicamentis ag-grediuntur, fieri non potest, quin uniuersam quo-que Rempubl. simul concussam, perditam & profligatum eant. Ut appareat, praua solum & vitiosa, non bona pariter & sana, in affectis locis curanda esse, ni velimus perpetuo periclitari & naufragari.

Ad vos, ILLUSTRÉS ac GENEROSI DOMINI, si perniciosas id genus hominum curationes non probatis, scil. vos pro officio vestro facere, quod vobis incumbit, ut iis obloquamini, qui qui tam de illi sunt, sacri profani, Clerici an Laici, & quantum in vobis est, damnosis eorum conatibus viriliter resistatis, qui non priuatim in Legem Aquiliam, more imperitorum medicorum, sed publice in Legem Iuliã Maiestatis, hoc est, a aduersus populũ Germanũ, Bohemum, &c. & aduersus securitatẽ eius, cõmittunt. Etenim ad utrũq; Ordinẽ, ex cuius membrorũ cõpagine vnũ corpus Reip. ferruminatũ & consolidatum est, pertingit officium vestrum amplissimũ, quod precipue in reã Legum & Canonũ custodia versatur.

a Vlpian. in
l. i. D. ad L.
Iul. Maiest.

Hęc Reip. membra ex utroq; Ordine cõflata vobis, ILLUSTRÉS & GENEROSI DOMINI, Auctor istius libri, ceu in speculo quodã dilucido, cõtemplanda & cognoscẽda proponit. Et primo loco Po-

MELCHIORIS GOLDASTI

liticum Statum adumbrat; altero Ecclesiasticum. Est siquidem Ecclesia in Republica, si Optato Episcopo Mileuitano credimus; & quidem pars eius dignissima, si qua fides sanctorum Patrum testimonis est habenda; cuius terrenum ac visibile caput in Regno Rex, in Imperio esse censetur Imperator.

Ambo Ordines sub uno hoc capite in bene cōstituta Repub. moderāter regere, & in officio cōtinere, artis opus est, nō techna aut machina. Quae ars nihil aliud est, quā prudētia ciuilis; quā alii scientiā politicā, Stoici & Hebraeorū Rabbini Sophiā vel Sapientiā dixerunt. Technas & machinas (ita dolos & fraudulēta cōsilia interpretor) Moderator Reip. nosse debet, quē admodum Medicus venena, Philosophus elenchos & sophismata, nō ut iis utatur, sed ut sciat & sibi cauere, ubi necessum est, & mederi intoxicatis, aut obuiare abutētibus. Verū hac ex Speculo isto melius, quam meis verbis, intellegetis. Quod Illustrib. vestris nominib. placuit inscribere, nō ut inde cognoscatis, quā difficile quāue laboriosū opus sit, Reip. habenas moderari, qui iā domi ab ineunte aetate docti, & praeterea longo rerū usu plurimaq; experientia satis id perspectum habetis; sed ut existat publicum aliquod testimonium constantis meae in vos ut prope dicam incredibilis, ut vere dicam summa obseruantia.

Et Tua quidem Generositate, ILLUSTRIS POPPELI,

EPISTOLA DEDICATORIA.

eo commendatior hic Auctor esse debet, quo Seneca tui est studiosior & addictior. Tui, inquam, Seneca, cuius dicta & scripta sic avidè hausiſti, ſic tenaciter memoria mandaſti, ut Pythagora μετεμψύχως iam fabuloſa eſſe deſierit, quum ſenex Annai anima in te delapſa reuixiſſe videatur. Nec ipſe tantum in lectiſſandis & quaſi heluadis ſapientiſſimi Romani Principis, eiꝰdēq; Aulici, egregie cordatis & catis ſentētiis acquieſcere voluiſti, niſi eas etiam Illuſtri ac Generoſa Coniugi tua commendares conciliareſq;. Cuius Generoſitas (credite Galli ac Itali, & ceditè) ſummum Philoſophorum parentem & Apoſtolorum coactaneum, velut optimum viuendi magiſtrum, in tantum amare perhibetur, ut ſoleat

Nocturna verfare manu, verfare diurna.

Rem loquor, ſed infra famam, nec ſupra fidem, quam conſtantiſſimo Regiorum Cōſiliariorum relatu accepimus. Et propemodum infelices occupationes meas putabā, quibus Praga diſtrictō non licebat per temporis anguſtias ad ſplēdidiffimam tuam Aulam accedere, & dignari tā Illuſtris matrona, ſupraq; ſexus Arctoi cōſuetudinē ſapiētis, generoſo affatu, ad quē, parario ac p̄xeneta Nobil. & Ampliſ. Iohāne Baptiſta Eyseno à Lehrberg, IC. & S. Cæs. Maieſt. Cōſiliario, utriuſq; noſtrū, tua qdē Generoſitatis obſeruantiffimo, mei vero amātiffimo, per humaniter me (in-

MELCHIORIS GOLDASTI

uitus id narro, inuidia declināda causa; dicam tamē,
 rumpatur ut ilia & mulis meis) non semel inuit aue-
 ras. At ô infelicioŕe longe morbum meum, qui me la-
 tantibus & iubilantib. & mulis meis Francofordiæ in-
 tantū afflixit, ut pedib. eger vix rheda iisdē inuidio-
 sa ad Palatium Imperiale vectus, in Antecameram
 lētis gressib. reperere, ibiq; tuo alloquio, dilata interim
 præ grauiorib. Imperii negotiis Sacra Imperatoria
 audiētia, nonnunquā frui potuerim; ne dū tua mēse,
 aut aliorum Principum ac Dominorū, clementissi-
 me (absit iactantia dicto) ac gratiose vocantiū, cōdi-
 cere. Sed & Tua Generositas hanc meā excusationē,
 oculatus vid. infirmitatis meæ arbiter, corā admisit;
 & ego nunc firmior redditus, eius rei sempiternum
 hoc mne mosynon statuo; testorq; apud oēs, ad quos
 forte hæc scriptio mea peruentura est, me cum Tua
 Generositati, tum ceteris omnib. Bohemiæ Proceri-
 bus, ea debere, quæ rara & prope incredibilis comi-
 tas, beneuolentia, humanitas, & officia, quibus me
 sibi (quamquam nomine Illustrissimorum meorum
 Principum) quasi certatim deuincire studebant, me-
 ritissimo commerentur. Quid enim memorem Illu-
 strissimum Sigismundum Bathorium, S. Rom. Im-
 perii Principem, & Regni vestri Wladickam? quo
 nemo Christianorū Principum, dū adhuc Transyl-
 uania, V. Valachia & Moldania imperio potiretur,
 celebra-

EPISTOLA DEDICATORIA.

celebratior in orbe uniuerso existit, siue rerum gestarum magnitudinem spectemus, seu gloriam inclita fama. Quid Illustres ac Generosos Bohemæ Wladickas in genere? quid nominatim Baronem Adamum Iuniorum à Wallenstein, Dominum in Gretz, trans Saza & Loositz, S. Caf. Maiestatis Consiliarium & Supremum Regni Bohemæ Prouincialem Maiorem domus? Quid Carolum Comitem à Wartenberg, Dominum in Rohosch & Skal, S. Caf. Maiest. Consiliarium: & filium eius Ioannem Georgium, eiusdem Maiestatis Cameraarium, qui generis ac virtutis præstantia meruit, ut sibi Illustrissimi quondam Principis ac Domini, Dom. Ottonis Henrici Comitis Palatini Rheni, & Ducis Bauariæ, &c. filia desponsaretur; quorum utriusque parentis & filii, gratiosa gratia tam familiariter usus sum, ut in consuetudinem pene quotidianam uerteretur? Quid Comitem Henricum Matthæum à Thurn, Dominum in Welisch, & Carolo Steini Burggrauium; illum (inquam) Turcarum terrorem? Quid Baronem Slauatam à Chum & Koschberg, Dominum in Straschi, Hradzy, Teltzsch, & Carlstein, S. Caf. Maiest. Consiliarium? Quid Baronem Leonhardum Collo-nam à Fels, Dominum in Engelsburg, &c. S. Caf. Maiest. Consiliar. & Capitaneum Maiorem? Quid

MELCHIORIS GOLDASTI

Baronem Wenceslaum Wilhelmum à Rupa^w, Dominum in Trnowan & Zitenic, illud politissimi & litteratissimi ingenii decus, S. Cæs. Maiest. Consiliarium? Quid Baronem Adamum à Trautmansdorff, &c. S. Cæs. Maiestat. Camerarium, Consiliar. Bellicum, Capitaneum Maiorem, & Hadschierorum Aulicorum Praefectum? Quid Comitem Carolum Hannibalem Burggrauium à Thona, S. Cæs. Maiest. Camerarium, Illustrissimi Abrahami in Silesia prapotentis Comitis, Domini mei singulari affectu propensi & gratiosi, filium ac heredem? Quid Comitem Henricum Slickium à Passaun, Baronem in Weißkirchen? Quid Baronem Ehrenfridum à Munchwitz, &c. S. Cæs. Maiest. Consiliariū & Assessorem in sanctiori Consistorio Imperiali? Vehementer sim iniurius oportet, & bipedum ingratisimus, si ullo unquam tempore paterer tantam officiorum memoriam ex animo meo elabi. Nec etiam pro homine Germano facerem, si id faxim sciens.

Etenim Sclauicum Germanisiam ab antiquissimis temporibus in unam nationem, unam ciuitatem, unum ius ac leges, unam fraternam societatem & germanam unionem coaluerunt, quemadmodum Eysenus noster & ego fuse demonstrauimus in iis Consultationibus, quas à Legatis Regis Ma-

iesta-

EPISTOLA DEDICATORIA.

iestatis rogati, pro Serenissimi Regis & Corona Bohemorum iuribus ac privilegiis, cum Norimberga, tum Praga rescripsimus. Ut vehementissime fallantur, & tam in Bohemicam gentem, quam ipsum sacrum Imperium, sint iniurii, qui processus & appellationes ad Aulam Pragensem ea de causa improbare atque inhibere satagunt, quod (ut aiunt) extra Germaniam sit constituta. Qui si scirent, tantum Imperium, quantum Germani possident, ex bona parte Bohemorum coniuncto sanguine participare, & virtute partum esse; & hinc Regnum Bohemia iura Electoratus nactum, ipsum Regem in S. Imperii Archipincernam adoptatum, profecto aliter sentire inciperent. Et ut silentio prateream Regni vestri Proceres, Rosenbergios, Wartenbergios, Hasenburgios, Wilhartizios, Slickios, Lyppanos, Swanbergios, Colditzios, alios, qui Liberis Imperii Comitibus ac Baronibus adscripti, (haut scio an ob feuda, qua ab Imperio forte possidebant, an alia in Imperium praestita officia) non modo Imperialibus Receptis & Decretis generalibus subscripsisse, verum etiam in ipsis Comitibus inter Status immediatos adsedisse memorantur: Quis monumenta historiarum, & Imperii nostri documenta legit, nec sibi notavit Episcopum Pragensem, qui nunc Archiepiscopus à Rege Bohemia eximitur,

MELCHIORIS GOLDASTI

olim inter Imperii Principes ius sedendi & suffragandi in Comitibus Germanicis, seu Principem Germanum, habuisse: eiusque instituendi ac inuestiendi ius penes Imperatorem fuisse? Quis nescit Ioannem Episcopum Luthomischlensem sub Carolo IV. & Michaelem de Pace est Canonicum Pragensem, Casparumque Slickium, homines Bohemos, sub Sigismundo Imperatore, S. German. Imperii (Cancellariorum munere perfunctos esse, & Archiepiscopi Moguntini vices in Aula Casarea gessisse? Quis non audiuit, ciuitatem veterem Pragensem in Liberis & immediatis Imperii ciuitatibus olim fuisse recensitam? quæ nunc Electorum Bohemia sedes ab Episcopo Bambergensi (ut fertur) in feudum recipitur, tamquam Heidelbergæ (aliis est Ambergæ) à Palatino, Wittenbergæ à Saxone, Custrinum à Brandenburgio: quæ & ipsa quondam Ciuitates Liberae solum Imperatorem immediate recognoscebant, sicut alibi à me prolixius ostenditur. Quin immo quis ignorat, nisi hospes in rebus Imperialibus, bis in Ciuitate Pragensi Comitibus Generalia ab Imperatore & Ordinibus Imperii celebrata fuisse? Sed quorsum me abripit amor gentis Bohemicae?

Ad tenunc, GENEROSE SCHOENACHE,
sefe conuertit oratio mea, qui me nec visum unquam

EPISTOLA DEDICATORIA.

quam nec notum, tamen ex sola librorum meorum recordatione, accedente praesertim Caesareorum Regionumque Consiliariorum, quorum consuetudine impense delectabar, beniuola commendatione, in fauorem Gratiae tuae recipere, & illustri conuiuio aduentitio (id à me cōmemoratum intellegas velim, nō ex vlla ambitionis cupiditate, aut studio vanae & inanis gloriae, sed inenitabili necessitate, ad quam me cauteriata aduersariorum meorū impudentia adēgit, ut eorum mēdacia dicta & criminosa calumniae, quas publice in me petulanter sparserunt, Tuatuiq; similiū Heroum ac Magnatum cōtestatione retundantur) conuiuio inquam, ad quod cunctos Regiae Maiestatis Consiliarios inuitaueras, hospitem esse Praga volueris. Et bene sit Eyseno nostro, cuius hac cuncta gratia est. Ego vero iam collectis sarcinis in procinctu eram, domuitionem parans. Atqui, ais, eam vicem promittebas Francofordiae in Comitibus Electoriis rependere? Ita est: sed quam ibi Hygyana parum propitia vixerim, oculatum testem moneam scilicet si me excusare apud Tuam Generositatē velim, quod tam benigniter etiam illic qua in praesentiarū, qua per amicos arcessitus, ad hospitium tuum non interuiserim. Nunc autem pristinae valitudini, Dei OPT. MAX. ope ac comitate, restitutus, nihil prius nec antiquius habui, quam ut nomen meum expedirem.

Quod ab obliuione Generositatis Tuae fors est
 ut vindicare debeat Hispanus iste Episcopus, qui
 Referendarii munere in Aula Romana functus est.
 Quo vel solo nomine Generositati tuae ingratus esse
 non potest, quia Referendarius fuit & apud Princi-
 pem prepotentissimum, & in Curia totius orbis fre-
 quentissima. Floruit autem hic Auctor sub Friderico
 III. Imperatore circiter annum Christi MCC
 CCLXV. Habet quidem multa praclara & lectu
 dignissima, nec minus iucunda, unde me non parum
 profecisse ingenue fateor; sed & nonnulla habet, quo-
 rum tractatio ut blandidica est & assentatoria, ita
 ad Domini est nutum ac voluntatē, quam offendere
 verebatur, suauiter conficta. Nec enim eo nomine
 adulationis arguendus est, quod eius, quem sibi ad-
 monendum sumpsit, beneuolentiam mellitis verbo-
 rum globolis & quasi sesamo ac papauere sparsis, con-
 ciliare studuerit. Sic frustra piscator moraretur ad
 scopulum, nisi eam hamis imposuerit escam, quam ap-
 petere pisces solent. At ego vero numquā licere mihi
 patiar, ut in alienis scriptis euirandis & corrup-
 pendis, improbabili aduersariorum meorum more,
 mango siam. Qui sic ingeniatus sum, ut tamen si li-
 bris vetustis eruendis ac promulgādis me natum ac
 destinatum putem, tamen nefas esse ducam vel sylla-
 bulam in alienis scriptis ^{obedi} ^{et}, nedum integra ver-
 ba,

EPISTOLA DEDICATORIA.

ba, phrasas, sententias, & periodos mutare, castrare, seu (ut media etatis verbo utar) charaxare, & prorsus expungere. Nec moror aduersarios, qui eam mihi dicam scripserunt, cuius ipsos nouimus reos esse & obnoxios. Nam absq; publicis diplomatibus & documentis foret, quibus fides mea uero vincitur, est mihi conscientia mea mille testes. Quam satis mihi est, si Supremo Cancellario, si Generositate tua, si deniq; eiusdem Strenuissimis, Nobilissimis & Amplissimis Collegis, S. Cas. & Regia Maiestatis Consiliariis, D. Doct. Eyseno, D. Ottoni à Nostitz Equiti, D. Doct. Felici Riedingero, D. Doct. Ioanni Martino Rebmanno, D. Doct. Ottoni Melandro, D. Doct. Ioanni à Laber, Dn. N. à Stang Equiti, &c. necnon D. Ioanni Plateisso à Platenstein Secretario, D. Leandro Ruppelio Agenti, D. Bartholomao Brunnero Concipista, &c. amicis meis suauissimis & iucundissimis, approbare possim. Quorum apud omnes bonos & cordatos viros uel unius iudicium plus ualere debet, quam centū uilitigatorum meorū malediciū.

Eo etiam magis, quia industria mea specimen atq; studiū in iuuāda communi patria, & ornando sacro Imperio, Illustrissimis, Illustribus, Generosis, Nobilibus, & Spectabilibus Silesia ac Lusatia, Ducibus, Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, & Cuiuslibet, gratum acceptum uel esse, abunde mihi fidem Legatorum fecerunt, quos ad humanitatem & liberali-

MELCHIORIS GOLDASTI

tatem factos Praga sumus experti: Nec rari nobis sermones de Ordinibus Silesia, eorum origine, statu, privilegiis ac libertatibus fuerunt; quibus saluis, sese patrocinio ac protectioni Regum Bohemia aduersus vim & incursiones Polonorum, post eorum ab Imperio defectionem, cum consensu & scito Imperii, commendauerunt. Sane Episcopum, Duces, & Ciuitates quasdam Silesia fuisse olim immediatos Imperii Status, ex Diplomatum vestris & Ordinationibus, quas in Collectione Constitutionum Imperialium tomo primo nunc publicamus, euidenter elucescit. Et de Marchionibus quidem Budisinenſi ac Gorlicenſi in Luſatia, Ducibus Vratislauia, Lignicenſi, Brigenſi, Saganenſi, Oppolia, Ratibaria, Carnouia, Swidnicenſi, & Teſchinenſi in Silesia: Ciuitatibus item, Budisino in Luſatia, Vratislauia, Stinauia, Glogouia, &c. in Silesia, ex actorum publicorum & historiarum monumentis compertissimum est. Quid multis? Nonne Episcopum Vratislauenſem computant inter vetustissimos Imperii Germanici Principes? Et in Caroli IV. Imperatoris Curia Pretſlaum Episcopum; in Sigismundi, Michaellem Canonicum Vratislauenſem, officio Cancellarii Imperialis praefuisse, in Constitutionibus Caesareis obseruamus. Quid autem vetera commemoro & saeculo nostro ignota? Qui nouit

Domi-

EPISTOLA DEDICATORIA.

Dominum Haniwaldum gente esse Silesium, is eundem nouit à Secretis fuisse Imperialibus, & etiamnum esse Consiliarium in sacro Imperiali Consistorio.

*Hec habui, ILLUSTRÉS ac GENEROSI DOMINI, quæ pro horum conditione temporum ad vos perscribenda inter varias meas occupationes duxi. Si recte dixi, compos factus sum voti mei: sin, dicta indicta sunt. Faxit Ioua Opt. Max. ut vestris studiis atque consiliis fiat gloria in supremis Deo, & in terra pax, erga homines beneuolentia. Quo voto meo finio, & ut me gratia vestra in posterum quoque commendatum habeatis, id Generositates vestras obnixè veneror. Datum Hano-
uæ, a. d. X. Kalend. Febr. A. C. N.*

∞ I O C X I I I.

EPISTOLA DEDICATORIA

PAVLO BV RGER,
ECCLESIAE MAIORIS ARGENTI-
nensis Summissario, viro integerrimo, Ioannes
Botz hemus Decretorum Doctor
Salutem.

VIVISTI, amicissime Paule, Illustrem Do-
minum Philippum de Duno & Lapide su-
periori, insignis Ecclesiae nostrae Argenti-
nensis Praepositum, vtriusque nostri aman-
tissimum. Hunc ego satis admirari non possum, ho-
minem tanta nobilitate splendentem, opibus felicem,
& in Principum aulis adultum; praeterea cui nil, quod
velit, desit; adeo & eruditorum esse & eruditionis affe-
ctatorem. Is cum mense proximo hic apud nos de-
geret, frequenter libros & cultiores historias sibi affer-
ri curavit, quibus & ingenium suum exercitaretur, &
animus recrearetur. Cui dum infiniti codices deferun-
tur, vnum sibi ex omnibus delegit, qui *Speculum huma-
nae vitae* inscribitur: in quo commoda & incommoda,
laudes & pericula omnium statuum miro ingenii arti-
ficio describuntur; quo tanquam exemplari rerum om-
nium agendarum vteretur. Mirum est quanta sedu-
litate, quanta frequentia, quanto affectu librum hunc
lectitauerit homo claritudine natalium insignis; cum
plerique huius generis hominum ex magna parte (hac
maxi-

E P I S T O L A.

maxime tempestate) totos se beluinis voluptatibus dant, oſoresque ſint & ſtudiorum & ſtudioſorum. Hic autem, vt à cunabulis fere inceſſanter inter literas literatoſq; educatus, ita ingenium ſuum ingenuis diſciplinis ſemper excoluit, ſemperque cum doctiſſimis verſari voluit. Vnde & id ſibi peculiare aſſumpſit, vt vbi-
 cunque hominem ſingulari doctrina excellere audiat, is ab eo ad menſam amicitiarum parentem vocetur, amicitiamque cum eo familiariſſime contrahat. Hoc Ioanni Keiſersbergio concionatori tam facundiſſimo quã doctiſſimo; hoc Iacobo Wimphelingio præceptoris meo amabiliſſimo; hoc innumeris aliis omnifariam doctiſſimis viris contigit. Inde & mihi (qui nondum prima literarum rudimenta deguſtaui) cū homine magnifico fluxit iucundiſſima familiaritas, qua vt peculiariter gloriſ, ita maxime delector. Tu vero, Paule, ab eo ita diligeriſ, vt ſine te rariffime diſcumberet: mutuiter autem tu adeo hominem obſeruas, adeo ſuſpiciſ, adeo venerariſ, vt hunc librum (qui tunc vnicum Domini ſolatium erat) non tam ob egregiam materiam ſententiarumque maturitatem, quarum refertiſſimus eſt; quam ob Domini illius fauorem amoremque formis elegantioribus excudendum impreſſori tradere velle videbariſ. Sed quid moræ interciderit, neſcio proſecto, an negotia illa domeſtica & forenſia, quæ plurima habes, te interceperint. Perge, qua cepiſti, ſtudioſis benefacere, maxime cum & doctorum & doctrinarum tuiſe virtute innata ſiſ obſequentiſſimus. Non deerit tibi opera Iacobi Wimphelingii præceptoris mei, viri

EPISTOLA

vndecunque doctissimi, qui curabit, vt non minus e-
mendatus liber ab impressore exeat, quam elegans. Va-
le, & me inter tuos habeto. Data die VI. Ianuarii, Anno
septimo supra M. D.

PAVLVS BVRGERVS LIBRVM

hoc titulo proscripsit.

SPECVLVM VITÆ HVMANÆ,
IN QVO DISCVTIVNTVR COMMODA ET IN-
commoda, dulcia & amara, solatia & miseria, prospera & ad-
uersa, laudes & pericula omnium Statuum.

AVctor nobilissimi huius libri fuit Dominus Rodericus Epi-
scopus Zamorensis, Castellanus & Referendarius Papæ
Pauli II. in Theologia, vtroque iure, & omnibus aliis bonis lit-
teris doctissimus, summus Christianæ religionis cultor &
defensor, feruentissimusque & constantissimus
salutis animarum zelator.

RODERI-

RODERICI EPISCO-
PI ZAMORENSIS, CASTELLA-

ni & Referendarii Papæ Pauli II.

S P E C U L V M
VITÆ HUMANÆ

AD SANCTISSIMVM ET BEATISSIMVM
Dominum, Dominum PAVLVM Secundum, Pontificem Ma-
ximum, Liber incipit dictus Speculum vitæ humanæ; quia in eo
cuncti mortales, in quouis fuerint statu vel officio, spirituali aut
temporali, speculabuntur eius artis & vitæ prospera & aduerfa, ac
recte viuendi documenta: editus a RODERICO ZAMOREN-
SI, & postea CALAGARITANO EPISCOPO HISPAN-
NO, eiusdem Sanctitatis in Castro suo Sancti
Angeli Castellano.

Sanctissimo ac clementissimo in Christo Patri ac Do-
mino, Domino Paulo Secundo, Sacrosanctæ Romanæ
& vniuersalis Ecclesiæ summo Pastori & Pontifici
Maximo, eiusdem sanctitatis obsequentissimus seruuulus &
familiaris, Rodericus, Episcopus Zamorensis Hispanus, ac
castri sui sancti Angeli de vrbe fidelissimus Castellanus & Re-
ferendarius, seipsum cum vtriusque hominis humilima incli-
natione. Cogitanti mihi hanc munitissimam Romanæ tuæ
urbis, immo totius orbis amplissimam sancti Angeli arcem,
tuæ sanctitatis iussu, tua autoritate & dignatione custodienti,
vbi aliquid otii superest, quid dignum tuæ Sanctitati in his tui

P R Æ F A T I O   A V C T O R I S

felicissimi pontificatus beatis initiis offerre valerem : video nil omnino mihi ceterisque mortalibus superesse, quod aut ad laudem, aut ad commonitionem pertinere possit. Tecum enim habes ea omnia virtutum ornamenta, quib. omnis laus recte comparatur. Tecum denique tanta insidet sapientia, quin potius à natura innata ingenii vis, tantaque prudentia rerumque omnium experientia, ut nullis egeas exterioribus adiumentis. Verum ego gloriæ & nominis tuæ sanctitatis avidissimus, existimaui paululum aliquid (utinam dignum) tuæ sanctitati offerre; in quo dum ingens occupationum sarcina paulisper tuam Sanctitatem respirare permiserit, habeas in hoc opusculo tuæ Sanctitati dicato, aliquas parvitas intellectus mei ineptias, ut in eis recreationis gratia, non tam delecteris, quam tui acutissimi ingenii calamo atque censura emendes & corrigas. Dignum namque existimaui, ut cuius corpusculi mei membra tuis obtines obsequiis perpetuo deuincta, eius, etiamsi quæ sunt animi vires possideas, & dum exterioris hominis partes sese ad tua deuouent obsequia, debilis quoque & rudis interior intellectus ad tuæ Sanctitatis gloriam non dormitet, quo fiet, ut eidem tuæ Beatitudini seruiat uterque meus, immo tuus homo.

Venit igitur saepe in mentem, Beatissime Pater & Pontifex Maxime, quam varia quamque diuersa sunt cunctorum hominum studia, varia artes, varia officia, varia denique viuendi genera, adeo ut anxius dubiusque sit plerumque hominibus vitæ suæ modus, dubia in hoc seculo viuendi fors, nec satis eligere possint, quod tandem vitæ studium, quam viuendi formulam securius assequantur. Cum enim humanus animus non modo bonum simpliciter, sed (teste Aristotele) sum-

AD PAPAM PAVLVM II.

mum bonum naturali conamine appetere videatur: nihil certe deesse videtur, nisi recta eligendi ratio. In ea igitur nonnunquam error contingit, illa potissimum ratione, quia cum iuxta Philosophi sententiam electio non nisi de præcognitis existat, pro eo quod nemo, quod ignorat, eligit; ut ille in recte eligendo deficiat necesse est, qui diuersorum statuum viuendique generum dulcia & amara, commoda & incommoda, non satis agnoscit. Vt igitur noscamus, quales à nobis artes, qualia studia, qualiaue conuersandi aut viuendi genera, dum in hoc fallaci seculo vagamur, & quo ordine deligenda sectandaque sint, decreui pro modulo ingenii, quod in eare sentio, tuæ sanctitati dedicare, tuoque nomine consecrare. Nec ab re quidem, cum enim ad te vnum omnis vitæ modus, omnis mortalium status, & humana conuersatio atque conditio referatur, tuque cunctorum mortalium sis norma, moderatio & speculum, tu denique cunctorum viuendi generum non solum distributor sed emendator existas; recte tibi vni huiusmodi opusculum dirigendum atque dicandum fuit, eritque eius libri titulus Speculum vitæ humanæ. Nam veluti in materiali speculo vnusquisque nõ modo sua, sed & aliorum intruetur aut pulchra aut deformia, & quid commendandum quidue emendandum sit: sic in hoc opusculo, tanquã in limpidissimo speculo, liquido conspiciet dulcia & amara, recta aut deformia cuiusuis status & artis totius humanæ vitæ; quo fiet, ut apertissime agnoscat, quid in seipso ac vita & sorte sua, & demum cæterorum mortalium laudandum, sequendum siue reprehendendum & corrigendum sit.

Quemadmodum igitur (teste Gelasio Papa) duo sunt vitæ genera, quib. orbis principaliter regitur, & omniũ mortaliũ conuersatio pendet: aliud vid. eorũ qui tẽporaliter, aliud illo-

PRÆFATIO AVCTORIS

rum qui spiritualiter viuunt: ita duos sub breui compendio tractatus attingam. In primo quidem de cunctis temporalibus statibus seu secularibus artibus & viuendi formulis breui agemus, incipientes à summo temporali culmine, videlicet. Casarū, Regum & Principum, vsque ad bubulcos & infimæ vitæ homines. Et in ea parte diuersos hominum viuendi modos in temporali statu degentium, variaque artium & occupationum secularium genera, quibus homines sese ad plurimum conferre aut implicare solent, breui perstringam. Et quid in eis animæ profectus, aut temporalis honoris, vel commodi aut incommodi, laboris vel periculi lateat, succinctius atque exquisitius quam potero explicabo. Tandem de cunctis fere malis, suppliciiis, pœnis, mortibus ac damnis corporalibus, nec non de cæteris intrinsecis & inuisibilibus ærumnis ac mentis afflictionibus, quæ ab origine mundi homines tam boni & innocentes, quam mali & peccatores magis excellentes, & nominati in omni statu existentes perpeffi sunt, & indies mortales omnes patiuntur, & de causis eorum ad utramque partem breuissimè subiiciam.

In secundo libro de spiritualis vitæ statu & viuendi genere sermo erit: qui cum binarius sit, quorum alter Ecclesiasticus, alter Regularis siue Monasticus existat, de vtriusque principiis, natura & origine, auctoritate, institutione ac differentia; nec non necessitate & utilitate, excellentia & prærogatiuis, sed & de eorum aculeis, laboribus & periculis agendum erit. Incipiendo à summo Pontifice, qui omnium statuum vertex est, atque totius vitæ humanæ exemplare speculum existit: Deinde cæteros omnes Ecclesiæ status & ordines particularius discutiam; vt tandem discat humanus animus, & si ubique sit labor & dolor, ubique ad virtutes ac vitia un-

sit,

PRÆFATIO UTILIS,
 IN QVA AVCTORIS HVIVS LIBRI
 vita, eiusque studia recoluntur, & tandem admonet ad studia
 legis diuinæ potius quam humanæ, & de effectu legum
 humanarum, & de ordine procedendi
 in hoc libro.

ERVM Beatissime Pater, vt aptior dulcior-
 que sit circa præmissa dicendi ordo, exper-
 tam à me in ea re luctam, atque in me ipso
 exercitam dissensionem interferam, tene-
 boque typum Dialogo similem; dum hone-
 stum quendam atque modestum altercatio-
 nis modum inter piam matrem ac nonnul-
 los contribules & amore mihi coniunctos dudum habitam, cir-
 ca vitam eligendam meam breui perstrinxero. Quo fiet, vt dum
 rem gestam fideliter enarro, pollicitum persoluam ordinem. At-
 tingo iam breuem, sed iocundam palæstram.

Patre itaque vita functo, infantulum me pia mater ad lite-
 rarum studia destinauit; vbi post prima illa literarum rudimen-
 ta Dialecticæ & Philosophiæ laudatis studiis, non quidem vt de-
 bui, sed vt valui, parumper operam dedi. Rursus post aliqua tem-
 poris interstitia in eis consummata variæ diuersæque inter piam
 matrem & contribules ac consanguineos, opiniones fuere. Ma-
 ter siquidem, vt erat totius sanctimonix & honestatis sectatrix, ac
 eximia deuotionis & virtutis cupida, & optabat quam maxime
 ad spirituales me scientias conferre deberem. Illi e contra: *Quis*
enim, inquit, patris nomen aut tenebit aut suscitabit? Nam
cum pater inter illius castri conciues præcipuus & populi quod-
dam caput fuerit, elaborandum est vt filius patrem imitetur. De-
inde quis generis atque familiæ honorem tenebit? quis rursus
matri

matri vidua, fratrum sororumque pupillorum necessitatibus
 compatietur? quis denique totius familiae & domus onera
 supportabit? Quare suadebant illi, vt ad seculares me scientias
 conferrem, quae suis sectatoribus honores comparant, summas
 amplasque afferunt diuitias. Clamabat tamen pia mater cum
 Hieronymo ad Demetriadem virginem, dicens: *Instruendam in
 teneris annis debere esse animam diuinis eloquiis, vt coruscante verbo Dei,
 Diaboli astutiae repellantur, vt adolescens resistere sciat, quemque hostem
 pro residuo vitae habiturus est.* Addebat rursus moesto animo, in
 diuina lege paucos admodum, sed in prophanis studiis huma-
 nisque legibus plurimos laborasse; secularibus denique ar-
 tibus, quas recte *seculi lucratiuas* vocant, gymnasia plena es-
 se. Quare dolebat apprime, quod omnes fere legem Dei a-
 spernarentur, in qua cum Rege & Propheta iubentur *meditari
 die & nocte*. Quippe veluti caeci atque ignaui, ita passim dere-
 linquerent fontem aquae viuae, & foderent in cisternis dissipatis,
 secularibus videlicet disciplinis, quae nec dulces nec viuas a-
 quas continere possunt. Rursus illi, vt Iuridicas sapientias se-
 ctari deberem, summopere suadebant; Canonicam videlicet &
 Civilem: quoniam habitus ille Iuridicus eius generis erat, qui
 votis pie matris faciebat satis, vtpote quae, si ad sensum legistato-
 ris leges ipsae referuntur, normam bene recteque viuendi tribu-
 unt, docentque quo virtutis & rationis tramite, quo disciplinae
 vigore Ecclesia atque mundus ipse regatur. Sed & praebent do-
 cumenta atque veras explicationes illius iuris naturalis, non scri-
 pti, quod cum Apostolo *insitum est in cordibus nostris*, & tanquam
 lumen vultus diuini signatum est super nos: *alterum, videlicet non
 ledere, & ius suum unicuique tribuere*. Cui siquidem iuri natura-
 li non distinctum, quinimmo idem videtur esse ius diuinum
 cunctos mortales commonens, vt quaecunque volumus faci-
 ant nobis homines, ea eisdem & nos faciamus. Tandem victa
 est mater pia: at si vinci pietas non potuit, propinquorum suasio-
 nibus timida satis acquieuit. Decretum est ergo, vt eis ipsis stu-
 diis vacarem. Commonebat tamen maternus amor, vt inter hu-
 mani iuris regulas, diuini nequaquam essem immemor. Et
 licet (vt dicebat) pulchrum admodum sit de iustitia humana

PRÆFATIO AVCTORIS

agere, necessarium tamen sibi videbatur diuinam non obliuisci. Addebat denique, quod cum contra ius iniuria fiat, tunc me rectum verumque Iuristam crederet, si nullam Deo iniuriam inferrem. Quippe tunc optimus Legista euaderem atque præclarus, si sua immortalis Deo iura, suasque leges immaculato calle seruassem. Tandem pro quodam (vt ita dicebat) iocali semper memorabili illud Propheticum mihi summopere relinquebat: *meditandum die ac nocte*, quia *beati immaculati in via, & qui ambulant in lege Domini*. Subiiciebat tamen postremo, vt ab illis penitus studiis animum abstraherem, quæ non veritate, sed fabulosis figmentis homines, & præsertim iuuenes, oblectantur, vt recte cum eodem Propheta dicere possem: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.*

Accepta igitur materna benedictione, aptatisque ad studia necessariis rebus, Salamantinæ me contuli Vniuersitati, vbi per decem annos eisdem Iuridicis legislationibus vacavi: memortamen Sapientis præcepti: *Ne dimittas legem matris tuæ*. Nonnunquam inter sedula iuris exercitia, veluti cuiusdam solatii gratia, sacrarum literarum lectioni me raptim conferebam. Sed & Philosophiæ, præsertim moralis, dulcedinem tanto ardentius prægustabam, quanto ultra ea oblectamenta, quæ doctrina ipsa ad morum informationem adducit; plenius tamen atque vberius cunctorum iurium legumque humanarum verum intellectum elicere videntur. Adde quia (vt semper mihi visum est, idque & Cicero in *lib de legib.* ait) postergatis moralis Philosophiæ doctrinis atque principiis, neminem contingit in iure ipso eruditum præclarumque euadere. Tandem vero expletis studiorum cursibus assuetis, Doctoratus insigniis extiti (vtinam digne) togatus.

Sed illico grandis admodum inter matrem piam & consanguineos ac atinentes concertatio suborta est: sed longe maior inter vtrumque meum hominem conflictus inualuit. Instabat enim tempus, petebat ætas, ipsa quoque ratio & affinium expectatio poscebat, vt tandem aliquem futuræ vitæ modum eligerem. Et quia, teste Gelasio (vt præmissimus) duo sunt viuendi genera, quibus hic totus orbis regitur & sustentatur; alterum eorum, qui se spiritualiter in sortem Dei dedicant; alterum eorum, qui se secula-

AD PAPAM PAVLVM II.

cularibus præbent negotiis: alii Ecclesiastici, alii vero Laici. Ea de re illi, vt secularem vitæ formulam captarem, quia eam progenitores ipsi honestissime seruatunt. Mater vero, veluti quæ nendum corpusculum intra eius viscera duxerat, sed & educauerat, atque ad eum vsque statum perduxerat, & ob eam rem plus diligebat, suadebat non statim à me eligendam fore vitæ formulam; sed hortabatur, vt prius matrem ipsam ex acie vna, cæteros vero confanguineos & amicos ex altera audirem, altercantes super cunctas vitæ humanæ artes & viuendi modos; incipientes à statu temporali, qui primo mortalibus occurrit, vt illius falsis prosperitatibus & veris calamitatibus plene inspectis, tandem ad spirituales statum (qui optimi finis rationem habere videtur) me, vt optabat, transferrem. Acquieuerunt affines discussioni, acquieui & ego. Illi ergo, vt animo tenero dulcorem status & vitæ temporalis facilius imprimerent, decreuerunt à summo terreni status culmine, Imperiali videlicet & Regali inchoare, vt ex illius sublimitate & felicitate, quæ multos indies facit felices, ad aliquem temporalem viuendi modum allicerent. Tandem vero cæteros alios terrenos viuendi modos tangere & discutere menti erat; vsque ad vltimos bubulcos, necnon ad rusticanos homines.

His igitur pro quadam præfatione introductis, accedendum est ad rem ipsam. In duos igitur libellos (vt præmissimus) hic liber diuiditur: in quibus discutiuntur & examinantur materiae infra scriptæ, vt in tabula sequenti apertius declaratur.

PRÆFATIO AUCTORIS

DE MATERIIS PERTRACTANDIS IN
primo libro, & de tabula Capitulorum eius.

PRIMVS liber agit de cunctis statibus & exercitiis sine viuendi modis temporalibus, incipiens à Cæsarea potestate & Regali dignitate, quæ culmen habet omnium temporalium statuum vsque ad bubulcos ac infimas artes exercentes. In quo discutiuntur & examinantur commoda & incommoda, dulcia & amara, fauores & labores, solacia & miseria, facilitates & difficultates, prospera & aduersa, quietudines & pericula vniuscuiusque status & vita huius temporalis seu forma viuendi in hoc seculo.

Cap. I. De primo ac sublimiori statu, temporali videlicet, Imperiali & Regali, ac aliorum Principum: & de status culmine & excellentia, ac de illius felicitate & prosperitate, necnon de eius commoditatibus, prerogatiuis, laudibus & præconiis.

II. De infelicitate status Imperialis & Regalis, & plurimis curis, oneribus, miseriis, calamitatibus atque incommodis istius status; & quæ Reges & Principes comitantur: & tandem de innumeris periculis principantium.

III. De alio viuendi modo in hoc seculo, videlicet de exercitio & vita Curialium, & eorum qui Principum fauores & officia sequuntur; & de laudibus & commendatione huius status.

IV. De laboribus, oneribus & incommodis ac periculis status & vita Curialium; & fauores, curias seu officia Principum sequentium. In quo capitulo & in tribus rubricellis sequentibus, specialiter agitur de septem vitiis, quæ Officiales Regum & Curiales comitantur. Agitur etiam de calamitatibus Procuratorum Regum & alia officia exercentium; & an in curiis Regum acquiratur verus honor.

V. De nobilitate generis, scientiæ & morum: & quid sit, & quomodo ortum habeat, & an à Regum sola voluntate & concessione acquiratur.

VI. De multiplici nobilitate, & an sola generis nobilitas in deserendis honoribus præferatur strenuitati, aut scientiæ, vel virtuti hominis ignobilis genere.

VII. De laudibus & præconiis nobilitatis generis, & de illius virtutibus.

VIII. De vanitate nobilitatis humana, & de eius vitiis & Nobiliū excessibus.

AD PAPAM PAVLVM II

cessibus, & de falsa nominatione nobilitatis, & de illius incommodis.

IX. De armata militia & exercitio armorum, & de laudibus & commendatione huius exercitii, & an vacantes armis sint veri ciues & partes ciuitatis.

X. De laboribus & oneribus atque incommodis vite militaris ac exercitii armorum, & de periculis huius status; & de causis, quibus hoc exercitium dissuadetur.

XI. De vita & statu coniugali in sancto & immaculato matrimonio, & de utilitate, laudibus vite coniugalis super alia viuendi genera.

XII. De oneribus & incommodis & laboribus plurimis vite coniugalis; & de causis, propter quas non expedit uxorem ducere.

XIII. De magistratu iudicum, & de officio & munere iudicandi populos, & presidendi ciuitatibus; & de laudibus huiusmodi officiorum, & commendatione talis exercitii.

XIV. De oneribus & laboribus & incommodis Praefectura, & Iudicatura, & Praesidentia in populis; & de periculis huiusmodi exercitii.

XV. De exercitio & officio Consulum & Rectorum urbium & prouinciarum; & de periculis huius status.

XVI. De laboribus, oneribus & incommodis Consulum & Rectorum urbium & prouinciarum; & de periculis huius status.

XVII. De alio exercitio & viuendi genere in hoc seculo, videlicet de aduocandi & patrocinandi officio in iudicio; & de laudibus huius scientifici & artificiosi exercitii, & de utilitatibus ex illo prouenientibus, & quomodo supplet natura defectus.

XVIII. De incommodis, oneribus & laboribus exercitii aduocationis in causis & iudiciis; & de periculis huius status & modi viuendi; & de damnis, quae ex eo veniunt reip. & quomodo litigia nutriuntur ex Aduocatorum copia, & quomodo humana iniusticia potest impleri in iure naturali.

XIX. De alia viuendi arte, videlicet de Notariis, Tabellionibus & Scribis; & de huius artis laudibus, utilitate & commendatione ac necessitate.

XX. De miseriis, calamitatibus ac laboribus & periculis Notariorum, Tabellionum, & de illorum fraudibus & dolis.

XXI. De exercitio agriculturae, & de laudibus & commendatione huius naturalis & innocentissimi exercitii; & de utilitatibus generi humano ex illa prouenientibus; & quomodo Deo acceptum est.

XXII. De incommodis, oneribus, difficultatibus & laboribus agricul-

PRÆFATIO AVCTORIS

turæ, & de aculeis & miseriis huius status. Et narrantur plura de hoc viuendi genere circa eius sollicitudines & anxietates; & quomodo repugnat præclaris ingenis agricultura ipsa, & quales debent esse agricultores.

XXIII. *De diuersis aliis modis & artibus viuendi in hoc seculo, & præsertim de artibus mechanicis in genere, & utilitate earum: & quot sint artes mechanicae, & qualiter earum exercitia profunt, & quæ artes sub eis comprehendantur, & quomodo in dictis artibus clari multi euaserunt.*

XXIV. *De dissuasiõne in genere vitæ mechanicae, & quomodo, licet sint artes necessariae, tamen non est necessarium illarum habere exercitium; & quare mechanicae artes inuenta sunt, & quis sit illarum finis, & quare sic appellentur, & an sint utiles ingenis hominum: & an artifices sint veri ciuis & partes ciuitatis.*

XXV. *Particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet de lanificio & cæteris artibus, quæ ei subalternantur, & de illius utilitate & incommoditate, dulcibus & amaris.*

XXVI. *De secunda arte mechanica, videlicet fabrili, armatura aut architectonica: & de partibus eius, & de utilitate & prerogatiuis illarum, ac de incommodis, miseriis & oneribus earum.*

XXVII. *De tertia arte mechanica, videlicet de nauigatoria & artibus ei subalternatis, & de utilitate & laudibus earum; demum de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.*

XXVIII. *De quarta arte mechanica, videlicet de venatoria, & artibus ei subalternatis, & de laudibus & utilitate earum; & de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.*

XXIX. *De quinta arte mechanica, videlicet de agricultura & partibus eius, & de earum utilitate, dulcore & amaritudine, ut supra diximus in XXVII. & XXVIII. capitulis.*

XXX. *De pastorali arte, & de eius utilitate ac incommodis, miseriis & laboribus.*

XXXI. *De sexta arte mechanica, videlicet theatraica & ludis, & de partibus ei subalternatis, & de diuersitate omnium ludorum, & de illorum utilitate & damnis.*

XXXII. *De septima arte mechanica, videlicet de medicina, & de eius necessitate & utilitate & laudibus; demum de illius abusu, laboribus & periculis.*

XXXIII. *De arte mercandi & vendendi, quæ ipsa mechanica est, & sub nauigatoria continetur; & de eius necessitate & utilitate; demum de illius infelicitate, fraudibus, dolis atq; periculis.*

XXXIV. *De*

AD PAPAM PAVLVM II.

XXXIV. De artibus liberalibus in genere, & de illarum laudibus & utilitate; & quare vocentur liberales; & de illarum incommoditate & abusu.

XXXV. De duabus liberalibus artibus, videl. Grammatica & Dialectica, & de ortu earum & causis, quare inuenta sint; & de earum laudibus, ac demum de earum abusu & incommoditate.

XXXVI. De Rhetorica & eloquentia, quae tertia est liberalium ars, & de illius ortu, utilitate & laudibus. Rursus de eius abusu, & qualis debet esse orator, & quid valeat eloquentia sine sapientia, & quod aliquando sit mortifera.

XXXVII. De Mathematicis scientiis in genere, & de eorum ortu & fine.

XXXVIII. Particulariter de prima scientia mathematica, videlicet de Astronomia & de eius laudibus & utilitate: demum de illius incommoditate ac incertitudine, laboribus & damnis.

XXXIX. De secunda scientia mathematica, videl. de Musica, & de eius laudibus & utilitate; ac de illius incommoditate, miseriis & laboribus.

XL. De tertia & quarta mathematicis, videlicet Arithmetica & Geometria, & de earum laudibus & utilitate; & de illarum incommoditate ac inutilitate & laboribus.

XLI. Sub breui Epilogo recolligit auctor cunctas alias artes, & genera viuendi in hoc seculo; in quo ostendit miseriis, labores & pericula omnium statuum; & ostendit eas omnes plures habere aculeos & miseriis, quam gaudium, quietem & securitatem, discurrens per omnes modos viuendi in hoc seculo.

XLII. Inquiritur causa, quare à prima mundi origine boni & mali in quouis statu existentes, diuersas miseriis, pœnas, cruciatus, plurimamque mala & incommoda corporaliter passi sint; & breuiter enarrantur calamitates in specie omnium fere magis excellentium personarum vtriusque testamenti.

XLIII. Ostenditur, homines in quouis statu viuentes non solum pœnas exilii, cruciatus & mortes, & cetera corporalia incommoda assidue pati: sed & alias diuersas intrinsecas mentis afflictiones, ut nusquam vita & sorte sua contenti sint. Et breuiter tangit particulariter omnes fere huiusmodi mentis querelas & molestias ad utramque partem.

DE MATERIIS PERTRACTANDIS IN SECVN-
do libro, & de tabula capitulorum eius.

Secundus liber de statu vitæ spiritualis, qui in duos subdividitur status seu viuendi modos, videlicet in statum Ecclesiastici ordinis, hoc est, Papam,

PRÆFATIO AVCTORIS

Cardinales, Archiepiscopus, Clericos & Ecclesie ministros: Item in statum Monasticum siue Religiosorum, in quo sunt capitula sequentia.

CAP. I. De sublimitate & excellentia dignitatis summi Pontificatus, & de incomprehensibili eius auctoritate & potestate, & de illius necessitate & utilitate, & de altissimis eius mysteriis.

II. De spiritualibus incommodis, amaritudinibus, miseriis, aculeis, nec non mentis afflictionibus, periculis & laboribus summi Pontificatus, ubi plurimae summorum Pontificum calamitates & spiritus perturbationes narrantur.

III. De plurimis temporalibus incommodis, amaritudinibus & miseriis ac calamitatibus Romanorum Pontificum, & de illorum promptis & ei coniunctis laboribus & periculis, anxietatibus & inseparabilibus erumnis.

IV. De alia infelicitate & calamitate Romanorum Pontificum, videlicet quod parum viuunt in Pontificatu, & de causis & rationibus huius breuitatis vite, potius in eisdem summis Pontificibus, quam in aliis Monarchis & Principibus.

V. An sit verum uniformiter, quod Romani Pontifices parum viuunt in Papatu. Agitur etiam de verissimis causis breuitatis vite summorum Pontificum, & an in viuendi periodo Romani Pontifices differant à ceteris mortalibus.

VI. Assignantur causa & rationes, quare illorum opinio non sit tenenda, qui dixerint, summis Pontificibus, bonis & reprobis, uniformiter insitum & proprium esse, ut in Pontificatu parum viuant.

VII. Respondetur motiuis illorum, qui dixerunt Papam parum viuere in Papatu; & quo sensu sit intelligenda predicta opinio, & quomodo cum veritate posset saluari.

VIII. De excellentia & prerogatiua status & dignitatis Cardinalatus, & de perfectione huius status, & de laudibus & preconis eius.

IX. De plurimis anxietatibus & aculeis, laboribus & periculis status & dignitatis Cardinalatus, & de oneribus quae incumbunt huic dignitati.

X. De sublimitate, excellentia status & dignitate Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Praelatorum & Presbyterorum, ministrorum Ecclesie, & de perfectione status eorum in genere & in communi.

XI. De differentia & comparatione Ecclesiasticorum, videlicet Episcoporum & aliorum inferiorum Praelatorum & Clericorum inter se adiuicem, & quis gradus sit dignior & perfectior.

XII. De plurimis difficultatibus & aculeis, laboribus & periculis status

Episco-

Episcoporum & Clericorum, & de malis ministris Ecclesie, & de multis abusibus, vitiis & inordinationibus illorum in genere & in communi.

XIII. De dignitate & prerogativa officii Decanatus in Ecclesia, & de illius honore & veneratione, & de eis qui ei competunt; demum de pluribus oneribus & afflictionibus, ac defectibus & periculis Decanorum.

XIV. De dignitate & prerogativa officii Archidiaconorum, & de honore & veneratione ei debitis, & de his qui ad eum spectant; demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis illorum.

XV. De dignitate & officio Cantoris & Primicerii, & de honore & veneratione ei debitis, & de his quae ad eum pertinent; demum de pluribus oneribus & calamitatibus, defectibus & periculis eorundem Cantorum.

XVI. De dignitate & honore officii Thesaurarii vel Custodis Ecclesie, & de his quae ad eum pertinent; demum de pluribus oneribus & calamitatibus, afflictionibus, defectibus & periculis illorum, qui talia officia habent.

XVII. De dignitate & prerogativa officii Scholastici in Ecclesia, & de his quae ad hoc officium spectant; demum de plurimis oneribus, afflictionibus & calamitatibus ac defectibus & periculis scholasticorum.

XVIII. De praeminentia & utilitate officii Archipresbyteri, & quanta sit venerationis, & de his quae ei competunt; demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & promptis periculis Archipresbyterorum.

XIX. De prerogativa & magna utilitate officii & gradus Canonicoꝝ, & quanti sit honoris & reputationis, & quid ei congruat; demum de innumeris huius status oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis.

XX. De praeminentia, necessitate & utilitate officii Sacerdotum Curatorum, Rectorum curam animarum habentium; demum de plurimis huius status laboribus & calamitatibus, defectibus & periculis.

XXI. De secundo statu spirituali, videlicet Religiosorum, & de motiuis & auctoritatibus, quae adducuntur ad probandum statum Ecclesiastici ordinis praeserendum esse statui Religionis; & per consequens Ecclesiasticum ordinem esse praeseligendum.

XXII. De prima comparatione horum duorum statuum, videlicet qualiter hi duo status Clericorum & Monachorum se habent alter ad alterum comparatus; & quis eorum sit eligibilior, quantum ad eminentiam & perfectionem status, & etiam vitae & sanctitatis.

XXIII. De alia comparatione horum duorum statuum Clericorum &

PRÆFAT. AVCT. AD PAP. PAVLVM II.

Religiosorum inter se adinuicem, videlicet quis sit eligibilior tanquam simpliciter humanior & tolerabilior.

XXIV. *Assignantur responsiones ad obiecta contra Religiosos pro tuenda opinione illorum, qui sentiunt Religiosos esse in perfectiori statu, quam Decani, Archidiaconi, & alii inferiores Clerici post Episcopum. Vbi discutitur, quæ sit perfectior vita, actiua vel contemplatiua; & de eorum adinuicem comparatione.*

XXV. *De excellentia & laudibus vitæ Monastica ac Religiosæ, ac de pluribus causis propter quas eligenda sit, quam alius viuendi modus.*

XXVI. *De difficultatibus vitæ Religiosæ, & de laboribus & aculeis Religiosorum in genere.*

XXVII. *Particularius & latius de promptitudine periculorum huiusmodi status in specie, & de malis Religiosis & abusus illorum.*

XXVIII. *De inclinatione & dispositione naturali, & diuersitate complexionum hominum quantum ad religionem, & de consilio in talibus.*

XXIX. *De comparatione Religiosorum inter se adinuicem, & primo de comparatione Solitariorum ad socialem vitam agentes, & quæ vita sit perfectior altera.*

XXX. *De comparatione Religiosorum vitam socialem agentium inter se; & quæ Religio socialis alteri sociali sit perfectior, & vtrum Religio eà quod artior, sit perfectior.*

RODERI

RODERICI ZA-
MORENSIS EPISCO-
PI ET REFERENDARII CV-
RIÆ ROMANÆ

Incipit Liber Primus

DE STATV ET VITA SECVLA-
ri Laica & Temporalī.

CAPITVLVM I

*De primo & sublimiori statu temporalis; qui est status & gradus Im-
perialis & Regalis, ac aliorum Principum secularium: & de su-
premo huius status & dignitatis culmine & excellentia; de illius-
que gloria & felicitate; necnon de eius prerogatiuis, commodita-
tibus, laudibus & praeconiis super alias temporales dignitates.*

VPER cunctas humanas temporalesque di-
gnitates, & sublimitatis eminentias, Imperia-
lis & Regalis status culmen & excellentiam
obtinent. Huius itaque fastigii splendor &
laus tāta est, vt satis exprimi non possit. Sed (vt
paucis agamus) sicut nomen eius, ita & laus
eius. *Imperatoris* quidem nomen ab imperan-
do dictum est. *Regis* denique à regendo, vt græce *Basis* à sustinen-
do. Quid enim gloriosius, quid felicius, quam vnum intueri mor-
talem hominem ceteris hominibus imperantem, cunctos regen-

Régi obedi-
endum.

tem, & ad libitum ferentem? Isti sunt, qui teste Job, portant orbē. Huius certe eminentissimi status, honor, laus, gloria & excellētia ex eo etiam maxime patet, quoniam, teste scriptura, *illis tanquam sublimioribus potestatibus omnis anima subdita est.* Quare & iuxta Christi præceptum, Cæsaribus atque Regibus à cunctis fidelibus honor exhibendus est, subsidia præstanda, & quibus *vectigal vectigal, & quibus tributum tributum.* Illis denique *tanquam præcellentibus & à Deo missis* (teste Apostolo) parendum est: quia non sine causa supereminētem, terrentemque *gladium portant, ad cohercionem malorum, laudem vero bonorum.* Illorum quidem sunt quas incolimus vires: illorum castra atque possessiones: & cuncta terrena, dicente *Augustino: Quo iure defendis villas, nisi Imperatorum Regumque iussu?* Quis igitur non felicem, non cunctis prælatum hunc excellentem statū dixerit, qui omnibus subuenit, omnibus prodest, & omnium saluti & commoditati providet? In qua re Reges ipsos Deo assimilari, approximarique plurimum cernimus. Quia solus ipse vitæ necisque hominum dominus est, salutem mortalibus confert, vel dando si eguerint, vel parcendo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. qui non sibi sed reipublicæ nati sunt, dum discordias pacificant, oppressos à potentibus eripiunt, provincias pace gaudere faciunt, violentias cohibent, iusticiam seruant, malos dissipant, & quicquid agendum est, siue ad beateque viuendum, siue ad res ipsas politicas feliciter gubernandum, finemque debitum dirigendum legibus, præceptis, ac iustis lationibus disponunt. Rex enim similitudo siue imago quædam diuinitatis est in terris, dum id ipsum agit in limitato circumscriptoque regno, quod Deus in vniuerso. Hinc Reges in Exodo *Dii* vocantur. In his est prouinciarū quas regunt, summa potestas. Taceo de Imperatore, cuius auctoritas nullis est circumscripta limitibus: qui princeps est maximus atque optimus, qui cœleste habet arbitrium, & iura præceptaque ab eo tradita diuinitus emanari credantur. cui est pro lege voluntas, pro libito sanctio, pro arbitrio ratio. Est denique Rex pater patriæ, amans quos regit, protegens quos gubernat. Rursus huius sublimissimi status excellētia, ex illius necessitate ac utilitate facile agnoscitur. Nam volut cunctis hominibus naturale est in societate viuere, sic aliquem esse

Rex Deo si-
milis.

Imperialis
potestas illi-
mitata.

Rex pater
patriæ.

esse oportet per quem multitudo regatur. Nam iuxta Philosophum: *Multis existentibus hominibus, & vnoquoque id quod sibi congruum est providente, multitudo ipsa facile in diuersa dispergitur, si modo aliquis non sit, qui curam multitudinis obtineat.* Nec illud sapiens Salomon ignorabat, inquiens: *Vbi non est gubernator, dissipabitur populus.* Denique illa hominibus à natura innata societas rumperetur, si non foret aliquis præsidens, cuius ope prauorum audacia arceretur. Quia, teste Augustino: *A diuina dispositione regna sunt condita, Reges instituti, ut malorum peruersitas castigetur, & bonorum vita & innocentia conseruetur.* Et alibi: *Regale fastigium locus est superior, sine quo populus regi non potest.* Imperatoria ergo vox & Regalis auctoritas iniquos fugat, insolentes castigat, obtrectatores despicit, bonos præmiat atque fouet, & cunctis influit vitæ & honoris alimenta. Est enim Rex in regno, veluti in naturali corpore caput. Constat quidem caput ipsum membris vigorem influere. Quia teste nostro Seneca: *Quid valet corporis robur? quid validitas lacertorum? quid velocitas pedum? nisi capitis velut principis sui imperialis quedam ammiculetur potestas, à quo vel desituuntur vniuersa, aut omnia fulciuntur. Sine capite, inquit, tacet truncus ignobilis, sine honore, sine nomine.* Sed nec in humanis tantum eius summa consistit felicitas. Nam præter eam exteriori (quam prædiximus) super cunctos mortales excellentiam, si bene Rex optimeque regit, immortalì Deo tanto Rex Deo propinquior. tantoque acceptior est, quanto liberior. Sed & castigatior fuit in eo peccandi licentia, qui potuit transgredi, & non est transgressus; in quo peccare noluit voluntas, etiam si immineret peccandi impunitas. Grandis certe gloria, grande præmium. Nam quotquot superat potestate terrena, superat & felicitate æterna. Scriptum est enim: *Quia domus Dauid erat sicut domus Dei.* Veluti enim fideliter regendo, Dei officium gessit in populo, sic ad præmium propinquus ei hærebat in cælum. Quippe apud antiquos, boni rectique Principes in Deos transformari putabantur. Et (vt grandi negotio breuem finem imponamus) quanta sit huius sublimis status felicitas, non minus ex his quæ tetigimus, quam ex eo cognoscemus, quoniam *nulla (vt aiunt) maior est felicitas, quam multos facere posse felices.* Id certe felicitatis genus, *nulli magis Regibus conuenit.* Quamobrem (vt ego arbitror) illa sapiens

regina Saba, non modo Salomonem regem felicissimum dixit, sed & eos qui ei seruebant ac ministrabant, seruosque seruorum suorum perbeatos asseruit. Quæ res agit, vt omnis humanus animus, si sui ipsius immemor, si contemptor, si denique sui partuipensor fieri non velit, ad eandem ipsam sublimitatis dignitatem decurrat. Atque si natura suffert, si prudentia sufficit, si fortuna aridet, si potentia iuuat, ad illum omnium felicissimum statum totis respiret conatibus. Quodq; si minus tam excelsæ cedri culmen ascendere nequit, ramusculis saltem illius infideat; quoniam aut vberissimo felicitatis fructu, aut saltem protectionis illius umbra suauissima non frustrabitur. Ceterum auget excellentiam Regalis & Imperialis principatus, agere de eius origine & differentia, & quis illorum sit antiquior & iustior Principatus. de quibus latius diximus in libro, quem nuper edidimus *de Monarchia & origine & differentia Principatus*. & iterum in libro *Defensorii status ecclesiastici, quarto tractatu*.

Remittit ad alios duos libros suos.

C A P I T V L V M II

De infelicitate status Imperialis & Regalis, & plurimis curis, oneribus & miseriis, calamitatibus atque incommodis illius: & quæ Reges & Principes comitantur: & tandem de innumeris periculis Principantium.

VERA semper illa Sapientis sententia fuit, quia maiore studio miseriarum causas, & dolorum alimenta, quam vitam conquirimus: atque avidius ea inuestigamus & praeligimus, quibus more pile huc atque illuc iactamur, quam ea quæ plenissimam securitatem & veram felicitatem tribuunt. quod certe nulli animantium præter homini accidit. Illa enim non iudicio rationis, sed natura instinctu vtilia eligunt. Nos vero ingenio & animi acumine vigentes, blanda quadam atque fallaci aura ridente, falso iudicamus, putantes id esse beatum, id perpetuum, quod facileruit. Nec mouemur, quia assiduo conspicimus quosdam, quos sicut leuis fortunæ risus attollit, sic leuis ilico fletus deiicit, vt recte de eis dicere possimus cum Propheta: *Deieci si eos dum alleuarentur.* Nec nos vincit, quod cernamus neminem

nem tam securum tamque mane quietum, vt non ante crepusculum à mœrore, à casu, à lapsu superetur. Cuius certe rei culpa in nobis est, qui facile ab his quæ cupimus, trahimur & superamur. Qui enim animos ad hos vanos seculi fastus accommodat, vt pro fructu folia, pro grano paleas, pro vera felicitate vmbra capiat necesse est. Audita certe atque cura tota mentis attentione auscultata est, summa Regum ac Cæsarium felicitas; illorumque dignitas, maiestas, celsitudo, atque utilitas ad caelos vsque perducta. Sed, nisi fallor, fallitur, qui illa falsa non iudicat, qui aperto oculo vera esse non conspicit. Dicam ergo non pari eloquentia, sed vt puto veriore sententia, Regalis huius status calamitates, miseriae atque pericula. In primis itaque fateor clarissimum Regis nomen fore, sed durissimum officium: clara nomina, res obscura; sed & difficillimum omnium ministerium, magis certe seruare difficile, quam nomine delectabile. Quid enim utilitatis affert nudum dignitatis nomen, vbi res ipsa deest? Quid enim Cæsar, quid rex aliud suscipit, nisi fulgidas compedes, claram miseriam? quæ si hominibus nota essent, non homines tantopere de vno solio litigarent: quinimmo mirandum est, quod non plura sint regna quam reges. Suscipit certe rex collapsa erigere, sparsa colligere, recuperare perditam, deformia reformare. Sed & si illa (quod rarum est) exprobaucrit, reliquam laudem illius successor metet. Putasne reges his temporibus ad id prouehi, quod nomen ratioque Regis exoptulet? vt sit Reipublicæ autor, Ecclesiæ cultor, refugium pauperum, tutor pupillorum, defensor viduarum; oculi cæcorum, lingua mutorum, baculus senum, vltor scelerum, metus malorum, gloria bonorum, malleus tyrannorum, pater regum, moderator legum, & ærarii publici dispensator? Falleris certe. Mutatus est enim illorum color optimus, atque pro illis operibus alia sibi inæqualia vendicant, quæ ilico audies. Alienant quippe Reges aut dissipant Imperii & Regni bona, cuius sunt administratores, non domini. Ecclesiam, quam tuendam susceperunt, eiusque ministros persequuntur; à quibus tributa, pœnas & banana exigunt, cum tamen eorum orationibus longe plus regnum augeant, quam illorum armis. Populum demum affligunt taliis, & exactionibus corpora iniuriantur, quos Propheta signat in-

*Regis officii.**Contra Principes.*

quiens: *Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?* Hi (vt alibi scribitur) *quod crassum est comedunt; quod fractum est non alligant; quod infirmum est non consolidant; quod abiectum est non reducunt, quod perit non quarunt.* Eos itaque alius Propheta non Reges, sed infideles Principes & socios furum appellat. Taceo quod aliena dominia occupant, vicinos habere nullos vellent, limites confundunt, iusticiam non faciunt, quæ Dei sunt negligunt. Quid igitur felicitatis est solo nomine Rex censer, & quæ regi digna sunt respuere? aut quid honoris est tutores reipublicæ appellari, & illius euersores effici? Cogor illud Adriani Hispana familia nati, verbum optimo Principe dignum, ad memoriam reuocare, quod illum sæpius in Senatu dixisse fertur. Dicebat enim, *ita se Rempublicam gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam.* Rursus reges non tam ad gloriam & honoris fastigium, quam ad curam, sollicitudinem, ac indicibiles miseras & pericula assumuntur, adeo vt vix aliquis regnare optaret, si recte attenderet, quam grauis Regis sarcina sit, grauior finis. Assumuntur quidem Principes non ad quietem, non ad securitatem: quinimo ad seruitutem & quandam carceris speciem. Quæ enim maior est captiuitas, quam iugiter circumcingi populi multitudine, & quasi circumligati? Nam (vt noster inquit Seneca) *possum in qualibet parte vrbs solus sine timore incedere, quamuis nullus sequatur comes, nullus ad latus gladius.* Rex vero armatus, & armatis munitus in publicum prodeat necesse est. Quem multitudo gladiatorum obsidet, & quocumque descendat, magnus illum apparatus sequatur. Assidue enim omnium, quos regit, timore constringitur. Vnde Seneca, *Regnantibus multo peius periculum est quam his qui iudicantur.* Hi enim singulos timent, illi vniuersos. Itaque illud Labentii Equitis Romani verum est: quia *Necesse est vt multos timeat, quem multi timent.* Cuius illa (vt putamus) ratio erit, quia *quem quis metuit, perire cupit.* Et iuxta Ennium: *quem metuunt, oderunt: & quem quis oderit, perisse expetit.*

Huius certe Regalis fastigii onera, curasque grauissimas, atque prompta pericula, nonnulli sensati Principes peroptime cognouere, illaque experti sunt. Nam Augustus & Diocletianus,

nus, alter de dimittendo Imperio cogitabat, alter iam dimisit, nec reuocatus assensum dedit. Deinde Marcus Aurelius & Pertinax; quorum alter ad Imperium euocatus, tristior effectus, multa de miseris Imperii, amicis differuit: alter semper Imperium exhorruit. Adde quod Regnum non semper iuste Principes acquirunt, sed plerumque ferro. quare ferro etiam seruatur; ac ferro plerumque amittitur. O quot legimus, quot audiuimus, quot vidimus in eculeo fortunæ motos! quot magno impetu rotatos! alios ex altiore fastigio prolapsos! Quot Cæsares, quot Reges, aut hostium aut suorum manibus à summo folio pulsos, vitam simul & regna amisisse. Quot Reges à regno in captiuitatem, à sceptro in carceres transire: alios exules plurimos in acie cæsos, & domi capite truncatos: & alios (quod durissimum est) laqueo à se suspensos. Et (vt paucis agamus) vbicumque Reges sunt, pericula eos comitantur, & semper in medio existunt hostium, non solum cum in bello, sed cum in vrbe se recipiunt.

Rursum inter cæteros homines amicitia quam maxime necessaria atque utilis ac delectabilis est: sed hanc Reges minime habent. nam cum inter parentes & liberos ac fratres adinuicem, virosque & vxores firmissimæ omnium atque arctissimæ sint amicitia: apud Reges vero (vt sæpe videmus) filius à patre, & pater à filio; coniunx à coniuge, & frater à fratre capiturque atque necatur, vt quos ipsa natura ad amandum compellit, regnandi auiditas cogit, ita odio esse, vt plerumque de sua nece cogitent.

*Amicitia
vera in
Reges.*

Demum plurima facit Rex, quæ nedum amorem suorum impediunt, sed eos reddunt sibi inimicos. Exigendæ sunt enim pecuniæ à subditis ad necessarios sumptus: puniendi sunt facinorosi: prohibendæ iniuriæ: confiscanda bona multorum: cogendi sunt bella agere: domus agrosque deserere, quæ vna res subditis molestissima est, & omnem amorem repellit. Denique cui fides deest, magno bono eum carere nullus hæsitat. Quæ enim familiaritas, qui vsus, qui congressus iocundus esse potest absque fide? Quis enim familiarem, quis seruum aspicere potest, si ille infidelis existat. Reges vero de nullo aut raro fidem habent; quod ex eo licet cognoscere, quod nõ facile cibus ad se delatis cre-

*Causa odii
in Reges.*

dunt, nisi à seruatoribus prægustentur, ne quid male edant formidantes. Cæterum regibus nunquam fit satis optando, & minus consequendo. Cæteri enim homines aut ædes cupiunt, aut agros: Reges vero vrbes, prouincias, regiones, arces, quas adipisci difficilior periculosiusque est, quam eas res quæ ab aliis cupiuntur. Et (quod omnium infelicissimum est) Reges ipsi, tam bonos quam malos, tam sapientes quam insipientes formidant. Fortes quoque timent, ne aliquid audeant gratia libertatis. Prudetes, ne quid aduersus eos machinentur. Iustos, ne dedignentur ab eis gubernari. Potentes & diuites verentur, ne subditorum potentia & diuitiæ eis nociua reddantur. De quibus Iob pulcre ait: *Sonitus terroris semper in auribus eius.* Adde quod Reges nunquam naturalium rerum abundantiam exoptant. vbertatem agrorum odiunt, ne fertilitate rerum subditi difficilior iugum seruiendi patiantur. Demum nullum Regibus gaudium cum securitate est. timent celebritates hominum; timent festa; timent solitudines non custoditas; timent ipsos custodes, nec inermes illos habere volunt, nec dearmatis plurimum confidunt. quo fit, vt, quid ipsi velint, ignorent. nōne ista infelicitatis signa sunt? Quod si forte magnum quis putet in Regibus, & propterea beatos eos, quia facile multis prodesse, & inimicis obesse possunt, nimium in ea re fallitur.

*Reges omnes
generis homi-
nium similes.*

*Beneficentia
reges non fa-
ciunt felices.*

Qua enim ratione Rex benefacere amicis potest, cum aperte sciat, quod quāto plura quis ab eo ceperit, tanto citius cupit effugere? nullusque sit, qui earum rerum, quas sibi principes largiuntur, suas esse putat, quam si eo loco sint, aut ipsi tam potentes fuerint, vt etiam si Rex cupiat, nullo modo possit auferre? Inimicis vero nec obesse nec prodesse audent. Accidit enim illis, veluti habentibus extrennuos equos, sed feroces, quibus nec illi vti possunt, propter timorem, nec alienant propter virtutem.

*Regnum di-
miscere dis-
silio.*

Sed & inter alias huius Regalis status infelicitates, illa non parua est, quoniam & si Reges non ignorant statum eorum multis miseriis, calamitatibus & periculis plenum, tamen nec se ab eo prouide eximi nec tute liberari sciunt, nec sponte cedere possunt, qui semel Regnum assecuti sunt. In qua re cunctorum principum, illa omnium miserima condicio est, vt miseriam ipsam relin-

relinquere non valeant. Quo enim pacto Principes possent tot pecunias restituere, quot ipsi diripuerunt? Aut tot vincula pati, quot ipsi ingesserunt? aut tot mortibus mori, quot ipsi necauerunt. Cæterum quod gloria, laude & honore Reges, cunctos mortales superent, hoc vnum est (vt mihi satis videtur) quo reges omnium hominum miseries existant. nam nec obseruatiã nec honoris reuerentia, illorum præsertim, qui nos aut non iuuant aut inuiti seruiunt, grata nobis esse potest. Quin immo quanquam hoc sæpe fieri intelligamus, vt qui maxime Principes suos timet, qui eos oderunt, hi maxime eos obseruent, colant, venerentur, munera mittant, assurgant: ad ea tamen non amor sed timor compellit; licet hæc omnia seruitutis sint signa. veri enim honores aliis ex causis gignuntur. Et, vt finem miseries huius status imponam, in eo rapinas, deprædationes reperiri libet: vt de eis Propheta dicere videatur: *In medio populi Principes eius quasi lupi rapièntes prædam.* in eo iniurias, in eo vindictas, in eo spes anxias, in eo honores vanos, cupiditates, furores: in eo nulla est quies, nulla animi tranquillitas; in eo paucorum est subuentio, multorum oppressio; paucis gaudium, multis obprobrium; quibusdam præmium, plurimis supplicium; omnibus labor, sibi pœna & crux. atque (vt cuncta vno claudam verbo) Rex in regno sentina est in nati, in quam vnã omnium officinarum sordes, miseriæ, calamitates & spurcitia decoquantur ac infeliciter reducuntur.

Demum illorum infelicissimas miseras agnosces, si de successoribus cogitabis. nam quidam inquit Sapiens: *Quis potentior fuit Alexandro? ei tamen successisse legitur non suus sed alterius filius.* Successorem Iulio Cæsari non fecit natura, sed adoptio. Imperialis domus totum relege atque reuolue progressum: reperies, quia periit memoria eorum cum sonitu: transis, & ecce non sunt, nec inuentus est locus eorum, & ad inferos descendentes: eiusque heredes aut ignoti aut extranei (ne dixerim hostes) successerunt. Rursus si cœlesti ac æterna felicitate Reges dignos putas; recte intelligis, si qua præmio digna agant. Felix ille, sed quis est, & laudabimus eum? Rarus vt Fœnix est. nec ab re sapiens Salomon & Rex tanta regum expertus pericula dicebat: *præter paucos, omnes reges commiserunt peccatum, & reliquerunt legem*

Miseria Regum ex successoribus.

potentis & gloriam perdidērūt. Vnde Iſidorus: *Difficile est Principem regredi ad melius, si vicis fuerit implicatus: quod per abruptū licentiæ in omne facinus victorum labitur. & quanto excelsior, tanto peccatum grauius: quia potentes potenter tormentā patientur.* Omnes namq; peccatores, quos sub se in vita habuit, in futuro seculo supra se plagali pœna habebit. Vnus ex sanctis tractatoribus dicebat: *Miror si quem contingat saluari ex his, qui principantur in tantis ruinis & tanta pigricia.* Video tamen eos currentes & sponte se in aperta pericula iactantes. Hinc in Euangelio scribitur: *Emi villam, quam multo labore acquisiui: id est, precio animæ comparauit.* Hæc sunt igitur præmia status regalis, hæc gloria, hæc excellentia. Ascende igitur quicumq; es, si placet ascende, sed ea lege vt leges naturamque sedis patiaris.

CAPITVLVM III.

De curialibus: & de exercitio & vita & moribus illorum, & aliorum Potentium, Ducum, Comitum & Baronum, cæterorumq; qui Principum fauores & officia sequuntur. & de laudibus & commendatione huius status.

GLoriosā plurimum, Cæsarum atq; Regū amicitia semp fuit. Vbi n. eminens est atque excellens totius humani honoris & glorię mundanæ culmen, ibi ingens gloria, ibi sempiterna nominis & honoris fama vt cōparetur necesse est. si itaq; regis amicitia aut fauor arridet, plerumq; breui laboris & temporis compēdio, immensa præmia homines cōsequētur. Et si cuiusq; ea fors est, vt Principi carus existat, æternum sibi & tandem suæ posteritati, familiæ, generiq; nomen, deinde honoris & glorię perpetuū monumentum relinquit. Nam (vt aiunt alibi) *negociari fortunam ferre est: cū Regi us vero amitari supra fortunam ascendere est.* Pro hac igitur consequenda, omnis humanus animus impendendus est: veluti quę dignitates summas, quæ opes, quæ honores, quæ deniq; famam & perpetui nominis gloriam, laudem & præconiū, suis sectatoribus præstat. Quid enim dignitate, gloria & honore præstantius? Quid generoso & animo nobili, auidius exoptari potest? Hinc Seneca noster Cordubensis, *pro immenso munere habiturum se gratiā & famam*
apud

apud posteros precabatur. Et Statius presentem honoris & fame gloriam, benignum iter operibus suis ad futuros statuisse dicebat. Et Ouidius Natio sibi nomen indelebile futurum seq; ore populi legendum, prædicandumque lætabatur. Dicebat denique

— Non paruas animo dat gloria vires,
Et fecunda facit pectora laudis amor.

Ad quã utiq; rem nos vehementer natura ipsa inuitat. Nam vt Pollicratus ait, & ante vnus ex Philosophis dixerat: *Non caret mysterio, quod honor cum h litera describitur, quæ non nisi quadam vehementi cordis nostri aspiratione pronuciari valet. Quo aperte monstratur, naturali quodam impetu atque desiderio hominibus insitum esse, ad honorem & gloriam aspirare.* Deniq; Aristotelem non paruum honoris & laudis præconium affecutum legimus, ex eius ad Alexandrum amicitia. Et Senecam non medio rem amplitudinis & decoris laudem adeptum non minus ex Claudii Neronis ad eum affectu. Sed & Virgilius ex ea apud Cæsarem familiaritate, per omnia secula se victurum prælagit. sed quid hæc commemoras? Cunctos certe, quos sustulimes, quos excellentes, quos honore, laude, & fama viros præstantes aspiciamus, non nisi apud Reges tales incepisse, aut Reges tales effecisse liquido comperimus. Nec enim abre laudata illa in sacris litteris Regina Saba, beatos & felices dicebat, non modo eos qui Salomoni regi assistebant, sed & qui ei obsequabantur. Ex quibus liquido constat, quam honorabilis sit vitæ formula in Regum curiis versari. Hæc & similia, amici suadebant, vt hoc viuendi genus diligerem.

CAPITVLVM IV.

De laboribus, oneribus & incommodis, ac periculis potentum Curialium: ac fauores, curias seu officia Principum sequentium in quo capitulo & trib. rubricellis sequentibus specialiter agit de septem viciis, quæ Officiales Regum & Curiales comitantur. Agit etiam de calamitatibus Procuratorum Regum, & alia officia exercentium: & an in curiis Regum acquiratur verus honor.

Tremebat stupida bona mater hæc audiens: clamabat alta voce, latere sub herba anguẽ. nec (vt dicebat) venena dāt, nisi melle cur-

cum linita. Et quanquam potentum ac curialium vita à prælocutoribus plurimum laudata existat: Sub eius tamen fronte, plurima latere incommoda atq; pericula asserebat. Verum in primis id Suetonii sæpe à sapientibus audisse dicebat, quoniam *qui carus est Regibus, vilis est sibi anima, vilis quies, vilis securitas, ocium atque virtus.* Iunge his commune periculum omniũ, qui principibus seruiunt. De quo Crispus ait: *Nam regibus tam boni quam mali suspecti sunt. Semper enim, ut aiunt, Principibus aliena virtus formidolosa est.* Id autem, quod de amicitiiis priscorum Principũ ad quosdam commemoratum est, propositũ apertissime probare videtur. Quis enim carior apud Alexandrũ Aristotele? Quis apud Cæsare Claudium Nerone Lucio Seneca? Quis apud Tiberium Serano? quorum ruinã nouimus. Ut enim Sapiens quidã dicebat: *melius quisq; Regibus incognitus foret, quã amatus.* Et iterum: *In Regib. par malum est, si quẽ oderint aut diligant: nisi quod odium fugat, amor detinet.* Quod si laborib. si sudore, si periculis plurimis Regi carũ se quis futurũ putat; cogitet, lōge tutius erit, longeq; facilius, Regis supni & conditoris omniũ amicitiam tantopere quæsisse. Rursus si p̄ hodierna temporis malicia, quæ rara amicitia est, quis tam imprudens est atque insulsus, qui sibi Regum duraturas firmasque amicitias puret, aut potius fingat; cogitet quid inde ad eos quos diligere simulat, quos certe fortunæ splendor, tumorque animi omnium inæqualium facit contemptores. Adde quia vt fortuna instabilis, sic Principum voluntas varia & inconstans est: quanquam stante perseuerãtia, res ipsa boni modicum, mali vero atq; periculi multũ habet. Deniq; bonam sibi spem promittunt, qui Regibus famulantur. Quis enim tam imprudens videri cupit, qui spem ponit in tanta tempestate? Sed verum est, quia (vt noster Quintilian. ait) *veluti multa timeantur, quæ optanda sunt: sic multa sperantur, quæ timenda essent.* Qui ergo Principum fauores desiderat, quid nisi libertate, ocio, vitæ securitate, amicitia priuari desiderat. forte in talem quis Principem sperat, à quo facile falli aut damnari potest. Mobilis est enim cuiuslibet Principis animus, & tanto mobilior, quanto à plurib. concutitur. Nec enim propter rerũ varietates cuncta ratione pōderat: & q; cunctos mortales à Regum amicitiiis auertere iuste deberet, illud eis cōmune est, quia plerumq; non qui plus habent sapiẽtia

aut virtutis, sed qui plus ab ea alieni sunt, gratiores illis existunt. Nec qui plus ingenio aut artibus modulatur, sed qui plus adulari, ille gratiæ fauorique proximus habetur. Sed si cetera fileam: quis nisi demens aut rerū expers, Regum fauores tantopere desiderat? in quibus non nisi varios rerū motus, vrbium mutationes, pestiferas nouitates, famem, bella, discordias, indies conspiciamus. Siigitur hæc tibi placent, ad Regum amicitias aspira.

2. *De periculo & laboribus Officialium Regum: specialiter de eorundem Principum Procuratoribus.*

Fortasse dices, videmus passim ad honoranda regis officia, aut rerum suarum vtiliora ministeria, omnem fere hominem, etiam podagra & quouis articulari morbo ligatum, velocissime atque avidissime currere. Ex quib. honor, vtilitas, nobilitas, libertas, status, securitas mortalibus indubie proueniunt. Sed (nisi fallor) erras grauiissime. Quid enim, si Regis Procurator aut rerum eius gestor existas: nunquid putas ideo ei carior, tibi vtilior eris? Volo consideres, quia illius gerere negocia laboriosum est, cui placuisse perpetua seruitus est, displicuisse discrimen, supercilium graue, & quod grauius est, paratum est pro leui offensione supplicium. Adde quia qui Regis procuracionem suscipit, necesse est multis displiceat, & tandem domino. Rursus periculosius Deo displiceat necesse est. Namque Regis iussu, aut eius emolumentum gratia, enormia regno mala & ingentia multorum damna, vel perpetrare vel dissimulare eum oportet. Sed nec id puto tacendum, quia qui Regis gerit negocia, qua die id infelix officium suscepit, ea die sibi viuere desit: omnisque libertas, omnis quies, omnis iocunditas abierunt: pro quibus innumeros labores, afflictiones & mordaces linguas, & vltra vires curas sibi gratis permutauit. Infelix certe exercitium. nam qui vnus est Procurator, multorum hostis est: & dum Regi placet, regno infestus est. Quippe quem explere oportet, quicquid sibi iniungatur à Rege, etiam si in aliorum perniciem tendat. Et (vt pauca agam) Regis procuratio honorabile exilium est. honorabilis certe titulus, sed difficilis ratio, & sub iudice ventulanda; coram quo habebis accusatores multos, excu-

Regis procurator multis & Deo displicet, libertatem perdit.

fatores nullos. Et quod perniciosius est, implebis domum tuam vento, & fama falsarum diuitiarum, alienas autem veris.

3. *De periculo & labore officialium & dilectorum Regum & Principum.*

Alia præterea discute. perquire Regum officia, administrationes, curas omnes. Idem reperies, quæ et si non ignoremus ea omnia periculis plena esse, cernimus tamen à multis sæpe esse optata, sæpeque magnis empta pecuniis, quæ sitaque periculis. Sicquetam cæca est mens hominum, ut periculis ematur periculum, precibus atque laboribus comparetur discrimen. Nec enim in illis deest pecunia, sed deest virtus: non deest fastus, sed deest castus: non deest sublimis, sed deest humilis: non deest adulator, sed deest veritatis amator: non deest sæuus fraudator, sed deest rectus consiliator. Taceo septem illa funestissima vicia, quæ palatinos, Regumque officiales infallibiliter comitantur. Primum quidem honorum dignitatumque ambitio est. Nam teste Cicerone: *Difficile est potestatem cupienti, seruare æquitatem.* Et sequitur: *Facillime impellitur ad res iniustas, qui fauoris & gloriæ cupidus est.* Locus enim aulæ lubricus est. Secundo: Regios fauores sequentibus, mendosa & seductoria adulatio familiarissima est. *Habet enim* (ut inquit Policratus) *curialium adulatio comites, dolum, fraudem, proditorem, medicum.* Hic est ille liquor olei fædissimus, quo curiales vngunt caput Regis ut eum decipiant. Quæ ad eos cum sancto rege David dicere debet: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Ab his iniquissimis adulatoribus laudatur peccator in desideriis suis. Tertium viciū regis domesticos comitatur: videlicet fæda atque improba munerum receptio. Quæ (ut scriptura ait) *excæcant sapientes & subuertunt verba iustorum.* Sine his certe quotidianis distributionibus, qui principi assistunt, qui rerum suarum curam gerunt, vix viuere possunt. Nam, teste Seneca: *Veluti canes acerrimi non nisi oblato cibo maxuescunt: nec aliter Palatini quenquam audire, minus exaudire volunt.* quinimo (teste Plinio) *veluti sunt quidam homines fascinantur voce, alii qui videndo interimunt, maxime quos irati conspiciunt;* sic Palatini fascinantur pestilentius, quos intuentur. Hi enim ad se venientes non modo loquendo, sed vacuos videndo interimunt. Vnde Policratus ait: *quia Curiales & medici in eo cōueniunt, quia vendunt verba sua: prope aliquando precium recipiunt ut taceant.* Mirū prodigiosumque homi-

Septem au-
licorum vi-
cia.

hominum genus. in ceteris vitæ modis quidā operas, nūquā vero verba ipsa vendunt. Hi etiā silentium alii vendunt, q. est in rerum natura: hi quod nihil est, magno distrahunt precio. Et (vt paucis agā) Palatini libera illa atq; gratuita sensuum corporalium officia aliquando etiā, vt illi non exerceant, vendunt, vt si re late vident, aut grate audiunt vel loquuntur: è vestigio vero, si te toruo gestu conspiciunt vel audiunt, aut non loquantur, cogeris miser vtroq; euentu propinare, vt vel augeas fauoris affectum, vel tollas amoris defectū. Adde quartū Palatini viciū: videlicet improbā officiorū venditionē. De qua Policratus ait: *Improbitas curialiu eo vsq; innotuit, vt de testimonio cōscientiæ, de venustate morū, de odore opinionis, de sinceritate causæ, de torrēte eloquētiæ, nisi precio interueniente quis frustra cōsidat.* Secundum illud Ouidii:

Ipse licet venias musis comitatus Homere,

Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Quintū Aulistarū viciū nō est ceteris funestius: simulata videlicet amicitia fictio. Fingunt se palatini multos amare, qui oēs odiunt; quod cum factū opus est, facile comperies. Nam vt ait Iuuenalis:

Quantum quisque sua numorum seruat in arca,

Tantum habet & fidei.

Hinc Tulli-

us: *Veræ amicitia difficillime reperiuntur in his, qui in honoribus versantur.* Et Seneca: *Errat qui in aula querit amicum.* Sextum Palatinorum viciū his proximum est: videlicet versuta machinatio ad extorquēdum, & pauperes expoliandum. Inueniunt nanq; qui principibus assistunt, plurimas extorquendi vias. Quos Hieronymus asserit *crudeliores esse leonibus & lincibus, qui licet ore rabido deuorant, tamdiu tamen remoriam deprædandi non perdunt, quamdiu venter est vacuus: ubi vero pasta est sanguine seueritas, cum saturitate succedit obliuio.* Septimum Palatinorum viciū est comestationum, libidinum & voluptatum vacatio. Quos signat Esaias: *Qui confurgunt mane ad ebrietatem sectandam, & potentes sunt ad bibendum vinum, & fortes ad miscendum ebrietatem. de nocte diem faciunt & nocte vigilant.* Hos dicit Seneca, *vomere vt edant:* quorum palatus non nisi ad preciosas escas excitatur, vt tandem venter vino æstuans, vacet libidini. Agam ergo finem, & dicam cum Bernardo, ad eos, qui Regum amicitias sequuntur: *Tu in curia Principum sedes, cum diuitibus in occultis, vt interficias innocentem. Demique insidiaris, vt rapias*

pauperem. ibi dextera tua repleta est muneribus: ibi res pauperum violenter rapiuntur: ibi laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur: ibi laudas quod non debes; operaris quod non licet; loqueris quod non decet. Hæc igitur studia, hi mores, hæc artes, Officialium Regum: hæc exercitia Palatinorum & eorum, qui Regum fauores & amicitias sequuntur. Hac igitur lege ascende, si placet, ad tantam potentiam, aut ad tantam dementiam.

4. *An verus honor acquiratur in curiis Regum & Principum.*

Rursus auiditas forte consequendi honores te trahet ad Regū amicitias appetendas. Disces enim, honorem esse de genere bonorum: & teste tuo Philosopho per se ab honestis viris expectandum fore: qui non nisi ex principum amicitias prouenire solet, veluti in quibus & ex quibus, cunctarum dignitatum, & bonorum cumulus residet atque dependet: sed ad cæteros deriuatur. Ad quæ ego paucis respondebo. Crede itaq; mihi fili mi: quia, teste tuo Cicerone, *Homo qui summa vanitate versatur, nullā effigiem veræ virtutis, sed umbram sectatur.* Est enim honor ipse & gloria, solida quædam res & expressa, non obumbrata. Ille enim verus est honor, illa veræ laudis & famæ gloria, quæ ex meritis ac virtute constat. Plerumque enim his, qui auram fauoris Principum sectantur, familiaris est gloriæ vanitas. quinimmo nonnunquam viciorum laudatrix est fama popularis. Vnde Socrates (vt inquit Valerius) *eos honorem verum consequi posse ait, qui id agunt, vt quales videri cupiunt: tales ipsi essent.* Prudens enim vir (vt inquit Bernardus) *laboris sui fructum, non in honore, nõ in fama (quã multi sæpe falso acquirunt) sed in conscientia ponit.* Hinc Augustinus *cōscientiam attendere nos iubet, non quidem honoris famam.* Hic enim falli potest, cōscientiæ nunquam. Rursus nec dignitatū maximarum culmine lætari recte possunt, qui Regum amicitias & fauores quæritant. *Dignitas enim (vt inquit Tullius) honesta, cultu ac virtute & honore digna est.* Autoritas, quæ cum laude prouenit, non dignitas, sed dignitatis vsurpatio appellanda est. Hinc Boetius: *Nunquam virtutibus ex dignitatibus honor accedit: sed potius ex virtute dignitati honor accrescit.* Nam collata improbis dignitas, non modo efficit indignos, sed prodit potius

tius & ostendit. Accedit, quia regiam v̄mbra[m] sequentes, plerumque non virtute, sed vicio: non merito, sed precio: non electione, sed adulatione dignitates assequuntur. Quare ex eis honorem verum eos consequi non posse perlucidum est.

CAPITVLVM V.

De nobilitate generis & scientiæ ac morum: & quomodo ortum habuit. & an à Regum & Principum sola voluntate & concessione recte acquiratur nobilitas.

PLVRIMVM falluntur, qui generis claritatem, quam nobilitatem vocamus ex sola principum amicitia, fauore aut largitate quærunt. Pro cuius rei apertiori cognitione aliqua de nobilitate non satis à modernis tacta, breuius, quam rei magnitudo exposcit, differemus. In primis igitur prætermitemus de illa nobilitate dicere, quam *theologicam* aut *supernaturalem* vocant, qua quis Dei gratia acceptus est illi: sed nec de *naturali nobilitate* tagemus, qua aut liber, aut ingenio vel intellectu callēs, nobilis appellatur. Agemus itaque de ea carnis nobilitate, qua quis vltra plebeos homines dignior, acceptior atque honorabilior reputatur: quam nonnulli *nobilitatem politicam* appellant. Inquiremus igitur primo quid sit ea carnis nobilitas: demum quando, quomodo, & per quæ & qualia media acquiratur. Omissis itaque plurimis, quæ in ea re adduci possent, satis est nobis Aristotelis amplecti sententiam. Is enim in *rhetoricis* nobilitatem idem esse voluit, quod virtus generis. Ex eo quidem appellamus quosdam nobiles, quia ex honorabili genere ortum trahunt. Genus vero ea ratione honorabile dicitur, quia ab antiquo multi ex ea progenie insignes, & honorati viri processerunt. Et (vt agamus breuius) ingenuitas ista politica, quam vulgus *nobilitatem* appellat, nihil aliud fore creditur, quam ex aliquo antiquo genere & honorata profapia processisse, in qua ab antiquo plurimi euasere insignes & honorati viri, aut in principando vel præsidendo, aut alios publicos & honestos actus, vel principis iussu, vel populi assensu exercendo. Nec huic sententiæ idem Philosophus contradicere vi-

Nobilitas politica quid sit &c.

detur: cui noster Seneca satis assentit. hi enim nobilitatem *antiquas* dicunt esse diuitias. Quod putamus ideo dictum esse, quia secundum communem hominum opinionem omnia mensurantur numismate, vt verum sit quod sapiens ait, quia *Pecunia obediunt omnia*. quo fit vt pecunia ipsa precium esse videatur cuiusque rei. Ex hoc enim quod aliqui sunt diuites, facile reputantur digni ad principandum, seu in populis præsidendum. Et eo ipso creduntur esse insignes & honore digni. Ex qua re inoleuit eundem Philosophum & Sapientes dicere, nobilitatem esse *antiquas diuitias*. Non vtique vt solæ antiquæ diuitiæ simpliciter nobilitatem pariant: sed (vt idem Philosophus in *quinto Politicorum* ait) exigitur quod simul cum diuitiis assistant progenitorum virtus & merita, eo modo quo diximus. Sunt itaque diuitiæ non formaliter inducentes claritudinem generis: sed instrumentaliter tanquam signum nobilitatis. Sed nec alio mysterio vacat, quod ipse Philosophus & Sapientes, nobilitatem *antiquas diuitias* dixerunt: vt videlicet recentes diuitias ad nobilitatem causandam minime sufficere demonstrarent. Cuius causam idem Philosophus in *Rhetoricis* pulche assignat. Ait enim, quia *nuper ditatum esse est quadam ineruditio diuitiarum*. Ea de re Philosophus ipse tales nuper ditatos, *fortunatos insensatos* recte vocat. Recenter enim ditati neficiunt formare, nec dirigere bona fortunæ ad opera virtuosa, sicut antiquitus ditati: qui insignes fuerunt atque diuitiis & potentia, & aliis bonis fortunæ virtuose & temperate vsi sunt, nolentes à suis degenerare progenitoribus. Ex quo illud apertissimum videtur, quia nuper ditati non recte nobiles dici possunt, pro eo quod non ex insigni genere, nec ex antiquis diuitibus virtuose operantibus processere. Et simili modo aliqui recte nobiles esse possunt, qui ex nobili antiqua profapia sunt geniti, licet ex aliquo infortunio non sint diuites, sicut illi qui nuper ditati sunt. Sed prædictis Philosophorum sententiis pulchrum est sacrarum scripturarum testimonia addere, à quibus omnis sapientia deriuata est. Illud enim primo roborat Rex & Propheta David. Nam patrum merita posteros nobilitare asserit, cum ait: *Potens in terra erit semen eius*. Et statim subiicit: *Gloria & diuitie in domino eius: id est posteritate*. quasi dixerit, quia ob parentum præclara gesta

*Diuitia sunt
signa nobilitatis.*

Omnis sapientia à sacerdotibus licetis deriuatur. Sacra litera etiam de nobilitate faciunt mentionem.

gesta

gesta, semen eius acquirit potentiam & gloriam nobilitatis : sed & diuitias, quæ simul præcipua sunt fundamenta, & partes substantialiales nobilitatis generis, vt prædiximus. Rursus scribitur in Ecclesiastico: *Deus honorat patrem in filios.* Et addit: *Benedictio patris firmat domos filiorum.* id est, merita clara parentum, quibus benedicuntur, commendantur ac honorantur : firmantque filios in vera nobilitate carnis. Et sequitur in expresso : *Gloria enim hominis ex honore parentum: & dedecus filii pater sine honore.* Quæ pulchra sententia insinuat gloriam nobilitatis quam maxime pendere ex parentum honore : veluti econtrario ignobilitas & dedecus filios sequitur, si illorum patres non insignes & minime honorati fuerint. Et hoc iterum idem Sapiens confirmat, cum subiicit: *gloria diuitum honoratorum apprehendet & filios:* videlicet in gloria nobilitatis. Liquido igitur demonstratur, quia veram carnis nobilitatem non solæ diuitiæ generant, quia scriptum est: *Nan magnificauit virum peccatorem diuitem.* Itaque virtus, merita & præclara parentum gesta (quæ eos insignes & honorabiles reddiderunt) veram carnis ingenuitatem ad posteros transmittunt. sed & positua iura, ea quæ dicta sunt quam maxime confirmant: veluti quæ, si recta iura sunt, à diuino iure moralique & politica doctrina discrepare minime conuenit. Habent enim nobilitatem ex tribus confici, Natalium antiquitate, Honoribus & Diuitiis : licet diuerso modo, vt prædiximus. quæ omnia vt notissima pertranseo. Ex quibus liquido intueri vnusquisque potest, quod non recte dici possit, Principes sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentibus. Requisitus quadam die atque plurimum laccessitus Sigismundus Cæsar à quodam plebeio sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, non insulse, sed docte simul & facete respondit: *diuitem, inquit, aut exemptum te facere possum, nobilem vero minime:* vt antiquatas diuitias, longæuamque ingenuitatem, non recentem Principis gratiam, veros efficere nobiles demonstraret : qui plerumque nulla obistente virtutis ac probitatis causa ; plurimos claros fecisse arbitrantur ; quos potius exemptos quam ingenuos

dixerim. Politica igitur atque ista vulgata generis claritas, non a
 lieno priuilegio, sed priscorum probitate & virtutis opere com-
 paratur. quæ quanto antiquior, tanto nobilior & magis relucet à
 parentibus relicta quam à Principe sine virtute donata. Sed te-
 ste Philospho, ideo *nobilitas in antiquitate laudatur, quia in eis anti-*
qua fuit virtus. Nec propterea illud nego, quia nobilitas carnis
 tempore incipit, & tempore definit. Et veluti incipit probitate
 parentum cessat & viciis successorum: adeo vt plerumque cla-
 riratem, quam longa tempora produxerunt, vna dies perimat. De
 quibus recte dici posset, quia cum se nobiles fingunt, tunc tales
 esse desinunt. Fateor etiam plurimos fore, qui strenuitate, virtute,
 opera in rempublicam collata, meruerunt, vt nobiles sint, cum fi-
 unt, non cum nascuntur. Quibus & si priscorum suorum clara fa-
 cinora desint, iuuat propria strennuitas & propria virtus. Quia vt
 aiunt, nesciunt cur ad nobilitatis actus magis inuitet aliena quam
 sua probitas: aut potius moueant defunctorum quam viuorum
 præsentiumque exempla, vt in *octauo capitulo* in fine dicemus. Sed
 certe tales verius nobiles esse incipere, quam plene perfecteque
 claros esse dixerim.

*Nobilitas
 potest desine-
 re.*

*Nobiles qui
 dum fiunt,
 qui non na-
 sciuntur.*

*An Caesar
 possit facere
 nobilem.*

Putarunt ergo ex præmissis plerique sapientes non insulse
 Cæsarem aut Regem, plebeum hominem, verum nobilem fa-
 cere non posse; cum nobilitas ipsa carnis à progenitoribus natu-
 raliter in posteros procedere videatur. Idq; in *Eccllesiastico* Sapiens
 affirmare videtur. Ait enim, quasi in eodem casu dixerit: *Noli qua-*
rerere ab homine dignitatem, nec à rege honorem: scilicet nobilitatis & cla-
 riratis. Accedit ad hoc, quia constat principem mutare non pos-
 se naturæ cursum: nec nostrum affirmare aut negare aliquid mu-
 tat in re ipsa. Putamus tamen distinguendum. Nam si loquimur
 de nobilitate ad progenitores relata, quia natus aliquis est de non
 nobili parentela: planum fore credimus, talem impossibile fore
 per principem nobilem fieri posse, tanquam ex nobili prosapia,
 cum illa præsupponat iam diu factam esse, nec fieri modo potest.
 Cum vero loquimur de nobilitate ad seipsum relata, tunc puta-
 mus regem aut principem nobiles facere posse. Nam creabit eum
 militem: demum decorabit eum præfectura vel dignitate. Quo
 casu posteros vere nobilitabit: ipse vero nobilis esse incipiet, qui
 ignobi-

ignobilis esse desit. Itaque honor illius auctus est, sed conditio non mutatur. Habebitque quandam nobilitatis imaginem, tamē quo ad vulgi opinionem, aut plebeus manebit, aut præteritę ignobilitatis vestigia non vsquequaque cessabunt. Quam quidem opinionem princeps mutare aut delere nequaquam potest. Nec obstare videtur, quod dici potest, quia talis nobilitas per principem ex mera gratia concedentis indulgetur, non quidem ex meritis, aut antiqua profapia parentum: quia diximus, licet ea nobilitas ex voluntate dependeat concedentis, terminatur tamen in illius personam, qui debet nobilis effici. Incipit ergo à progenitoribus. quare talem appellare solemus nobilem factum, non natū.

CAPITVLVM VI.

De multiplici nobilitate: & an sola generis nobilitas in deferendis honoribus & præmiis, præferatur strenuitati aut scientiæ vel virtuti hominis ignobilis generis?

Nobilitatis igitur generis dum vim atq; naturam inquirimus, pulchrum erit vt id inuestigemus, in quo plurimorum obrarunt ingenia. sæpe quidem non ab re etiam Sapientes ipsi dubitarunt, quęnam harum nobilitatum alteri in huius seculi assequendis, aut promerendis honoribus, seu deferendis præmiis præferatur: an ea, quæ solum ex genere hominibus prouenit, an altera ex virtutibus, scientiæ & meritis comparata? Quid enim, si quis in armis strenuus, fortis, prudens, non tamen genere nobilis, cum alio concurrat, qui genere clarus est, sed obscurus meritis? Aut quid si sapiēs ignobilis cum nobili super dignitate decertat? Quibusdam certe videtur nobilitati antiquati generis simpliciter deferendum. Primo ob suorum in Rempublicam merita. Eo præferim, quia ius naturale nobili opitulari videtur. Constat enim ingenuitatem naturalem potiora iura obtinere, quauis accidentali nobilitate. Rursus (vt est Philosophi in *Ethicis* sententia) nonnulli sunt virtutibus præditi, tamen nobilitate priuati. Facile enim reperiri libet rusticum, aut plebeum fortem, prudentem, animosum in his quæ ei congruant: principari tamen aut præsidere

nesciret. Denique non videtur nobilitatem perdi posse per vitia filiorum. Nam Sapiens in Ecclesiasten ait: *à principe stultum positum in sublimi dignitate*, ex quo innuit nobilem esse licet stultum. Demum eam partem philosophus tueri videtur, qui in Politicis ait, *Ingenuitatem clari generis esse opus laudabile*. Constat enim ex operibus laude dignis deberi honoris præmium & reuerentiam. Postremo philosophus ipse & alii sapientes, nobilitatem ipsam *antiquatas diuitias* diffinierunt, nec aliis virtutis amminiculis opus esse. Econtra quibusdam videtur ignobilem progenie, tamen actu strenuum, fortem & prudentem, & longe fortius sapientem, nobili generis præferendum. Vt enim ait laureatus Petrarcha, & ab alio sapiente didicit, *quanto sit nobilior rusticus vir fortis, quam ignavus nobilis*. Illud nobis aperte demonstrat (si mente pensamus) quanto sit melius nobilitatem fundare quam euertere. Sed & qui eam partem tuentur, aiunt, quia iuxta philosophum in *Politicis*, dignitas & honor, ad quam nobilitas ordinatur, præcipue distribui debet secundum proportionem & excessum bonorum animæ, non secundum excessum bonorum corporis. Cuius causam idem Aristoteles in *primo Politicorum* assignat: videlicet quia talibus bonis corporis & fortunæ contingit male & bene uti. Quo fit, ut non recte in eis vera possit locari nobilitas, licet organice talia bona eam ipsam ingenuitatē condecorent. Si enim in exterioribus fortunæ bonis nobilitas confisteret, tunc quanto ditior quis foret, tanto esset nobilior. quod asserere nihil aliud est. quam illam falsam sed facetam cuiusdam mulieris amplecti opinionem, quam Philosophus in *rhetoricis* refert. Quia cum interrogaretur, an opraret filium sapientem vel diuitem? illa respondit, optimam certe fore sapientiam. videbat tamen sapientes ipsos diuitem ianuas frequentare, & non econtra. Cum igitur nobilitas inter extrinseca bona computetur, constat nullum propter eam solum honorandum fore. Et hoc est, quod Aristoteles ipse subiicit, inquit, potius homines honorandos esse propter intrinseca, quam extrinseca bona: adiiciens, quia nobilitas sola progenitorum non facit formaliter hominem clarum. Adde quia felicitas, ad quam omnis humanus animus suspirat, nequaquam consistit in his exterioribus bonis:

In bonis corporis & fortuna non consistit nobilitas.

Facetia mulieris ab Aristotele reuocata.

bonis:

bonis : nobilitatem vero nemo negabit esse aliquid felicitatis. quod ipse Philosophus testatur inquiring ; nobiles genere fortunatos & felices dici. Rursus eam partem roborare videtur naturalis ratio. Si enim genere nobilis, tamen vitiosus, plusquam virtuosus ignobilis honoraretur, absurdum admodum sequeretur: videlicet, quod vitia præmiarentur dignaque honore forent, & virtutes pellerentur. Quod Aristoteles in *politicis* damnat, dum regulam tradit : *neminem debere honorari nisi secundum excessum virtutum* : quæ sunt bona animæ, vt prædiximus. Denique ipsa scientia homines nobilitat, vt iura clamant. Hinc lex civilis habet : *Vlpianus Iuriconsultus recte nobilis appellatur, non quidem propter genus, sed propter scientiam & abundantiam meritorum*. Faciunt plurimum pro hac parte præclara Salustii verba, de quibus statim in fine *octavi capituli*. Valida certe vtrinque iacula emittuntur: dubiamque admodum atque ancipitem controuersiam agunt : pro qua diluenda, & veritate elicienda, longa discussione opus esset. Nonnulli enim sibi scioli quædam dixerunt, quorum principia ignorare videntur, dum solum nudas theoricis iuris sequuntur. Ego vero fateor me ignorare cum eis. ipsam tamen ignorantiam explicando, *putarem recte dici posse, nobilem antiqui generis simpliciter præferendum ignobili, equalibus ambobus scientia aut meritis existentibus*. Primo, quia nobilis gradum gradui adiicit, vt iura testantur. Si vero esset inæqualitas, non arbitror habendam esse rationem nobilitatis. Tanta enim posset esse huius ignobilis strenuitas & meritorum prærogatiua, & alterius nobilis tantus viciorum excessus, quod secundum omnium opinionem, ignobilis merito deberet anteferri. Primum ipsa lex probat. Ait enim, quia *licet qui meritis & labore vicit, premio quoque & honore vincere debet, tamen quia proximis sacrorum scriniorum genitus reperitur, facilius antefertur*. & ita consuetudo obtinet. Et in hoc residere videntur nonnullæ positiones iuristarum. Licet igitur huiusmodi positio, secundum præsentem iustitiam, vera credatur, eam tamen insufficientem, nimisq; generalem dixerim. Qua de re arbitror intelligendam fore, quemadmodum Philosophus in *Politicis* subtilius explicat. Quid enim si nobilis & ignobilis, virtutis & scientiæ æqualia sint me-

*Qui vere
sint hono-
randi.*

*Scientia no-
bilitat.*

*Opinio iuri-
starum de
nobilitate.*

rita, tamen in eo actu aut honore, de quo agitur, ignobilis nobilem excederet? Pone enim, inquit Philosophus, *utrumque concurrere ad officium fistulandi, aut citarisandi. nemo sana mentis diceret nobilem, quia talem, ignobili in ea re trito præferendum.* Nec aliter in honoribus principandi aut præsidēdi, si ignobilis ad eum actum aptior putatur secundum virtutem: licet à nobili nedum nobilitate carnis, sed in quibusdam aliis meritis excedatur: tamen recte quo ad illum actum præferendus est ignobilis. Cui sententiæ nonnulli iuris diuini & humani interpretes annuere videntur. Aiunt enim, aliquando nobilitatem carnis præferendam scientiæ etiam in ecclesiasticis honoribus, cum per potentiam nobilium rebelles arcentur, quæ pacē perturbant. Nam tales nobiles longe facilius ecclesiam tueri valent, quia, ut aiunt, Respub. ecclesiastica non tantum indiget oculo doctrinæ, sed & manu, ut luporum rabies comprimatur. Vbi tamen scientia ad hæreses extirpandas opus esset, præferretur sapiens. quo sensu intelligenda sunt sacrorum canonum decreta, & sanctorum dicta doctorum: præsertim Hieronymi dicentis: *Non sanguini, sed vitæ & doctrinæ honores distribuendos.* Sed & illud, videlicet cum scientia hominem nobilitet atque illustret, merito tanquam preciosius & nobilius bonum similiter præferendum credatur carnis nobilitati tanquam bono corporis. Itaque vtraque nobilitas excedit & exceditur secundum æqualitatem aut inæqualitatem meritorum, & naturam actus, in quem concurrunt. Idque paucis (sed sapientibus) verbis Gregorius dicere videtur in Pastoralis, cum ait: *Quis nescit in natura gemmarum carbunculus hyacintho præfertur? tamen rubei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo. Quia & illi, quod ordo naturæ subtrahit, species coloris adiungit; & hunc, quem naturalis ordo prætulit, coloris qualitas defert.* Sic itaque intelligenda sunt, quæ in oppositum adducuntur. Illa præsertim, quæ in Ecclesiastico habentur; dicebam, inquit, *meliorem esse sapientiam quam vires.* Et rursus: *quomodo sapientia pauperis est contempta.* Ex quibus facile ad vtrasque rationes respondere libet, ad eas præsertim, quæ concludere videntur, quia si natus nobilis, tamen viciosus, ignobili virtuoso præferretur, tunc laudaretur atque honoraretur vicium. Quia dicimus, eos non honorandos tanquam formaliter bonos & virtute præditos, sed tanquam bonos instrumeta-

mentaliter, & vt signum bonitatis: veluti commendamus vrinam
sui natura fætidam repræsentatione, quia signat bonitatem, id est
corporis sanitatem.

CAPITVLVM VII.

*De laudibus, præconiis & commendatione nobilitatis generis: & de
illius virtutibus & utilitate.*

CONsuetum igitur ordinem sequentes, post præmissa quæ de
nobilitate adduximus, afferenda sunt breui sermone paucula
ex multis. laudum præconia, prærogatiuæ & excellentiæ nobilitatis
humanæ: & ilico eiusdem vanitates, in cōmoda, damna & pe-
ricula, afflictiones & ærumnæ succinctè recensenda. Et quæquam
ex his, quæ paulo ante tetegimus, facile libet attingere, quanta sit hu-
ius ingenuitatis excellentia, quanta vis: ex his maxime, quæ ilico
subiciemus, eiusdem nobilitatis splendor & gloria vberius resul-
tabit. nec certe est illa præclarissima gēma, humanæ naturæ diui-
nitus missa, qua (vt cætera taceā) homo non à casu, nō fortuitu, nō
deniq; ab accidēti, sed ab ipsa rerū natura dignior & excellentior
habetur. Cæteræ quidē humanæ dignitates, honores, cæteraq; bo-
na homines subsequuntur. nec vero generosa nobilitas vna cum
homine cōcipitur: quippe ante ab ipsa lustratur, quam à parentib.
nascatur. Quod sanctus patriarcha Iob per pulcre demonstrat, cum
ait: *Gloria eorum à partu, ac ab utero & conceptu honor illius.* Hinc in Ec-
clesiastico Sapiens ait: *Gloria hominis ex honore patris.* Et licet teste
propheta: *Mortales homines natalibus æquales sumus:* veluti filii excelsi om-
nes, adeo vt vnus fons omnium sit: ipsa tamen generosa nobilitas
alios aliis præfert. Et iuxta Apostolum, velut stella differunt à
stella, sic gloriosa ingenuitas hominem discernit ab homine, ne
pari laude aut honoris præmio perfruantur, qui inæquali virtutū
& generis claritate illustrantur. Quis enim alti seminis propagi-
nem negabit suam nobilitate posteritatem? quam potius exaltat:
sicut vilis & abiectus à sua vilescit. Vnde quidam ex sapientibus
in versu diebat:

Nobilitas hominis est mens Deitatis imago:

*Nobilium
sax conditio-
nes.*

Nobilitas hominis, virtutum clara propago:

Nobilitas hominis humilem releuare iacentem:

Nobilitas hominis mentem frenare furentem:

Nobilitas hominis est turpia nulla timere:

Nobilitas hominis natura iura tenere.

Denique vt in *rhetoricis* Philosopho placuit, *nobilitati omnes pene virtutes famulantur, ad quas ipsa natura parens peculiariter ceteris nobiles ipsos inclinat.*

Primo quidem humiles & mansueti nobiles existunt, elationē fugiunt, pro eo maxime, quia eorum progenitores potētia & diuitiis recte & moderate vsi fuere. quo fit, vt nō facile superbia inflectur, quemadmodum qui nuper atq; recenter d tati sunt. Secundo nobilitati deseruit magnanimitas. quę res agit, vt cōtumeliosi minime existant. Hi n. cum ad magna suspirent, parua iniuria nusquā cōmouentur, parcunt, indulgent, sufferunt tanto facilius imbecilibus, quāto resistunt fortius superbis. Tertio nobilitatē conciliat temperantia. Sunt n. nobiles vt plurimum in reipub. cura occupati: ea de re assueti sunt temperate viuere. Quarto, nobilitas est plurimum honoratiua, nec aliorum despectiua. Non enim reputant nobiles alia bona nisi animę: quare virtuti deditos non despiciunt. Quinto nobilitatem ipsam prudentia & industria comitatur. Subtiliter enim generosi inuestigant, quideos agere oporteat. Quoniam plurimi illorū opera intuentur, & quicquid agant, qualiterque domi viuant, quid teneant, vicini omnes nouerunt, & velut exploratores eorū sunt constituti. Quo fit, vt solliciti, intenti, prudentes & cūcta prouidentes existant. Sexto, nobilitas affabilis est & plurimum curialis. Communiter enim versantur in regum domibus & principum cū iis. sicut ē vestigio rustici tanquam solitarii, rudes & siluestres in campis viuunt: & ob eam rem (vt Philosopho placuit) nequaquā sunt bene conuersatiui. Postremo nobilitas ipsa non solum viuentibus, sed & morientibus laudes & præconia parit. nec modo nascendo quaritur, & viuendo conseruatur, quin immo sæpe etiam (quod mirabile est) moriendo augetur. Idque gloriosus ille Machabæorum dux non negauit, de quo Scriptura ait, quia elegit nobiliter mori potius quam subditum esse peccantibus.

CAPITVLVM VIII.

*De vanitate nobilitatis humana: & de vitiis quæ eam comitantur:
& de plurimis excessibus nobilium: & de falsa nominatione nobilitatis:
& de illius incommodis, laboribus & periculis.*

COgit iam aduersantium turba, vt huius tam laudatæ ac caducæ, sed & inanis carnis nobilitatis vanitatem, ignauiam, inconstantiam, cæteraque incommoda, afflictiones, ærumnas & pericula paucula ex multis attingamus. In primis itaque illud vellem semper cunctis mortalibus menti defixum esse, quod vnus ex Sapientibus ait, quia *si humanæ naturæ obscenam fabricam ac turpem materiam conspiciamus, de terrenæ carnis nobilitate disputare nil aliud videbitur, quam de stercoris aut luti claritate certare.* Vnde apud Machabeos scribitur: *Gloria eorum stercus & vermis.* Quod & Esaias non ignorauit, cum ait: *Magistratus & honor illius quasi lutum.* Quid enim superbit terra & cinis? Vnde Chrysostomus: *Vana est nobilitas carnis infructuosa & pudorosa atque nociua, nisi comitetur virtus.* Et Boëtius: *Quam, inquit, inane & quam fictile nobilitatis nomen, quis non videat? Quare splendidum te, si tuam non habeas, aliena claritudo non efficit.* Et Apuleius; *in honoribus, inquit, assequendis, noli aliena appetere. Aliena voco, quæ parentes pepererunt: cum ridiculosa iactantia sit de alieno gloriari.* Et poeta Petrarca laureatus ait: *Sicut posterorum macula parentibus non obsunt, sic nec maiorum splendor descendentes illustrat.* Vnde ad quendam dicebat: *Mallem per teipsum alii, quam tu per alios noscereris.* Et subdit: *quia mira res est id videri cupere, quod non sunt. Fures, adulteri, tenebras querunt: sola hæc vana & falsa nobilitas, licet viciis obtenebrata, lucem querit, agnosci appetit: cui sanum esset consilium nesciri.* Qui ergo veri nobiles esse cupunt, aliquid agant, vt sint nobiles: quia & maiores sui nisi aliquid præclarum egissent, nunquam nobiles fuissent. Demum, vt Hieronymus ait: *Nihil aliud video in generis nobilitate appetendum, nisi quod appellati nobiles quadam necessitate constringuntur, ne à progenitorum probi-*

tate degenerent. Quis tamen non videt plurimos filios à suorum claritate degenerasse? Quippe qui quanto patres fuere clariores, tanto ipsi euasere obcuriores: vt tot labores filii perpeti videantur in sectandis viciis, quot patres eorum in sectandis virtutibus: tot denique studia, solertias filii in perdenda nobilitate impendant, quot illi in acquirenda habuere. Idque vt quidã Sapiens ait, in Africani filio libet intueri: qui licet ex patre clarissimo genitus, plurimis viciis sorduit. et si nobilitas per manus tradi potuisset, clarissimum illum Africanus pater effecisset. Verum illum pater potuit amare, sed non potuit illustrare; hereditatemque vniuersam locupletem, quæ sua erat, ei in testamento reliquit, claritudinem dimisisse non valuit. Quæ res apertissime probat, quia aut nobilitas ipsa nihil omnino erat; aut pater, qui omnia reliquit, eam in bonis suis non habebat. Falso igitur asseueratur nobilitatem à parentibus suscepisse, quam ipsi libenter dimisissent, si valuissent aut habuissent. Omnis successio etiam vilissimarum rerum iudicio testatoris accipitur: sola nobilitas sua voluntate non transmittitur. O quot patres infinitam suæ lucis eclipsim in filiis patiuntur! vt verum sit quod scribitur, quia dant maculam gloriæ parentum. Demum quantum discrimini, quantum periculo proximum sit, inconstanti & volubili rei animum dare, nemo est qui nesciat. Volubilis enim atque inconstans est hæc nobilitas, & omni mobilitate mobiliior. Qui enim heri arabat, hodie militat: & qui heri per vrbes medias aureis habenis superbus incedere, populosque regere solebat, hodie per squalentem campum pigros boues paruo pugione sollicitat. Seruorum filios in folio saepe vidimus; & filios regum in ergastulis. Quid ergo instabilius? quid variabilius? quare nobilitatis assentatoribus minime assentiendum puto. Aiunt enim, pro eo eam ipsam ingenuitatem, magni fore precii, & quia naturaliter hominibus inest. Ego vero non satis video, quo pacto verum dixerint, quod ex eo primo patet: quia tunc omnes homines nobiles essent. Adde: quia ea vere naturalia sunt, quæ semp & vbiq; in sunt (vt Philosopho placuit.) Nobilitas vero tã volubilis est, vt mulier, quæ heri clara fuit, hodie sine eius culpa, immo recte & sancte agens, si plebeo nupserit, ignobilis efficiatur. Et idem in eo, qui propter delictum nobilitatem

*nobilitas à
parentibus
transferrī
non potest.*

*Nobilitatis
inconstantia*

*Nobilitas
naturaliter
hominibus
non inest.*

tem perdit. Quo fiet, vt aliqua temporis parte infelix homo fit nobilis, & alia ignobilis: & è vestigio. Rursus nec omni loco nobilitas inest. Sarracenus enim nobilis à nobis captus, proculdubio ignobilis erit, quia seruus effectus. Et simili modo, si catholicus ab infidelibus capiatur. Denique id ipsum & in milite conspiciamus. Non enim militia vbiq; & vniiformiter nobilitatem efficit. Nam cum de equestri dignitate leges & ciuilia iura loquuntur, solum milites vrbs Romæ nobiles appellat. Habent denique nobiles quædam peculiaria sibi que naturalia, forte dixerim indelebilia vicia. Ad quæ teste Philosopho in *rheticis*, quam maxime natura ipsa inclinatur, ipsi tamen actualiter operantur. Primo quidem Nobiles plurimum sunt honoris appetitui, & ambitiosi. *Est enim* (vt Aristoteles ait) *naturale homines accumulare velle ad id quod habent.* quare dum ditari incipiunt, indies volunt fieri ditiores. & qui honorantur, cupiunt effici honorabiliores. Nobiles vero, cum eorum genere honorabiles videantur, ideirco peroptant accumulare ad ea quæ habent, conantur que fieri honorabiliores. Quo fit vt nimium honoris & potentia sint appetitui, veluti ad id proximiores. Secundo, vituperabile admodum vitium & monstro simile, nobiles ipsi naturaliter amplectuntur. Sunt enim, eodem Philosopho teste, *adeo elati, vt etiam progenitorum sint vt plurimum despectores.* Cuius ea ratio putatur, quoniam se reputant nobiliores atque maiores, quam eorum patres. quod ideo contingit, quia, vt idem Philosophus subdit, *semper nobilitas longe facta maior est quam propinqua.* Testis est huius detestandi facinoris nobilis ille Alexander magnus, qui rege Philippo & patre vitis nescio si virtutibus maior exiit. De quo Polieratus ait: quia *si pater plurimis artibus, orbis imperii consequendi fundamenta iecisset, tantam gloriam filius ferre non valebat.* Quinimo tam incontinentissimæ fuit inuidia paterna gloriæ, vt cum patris triumphos, virtutes, præclaræ que gesta audiret, lachrimas præ dolore extorqueret, easque despiciebat. forte dixerim minuebat, ac si paterna virtus orantium à se gestorum gloriam eriperet. eos vero, qui talia referebant, propriis plerumq; *in vibus interficiebat, sicut rapti ad pœnas iubebat.* Rursus parua sunt nobilium vicia, quæ tetigimus, nisi alia eis familiarissima addideris. Primo quidem, Deum & Ecclesiam, quæ illos regenerauit, contemnunt: quibus cum nobilitatis iactura ipse com-

*Nobilium
quædam
vitia.*

*Alexandri
magni in pa-
tris laudes
inuidia.*

minatur inquiens: *Qui me contemnuunt, non erunt nobiles.* Secundo, nullus est illis plerumque in delinquendo pudor, nulla verecundia. Quippe qui falso putant se licentiam peccandi, cum carnis ingenuitate impetrasse: non attendentes, quia iuxta Ambrosium: *verecundia exercendi turpia ingenuos & claros prodit natales, Inuerecundia vero obscuros reddit.* nec aliena virtus à propriis facinoribus excusat. Hinc nobilis ille senator Boetius: *Nescio, inquit, quo pacto ex se obscurum aliena claritudo clarum reddat.* Recte igitur Apuleius tales vocat *sordida loca, sole illuminata aut umbras deformes.* Et subdit: quia *hi nobilitatem ipsam, quæ virtutis instrumentum constituta est, ut scutum vel castrum faciunt, quo cum eo licentius se flagitiis dedant atque defendant.* Tertio, ingraticudo & infidelitas plerumque eos comitantur. *Vt enim, inquit Canon, Non potest principi esse fidelis, qui Deo est infidelis.* Si igitur putantes se nobiles, Deum, cuius expensis viuunt, diuersis peccatis offendunt, recte ingrati quippe & proditores sunt, & merito vilissimi plebei censentur. Quarto cum verum nobilem faciat magnanimitas, qua quis bona corporis vt parua contemnit; & magna, videlicet bona animæ, appetat: nobiles plerumque parua amplectuntur, & magna negligunt. Quinto, munifica liberalitas, quæ maxime nobilibus congruit, procul est ab eis, Nam cum beatius sit dare quam accipere, nobiles in eo se ingenuos & claros fore putant, si ab aliis extorquent, si rapiant. Interrogatus quidam sapiens à nonnullis nobilibus, *quæ nam foret verior maiorq; nobilitas?* Ille, *indigentibus, inquit, munifice dare.* cui illi acquieuerunt. Rursus sapiens ipse ad eos: *dicite, inquit, versa vice: quam putatis viliozem ignobilitatē?* Et illi, *oppositum, inquit, sententiæ tuæ. Cum enim summa sit nobilitas munifice dare: consequens erit vt summa sit rusticitas atque extrema ignobilitas auferre.* Quibus sapiens: *Verum, inquit, & rectum in caput vestrum iudicium pronunciaſtis. Cū enim assiduo à pauperibus sua auferatis, viles, & seruales, sed & ignobiles vos ostenditis.* pluri-
ma certe detestanda sunt vicia nobilibus cōiuncta atq; vnita: quæ facilius ab eis committuntur, quã scriptis quibuslibet referuntur, Et hæc paucis verbis Hieronymus explicabat, inquiens: *Plerumq; nobilitas carnis ignobilitatem parit mentis.* Liquet igitur ex præmissis, quanta sit hominū vanitas, tanta vanitate vexari, si verū est quod scriptura ait, quia *in vanitate sua comprehenditur vir.* Comprehendi-
tur,

Quæ nobilitas
est verior.

tur, inquā, homo in sua vanitate, dum plurimis sese periculis subiicit, vt vano, inani atq; nudo nobilitatis nomine se putet decorari. quod in Deuteronomio scriptura luculenter insinuat, inquit: *No est sine periculo, qui super re vana nomē assumpsit.* Quid enim vanius? quid funestius? quam de meritis parentum gloriari, qui in se fordet? Quid de patrum laude prædicari, qui à suis viciis deturpatur? Hinc pulchre Salustius in oratione ad Marium. Nam cum æmuli, generis ignobilitatem ei obiecissent, in eos sic inuehit: *De iure me, inquit, despiciunt: faciunt idem maioribus suis, à quibus virtute ac præclaris gestis nobilitas cepit. si inuident honori, inuideant & labori: inuideant innocentie atq; periculis meis.* Et rursus: *Videte, inquit, quam inique cōtemnāt. quod enim sibi ex aliena virtute arrogant, id mihi ex me non concedunt. mihi noua nobilitas est, quam vt puto longe sanctius est peperisse, quam vt illos acceptā corrupisse.* Et iterum subdit: *Fateor: imagines non habeo, dicere tamen audeo: vita mea, mores, hasta, vexillum, & alia militaria dona, cicatrices deniq; & vulnera illata corpori meo. Hæc sunt mea imagines, hæc ingenuitas, non hereditate relicta, sed laboribus, sed periculis meis acquisita.* Hæc ille. Hæc paucula de nobilitate: quæ cum via quædam ad armatā militiam existat, ne tu fili carissime, qui militiæ inermi hucusque vacasti, armatam à te nondum expectam, tanquam virtute carentem omnino despicias; aut ad illam veluti summam, gloria & honore refertam; inde liberatus aspires: Expediens fore puto, vt huius militaris status & vitæ, primo dulcia & prospera, deinde amara & afflictiuā agnoscas.

CAPITVLVM IX.

De armata militia & exercitio armorum: & de laudibus & commendatione huius exercitii: & an vacantes armis sint veri ciues & partes ciuitatis.

PLURIMA & laudata præclaraq; exercitia mortalium hominum adinuenit industria. Sed inter illa ònia nihil armata militia excellentius, nihil præclarus & gloriosus. Ea enim exercitatio, utilitate, honore ceteris præstat. Per militiā siquidē & armorū exercitiū, reip. quies atq; salus quiritur ac cōseruatur, & ab òni hostili uastitate

Militia manibus comparatur.

liberatur. Cuius exercitii laudes, vtilitatem, primo ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturæ imperio parata est ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellenda nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augenda; sic milites ad ista conficienda in reipub. pernecessarii existunt. Vnde Valerius de necessitate ac profectu militiæ ait: *Disciplina militaris acriter retenta principatum Italia Romano Imperio peperit: multarum vrbiũ, multorum regnorum, validissimarum gētium, regimen largita est.*

Militia necessitas.

Præterea sunt aliæ institutionis eius causæ, ortus atque necessaria principia, quæ illius necessitatem præclare ostendunt. Est enim homo ipse imbecillis atque natura infirmus, sibi ipsi nequam sufficiens. Itaque societate & conuentu hominibus opus est: vt quod seorsum agentibus, singulis desit, id per mutuam opem de multitudine socia nanciscantur. Hunc cætum Philosophus in Politicis *ciuitatem* vocat: cuius (vt Hypodamus scripsit)

Tres ciuitatis partes.

tres censuit partes fore necessarias. Primam quidem, agricolarum: Secundam artificum. Tertiam, propulsatorum belli & armententium. Qui ergo tam præclarum militiæ & armorum initium cernit, nusquam tam insigne exercitium damnabit. Nec enim agriculatores, sed nec artifices in ciuitate præstabant, absque propulsatoribus belli: quorum opera, salus ciuitatis, cuncti denique status, & ipsa sacra tuta sunt. Plato etiam in his quos *de repub.* scripsit libris, cum ceteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe ceteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderent; quibus mirifica priuilegia tribuit, honoreque & dignitate ceteros voluit antecellere. Quodque si minime honorantur, pauci fortes reperientur. Nam iuxta sententiam Aristotelis, *apud illos inueniuntur fortes milites & tirones, apud quos fortissimi quique honorantur.* Et Cicero: *Iacent semper, & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur.* Ea ergo respub. tyrannidem sapit, quæ fortes aut sapientes minime honorat. quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriâ studiosa est: & mors pro illius salute sæpe ab eis offertur?

Hinc

Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in repub. deessent, virgines passim raperentur, matres familias ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerentur, tandemque cuncta cædibus & incendiis misera quadam conditione miscerentur, & tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq; innocentes pati oporteret. Has vitæ militaris vtilitates & bellicæ, Aristoteles conspiciens in septimo Politicorum ait, quod *merito bellicis artibus vacantes, proprie sunt partes ciuitatis: & eos veros ciues* appellat. Subdit enim, quod prædicti *bellici homines, item cõsiliatini, iudicatiui, ac etiã sacerdotes sunt veræ partes ciuitatis.* Mercatores vero, in quantum tales, & agricolæ ac artifices, Mechanici & mercenarii, quantumcunq; sint diuites, licet necessarij sint in ciuitate, non tamen sunt veræ partes nec ciues illius. Cuius ratio est secundum eundem Philosophum, quia potissima causa & ratio, quare quis est ciuis aut pars ciuitatis, quærenda est ex ratione totius ciuitatis. Et ratio totius ciuitatis quærenda est ex fine, ad quem tendit omnis bene ordinata politica: quæ est felicitas, velut finis totius reipub. Constat enim impossibile esse, felicitatem sine virtute existere, quæ est principium eius. Itaque non facit ciuitatem, neq; eam constituit, plurimos in ea simul viuere: sed debet esse communicatio bonarum actionum ad finem **beneficæ** & virtuose viuendi. Nec etiam constituit ciuitatem vt adinuicem viuant, nec iniustum sibi faciant. sed nec ciuitas noscitur instituta gratia mercaturæ, aut commutationum, licet sint necessaria: sed est instituta gratia bene viuendi per se & sufficienter. Quo fit, vt partes ciuitatis & cuiuslibet reipublicæ, determinentur ex virtute: quæ est operatio hominis virtuosa & perfecta. Manifestum est autem mercatores, agricolas, & mechanicas artes ducentes, non proprie esse ciues, neque per se sufficienter fore partes ciuitatis; quia vita eorum admodum vilis & abiecta est, cum non ad virtutem dirigit aut ordinat homines, sed principaliter ad lucrum & questum proprium: imo contraria est virtuti, quæ fundata est in honesto: mercatura vero & ceteræ mechanicæ fundantur in vili. Præterea veris ciuibus & partibus ciuitatis necessaria est vacatio ab operationibus vilibus: & oportet aliquando intendere actibus intellectualibus, & talibus operationibus, quæ generant vir-

*Sacerdotes
veræ partes
ciuitatis.*

*Finis reipub:
est virtuose
viuere, &
hæc felicitas
politica.*

tutem. quod facere non possunt mercatores, agricolæ & artifices, qui omnino sunt dediti artibus suis. Sacerdotes vero secundum eundem Philosophum, ac cōsiliatiui bellici & iudicatiui, veræ sunt partes ciuitatis, quia non essent tales, nisi in eis esset prudentia politica. Nam exempli gratia: in bellicis hominib. est prudentia, per quã quis est aggressiuus terribiliũ, quando & quomodo expedit. Nam dicit Philosophus in secundo Politicorum, quod vita militaris multas habet partes virtutis. & sic de consiliatiuis & iudicatiuis ac de sacerdotibus; quia determinant de virtute. ideo sunt veræ partes ciuitatis.

Ratio quare sacerdotes sint partes ciuitatis.

Militia nomen unde dicatur.

Rursus inuestigandum est de nomine *militis*. Nomen itaque *militie* quidã ideo appellant, quod à malo arceat: quasi à malo *arcendo* dictos: quod malũ arceant à ciuitate. Alii vero nomẽ *militis* græcũ dicunt, q̄ duritiam significat: quasi eos *non molles* esse cõueniat. Nonnulli tamen à *mille* numero *militem* dictũ putant: quasi ex mille electus. Ex omni igitur militiae nomine, atque principiis, causis & effectibus facile cognoscitur, quantã gloriæ & excellentiæ sit militiae vacare. Taceo de dignitatibus, de honorib. tã excellentis exercitii: qui tã ingentes tanquã perinsignes existũt, vt eius virtute sepe acquisita regna, cõparata culminũ imperia videamus.

Militis beari posse.

Quo fit vt omnis generosus animus merito ad eam aspirare debeat. Demum vero milites gratissimum Deo holocaustum offerre possunt, & in eodẽ exercitio beati saluiq; fieri valebunt. Vnde Augustinus ad Bonifacium: *Noli (inquam) extimare neminem Deo placere posse, qui militaribus armis ministrat. In his erat sanctus David, cui Dominus tã magnũ præbuit testimoniũ. In his plurimi illius temporis iusti fuerunt. In his erat ille Centurio, qui Domino dixit: Non sum dignus vt intres sub tectum meum. Et iterum Gregorius summã ait esse militiae laudẽ, si quicquid imperatur utiliter, ei obtemperatur.* Adeo bellandi officium sine culpa est, vt etiam sub rege sacrilego & pagano militare recte possit quicumq; catholicus, si tamen non sit cõtra diuinũ mandatũ id quod præcipitur, vel vtrũ sit, certũ non est: vt diffusius contra *Manichæos* Augustinus deducit. Hinc igitur amici, & contribules plurib. ad me verbis referebant, vt militiae armisq; exercitio operã darẽ. Addebant quoniam progenitores & sanguine coniunctos hanc viuendi conditionem tecutos non ignorabam.

CAPITVLVM X.

De militia laboribus, oneribus, atque incommodis eiusdem vitæ militaris ac exercitii armorum: & de periculis huius status: & de causis, quibus hoc exercitium dissuadetur.

A Surgit mater non pigra his auditis: & vitæ huius militaris & armorum exercitii damna, incommoda atque pericula, ac si armis ipsis experta, eisq; rebus tria fuisset, his suasionibus recolebat. Militiæ sectatores ac arma tenentes, quod militiæ, quod armorum officium sit, ac quid sua professio postulat animo gerere & pensare debent. Siquidem miles primo sacramenti atque professionis sibi maximū onus incumbere videbit, vt repub. ruatur, iniurias arceat: & cum Apostolo *cōtentus stipendiis suis neminē concutiat*. Hæc est eius professio, hoc officiū. quæ si ab eo recte ge-

Iuramentū militis & officium.

Milites iniuriantes proditoribus similes.

studium militum. Student nanque cui noceant, cui vim & iniuriam afferant: & quæ sunt plane officio suo aduersa, ea exercent impune. Nec sunt contenti militiam dedecorare atque fœdare: sed perimere eius virtutem naturamque videntur. Obliuiscuntur siquidem suæ professionis. Ad id solum tendunt, vt satis diuitiarum habeant: studium lucrifaciendi caprent: mercaturam denique exercent, quæ in eis sordida atque deformis est, qui non solum mercando aut lucri captandi gratia negotiando, quasi quidam apostata à sua religione censentur, sed quodammodo desertores atque transfugæ videntur, quia repudiata religione turbæ se immiscent, ac pecuniæ quæstui intendunt. Taceo sordidiora plerumque ab eis experta compendia. Taceoq; locandi publica vectigalia passim eos assumere, ceteraque vilia officia exercere. Taceo in nundinis tabellarios atq; nûmularios inuerecunde plerûq; constitutos fore, qui tam præclarum exercitium infamare & penitus deturpare nõ verentur: adeo vt indigne falsoq; insignia militaria gestent, & nitorem auri, quod deferre eorû dignitas iubet, sordido quæstu coinquinari non pudet. Quis igitur ad hoc exercitiû aspirabit, in quo non nisi nomen omni nudatû effectu prohdolor remansit? Sed hæc parua cui libet intuenti videbûtur, si crudeliora quædã alia contemplatur. Et in primis illud Scipionis occurrit, q; militare volentibus dicere solitus erat, quia *pauca vnicuiq; militiam desideranti visa sunt vitæ mala, nisi militiã addiderit, quæ inquietum semper vel in gloriû, vel periculo expositû, aut contemptui deditum esse oportet.* Adde quod Apostolus ait, quia *vita nostra militia est super terram.* Hanc igitur cû nascendo profiteamur, quid alia nouæ militiæ professione opus est? Nam ibi fortissimum corpus ferro armatur, hic animus contra dolos, linguam, versutias & fraudes permuniri debet. Nescio igitur, quid armari exterius iuuat, cum intus in anima bellum sit. Nec illud diffiteor, quia plurimos militia ad amplas opes, sed & ad summos honoris status prouehit. Sed nisi fallor longe plures ad inopiam, ad carceres, ad seruitutem, ad violentam subitamq; mortem eodem tramite perueniunt. Nam vt laureatus inquit Poeta: *Ex quo quis profiteri militiam animum habuit, nisi dehonestare arma voluerit, semper animam in manu parituram habeat necesse est. Corpus vero nõ dicam in periculo esse, sed ipsum quoq; periculû in corpore.*

Semper

Milites mercatores apostata.

Semper n. *aures militis* (vt Vegetius ait) *vox illa regia intonat: disce ferire, intrepide mori.* Et rursus breue sed horrédum militi prouerbum est: *vel occides, vel occideris.* in hoc omne præclarum genus militiae versatur. Adde rursus ad dissuasionem huius vitæ militaris, quæ supra tetigimus in VIII. capitulo, cum de nobilitate egimus. Has igitur piæ matris inuictas rationes cõtemplans, a secularium militiae armorumq; exercitio alienum me reddere concepi. Sed ilico affinium amicorumq; turba carne & sanguine (vt arbitror) reuelantibus, ad reliquum militandi genus inermem, acerbe grauiterq; vrgerè visi sunt. Cum enim (vt dicebant) magnam ætatis partē circa humani iuris disciplinā expenderim, congruum quin imo debitū videbatur, vt quæ in theorica profecerim, ad praxim deducerem, & quæ studio ipso attigeram: iam mundus ipse conspiciat. Dicebāt enim quod *habens experientiam, seu operationem* (vt philosophus inquit) *etiam sine arte magis laudatur, magis etiā proficit in operãdo, quam habens artes sine experientia.* Vt igitur in ea vel alia viuendi arte utilius agerem, necesse erat vxorem ducere, quæ firmat homines in vnoquoque viuendi modo, & discurrendi per orbem occasiones tollit. Quare ad eam coniugalem vitam infra scriptis persuasionibus commonebant.

Militis prouerbum.

CAPITVLVM XI.

De vita & statu coniugali in sancto & immaculato matrimonio: & de necessitate, utilitate, laudibus & prerogatiuis vitæ coniugalis super alia viuendi genera.

Vlde coniugalis status quam sanctus, quam immaculatus, atq; necessarius existat, nemo est qui nesciat, nisi qui se hominē ac ex viro & fœmina natum ignorat. Hic vitæ innocentissimæ status præcipue iuuenibus admodum expedit, ne alienis illicitisque libidinibus misceantur, & bonis castisque coniugii fructibus perfruantur. Hic status coniugalis necessarius fuit ad cõseruationem speciei humanæ. nam tribus evidentissimis & necessariis causis fuit institutus. Primo propter prolis generationem, vt habeat esse naturale: item vt possit nociuis obuiare: rursus vt habeat esse vigoratum, vt possit proles subsistere, & tãdem valeat sibi similem generare. Secundo propter concupiscentiæ refrenationem. Ter-

Tres cause institutionis matrimonii.

rio propter viri glorificationem, quia (vt inquit Apostolus) *mulier est gloria viri*: quia Deus dedit homini adiutorium fœminam, non ad carnalem concupiscentiam, sed vt haberet gloriam de fœmina, cum eum imitatur in sanctitate, & prolem ex ea generet quæ gloriam Deo præstet, & sit ad gloriam viri, quæ gloriatur & quodammodo perpetuatur in filio, qui est eius imago. Ex quibus facile agnoscitur, quia hæc beata coniugalis vita pro aliquo tempore magis expediens & necessaria videtur, quam continentia siue virginitas; & ideo præeligenda. quæ res agit, vt eo euentu longe melius sit vacare coniugali copulæ, quam continentia: videlicet eotempore, quo multiplicatio generis humani pernecessaria fuit, vt compleretur numerus electorum, quemadmodum in simili videre libet. Nam teste philosopho in *topicis* philosophari simpliciter melius est quam ditari: verum tamē indigenti necessariis, melius est ditari quam philosophari, & pro tempore illo præeligendum, secundum Thomam. Rursus ad hanc coniugalem vitā plurima, & præsertim tria, inducere & inclinare homines videntur: scilicet natura, recta ratio, & gratia. Natura quidem: quia propter prolem & naturalem auuiditatem conseruādi speciem & perpetuandi seipsum per filios. Demū recta ratio, qua inclinatur cōiunx ad seruandum fidem coniugi deniq; gratia, videl. sacramēti. Hanc igitur viuendi formam beatam & gloriosam fore nullus sane mentis ignorat. Cuius status necessitas, vtilitas & sanctimonia, ex multis colligi possunt: sed præcipue ex decem eiusdem status excelsis laudibus & mirificis præconiis. Prima igitur eius excellentia instituentis est excelsa auctoritas. Nec enim istum sanctissimum ordinem aut Augustinus aut Hieronymus aut monachorū pater Benedictus, sed Deus ipse ore, factoque instituit. Secundum præconium ex loci prærogatiua pendet: cum in paradiso institutum recta fide credamus, paradiso inquā terreno & cœlesti: quia, vt sancti Tractatores aiunt, misso sopore Adam raptus est in spiritu: & (vt aiunt) curiæ cœlesti interfuisse creditur, ibiq; virtutes tanti sacramenti plene cognouit. *Denique tertia dignitas erat videl. institutionis eius antiquitas.* Quarta excellētia est vnitas duorum in vno corpore; quia scriptum est: *Erunt duo in carne vna.* Quinta temporis excellentia, quā in statu innocentia, quādo nec peccati quæ-

Tria inducunt nos ad matrimonium

Decem matrimonii dignitates.

uis rubigo initium sumpserat. Sexta dignitas ex eo colligitur, *quod hunc solum ordinem tanquam immaculatum, Deus ipse saluum fecit*, indignationis atq; diluuii tempore, quo fornicatores omnes vtriusq; sexus æterna aquarū voragine deleuit. Septimo gloriosam virginē Deus delegit hunc ordinem assumere, quanquam virginitatē voluisset, matrimonii verum sacramētum non respuit. Nec paruum videtur præconium matrimonii, cū Dei filius tam diu distulit carnem suscipere humanā, quousq; virgo beata sub matrimonio foret legitime cōstituta. Octaua dignitas coniugalis ex eo cōstat, q̄ Christus hoc matrimonii sacramētū nō modo sua præsentia, sed miraculo illustrat, vt Iohannes refert Euangelista. Nona excellentia pater, quia ex eo vniuersa fit propagatio humani generis. Quin immo (vt inquit Hieronymus contra Vigilantium) *si virginitas laudatur, cur matrimonium non vehementer amatur, ex quibus virgines procreantur?* Decimum aliud matrimonii præconium non inferius aliis omnibus videtur, quia carnis copula, quæ sine illa mortalem generat culpam, eius virtute nedum à peccato immunis, quinimo plerumque meritoria efficitur. Adde, quia *matrimonium non solum mundum, sed paradysum replet* (vt inquit Ambrosius) per quod scelera pene infinita, incestus, multa denique scelera vitantur, & ingenia bona quæruntur. Ex his igitur attinentes, me ad coniugalem vitam cogere quodammodo conabantur.

CAPITVLVM XII.

*De onibus & incommodis, & laboribus plurimis vitæ coniugalis:
& de causis, propter quas non expedit uxorem ducere.*

FLuctuabat vbiq; animus, sed ad me reuersus piæ matris consilium petiturus accessi: an igitur uxorem ducere, consulebam. Illa vero, quæ (vt sæpe postea retulit) diurnas pro me lacrimas & vota sua altissimo dederat, vt in suam me sortem traheret, tanquam rabida quædam leæna, longe contrarium suadebat. quinimo ne incautus tam imminens naufragium subirem pie rogabat, atq; seuerè cōmonebat. Dicebat enim, mariti nomen licet

dulce, plurimis tamen ærumnis fore refertum. Quis enim (inquit) onera matrimonii facile ferre potest? Quis quarundam vxorum insolentias? Quis pompas? quæ (si pauperes sunt) facile ab hominibus contemnuntur. Si diuites, dotes eas tumidas, genus insolentes, forma vero suspectas reddit: deformitas quoque reddit inuisas. Quarum lingua (vt Plutarchus voluit) nil perniciosius: quarum audacia nil prodigiosius: quarum improbitate nil in exa quabilius cogitari potest; quæ iurgiis & contentionibus obtundunt viros. Semper enim conqueruntur, semper exprobrant, semper insidiantur. Et (vt Cato dicebat) *quos coniunx diligit, illa odit*. Eis enim cum cætera defunt, nunquã tamen lacrimæ, gemitus, atq; suspiria, vt fastis suis fiat satis. ornamentorum vero ambitione adeo ardent, vt cunctas opes labefactent, miserosque cogunt maritos in quæstus, in dira prodire scelera. Et quod periculosius est omnium, qui vxorem duxit, cum Apostolo *quæ mundi sunt cogitat*, & effeminatos virorum animos, & ab omni speculatione reddunt penitus alienos. Taceo tandem, quod in maritos fraudes exercent, quod simulationes, quod proditiones, quod plerumq; suppositos partus, quod mētitas enutricationes, quod alieni feminis susceptas messes. Et vt facete & perpulcre quidam sapiens dicebat, & ridiculum magis est, lugent postea innocentes mariti, has sibi extinctas vxores laudant, prædicant in vrbibus quasi pudicas, quarum impudicitia corda eorum vulnerantur. Cogunturque honoris non perdendi gratia recte mentiri. Quod si dotem amplam quis cum vxore assequitur, tanto superbior efficitur. Quo certe superbix stimuli sunt cuiuslibet vxoris, forma & dos. Mulier enim bene dotata, mariti domina, vxor non est: nil sibi illicitum putat, quæ suas opes quotidie mariti comparat egestati: & quæ a viro pascitur, dominam se putat, non sociam. Vnde recte dicebat quidam sapiens, quia *unde dos ingreditur, inde libertas, inde verecundia, inde obedientia egreditur*. Licurgus enim recte leges fecit, vt *mulieres indotatae nubere, ne pecunie potius quam vxores eligerentur*. At si pauperem quis vxorem ducit, non vnus diei, sed totius vitæ hospitem, forte hostem, comparat. Et vt paucis multa comprehendam, qui vxorem ducit, cum Apostolo *cogitat quæ mundi sunt*, & *quomodo vxori complacet*: cui dum quis placet, sibi atque aliis

Causa superbiae vxoris, Forma et dos.

aliis displiceat, inutilisque sit, oportet. Econtra qui sine vxore est, aptior efficitur ad ea, quæ Dei sunt. Vnde Augustinus cum in *Soliloquiis* non tam sibi quam nobis loqueretur: *Nihil enim* (inquit) *sentio quod magis deiciat animum virilem, quam blandimenta femine corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi non potest.* Hinc Hugo de sancto Victore: *Non est vxor ducenda viro sapienti & literis dedito. Primo, quia studium sapientie impedit, nec potest quis libris & vxori pariter seruire. Demum, multa sunt, que matronarum v- sibus necessaria sunt. Alterius enim amorem suum suspicatur odium. Rur- sus attende, quod nulla est vxoris electio, sed qualis aduenerit, talis est du- cenda. si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si foetida, cuiuscunque vi- tii est, post nuptias discimus, equus, asinus, canis, & vilissima mancipia prius probantur.* Et iterum idem Hugo: *Non est quieta vita hominis, quam inquietat vxoris suspicio, sollicitat ancillarum sumptus, conturbat filiorum peruersitas. Qui igitur prudens est, vitabit ea omnia prompta pe- ricula, quæ ex nuptiali vita prouenire solent. Et licet fatendum sit (teste Augustino) quod actus coniugalis bonus sit, continentia tamen me- lior. Habet enim status continentium supra statum coniugalem sex coronas præminentia. Primo, quia continens habet maiorem di- gnitatem, pro eo quod per continentiam homines assimilantur an- gelis. Secundo maiorem puritatem. trahitur enim spiritus per actum coniugalem ad immunditiam carnis, & efficitur quasi caro. Terto habet maiorem libertatem, quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: & econuerso, secundum Apostolum. Quarto ha- bet maiorem utilitatem: quia qui vxorem habet, sollicitus erit quo- modo placeat vxori: quare diuifus est. Quinto habet maiorem sanctitatem: quia coniugati tribulationem carnis habent, & im- pulsionem maiorem, quam non coniugati. Sexto habent maiorem utilitatem, quia maius præmium, & maior fructus sibi debetur. Merito igitur sapiens vir continentium sanctissimum statum præ- elegit. Quæ omnia attendentes sapientes, ac humani iuris inter- pretes, non infulse coniugio carnali spirituale connubium præ- tulere, vt videre libet in statu continentium, & eorum qui in or- dine Ecclesiastico in hac terrena vita militant, vt tandem in su- pernīs triumphent. Aiunt enim, id ipsum spirituale coniugium non solum dignius esse quam carnale, sed honorabilius atque fec-*

Vxor literis dedito ducta non est.

Continentia sex corona præminen- tia.

cundius, sed & securius & fortius. His itaque auditis, quippe à matre, præsertim cum fletibus expositis, decreui a coniugio paulisper subsistere. Verum attinentes & amici, si pro tunc matrimonio onera subire non placebat, ad publica me saltem transferrem officia, & præsertim ad iudicandum populos, præsidendum vrbi- bus, his suasionibus commonebant.

CAPITVLVM XIII.

De magistratu iudicum, & de officio & munere iudicandi populos, & præsidendi ciuitatibus: & de laudibus huiusmodi officiorum, & commendatione talis exercitii.

PRæfecturæ atque iudicandi munus, quã necessarium vitæ humanæ, quam excellens & præclarum sit exercitium, & à cunctis mortalibus honori habitum, nemo est qui nesciat, nisi qui legibus subici recusat, aut alienis iacturis ditari peroptat. vt enim Hieronymus ait: *nisi primus homo imaginem Dei in se peccando violasset, nequaquam homo homini subiectus esset: nec alius alium iudicasset. fuisset enim sibi vnusquisque iudex.* Nam à principio non dixit Deus homini, vt præsit hominibus, sed *dominamini, inquit, piscibus maris, & volatilibus cæli, ac bestiis terræ.* postquam vero peccatum inter homines inualuit, iurgia, rixæ, bella, & feminaria discordiæ crescere cœperunt. Fuit igitur necessarium ad comprimendum iniquorum cupidines & violentias, vt diuina providentia homo homines iudicare possit: vt quos natura ipsa, aut amor ad bonum non prouocat, saltem timor hominis coherceat. Et hoc est, quod alibi ad eundem sensum Augustinus ait, quia *cum populi multitudo ab his, qui maiores sunt, opprimeretur, expediens admodum fuit ad aliquem confugere virtute & auctoritate præstantem, qui iniurias cohiberet, & summa infimis pari æquitate coaquaret, legumque transgressores puniret, qui apud quosdam magistratus, apud alios præsides, a libi prætores siue potestates, communius vero iudices à iudicando appellati sunt.* hi apud gentiles plurimum honorabantur. de quibus Valerius ait, quia *Apollo requisitus de iustis magistratibus, respondit se nescire, utrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent.* adeo enim

hoc

hoc exercitiū illustre apud eos fuit, vt illud omni potentatui præferrent. quid enim, teste Cicerone *præclarius, dignusque inter mortales exercitium excogitari potest, quam vnum hominem in republica reperiri, qui communī utilitati seruiat; qui communia pro suis, sua pro cōmunibus habeat; qui velit & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decus sustinere, legesque obseruare, iura tueri atq; exequi, & postremo cuncta, que ad rempublicam pertinent, fidei suæ commissa meminisse.* Magistratus siquidem atque ius dicendi potestatem habentes, non modo terrenorum principum aut populorum, sed immortalis Dei autoritate & vice funguntur. Est enim latissima eorum potestas & iurisdictio, veluti qui vitæ simul & necis hominum Domini penitus constituti sunt. Hinc Apostolus dicebat, *qui me iudicat, Dominus est.* Hi ergo iudices atque prouinciarum potestates, atq; rectores, cum recte agunt: Deo pariter & hominibus acceptissimi sunt. Scriptum est enim: *Beati qui iudicium faciunt, & iustitiam in omni tempore.* Et iterum per Sapientem: *Qui custodit & iudicat iustitiam, ipse exaltabitur.* Nec modo in æterna vita eorū exaltatio erit, sed in hoc seculo sublimantur. De quo per eundem Sapientem dicitur: *Iustitia eleuat egētem.* Vnde & noster Isidorus: *magna est, inquit, laus recte iudicātis, qui sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus nouit. aliis enim præstat censurā iustitia; alios bonitate iudicii sine personarum acceptione suscipit; nō infirmat iustitiam auaritiæ flamma; nec studet auferre alteri quod cupiat.* Et subdit: *Hi sunt veri iudices: qui sicut de iusto iudicio ditari non appetunt, sic æterno præmio coronantur.* Demum vero iudices, si locupletes fieri peroptant, id quam facile eis sit, nemo ambigit. Nam qui ciuili auctoritate & potentatu funguntur, paruo temporis compendio longas consueuere congregare diuitias.

CAPITVLVM XIV.

De oneribus & laboribus & incommodis præfecturæ, & iudicaturæ, & præsententiæ in populis: & de periculis huiusmodi exercitiū.

SEd post huius exercitiū laudes, videlicet iudicandi & præficienti honorem tantopere commendatum, ilico mater bona illius status prementia onera atque aperta pericula enarrabat.

*Iudicium
quatuor
periculis.*

quæ tot sunt, vt vix enarrari queant. In primisque veniebat in mentem, quod scriptum sæpe audierat: *Noli fieri iudex, nisi virtute valeas rumpere iniquitatem.* Qui se igitur talem extimat, vanus est aut temerarius. denique inter cetera, quatuor pericula iudicantem comitantur, quæ omnia vel alterum vitare difficulter quisquã mortalium potest. Primum siquidem periculum ex eo maxime imminet, quia plerunque ex causarum multitudine, defectus accidit sollicitæ discussionis. quod itaque periculum cauens beatus Iob, dicebat: *Causam quam nesciebam, diligentissime inuestigabam.* Super quo Gregorius: *Ad proferendas sententias videamus ne vnquam precipites simus, ne temere indiscussa iudicemus, & quælibet audita mala statim moueant.* Secundum iudicis periculum sequitur: affectus videlicet atque inordinata passio. quæ tanto certius eos comitantur, quanto difficilius ab eo separantur. Vnde Augustinus quasi pro quodam miraculo narrat: *Alpium collegam suum nullo affectu, odio, timore, atque præmio iustitiam subuertisse.* Tertium, iudicis periculum paratur ex obliqua intentione, aut iniusto animo. Vnde scriptum est: *Quod iustum est, iuste exequaris.* quasi dicere velit: Non est satis iudici iusta decernere, sed necesse est, si periculũ vitare cupit, vt iusta iuste decernat, id est recto animo agat ea quæ leges iubent. Narrat siquidem Gregorius, *quendam sanctum virum vidisse iudicem, quem cognouerat, in locis teteris magno pondere ferri ligatum. à quo cum quaereretur, quidnam hoc esset? Responsum est, quia eo solo ea patiebatur, quia cum iudex esset, siquid pænæ atque vindictæ, etiam secundum leges alicui viuens inferebat, plus tamen crudelitatis desiderio, quam publico zelo mouebatur.* Quartum periculum iudices continue temptat donorum videlicet & munerum cupiditas. Quis enim ille est, de quo vere dicere possimus: *Qui discutit manus suas ab omni munere, hic in excelsis habitabit?* Ea siquidem pericula tanto iudicibus promotiora sunt, quanto difficilius euitantur. Vnde Isidor. *Multi tribunal ascendunt, sed rari iudices inueniuntur, qui populos legum moderant. ine regant.* Et si cetera ad hoc vitandum periculum persuasione defint, illud Petrarchæ occurrebat, quia *iudex ipse populorum, honorato quodam exilio damnatur, dum ocium domesticum cum externa sollicitudine permutatur.* Amara certe & turbida iudicium fors est. Habent enim domum non modo muneribus apertam, sed & litibus: silentio vacuam,

queri-

querimoniis plenam, iurgiisque refertam. Quicquid languidum, quicquid ægrotum in prouinciæ seu ciuitatis visceribus latet, totum sibi tractandum curandumq; referuatur. Vnde Plautus ille Comicus *durum admodû opus* dicebat *multos corrigere*. quod hinc patet, quia sese corrigant paucissimi. Adde illud Plutarchi præclarû exemplum. qui cum iudex eligeretur, renuit dicens: *quare sic indicabo, quasi statim ab aliis iudicandus?* nec modo ab hominibus iudex ipse iudicatur; quippe in quem totius populi oculi vertuntur: sed durius à Deo summo omnium iudice iudicari timet, dicente scriptura: *Iudicium durissimum his qui præsumunt*. Postremo pudor est, quod iudicibus & magistratibus pudor nullus sit his præesse, quibus subesse dignius fuerat. Cum igitur talia docta mater recoleret, omnem iudicandi ambitum manu quadã ab animo erumpere visa est. Sed dum iudicandi tribunalia tantopere abhorrerem, ad cetera reip. honesta & publica munera condescendere: & præsertim officium *consulum Ciuitatum*, quos appellamus *Rectores contribules*, ipsi his suasionibus hortabantur.

CAPITVLVM XV.

De exercitio & officio consiliariorum, principum, & urbium, & prouinciarum, & de utilitate, laudibus & præconiis huiusmodi uiuendi.

Magna semper reip. consulendi auctoritas fuit. *Consules* enim siue *consilarii* à consulendo recte dicti sunt: quorum prudentia respub. regitur, eorumq; consilio aduersa ciuitatis pelluntur: quies eius atq; tranquillitas eorum studio & industria comparatur. Estq; eius generis officium ipsum, vt altissimo Deo contiauum obsequium & reip. præsidium afferat. Vnde Augustinus de verbis Domini: *Nec utiq; remp. gerere criminofum est: Sed tunc demum illicitum est, si ut diuitias priuatas augeas, remp. administras*: vt enim inquit Philosophus: *Nil tam utile est ciuitatibus & regnis, quam studiosorum habere consilia*. Quorum officium (vt ait Tullius) est *utilitatem ciuium sic tueri, vt quicquid agant, ad remp. referant, obliuio comodorum propriorum*. Quid enim est dignius? quid reip. vilius? quid Deo acceptius? quã remp.

Consulis officium.

Consilarii
similes gu-
bernatori-
bus in nauis.

pacatam quietamq; tenere, & consilio plerumque explere, quod armis & multorum cædibus effici non possit: Nam (vt inquit Tullius) *non viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporis, res magna geruntur: sed consilio & autoritate & scientia presidentium.* Consilarii enim rerum publicarum plus agunt, quam qui corpora iaculis hostium exponunt. Similes enim sunt gubernatoribus in nauis; qui longe plus agunt, nauem dirigendo, quam ceteri aut nauigando, aut pugnando. Vnde & *in bellis parum possunt arma, ubi non est consilium:* vt ait Tullius. Philosophi enim & consilio vigentes, plus consilio in bello paceq; egerunt, quã armis. Vnde Sapiens ait: *Cum dispositione consilii inicitur bellum: & erit salus, ubi multa consilia.* Alexandrum quidem eo potissimum tam ingentes victorias obtinuisse legimus, quia *consiliarius bonis cuncta agebat,* vt inquit Trogus Pompeius. Et propterea consilarii principum, nec non cõsules & rectores prouinciarũ, vrbiũ, magno semper honori fuere, & *patres patriæ* recte ab antiquis appellabantur. Ad hoc itaq; exercitiũ & viuendi formam amici & contribules his & plurimis persuasionibus me trahere moliebantur. Addebant præterea, hunc viuendi modum genitorem meum veluti honestum & sine crimine delegisse. Nec erat inconueniens filium laudata honestaque patris exercitia ac vestigia imitari.

Consilarii
patres patriæ
appellati.

C A P I T V L V M XVI.

De laboribus, oneribus & incommodis consulum siue consiliorum & rectorũ, vrbiũ & prouinciarum: & de periculis huius status.

Consiliorum
viam pericu-
la.

Sed vix amici verba finierant, qui officium consulendi in ciuitatibus tantopere collaudabant: & ecce mater anxia occurrit, & plurima nedum onera, sed incommoda & pericula huius vitæ & exercitii, prudentissime reolebat. Sed inter cetera id Catonis commemorabat, quoniam *difficillimum est quempiam sic recipere consilium, vt profuit simul & placeat.* sed longe difficilius est, vt sit ei in verbo veritas, in consilio fides, in cõmissis silentiũ, in imperando suauitas. & tandem euentũ non virtus, sed fortuna moderabitur. Iterũ illud Platonis in rep. occurrebat: *Parsua (inquit) ciuitas agere regitur: magne vero vrbes difficiles regimine existunt.* Quare qui ad huiusmodi ministe-

ministerium suspirant, necesse est illud Lactantii fateantur: *Paruum est* (inquit) *nobis domesticarum curarum, qui publicas adoptamus.* denique quis putat consules ipsos vel consiliarios à principibus vel populis amari, quos potius grauant quam iuuant? Quod si extrinsecus honorari à populo cernamus, labiis credo: cor autem singulorum ciuium longe est ab eis & pauperum præsertim, quos durissimis exactionibus deuorant. Sed & si à populo pro aliquo tempore amari colique eos videamus, in mentem veniat, quis populo Scipionibus carior fuit? Quis Camillo? Quis Rutilio & Metello? Quis Salomone græco? quis Hannibale? quis Licurgo? ad quos amor ingens, atque ardens feruor fuit popularis: sed ilico in odium, in contemptum versus est: Quorum illa fuere præmia fori: videlicet labor, iniuria, accusatio, mors, exilium, carceres. Sed certe illud Catonis præclare dictum est, quia *inter ea quæ prospera fortuna largiri visa est, nil tam pestilens, tamque inconstans, quam populi fauor, cuius ad posteros funesta hereditas est.* Adde, quia cum ad huiusmodi consulendi munus non nisi iurisiurandi sacramento accedant consiliarii & rectores, totiens deierare videntur, quotiens senatum ingrediuntur. Rursus cum (iuxta Ciceronem) *eos qui de Repub. consultant, ab amore, ab odio, ab ira, à timore liberos esse oportet:* vix aut raro contingit consiliarios, consules urbium, & rectores, ab his passionibus fieri alienos. Denique quam viles in consulendo Reipublicæ existant, tristis ille euentus demonstrat. quia Reipublica plurimum eorum crudelissimo aut inertissimo consulatu indies pauperior, illi vero ditiores euadunt. Nec aliis opus est testimoniis, præter id quod infaultis atque infelicibus nostris diebus cernimus. quia ea ipsa consulendi officia atque gubernandi rempublicam munera, non vt olim inuictis delata videmus, sed potius à sollicitantibus ablata. Et quod maiori mœrore refertur: ea ipsa officia, quibus pauperes opprimuntur, non paruo precio emuntur. Difficile namque & perrarum intuemur, vt quæ magno exoptantur affectu, & longo quærantur labore, liberaliter impendantur. Et (vt paucis agam) longe difficilior erit, vt quæ multo comparantur auro, sine auro reddantur. Hii ergo non tam consulunt, quam consumunt, non tam regunt, quam premunt: non tam protegent, quam lædunt. defendunt (vt ipsi inquit)

*Consiliarii
dissiores, reip.
pauperiores
efficiuntur.
Consiliario-
rum officia
emuntur.*

republicam. Sed fateor ab aliis, & non semper: sed à seipsis minime, veluti qui ciuibus grauissimas imponunt collectas, non in rempublicam exoluendas, sed sibi imburfandas. Hii consules dicuntur à consulendo non reipubl. sed sibi. gaudent consiliarii & consulis nomine, à cuius re & effectu plurimum sunt alieni. Pauperum domus euertunt, vt suas construant: miserorum casellas, agros atq; prædia subhastant, vt ipsi vilis emant; culpæque proximus est, qui eos in licitatione vicerit. Hæc fili mi (inquit mater optima) exercitia, studia, desideriaque, sunt consiliariorum, consulum atque rectorum, pestiferi nostri temporis: ad quæ tu ipse conspice, si libet aspirare. Materna igitur monita adeo visceribus meis infixæ fuere, vt ad huiusmodi consulendi ministerium nullo pacto aspirarem. Sed ilico patruales, atque sanguine & amore cõiuncti sese ingerunt, vt aliud vitæ genus assumerem, quod (vt dicebant) à cunctis mortalibus, virtutis, honoris, & gloriæ cupidis, semper exoptatum est: videlicet tanquam aduocatus patrocinandis exercitio versari. ad quod his suasionibus commonebant.

CAPITVLVM XVII.

De Iurisperitis ac de aduocandi & patrocinandis officio, in iudicio & extra: & de laudibus iuridicæ scientiæ, ac necessitate & vtilitate huius scientifici & artificiosi exercitii, & quomodo supplet natura defectus.

*Iuri operam
dare in signo.*

*Iuris disci-
plina sancta
per necessaria*

Patrocinari in causis, ac in iuris humani subtilibus disceptationibus versari, semper laudabile in signeque exercitium fuisse nemo ambigit. *Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant.* Sic ergo iuris disciplina honesta, sancta & per necessaria vitæ humanæ extitit: & ob eam rem omnitempore plurimum fuerit commendata. Eadem ratione disciplinam ipsam sectantes, qui *iurisperiti* seu *consulti* appellati sunt, vtiliter ac laudabiliter & necessario vtuntur iuribus humanis: quæ non nisi ad lites inter homines dirimendas, amicitiamque, atque ipsam rempublicam augendam, instituta sunt. Hinc Iustinianus ait: *Ad-*

uocati

*uocati qui dirimunt ambigua facta causarum, non minus prouident huma-
 no generi, q̄si pr aliis armisq; parentes patriamq; saluarent. Et alius sapiens:
 Magna cōmendatione dignos eos facit, qui quod iustū, quod bonū, quod equū
 est, hominibus persuadent.* Est ergo huius exercitii honestas atq; ne-
 cessitas, admodum manifesta. sed & utilitas publica manifestior.
 Quantum vero in eodem nobili exercitio priuatæ sit utilitatis, ne-
 mo est qui ambigat. Habuit tamē inuidos omni tempore hoc sci-
 entificum & honestum exercitium. nonnullis enim non satis, nec
 recte intelligentibus, visum est leges ipsas, atq; legum interpretes,
 & iurisperitos causam dare litigiis, illaq; quam maxime interire. in
 quos pulcre Cicero in eis quos *de legibus* edidit libris, inuehit. ait e-
 nim: *Verius ignoratiōē legum, occasiōē litigiis parare.* Ignorantes enim
 leges, voluptates & appetitus suos putant & optant legibus iuari
 posse. quare inquit Cicero: *Cunctos consulunt, an sit lex, quæ suo possit
 suffragari appetitui aut cupiditati.* quo fit vt ipsarum legum ignorātia,
 non iurisperiti, viam litigiis præstent. Adde aduersus iurisperitos
 aliam non minorem emulationem. nonnulli enim persuasum ha-
 bent id, quod ex ipso exercitio laudato comparatur, improbe atq;
 illicite fore quæsitum. Plane non ita sentiebant antiqui Philoso-
 phi & Sapientes. sed nec catholici tractatores, qui in constituen-
 dis determinandisq; hominum diffidiis, iudices, testes & aduoca-
 tos assistere decreuerunt. solis tamen iurisperitis licitum esse vo-
 luerunt, suum consilium iuste vendere potuisse: Cuius inter cete-
 ra illa à Philosopho ratio assignatur, quia iudex ipse & testis, com-
 munes sunt personæ, & pro vtraq; parte constitutæ: Aduocatus
 vero alteram tantum fouet partem, à qua licite honesteq; salariū
 exigit. Huius præterea nobilis ac scientifici exercitii excellentia,
 ex pluribus illustratur effectibus. *Est enim mortalium hominum desi-
 derium, vt ad id potissimum tendat (eodem Philosopho teste) vt verita-
 tem agnoscat.* Quare ad ipsum in rebus agilibus auidius humana
 properat inquisitio: præfertim cum ob eas hominum cupiditates,
 quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt, propter rerū
 humanarum varietates, difficulter quidem veritas ipsa & iustitia
 agnosci potest. Hinc per Isaiam Prophetam de humana iusticia
 dicitur: *Tanquam pannus menstruat, & vniuersa iusticia vestra:* vt hu-
 manam iusticiam difficulter attingi & cognosci posse liquido de-

*Iuris igno-
 rantiā non
 iurisperiti
 lites fouet.*

*Iurisperitis
 solis licet
 vendere con-
 silium.*

*Iurisperiti
per necessarii.*

monstraret. Auarius enim quam iustius homines lites & iurgia mouent. Quia (vt inquit Sapiens) *Deus fecit hominem re-ctum , & ipse immiscuit se infinitis questionibus.* Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere , quorum industria & expectata iurisperitia , eas sine bellorum fragoribus quaestiones deciderent , quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum , atque merito diuersis honorum titulis illustantur iurisperiti , qui veritatem aperiunt , & inter hominum cupidines per suae scientiae coniecturas & regulas quid verum , quid iustum sit explicant , docent , atque e tenebris ad lucem vsq; deducunt. Quorum tanta vis est , vt non vnquam eas veritates , quas vel natura , vel industria , verius astutia humana , in damnum simul & poenam peccati humani generis occultas fecerit , ipsi iurisperiti sui ingenii subtilitate ad reip. quietam atq; nostram commoditatem reuelent. Plurimae siquidem veritates incognite , plurimae iniusticiae impunitae manerent , si iurisperorum cessaret sapientia , & sua quaerendarum rerum studiosa sagacitas , contemptui , aut non vsui haberentur. Deniq; nemo vnquam dubitauit , verum & iustum multo esse meliora , quam falsum & iniustum. Esset enim rationi dissonum , si verum a falso , iustum ab iniusto vinceretur. Quod vtiq; funestum in rep. saepe accideret , si iuriconsulti deessent. Quorum id praecipuum studium est , iustum ab iniusto , falsum a vero discernant. Rursus quam necessarium humanae reip. hoc exercitium fuerit , ex eo patet , quoniam (vt Philosophus inquit in ethicis) *Sunt nonnulli homines pessime quidem persuasibiles , qui non facile credunt , nisi certissima videant signa , aut fortes habeant persuasiones.* Aduocati igitur plurimum sunt commendandi , qui virtute scientiae iuridicae certissimas vel propinquas , imo fortissimas persuasiones eliciunt , & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam , & reprimendas , puniendasque violentias & iniusticias. Vnde Cicero hanc iuris disciplinam extollens : *Haec , inquit , ad omnes res priuatas atque publicas tuendas , instituta est.* Et iterum : *haec ars tuta est , haec honesta , haec illustris : qua saepe multa res pub. saluae factae sunt.*

Denique (vt Philosophus voluit) omnes artes inuentae noscuntur ad supplendos humanae naturae defectus , vt libet exempli gratia

gratia vnum inferere. Natura enim ipsa lapides ligna atque fer-
rum producit; sed inuicem domum efficit, quare recte & neces-
sario ars domificandi inuenta est, quæ id ipsum supplet, quod na-
tura defecit. Simili modo natura parens lanam & linum: sed non
vestes, producit. salubriter ergo atque necessario artes texendi,
atque suendi inuenta sunt. Natura ergo quanquam homini in-
strumenta loquendi dedit, non tamen virtutem tribuit persua-
dendi. Sed arte effectum est, vt homines studio ipso atque mira-
bili artificio, vi quadam dicendi consequantur, conceptus videli-
cet suos imprimere posse audientium animis: sicut natura mini-
me dedit homini vim discernendi congruum ab incongruo, nisi
per grammaticæ scientiam: nec verum à falso nisi per dialecticam.
Licet dederit instrumentum cognoscendi verum à falso, videli-
cet loquelam & intellectum. Oportebat ergo pro conseruatione
humanæ vitæ, & tollendis inter homines dissidiis, vt naturæ hu-
ius defectus suppleretur per iurisperitos, qui ipsum iustum & re-
ctum iudiciis persuadent, secundum traditas legislationes: &
nonnunquam iustum & rectum distinguunt, limitent & mode-
rentur, secundum particularium casuum occurrentias, & legisla-
toris mentem. quæ omnia perirēt, nisi iurisperiti essent, qui ea ho-
minibus suaderent. Et (vt paucis agamus) summa est excellentia
huius exercitii, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ genera-
libus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelli-
guntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applica-
tionem dictarum legum, ad causas particulares, mentem legum
interpretantur. Et tandem vero per hoc nobile aduocationis of-
ficium infantes defenduntur, oppressi releuantur. & vt paucis
multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiam
allegaret. Ex quibus facile cognoscitur, quanta sit huius exerci-
tii honestas, quanta necessitas, quanta denique vtilitas. Sed vix
affinium & amicorum sollicita instantia verba finierant; cum ma-
ter clamitans dicebat illud Sapientis: Fili mi, *si te lactauerint pecca-
tores, ne acquiescas.* Et tandem aduocatorum vitam ac exer-
citiū, eorumque aperta discrimina & pericu-
la sequentibus verbis dis-
suasit.

CAPITVLVM XVIII

*De incommodis & oneribus exercitii iuristarum, & artis aduocatio-
nis in causis & iudiciis: & de periculis huius status & modi vinen-
di: & de damnis, quæ ex illo veniunt reipub. & an litigia nutri-
antur ex aduocatorum copia, & an humana iusticia potest imple-
ri in iure naturali.*

Iuris peritorum eorū præsertim qui forenses causas agunt, in iu-
dicio, quos aduocatos vel causidicos appellamus, quam sit dā-
nosum periculosumq; exercitium, nemo apertius, quam aduoca-
tus ipse, vnquam intellexit. Sed & quantum hominibus sit inutile
quippe & perniciosum nemo rectius agnouit, quam qui pro eius
infortunio aduocato indiguit. Huius exercitii damna, discrimi-
na atque pericula non facile enarrari possent. Ex multis autem
paucula quædam in medium adducenda decreuimus. In primis
naturam artis atque exercitii considerare oportet. Est enim eius
generis patrociniatio in causis: quia difficile est aduocato & cau-
sidico vnum iuuare, quia alterum lædat. cui pulcre Ambrosius
dicere videtur, *qui non potest alteri subuenire, nisi alter lætatur, cōmodi-
us est neutrum iuuare quam grauare alterum.* Vnde super illo verbo:
impio præbes auxiliū, Augustinus inquit: *callidi argumentatores & iu-
risperiti fallaces, dum cupiūt ditari, vix præuaricationis periculum fugiunt,
controuersias actionesque causarum contra ipsa iura vertunt, & vt aduersa-
rios coerceant, iustionibus legum ad illudendos indices exquisitis exemplis,
multiplices intellectus, & cauillosas à legibus eliciunt coniecturas.* Quid i-
gitur in eius laudem non facile inuenio. vendunt enim linguam
suā, quæ Spiritus sancti donū est. Qua de re Augustinus de seipso
in lib. confessionū loquens, ait: *Placuit mihi subtrahere ministeriū lin-
guæ meæ, à mundanis loquacitatis meæ, ne ceteri mei ex èplo iā nō legē Domi-
ni, sed forensia bella mercarentur, & ex ore meo arma furori suo accomodare.*
Rursus nō illis puto assentiendū, qui negant causidicos lites nutri-
re, sed potius p̄scindere contendūt; ex Ciceronis verbis argumen-
tū fumentes, quæ recte intellecta eos lædunt. *Aut enim eos, qui leges
ignorant, voluptates & appetitus suos putant legibus iuuari posse, & inde*
legum

*Aduocatus
linguam
vendit.*

legum peritos consulunt, ut eis dicant appetitus suos legibus sequi posse. Sed ea verba quid aliud sonare videntur, quam aduocatos lites gignere, dum voluptuosis & cupidis hominibus suadent legibus posse explere, quæ leges ipsæ vetant. Quis enim tam amens est, qui leges iustas asserat iurgia nutrire, quas dicit Cicero in eodem *de legibus*, esse viciorum emendatrices, virtutumque commendatrices? Sed ex mente Cicer. elici posse, non leges sed legibus abutentes, qui sunt legistæ, lites nutrire & educare perspicuum est. *qui ut nascantur lites, sp̄e victoriæ victis promittunt, adducentes innumera fallaciarum repagula, & astuciarum obstacula,* secundum Policratum. Qui enim cæcus non est, liquido videbit, quia non hominum negotia, non causæ, non controuersiæ suscitant aduocatos. quinimo (ut oculis cernimus) aduocati ipsi causas gignunt, litigia suscitât, controuersias fouent, immo mouent atque nutriunt. Præbeant huic veritati testimonium ea loca, quæ certe beata dixerim. vbi si desunt aduocati, ibi causæ ipsa quoque litigia desunt. vbi vero aduocatorum turba strepit, ibi litium anfractibus tota ciuitas ardet, nec domus aliqua à litigio vacat.

laus legum.

Aduocati ex magna parte lites pariunt

Vidi ego in Germania vrbes quamplurimas populatissimas quidem atque optima politia gaudentes, in quibus ciuis vnus iuris ignarus in decidēdis causis penitus inexpertus, totius ciuitatis causas breui momento pacifice & incredibili silentio terminabat: vbi nec assistentia erat aduocatorum, nec allegationum ingeniosa alteratio. Stupenti igitur mihi atque quærenti: cur in tanta vrbe tam paruæ atq; perpaucæ causæ agerentur? quidue causæ erat, quod nullus ibi aduocatus adesset? Responsum tandem est cum faceto modestoque risu, vltimum esse causam primi. Addebantque, ut ego mihi ipsi inquirendo satisfacerem. ac si aperte dixissent, pauculas admodum causas in tribunalibus esse suis; cuius rei illa erit ratio, quia nullum, qui eas proponeret, aduocatum facile admittebant. Profecto non infulsum eorum dictum puto. plurimi quidem nequaquam plerumque litigarent; quin imo aliquid forsân iniuste paterentur, nisi aduocatorum pronitas adesset, atque eorum sollicitudo, qui vincere pollicerētur. Nemo certe, nisi insanus, sine armis bellum tentat. Quippe plurimi salui fuere, quia illis arma defuere; & longe plures periire armorum fiducia penuria. Tolle enim frenetico arma, præstabis & vitam:

Laus Germaniæ à politia: etiam in penuria aduocatorū.

tolle cupidis litigandi ministros, simul tolles & lites. Cupit enim omnis artifex (vt philosophus in *ethicis* voluit) sua laudare opera simul & dilatare. Sic poeta sua poemata laudat, a cunctis recipi optat. sic *faber* (vt inquit Hieronymus) sua *fabrilia tractat*, studetque summopere, vt totus orbis ea indigeat. Cicharista deniq; omnes exoptat dies esse faustos atque solennes. Armorum & machinarum artifex, nuptiarum aut pacis tempora infesta habet: & generaliter de pace nō cogitat, qui cum bello lucratur. Nec aliter agit aduocatus, alienas cupit controuersias, propinquorū & causas exagitat, qui suas non litigat: dissidendo, litigādo lucratur, qui mendicaret, si quietissime omnes viuerēt. Et (vt paucis dicam) desunt lites, si desunt qui lites cupiunt, atq; sollicitant. Deniq; Apostolus ait: *seruos Dei non decet litigare*. Quomodo igitur alienas opes litigādo quærere possumus licite, qui nostra proximis offerre iubemur? Et iuxta dominicum cōsiliū *petenti chlamidem, pallium nō negemus*. Demum vero illud ego verissimum puto, quia longe minus reip. Christianę nociuum videbitur, si iudiciorum strepitus, si causarum deceptiones non habeat, si aduocatorum penuriam patiatur; quam si per causarum & litigatorum atq; aduocatorum copias caritatis ordo pereat, quæ in litigando seruari minime potest. Et iterū longe minus perniciosum arbitror, quosdam forsā iniuste opprimi ob defensionis aduocationisq; defectum, quam pluri-
mos, imo ipsam temp. eiusq; quietem, tot tantisq; (vt cernimus) litium perturbationib. concuti atq; subuerti, quæ veluti quædā incendia, cunctas resp. adurunt atq; cōfundunt. Postremo quis causarum, quis fori aut iudicialis strepitus tam audus est, quem non moueant, imo terreant plurimum illa Bernardi verba. qui cum ad Eugenium ageret, ac eum inducere conaretur, vt fideles ad diuinam legem discendam, sectandamq; alliceret, & aduocatorum astutias fugiendas esse ostenderet: *quotidie, inquit, perstreperunt in tuo palatio leges, sed Iustiniani non Domini. iuste ne etiam istud? Tu videris. Nō certe. Lex Domini immaculata conuertens animas, ea aut non tam leges quā lites sunt, & cauillationes subuertentes iudicium. Tu ergo pastor & episcopus animarum, qua mente obsecro sustines coram te silere illam, istas garrire? Puto quod etiam hæc peruersitas te compellat ad Dominū dicere cum propheta: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua. Hæc Bernard.*

*Aduocati
pacem odiūt
in istar mili-
tum.*

*Aduocato-
rum penuria
reip non est
nocua.*

de humanis legib. & earum sectatorib. Rursus, nisi fallor, fallitur, quisquis qui litigandi officium assumit. & longe magis fallitur, qui artes litigandi & cōtendendi eligit, in quibus propter nocendi facilitatē *quanto quis doctior, tanto nequior euadit*, vt de aleatoribus Polycratus ait. Vnde Augustin. *forma* (inquit) *in eis est litigiosa, hoc ipso laudabilior, quo fraudulentior.* Fateor enim, vtilis est iuris scientia, si eius professores intra eius limites agerent, & legum terminos nō transgredirentur. Sed plurimi illis abutuntur, & falso legum intellectu, & nouis interpretationibus, sacris legibus illudunt. Quod si secus agerent, pauperes admodum & inopes, fateor tamen felices viverēt. Ea de re sancti viri periculum tam promptum imminere hoc exercitiū tenentib. cernentes, merito perfectis & Deo dicatis viris nedū forēsium causarū interdicunt exercitium, sed humanarum legum studiū. quarū inter cæteras illa est ratio, ne videl. iuris periti magnū extiment eam iustitiā, quam ipsi continēt & venerātur, & quā leges humane docent, respectu eius iustitiæ, quā lex Dei cōtinet & veneratur. Iustitia n. humana, quā leges seculi profitētur, impleri indubie potest facultate & naturæ viribus, q̄ ex eo maxime patet, vt alia taceā, quoniam Christus in euangelio ex duob. naturalibus præceptis oēs leges & prophetas pendere dixit, prout pulcre August. deducit in *epistola ad Volusia.* Diuina vero iustitia nō nisi supna gratia impleri potest. Quare ad hūc sensū verū, q̄ paulo ante Isaias dicebat de hūana iustitia, *pannus mēstruata, iustitiæ vestrae sunt.*

Sed nec alienū ab hoc proposito videtur, q̄ Dominus in euangelio ait: *Nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā scribarum & phariseorū, nō intrabitis in regnū celorū.* Quod utiq; recte dici potest de humana iustitia: quanquā iuris periti & causidici astruere nitūtur, vt Christus fidelib. suis dicere videatur, nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā scribarum & pharisæorum, id est legistarū & iuris peritorum, humani iuris, non intrabitis in regnū cœlorū. Nec n. est iustitia, q̄ ex humanis resultat legib. sola ad salutē sufficit, cū illa (vt philosoph⁹ in *politicis* voluit) solum reipublicæ terrenam quietudinem appetat. Cuius gratia plurima, quæ lex diuina vetat & punit, ipsa permittit aut iubet. Vnde Augustinus: *Hæc lex, quæ de regendis vrbibus datur, multa pro temporali pace aut permittit aut iubet, quæ lex diuina grauissime punit, vt in concubinato atque usuris; demum in præscriptioni-*

Aduocatus quanto doctior, tanto nequior.

Legum studium cui interdicitur sic viris sacris.

bus & multis aliis reperire libet. Denique lex ipsa humana, vt præmissum est, virtuti humanæ & naturali innititur, quæ nequaquã ad æternam felicitatem sufficit sine speciali auxilio diuinæ gratiæ: quod aliter est sentiendum de diuina iustitia, quæ tota Dei & à Deo est. Dabo igitur, inquit mater, pluribus persuasionibus finem, si id solum dixerim, quia humani iuris sectatores solo nomine iuris lætantur, cum rem ipsam non habeant: quinimo sub iuris atque iustitiæ obtentu, ipsa iura & iustitiam persequuntur, vt recta de eis dicat vera iustitia, *filios enutriti & exaltati, ipsi vero spreuerunt me.* Tandem quis ille legista est, & laudabimus eum? qui (vt inquit Augustinus) dicat clientulo suo, recipe, quod mihi, cum tibi adessem, obtulisti? redde aduersario tuo, quod me iniuste patrocinate abstulisti? cuius opera decepto iudice & circumuentis legibus vicisti? Longe satis euagatus sum in describendis aduocatorum periculis: sed expertus dixi. Turpe enim videbatur patricio ignorare ea in quibus versatus est. Quasi ergo mihi maternis his, imo diuinis commonitionibus edoctus, forensium atque ciuiliū causas & iudicia penitus statui deserere. Victi ergo & superati contribules, ad aliud vitæ genus innocentissimum, vt dicebant, videlicet notariorum, me transferre verbis atque suasionibus sequentibus nitebantur.

C A P I T V L V M XIX.

De notariis, tabellionibus & scribis: & de huius artis laudibus, vtilitate & commendatione ac necessitate.

*Notariorum
necessitas.*

TAbellariorum siue notariorum ars & viuendi formula, quam honesta, honorabilis & laudata sit, ex plurimis, præsertim illius necessitate & vtilitate, facile cognoscitur. Periret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent notarii, qui acta conscriberent. periret ipsa veritas & fides in contractibus & commerciis hominum: periret omnis ordo in iudicio forensium causarum, nisi esset aliqua fidelis publica que persona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraque litigantium parte, aut offeruntur aut dicuntur. Item sunt instituti notarii ad confirmationem veritatis, sed cū ipsa veri-

veritas vbicunq; sonuerit, ab illo est qui dicit: *Ego sum via & veritas.* recta certatione notariorum officium valde laudabile erit, quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum suscipit. Demum huius artis laudes & vtilitates ex eo patent, quia publicæ vtilitati deseruiunt. Hii namq; nedum apud pedaneos minoresque magistratus, creditum & auctoritatem obtinent, sed apud reges & principes, & cuncta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi existunt: quorum manibus admiranda fide instrumenta, priuilegia & literæ ad perpetuæ rei memoriam conficiuntur. Et post multa temporum secula, ex horum sola notariorum subscriptione, indubitata probatione inducunt. Hii typum tenent Euangelistarum Christi, qui eius gesta & acta in Euangelio tam fideliter, quam vtiliter descripserunt. Et vt cæteras huius artis commoditates & laudes omittam, qui illam exercēt, magna lucra summos honores assequuntur, vt breui tēpore ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiscantur, & tandem ab omnibus honorantur, quia omnes illis indigēt.

CAPITVLVM XX.

De miseris, calamitatibus ac laboribus & periculis tabellionum & tabelliorum, & illorum fraudibus & dolis.

INter cæteras vitæ humanæ artes, & modos formulasque viuendi, scribarum atque notariorum artem miseram, calamitosam ac multis ærumnis plenam nemo ignorat; nisi qui tam felix fuit, vt nec litem in iudicio habuerit, neque actor nec reus extiterit, nec contrahendi gratia tristi illorum ministerio eguit. Breui igitur huius artis calamitates, infelicitates, labores atque pericula adducemus, pauca ex multis colligentes. In primis igitur fatemur: habent tabelliones officium publicum, sed priuatum exercent negotium: reipubl. seruiunt, sed rei familiari deseruiunt: non illam, sed istam augent: communes sunt personæ, sed propria sunt lucra. Demum tabellarii ipsi seruos se esse publicos no-
uerint, quos iureiurando constat astrictos, vt quotiens rogati eos à quoquā in omni causa cōtingat, ferre eos testimoniū oporteat.

*Notariorum
persona sunt
publica, lu-
cra sunt pro-
pria.*

Nemini autem dubium existit, tam astrictos reip. seruos non esse illius dignitatis atque felicitatis, vti paulo ante depictum est. Eius vero artis labores, fraudes, doli, atque pericula ex eo constant, quia natura ipsa impelluntur homines gratis fidem ipsam seruare, veritatem attestari, ac de illa libere vbiq; ferre testimonium. mi-
 feri tamen tabelliones soli sunt, qui non nisi pecunia de fide dice-
 re ac rogari velint: nec aliter quã precio interueniente veritati fide-
 dem accomodent. pauper siquidem fidẽ petit veritatis, ille Mam-
 mona exigit iniquitatis. Turpis igitur est, qui precium turpiter ac-
 cipit, pro eo quod gratis exhibere tenetur. quo fit, vt hãc vitæ for-
 mulam exercentes, nedum iustitiam, sed ipsam iniustitiam ven-
 dant. quare (teste Augustino) nihil inordinatius esse potest. nam
 iustitiam vendere, iniquitatis est: iniustitiam vero, rabiosa insa-
 nia. In cæteris enim contractibus, res vendita alienatur à vendi-
 tore, & transit in emptorem: sed in hoc infelici contractu nullam
 iustitiam habet notarius venditor. Sic miser artifex ipsam verita-
 tem (ad quam corroborandam eruendamque creatus est, & quæ
 cum honoratum reddit) inhonorat atque vilificat, dum eam (vt
 præmissum est) precio exponit. Apud antiquos enim tabellarii a-
 lebantur à publico, eratque gratuitum officium. eo igitur secu-
 lo aureo certe laudabilis erat tabellionica ars, laudabile exercitiũ:
 nunc vero quia ad precium exponitur, merito in sordibus com-
 putatur, secundum Policratum. Rursus notarius seruus est iusti-
 tiæ, quæ virtutum regina est & domina. qui ergo dominam suam
 vendit, vt proditor iudicandus est. O quot falsa ab eis constituuntur
 instrumenta, prece quidem, vel precio! O quot contractus
 fabricant, rei gestæ substantiam longe aliter scribes, quam par-
 tes professæ sunt! O quot falsas clausulas interserunt, al asque iu-
 stas abolent, verba cancellant, dictiones vitiant, in multorum læ-
 sionem atque iacturam! O quot neglectus (ne dixerim dolos) in
 iudiciis & contractibus committunt; annos, indictiones, dem
 atq; locum prætermittunt! Nec restes adhibent naturæ rei neces-
 sarios, literas scripturamque diuersificant. qua de re instrumenta
 suspecta aut dubia redduntur. O quot errores, fraudes & machi-
 namenta ab eis admittuntur! Ob quas res innumera litigia, im-
 mortales contentiones ibi nascuntur, vbi sopiri debuerunt. De-
 mum

*Notarii fidei
sine precio
non faciunt.*

*Notarii ius-
titiã &
iniustitiam
vendunt.*

*Notarii o-
lim ex arario
publico ale-
bantur.*

*Notarius
seruus iusti-
tiæ.*

mum prothocollo nõ reuident, & diuerfa plerumq; ab illis instru-
 menta eduntur. Pteriq; vero literas, contractus & instrumenta, su-
 per vlturis & contra iuris præcepta conficiunt; parui facientes, q;
 ex eare infames, inhabilesq; euadunt. O quot collusiones agüt in
 iudicio! quot deceptiones apud iudicē! quot falsas attestaciones!
 quot supfluas dilationes! quot acta inutilia scribunt, vt crescat re-
 gistrũ, processusq; in precio augeatur. Taceo quia excessiua sala-
 ria exigüt, crimen cõcussionis non verentes; omnia precio agunt; Notarii om-
nia precio
agunt.
 nec calamum quidē manu capiunt, nisi pecunia assit. taxas exce-
 dunt. de quibus Greg. dicere videtur, quia *multo sceleratius ille acci-
 pit, quã alius offert.* Hii certe crudeliores sunt illis latronibus, qui in-
 fidias adhibent. Nam isti palam rapacitatis auaritia sæuiunt. ceteri
 n. hostes in suorum tantum hostium sanguine armantur. affissi-
 ni in quorundã hominum necem pecunias accipiunt: isti vt cru-
 delissimi carnifices, ciuium, amicorum, cūctorumq; hominũ op-
 pressionem letantur, & omnium litigantiũ vitã extinguunt. Quid n.
 prodest iustum habere iudicem, sed rapacem notarium? Hinc Iu-
 dorus, *ad delictum pertinet iudicis, improbos habere ministros.* Ais forte,
 quid ad rem? locupletes sunt notarij, nunquam egentes, vbiq; ho-
 norati. quod & ego fateor. Sed & illud Ciceronis semper verum
 esse putauit: *nil fore vtile, nisi honestum iustumque sit. nil honorificum, nisi
 in virtutis radice, que gratuita est fundetur.* Nam (vt idē Cicero sub-
 dit) *Nullum emolumentum est fallere, nullum commodum lucris inhiare,
 splendorisque nomen amittere.* Adde quia vtilitas illa familiaris non
 potest tantum afferre, quantum auferre. Qua enim alia causa Ge-
 sabel omni seculo maledicta erit, nisi quia eius non vero testi-
 monio Agab rex vineam abstulit Naaboth? Ea de re eidem Gesa-
 bel dictum est iussu Domini: *canes comedent Gesabel.* Denique (vt
 paucis multa concludam) notarius cupidus republ. offendit,
 Deum contemnit, cui se iureiurando atrinxit, iudicem mētien-
 do decipit, partes lædit. De his Augustinus dicere videtur, quia
*similes sunt locustæ animali pestifero: nocet enim mordendo, consumit no-
 cendo.* Nisi ergo abundauerit nostra iusticia plusquam simi-
 lium scribarum, spem non habeamus conse-
 quendi fructum iustitiæ, quæ est re-
 gnum cælorum.

CAPITVLVM XXI.

De exercitio agricultura, & de laudibus & commendatione huius naturalis & innocentissimi exercitii, & de utilitatibus generi humano ex illa prouenientibus, & quomodo Deo acceptum est.

Agriculturam optimum esse viuendi genus nemo ambigit, nisi qui viuere nescit. Hic enim vitę modus primus omnium est, à Deo altissimo humano generi tributus. Dicitur enim homini, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo*. nec dixit, in sudore vultus alieni, vt in cæteris officiis & viuendi modis liquido contingit: in quibus alieno labore, alienoque sanguine & sudore plurimos pasci & nutriri, quinimo & lasciuire videmus. Nequaquam enim Deus homini hoc exercitium præcepisset, nisi primum innocentissimum, deinde ei gratissimum agnosceret. Hoc denique vitę genus veras naturalesque diuitias gignit, alia exercitia industriales, & (vt ita dixerim) adulterinas diuitias comparant. Igitur inter vtrasque diuitias illa est differentia: quoniam primæ humanum genus sustinent, secundæ corrumpunt: primæ delectant, secundæ cruciant: primæ satiant, secundæ angunt. Quod enim tam felix vitę genus esse potest, quam naturalibus insidere laboribus, & possessiones, agrosque ad vbertatem pro communi omnium vsu deducere. Quarum rerum innocentissima cura cæteras omnes noxias curas fugat. Gesserunt agriculturę vsu non solum antiqui primæ ætatis, sed & omnium ætatum viri præstantes atque clarissimi: nec modo publica officia, quinimo & imperia, magnaque fastigia, huius cupidine atque dulcedine dimiserunt. Hanc Cato Censorinus exercuit, de quo scriptum est: *optimus senator, arator, optimus imperator*. Quem igitur pudebit cum Catone terram colere? Quis turpe cogitabit, quod ille pulcrum eligit, qui præter rerum gestarum gloriam etiam in nostris Hispaniis præclarissime triumphauit? Denique in cæteris huius mortalis vitę occupationibus, vacant homines artibus, in hoc naturæ: in cæteris vacant sagacitati, in hoc sanctæ simplicitati, in aliis superfluitati, in hoc necessitati, in cæteris vacant ornatui, in hoc victui: in cæteris va-

*Agricultura
innocentissi-
ma à Deo
præcepta.*

cant homines paucis aut multis, in hoc omnibus. Qua ratione ceteris viuendi modis iuste antefertur. Teste enim Philosopho, *quanto aliquid est communius, tanto est præclarior.* Est ergo illud vitæ genus eligibile, quod pluribus confert, & paucioribus nocet. Deum non parum huius vitæ præconium auget, quia cessant in hoc viuendi modo ea omnia diuinæ offensionis & peccandi incitamenta, ac promptæ actiones, quæ aliis negotiationibus sese vltro offerunt. Vt enim quidam ex sapientibus ait: *Inter hominum vitia viuere, & vitia hominum vitare, non tam præclarum quam rarum; nec tam laudabile, quàm difficile est.* Quis enim in agro laborans aliena vsurpat? quis deierat? quis blasphematur? quis superbit? aut quis irascitur? aut inuidet? qui optare sibi soli bona non potest, quin aliis eueniant. Quis denique agriculturæ intendens inimicatur? Quid aliud odit, nisi grandines? cui maledicit, nisi tempestatibus? quid denique auare cupit, nisi ea quæ aliorum non sunt? Sed & quis fornicatur, quem non ciborum preciositas, sed fames & paupercula mensa spectat, & demum ipsa lacertorum lassitudo & diurnus totus labor, dormire potius, quàm lasciuire cogit? Rursus in ceteris vitæ occupationibus illud communissimum est, vt quanto homines pluri emolumentum aut census habent, tanto minus Deo retributionis & honoris tribuunt; ita vt verum sit illud Prophetæ, quia *faciet as panis causa sit iniquitatis in homine:* in hoc tamen viuendi modo plus omnibus Deo redditur, & (vt ita dixerim) plerumque plus quam quis habet Deo offert. Nonnunquam enim oblati Deo decimis, expensisque deductis, nil superest nisi labor, adeo vt plurimi anni etiam vberissimi agricultoribus ipsis steriles sint. Recte igitur antiquum verumque in Hispania prouerbum fuit, quia *agricole martires habentur.* Neque enim semel sanguinem fundunt, vt pinguiorem terram hominum vsibus reddant, sed diutim sudore & cruore madent, vt nos viuere possimus, & suis tormentis & assiduis cruciatibus foueamur. His ergo monitionibus suadebatur affines agriculturæ vacandum, etsi non personaliter, per seruos saltem, & colonos, vt mos est plurimorum virorum illustrium. Sed nondum illi verba finierant, ecce mater occurrit, hunc viuendi modum summopere dissuadens rationibus sequentibus.

Agricultura pluribus confert: paucioribus nocet.

Agricultura dormire potius quam lasciuire facit. Homo quanto ditior, tanto minus retributionis Deo tribuit.

CAPITVLVM XXII.

De agricultura incommodis, oneribus, difficultatibus & laboribus: & de aculeis & miseriis huius status: & narrantur pulcra de hoc viuendi genere, circa eius sollicitudines & anxietates: & quomodo repugnat praclaris ingeniis, & quales debent esse agricultores.

LAudatus satis à vobis est agriculturæ vsus; quæ certe necessarium atque delectabilem fore, nemo est qui ambigat. habeat tamen aculeos suos. vt enim inquit Plinius in eo quem edidit de naturali historia libro, *agricultura innocentissima atque beatissima vitæ quondam initium fuit, nunc vero maioribus longe laboribus, nouisque vitiiis obnoxia est.* Vt enim in Georgicis Virgilius ait, & primo à diuina scriptura discimus, non vtique homo terræ & agris, sed terra homini seruire debuerat. Hominum ergo culpis effectum est, vt terra possessoribus suis, sine labore non respondeat: & plerunque labor ipse fructus dulcedine careat. Mortalis ergo indigentia atque necessitas, terram ferro sollicitare, mirisque blanditiis mollire coegit. In qua colenda quot labores? quot corporis? quot animi sollicitudines homines perferunt, nemo nouit, nisi qui terram colit, adeo vt verum sit illud Petrarchæ: *qui triticum seminat, seminat & sollicitudinem.* Et iterum quod Poeta dicit, quia *granum plurimorum est, sed anxietas seminantis.* ita vt proprie loquendo, ager animus sit, cultura intentio, semen cura, & mæssis labor: quas res agricultor vberrime percipiet. læta vindemia, dum tamen cum pruina & grandine pepigerit. O quot inutiles araturas, quot mortalium hominum anxias curas agricultura affert! & qui per anni circulum diligentias egit plurimas, vnus horæ rabida tempestas abstulit. quod si cæli tranquillitas adsit, quanto plura seminasti, tanto plures necesse est pascas grues, pluresque domi mures, volucres denique hospites habebis inuitus. Nec enim notiora agricolis sunt, quos nescio quid ad seminandum cogat, nisi quia ita diuina prouidentia voluit, vt et si labores, pericula

*Agricultor-
um spes ple-
rumque de-
lectat sine
fructu.*

ricula

ricula, agricola experiatur, laborare tamen non desinet, quem spes plerumque delectat sine fructu. Demum vero illud certissimum est, multis tamen incredibile, quia in colendis agris, ornandisque vineis vix fertilitas sumptibus æquatur. Adde, quia (vt Gregorius dicebat) *bonum est agros colere, si nihil melius quod fieri possit, inuenitur.* Agriculturæ igitur hac nostra ætate operam dare, non est viri excellentis aut præstantis ingenii, nec pro arte, nec pro officio, aut negotio: sed pro ocio & curatum alternatione, vel ipsa cogente necessitate laudabile. Nec enim ars terram facit meliorem; non quidem intellectum meliorem, vires intellectiuas non perficit, sed exteriores exercet. Qua de re iuste Sapientes agriculturam inter mechanicas computarunt, vt inferius tangemus. Et hæc putatur causa, quare Philosophus in *Septimo Politicorum*, agricolas nec mercatores ac artifices & mercenarios, licet sint artes necessariæ in ciuitate, non tamen sunt propriæ artes ciuitatis: quare non veros ciues Aristoteles appellat, sicut consiliarios, sacerdotes, & bellantes & iudicatiuos, prout latius diximus supra in *Capitulo V.* Vt enim inquit vnus ex Philosophis: *Natura studiosa parens dum multas mortalibus artes dedit, distinxit etiam ingenia. & cui quis aptissimus reperitur, illi recte insisset.* Indecens namque atque indecorum videtur, debile corpus fragilesque lacertos, sed docilem animum habentes, colendis agris insistere debere. Pulchrum igitur est atque officiosum, aliud melius agere non valentibus, agros ipsos arare: sed longe salubrius foret non agros, sed animos colere. Verum est tamen, quod terrena animalia terram amant. Rursum satis innocentia agriculturalum exercitia verissime fore puto, si tales ipsi agricultores forent, quales antiqui illi innocentissimi & simplicissimi erant: & quales eos debere esse legimus, non quales experimur. Illi enim cum patientia & longanimitate labores ferebant, cum frugum abundantia Deum laudantes, cum sterilitate minime murmurantes, sed cum Iob Patriarcha dicentes: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen eius benedictum.* Sed & tales primi illi agricultores erant, qui (vt cum Propheta loquar) *gladios vertebant in vomeres, & lanceas in ligones.* Agricola vero nostri tēporis aratrum, stiuam, rastrumq; vertunt in arma, nō modo defensiva sed & offensiva, Deum decimis, regem

Antiqui agrorum cultores innocentes fuerunt.

*Agricultores
Deum deci-
mis, regem
vectigalibus
fraudent.
Agricola ar-
ma sumunt
& contra
Dominos su-
perbiunt.*

vectigalibus fraudant, fines fundorum confundunt, vel sibi applicant; ecclesiam non reuertentur, contra Dominos superbiunt, foros frequentant; per seruos conductitios, agros colunt; sed per seipsos in iudicio litigant, cum per alienos in agro laborant. & dū suum deserunt officium, aliena periculose vsurpant. Hi (proh dolor) auaritia, superbia, pompa, ornatu vario, ampla supellectili, fraudibus deniq; , dolis, litigiis & versutiis, cunctos negociatores vincunt. Martires autem quo pacto tales agricolas appellem, non video. causa enim martirem facit potius, quam tormenta. Agricultores igitur nostri temporis, martires terrenæ cupiditatis, non Christi dixerim. Et (vt paucis agamus) sicut terram co'un', sic penitus terreni sunt, vt de his recte dicatur: *Ipsi vero terram lingent & terram comedent.* nec de cœlestibus cogitant, qui semper de terrenis loquuntur, & meditantur. sibi inuicem inuident, alios abhorrent status. Sed plerumq; castigat eos Deus, in eo delicti genere quo peccant. Dignum enim est, vt qui in terram (quæ omnium elementorum humillima & vberrima est) per superbiam & auariciam peccant, eiusdē terræ bonitate priuentur. Ideo dat illis Deus terram fructiferam in saluginem propter malitiam habitantium in ea. Quo fit, vt terram sui natura fertilem, illorum iniquitas faciat sterilem. Sed vix bona mater dissuasione agriculturæ verba expleuerat: & ecce fratres, consanguinei pariter & amici, si nullum genus vitæ placebat, ex illis maxime, quæ supra discussa sunt, saltem mechanicas, aut liberales artes seu alium viuendi modum, etiam si foret aliquod exercitii genus, cui plebei homines sese conferre solent, mihi ipsi deligerem, idq; sequenti persuasionem agere non erubuerunt.

*Agricultores
terrâ sui na-
tura fertilē:
sterilem
faciunt ini-
quitate sua.*

C A P I T V L V M XXIII.

De artibus mechanicis in genere & utilitate earum: & quot sunt artes mechanicae, & qualiter earum exercitia profunt: & quomodo diuersae artes sub eis comprehenduntur: & demum deducit, quod in dictis artibus plures viri clari euaserunt, & quod mediocritas vitæ mechanica non est despicienda.

Repudiata sunt à te, inquit amici, ea viuendi genera, quæ nobi-
 liora atque honoratiora in hoc seculo videtur, in quibus fere cū-
 ctos ingeniosos & studiosos, ac nobiles viros versari conspiciamus.
 Si igitur occultis incognitisque nobis causis nullū ex supradictis eli-
 gere proponis, nos, qui te plurimum diligimus, & posteritatem ex te
 quā maxime peroptamus, quā utique perderes, si ad spiritualem vi-
 tam transires, te plurimum non modo rogamus, sed monemus atque
 hortamur, ut saltem artifex fias alicuius honesti, aut plebei exerci-
 tii. Sunt enim præter nominatas artes & viuendi genera, alia cōplu-
 ra exercitia & viuendi genera non inhonesta; quibus etsi plebeos ho-
 mines cōmuniter videamus deditos, alios tamē ingenuos natura
 homines, quibus ita fors illorum tulit, aut ita voluerunt, vel natura
 ipsa inclinatur, sæpe cōspicimus artes exercitiaque ipsa delegisse.
 Præligunt certe nonnulli sub illa mediocri vita agentes, seculi hu-
 ius breuē cursum innocentes transigere, quam sub magnis statibus
 periclitari. Adde, quia plurimi in eis ipsis infimis artibus clari eua-
 serunt, qui tandem ad altiora sæpe vocati fuere. Non enim artes ipsaque
 exercitia animos hominum virtutemque penitus immutāt, nisi fœ-
 didissima sint. Elige igitur aliquā ex mechanicis artibus: quas ipsa o-
 mniū parens natura ad vsus hominū pernecessarias instituit, quas
 nequaquā ipsa prouida gubernatrix natura nobis donasset, si non
 necessarias, si non vtilis, si non honestas iudicasset, & suos sectato-
 res beatos faceret. Sunt enim (ut nosti) artes ipsæ mechanicæ septē
 numero, ad quas cætera omnia vitæ genera corpus respiciētia (te-
 ste philosopho in *politicis*) reducuntur: videlicet lanificium, armatura,
 siue ars fabrilis, nauigatio, agricultura, venatio, medicina, theatri-
 ca. Sub lanificio vero plurima vitæ genera includuntur, puta tex-
 endi, torquendi, suendi, & quæ sunt manu, acu, fuso, rota, fibula
 siue aliis instrumentis, & cætera omnia quæ in materia, lana, lino,
 pelle, pilo & viminibus continentur. Armaturæ vero adaptatur
 quicquid armorum est, & quicquid ferro metallisque continetur,
 sub qua aurifices, metallarii, monetarii ac alchimistæ militant.
 Vocatur autem ars ista instrumentalis, non solum, quia instrumē-
 tis vtatur, sed etiam quia ex materia illa efficiat plura instrumen-
 ta. ad quam etiam pertinet omnis lapidum, lignorum & arena-
 rum labor. Hæc duas species habet, architectonicam & fabrilis.

Artes me-
 chanicæ vti-
 les & neces-
 sariæ.
 Mechanica
 septem.

Architectonicæ partes sunt, segmentaria, carpentaria Fabrilis vero sunt partes, malleatoria, fusoria, sculptoria, & multa alia similia vitæ genera. Navigatio vero continet omnem negotiationem in emendis vendendisque mercibus, & in illis mutandis tam domesticis, quam peregrinis. Alii vero mercaturam ponunt speciem per se. Sed Philosophus eam sub navigatione designat, licet mercatura multis modis accidat absq; navigatione. Sub agricultura vero quicquid in terra laboratur, intelligitur: ad quã pertinet omnis agricult^o, & quicquid ad nemora ac pascua & hortos pertinet. Ad venationē vero ferarum occupatio aucupii, auisq; volatus pertinet. Et generaliter ad eam pertinet omnis piscatura, & venandi genus in terra, mari, fluminibus vel aere. Item ad eam pertinet omnis apparatus ciborum, saporum, potuum. Et generaliter omnia officia piscatorū, carnificū, coquorum, cauponū, tabernariorum. Sub medicina vero ipsa medendi ars & chirurgia continetur. Similiter & apothecariorū, pigmentariorū turba. quib. iunge herbistas, & balneorum magistros, rastrores & similes. Sub theatrica vero aptantur oēs artes ad ludos publicos & priuatos, ac diuersa spectacula pertinentes. Cui viuendi modo histriones, bufones, representatores, tragici connumerantur. Dicta est enim *theatrica*, secundū Isidorum & Hugo. *à theatro*, vbi populus ad ludos conueniebat. Fiebant autē ludi in theatro, vbi etiã gesta reciebantur. In gabellis vero choreas ducebant & saltabāt. In gymnasiis luctabātur. in amphitheatro certabant pedibus, equis vel curribus. in arenis pugiles exercitabantur. in conuiujs, rithmos & musicis instrumentis psallebant, & alea ludebant. in phanis tempore solēni Deorum laudes canebant. Antiqui nãq; ludos inter legitimas actiones connumerabant: quia temperato motu naturalis calor nutriebatur in corpore, & lætitia mentis reparabatur: vel quod magis credendum est, quia necesse fuit populū aliquando ad ludū peruenire. Et voluerunt (vt inquit Philosophus) determinata esse loca ludendi, ne in diuersis priuatisq; locis conuenticula facientes probrosa & contumeliosa aliqua perpetrarent. Huiusmodi itaq; mechanicæ artes & viuendi genera honestissime à quolibet honesto viro valent exerceri. Nam & sacra scriptura huiusmodi necessarias artes cōmendat, inquit in Ecclesiastico: *In manu artifi-*

ei omnis opera laudabitur. Vnus ex Prophetis ait: In porta regis artifices negotiantur.

Aut si forte ceteras artes ingenio præditas peroptas, elige tibi liberales artes; præsertim quattuor vltimas, quas mathematicas vocant, quæ plerunq; magno splendore homines eas sectantes illustant. Legisti Sulpitium Gallum astronomum plurimum honoris & vtilitatis attulisse Romanis. qui cum bello proximi essent contra Persas, ea nocte luna eclipsata est: quo signo stupefacti Romani deliberabant bellum non cõmittendum. At Sulpitius Gallus astronomus publice pronunciauit, non esse malum omen: adducens rationes astronomicas, quibus suasisit populum bellare. q̄ effectum est cum ingenti Romanorum victoria. Sic & apud Athenienses cum sol pateretur eclipsim, plurimi, ne esset mundi finis timebãt. Sed Pericles mathematicus, per rationes astronomicas patriam falso timore liberauit. de cuius scientiæ laudibus atq; abusu latius infra agemus *in XXXVI. cap.*

*Astronomi
quidam lau-
daci.*

Sed de mechanicis & humilibus artibus quam plures claros euasisse compertum est. Legisti Lisippum pictorem ita ab Alexandro fuisse dilectum propter faciem & staturam eius mirifice depictã, vt eum ad magnos proueheret honores. Quid de histrionis arte dicemus. Legisti de Roscio histrione, qui tam excellens in ea arte euasit, vt Romani nunquam meliorẽ illo testarentur. Nam tam mira coram populo operabatur, & tam præclare ludos in theatro celebrabat, vt ingentẽ Romani populi dilectionẽ cõsequeretur, adeo vt senatus nobilibus eum aggregaret. Adde Socratem ipsam fontem sapientiæ, qui artẽ affectauit citharisandi. in qua tam clarus euasit, vt illam nobilem artẽ suę ciuitati incognitã superadderet. Quid de Tito dicam? qui adeo pauperi & vili officio vacabat, vt publicanus esset. & cum gabellas precio colligeret, tam fideliter tamen in eo officio se gessit, vt propter ei⁹ dignitatẽ, probitatem & fidẽ creatus à Romanis consul fuerit, in quo mirifice se gessit. Quid de Varrone, qui carnificis officioungebatur? propter suas tamen virtutes cõsul à Romanis creatus est. sed quid ista cõmemoramus? Legisti apud Strabonẽ regi Ægypti filiũ natũ esse, quẽ nullo studio trahi posse ad artes militares ferũt vel sciẽtificas, sed inclinabatur natura ipsa ad artẽ fabrile, videbatq; libenter

*Socrates ap-
petiit artẽ
citharisau-
di.*

fabros, & ad eos cum poterat declinabat. Idq; rex conspiciens de sapientum consilio eum suo arbitrio reliquit, qui tam famosus in arte fabrili euasit, & tam egregia machinarum & feramentorum præsidia patri attulit, vt longe plus ei ex illa arte quam ex militia profuerit. Nō est ergo despicienda vita mechanicarum artium: & multo minus mathematicarum. Nam si electione quis mediocrē & humilem statum assumit, hoc certe perfectionis signū est. Beatus enim prædicatur, qui in magnis potuit transgredi, & non est transgressus. tales enim sublimari hic & in superna ciuitate merētur. Vnde Greg exponens illud Dauidicum: *Nonne cum paruulus esses, in oculis tuis caput Israel factus es? Quia (inquit) paruus tibi fuisti, magnus coram me fieri meruisti.* Tanto enim preciosior quis apud Deum existit, quanto sibi abiectior fit. Hinc Cassiodorus: *Laudata est virorum sententia, que rebus modum imponit.* & nos humiliter considerare docet, quam de nobis amici expectant; quia plerumque non fatiat quod bonum putatur. Et iterum: *optimum est modera a gerere, que nullus audeat accusare.* Non est deniq; diffidendum de sectatoribus humilium artium, quia in eo exercitio humiliter & fideliter agentes facilius, quam in maximis administrationibus constituti viam salutis cōsequi possunt. Adde quoniam deest illis materia, defunt artes, defunt studia ceteros decipiendi & malignandi. *Maiores (vt inquit Propheta) sapientes sunt, vt faciant mala, bona autem facere nesciunt.* Præterea alii ad alia apti nati sunt, quos forte sua naturalis inclinatio ad parua inuitat. qui si magna tentant, deficient necesse est. Debet ergo attendere vnusquisq; in se ad quod melius natura inclinatur. Vnde Ambrosius *Vnusquisque ingenium suum nouit, ideo ad id se applicet, quod sibi aptum videtur.* Cicero: *ad suam cuiusque naturam consilium est omne reuocandum.* Et Seneca: *Male respondent cōsecta ingenia. Reluctante enim natura virtus labor est.* His & similibus, amici & consanguinei persuadent aliquam ex prædictis artibus quam citius fore eligendam. Sed pia mater timida, & ex

Humilium
artium ex-
ercitia tu-
tiora sunt.

his, quæ paulo ante audiuit, stupida, ilico

in hæc verba pro-

rupit.

CAPITVLVM XXIV.

De dissuasiōe in genere vitæ mechanicæ, & licet sint artes necessariae, tamen non est necessarium illarum habere exercitium. Item in rubricella sequenti agit, quare mechanica artes inuenta sunt: & quis sit illarum finis: & quare sic appellantur: & an sint utiles ingenii hominum, & an artifices sint veri ciues, & partes ciuitatis.

FAteor, fili mi, magna est vis quibusdam hominibus in dicendo. Nam (tuo Cicerone teste) *tanta est copiose dicentis virtus, vt quod quis audit, etiã si ea ipse sciat, noua se audisse arbitretur.* Quid enim præstantius, quam posse dicendo tenere hominum mentes, & allicere plerumque voluntates ad ea, aut quæ ignoramus, aut aliter scimus? nisi certe perspecta cognitaq; res ipsa esset, super qua paulo ante locuti sunt amici & attinentes tui. effecissent profecto intima verba sua, vt tandem illis acquiescerem. Sed verum est, fili mi, quia (Aristot. teste) *quædam falsa probabiliora sunt, quibusdam veris.* Adde, quia (vt Sapiens ait) *vbi plurima verba, ibi inopia, scilicet veritatis & iustitiæ.* Quippe loquar saluo omnium honore: loquar tamen cum Sapiente, quia *stultus verba multiplicat.* Et iterum: *qui multis verbis utitur, ledit animam suam.* Vnde Gregorius super illo verbo, *vir ventosus non iustificabitur: qui multa loquitur, iustificari nequam potest.* quia dum quisque per verba defluit, perdita grauitate silentii, mentis veritatisque custodiam amittit. Habet enim hæc omnis veritas, quia non multis nec ornatis verbis eget, simplex est, & simplicibus contentatur sermonibus. Vnde Augustinus, *satis est vt verba congruentia, non oris elegant industriã, sed pectoris sequantur ardorem.* Hinc pulchre Tullius: *ex verborum splendore & dicendi festiuitate suspicio quædam artificiosæ apparitionis nascitur, quæ maxime orationi vim adimit.* Et Seneca: *Nihil tam iniquum, quam manifesta verborum preparatio. apparet enim subesse nescio quid mali.* Redco iam fili mi ad verba amicorum. plurima certe adducunt, quibus te ad plebecam, ad fœdam, ad tuipemque vitam ducant. Malunt enim (vt aiunt) vilissimis te artibus deturpatum, sed prolem habentem in-
tucti: quam egregiis artibus aut nobili viuendi modo imbutum

magnū esse vim dicendi & persuadendi.

filiis carentē. Cæca est enim (nisi fallor) mens hominum, quæ p-
 lis pariter perituræ fecunditatem potius, quàm virtutis & veræ felici-
 tatis amico peroptat. Audi igitur fili mi, ne dimittas legem ma-
 tris tuæ. & in primis illud Chriftostomi cordi semper habe, quia o-
 minino iniquam est nobiliora ingenia studiis deturpare minoribus. Noui
 ergo vires intellectus tui. quare (vt cum tuo Seneca loquar) ad a-
 liud te natura edidit, quam vt sis seruus, cum liber existis. Teste enim
 philosopho: *Artifex artium mechanicarum speciem quandam seruitutis*
patitur, dum intellectu vicens qui liber est, rebus intellectu minoribus ser-
uit. Adde, quia in eis ipsis artibus doli, fraudes, labores, & pericu-
 la non defunt. Vnde apud Machabeos etiam legitur: *Omnes artifice-*
ces, & operarii iniquitatis, contriti sunt. Cuius etiam causam scribit
 Sapiens in prouerbiiis, quia *opus instabile, facit impius artifex.* Hinc
 etiam Isaias: *Multitudo, inquit, hominum seducta per speciem operis: o-*
pus tamen iniquitatis in manibus eorum. Sed de singulis huiusmodi
 artibus statim latius dicemus. Nec diffiteor, fili mi, quia exerci-
 tia ipsa mechanica necessaria & vtilia plurimum existant: sed an
 ideo eligantur, considerandum. Cloacarum enim atque latrinarum
 purgandarum vltus, quam necessarius quamque vtilis sit, ne-
 mo ambigit. Sed an ideo à nobili iuvene ac bonæ indolis adolescē-
 te à docto viro eligenda sint, tu ipse animaduerte, & iudicent ami-
 ci, tuique censores. Simile videtur illud Apostoli, quia *quædam in*
nobis membra necessaria sunt, minus tamen honoratiora. Necessariæ igitur
 sunt artes mechanicæ ad politicam socialemque vitam: sed nō
 ab omnibus necessario exercentur. Vnde philosophus in VII. po-
 lit'corum ait, quod *exercentes mechanicas artes, non proprie sunt partes*
ciuitatis nec ciues, licet sint artes necessariae. principaliter enim non dirigunt
ad virtutem, quæ est finis totius politia bene ordinatae. Et hoc est, quod
 pulcre ait Sapiens in Ecclesiastico: qui cum mechanicas artes no-
 minasset, ait: *Omnes hii in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in*
arte sua sapiens est, & sine his non edificabitur ciuitas: sed non sedebunt su-
per sellam iudicis, & testamentum iudicii non intelligunt, nec palam facient
disciplinam & iudicium, sed solum operationi artis vacabunt. Hæc ille.
 Quæ verba apertissime probant, mechanicas artes licet necessa-
 rias ciuitatibus, suos tamen sectatores ineptos efficere, nedum
 ad iudicandum & præsidendum, sed ad alios actus politicos, &

*Mechanicis
 artibus doli,
 & fraudes
 non desunt.*

*Mechanica
 artes suos
 sectatores
 ineptos fa-
 ciunt.*

cate-

cætera omnia quæ ingenii, consilii aut disciplinæ sunt. Sed de hoc latius supra tetigimus in v. capit. *huius libri*. Artes igitur mechanicæ exercendæ sunt tantum ab his, qui aliud melius non valent. Verum quia de mechanicis artibus primo sermo adductus est: deinde de liberalibus artibus & mathematicis dicemus. primo de mechanicis, sub quibus omnes artes ad corpus pertinentes continentur.

Mechanica artes exercenda ab his qui melius nesciunt.

CAPITVLVM XXV.

Quare inuenta sunt artes mechanicae, & quis illarum sit finis.

Quantum attinet igitur ad mechanicas artes: dignum est, ut à quadam radice cognoscas, quare ars mechanica inuenta est; & quis sit eius finis; & quare sic appellatur; & quot numero sint. Igitur secundum sententiam Aristot. & Hug. in suo *didascalicon*, causa inuentionis earum fuit, ut natura subueniret & occurreret humanis necessitatibus, & defectibus corporalibus. Ex quo elicitur finis illarum. omniū ergo mechanicarum artium finis est, supplementum necessitatum & defectuum corporalium. Nam naturaliter nemo carnem suam odio habuit. Videns igitur humana ratio multiplicem defectum carnis, & corporum humanorum ad occurrendum prædictis defectibus, cepit (ut sollicita) cogitare, in singulis cōuenientia subsidia. ut igitur facilius, melius, & decentius, valeret natura ipsa prædictis hominum necessitatibus subuenire, excogitauit multiplices artes operatiuas in rebus exterioribus, ad prælidium corporis. ut, artem lanificii operatiuam vestium; & operatiuam armorum de corio, ferro; & sic de aliis. Et sic patet causa inuentionis istarum artium mechanicarum, quia fuit ex desiderio occurrendi necessitatibus & defectibus corporalibus. Et finis illarum est supplementum ipsorum defectuum humanorum. Vocatur autem *mechanicae* secundum philosophum & Alfarabium & Hug. in *didascalicon* quasi adulterinae, quia mechari faciunt intellectum, circa ea quæ non sunt proprie sua. Item quia opus artificis est, segregata coniungere, & coniuncta segregare. Cum igitur hoc opus artificis non sit naturale, imitatur naturam ut potest. ideo *mechanicum*, id est adulte-

Mechanica artes quare inuenta.

Mechanicarum finis.

Mechanica intellectum faciunt mechari.

Mechanicum quid.

rinum vel non proprie naturale vocatur. His igitur visis, tu fili mi tene semper animo tuo, illam antiquorum Sapientum sententiã: quoniam *nullo ingenio viro aut de gloria & honore siue virtute certanti conuenit, vti artibus mechanicis, aut seruilibus delectari exercitiis.* Adde, quia licet necessaria, & vtilis sint, & loco & tempore commendandã; habent tamen aculeos suos, habent pericula & incommoda; quæ tanto nobilia hominum ingenia ad terram vsque perducunt, quanto vires folius corporis exigunt. quinimo plerumque aptiores ingenio, inepti ad illa inueniuntur. Rursus non carent dolis, fraudibus & deceptionibus plurimis, vt singulariter & de singulis videre libet, vbi de vniuscuiusque vtilitate & laudibus, ac incommoditate & miseria particulariter agemus.

CAPITVLVM XXV.

Vbi particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet de lanificio, & ceteris artibus, quæ ei subalternantur: & de illius vtilitate & incommoditate, dulcibus & amaris.

Lanificii vero ars (vt Sapientes voluerunt) prima inter mechanicas esse noscitur. Sub qua textoria, filatoria & quicquid lana, lino, pilis, sericoq; conficitur, & reliquæ similes comprehenduntur. Harum artium necessitas atque vtilitas tam euidentis est, vt nisi nudus incedere veller, id ipsum non diffitebitur. Ad tegumentum igitur humani corporis, pudendaque operienda: sed & frigoris æstusque iniurias repellendas, necessariam eam artem inuenit parens natura, perutilem certe & innocentissimam, ac honestis viris, nec minus feminis consentaneam: in qua nec membra deturpantur, nec artus plurimum fatigantur. Hæc ars vitam protegit, ac vitam instruit. Docet enim artifices suos, cunctosq; **mortales, quam breuis fallaxque sit huius vitæ cursus.** quia (teste propheta) *transit velut à texente vita nostra.* Verum si versa vice huius artis infelicitates, miserias atque pericula complectamur, longe aliter sentiemus. Sunt enim (nisi fallor) textorum, filâtium, lanificum, futorum, & aliorum, qui lanificio subalternantur, tot machinationum & fraudum figmenta, & deceptionum genera:

quot

*Lanificii
necessitas.*

quot filorum numerosa multitudo in eorum operib. reperitur. In primis igitur huius ministerii artifices Deo altissimo ingrati sunt; *qui dat eis niuem sicut lanam.* id est tantam abundantiā, vt ministret eis lanā vt niuem. Ipsi tamen Deum fraudant decima & primicia, nedum lanæ, sed & hœdorum. Rursus postquā Deum cōtempserunt, facile putant proximos lædere: idque multipliciter agunt.

Lanificii artifices Deum contemnūt: hominesque lædunt.

Quis n. exprimere possit, quot sophisticatas telas cōficiunt? quot filorum falsas cōmixtiones adiiciūt? quot furta, quot rapinas cōmittunt? Texunt plerumq; leues pannos, bonā furātes, inutilem lanam apponentes, falso pondere librant. raceo fallacias in filādo, maleq; torquendo, dolos in texendo, falsos adulterinosque colores intingendo. Taceo denique sutorum fraudes ac furta, qui vix nisi ex furto vescuntur. Harum itaque artium fraudes atque miserias sacra Scriptura commemorat, inquiens per prophetam: *Ve ve filii deserti, qui ordimini telā, sed non per spiritum meū.* Et alibi: *Telas araneæ texuerunt.* Quare alius propheta in eos vehementer exarsit. Ait enim: *Qui intelligit te, præcipitabit te, & telā quā orditus es fraudulententer.* Et sa'as: *Confundentur (inquit) qui operantur, lanā & linum peccentes, & recte non texentes.* Hii enim artifices auaritiæ seruietes, vestes conficiunt lino lanaque contextas, dum idipsum non modo ad litteram agunt, sed suis artibus non contenti ad alienas pariter transeunt. Sunt igitur artes ipsæ & eis similes recte mechanicæ, quia mechanantur & non perficiunt intellectum, nec viam virtutibus parant.

Sutores vix nisi ex furto vescuntur.

Mechanica virtutibus viam non parant.

CAPITVLVM XXVI.

De secunda arte mechanica, videl. fabrilis, armatura aut architectonica, & de partibus eius: & de utilitate eius, & prerogatiuis illarum: & de incommodis, miseris & oneribus earum.

Fabrilis siue armatura, secunda est ars mechanica: sub qua carpentaria, lignaria, marmoraria, aurificum & quicquid lignis, lapidibus aut metallis fabricatur. Harum quidem artium summa est necessitas atque utilitas. Per eas enim necessitatibus hominum subuenitur. nisi enim ædificia forent, nec homines sub-

Fabrilis necessitas.

siltere possent; omnisque politica conuersatio, & diuinus cul-
 tus perderentur. Quid enim pulcrum, quid iocundum in orbe
 foret, nisi vrbes, nec domus, nec templa essent? Nā homines velut
 fera animalia in speluncis latitent. Aurificum vero & metallorū
 & sequaciū studia & artes, non modo honesta, sed iocunda & vti-
 lia sunt; qui vasa ad Dei cultum hominumq; ornatum atq; obse-
 quium parant. Taceo de fabrili siue armatura, qua fidelia arma ad
 expellendos hostes fabricantur, & alia plurima, quę explicari ser-
 mone nō valent. Si igitur fideliter dictas artes exercent, honestif-
 simā vitam agunt; præsertim si nō ad lucrum, sed ad reip. cōmune
 bonum intendant, & victum non quæstum inde quærant. Tunc
 enim beatus est talis artifex, & bene erit ei, qui laborem manuum
 suarum manducat. Verum tamen non desunt eas artes exercenti-
 bus, miserix, calamitates, labores atq; pericula. Plenæ enim sunt
 dolis & fraudibus. Fabri vero plerumq; sophistica non vera fabri-
 cant, blandos vomeres cudunt, blanda arma atque infidelia, mol-
 les gladios, & plerumque toxicatos conficiunt. carius fabilia sua
 vendere conantur, quam valeant. Rursus arma vendunt infideli-
 bus; nec sua arte contenti, alienas inquirunt. De quibus ait Isaias:
Numquid sculptile conflabit faber? O quot falsas ferri fabricationes, &
 pro calibe commutationes! quot sophisticata ferramenta! quot
 falsas cementationes! quot lapides, lignorumque sculpturæ, & pi-
 cturæ falsas operationes machinantur! Aur fices vero quot me-
 tallorum falsas connexiones: quot sophistications: quot dealba-
 tiones: quot deceptorias alchimicasque operationes, nec reper-
 tas transmutationes: quot metallorum ac monetarum falsas com-
 mutationes: quot inutiles & caducas deaurationes, picturas &
 colotationes, aurichalci pro auro, stanni pro argento pestiferas
 venditiones: quot mineralium falsas perscrutationes agant &
 conficiant, non facile dicere possemus. Sed verum est illud Hie-
 remix ad eos artifices: *Confusus est* (inquit) *omnis artifex in sculptili-*
bus operibus suis. Fatemur igitur, artes ipsæ vtilis sunt, huma-
 na corpora nutriunt; sed animos ad virtutes non in-
 ducunt. Implem marfupia, sed à mente non
 expellunt vitia.

*Aurificum
 necessitas.*

*Fabri toxi-
 catos gladios
 conficiunt.*

CAPITVLVM XXVII

De tertia arte mechanica, videlicet de nauigatoria & artibus ei subalternatis: & de utilitate & laudibus earum: demum de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

Nauigatoria siquidem tertio loco mechanicis artibus subalternatur; quæ eadem cum mercatura videtur. quædã tamen singularia tam vtilia quam inutilia, tam dulcia quam amara, habere dinoscitur. Illius autem necessitas & vtilitas ex eo patent, quoniam sine illa tota pene hominum societas, tota conuersatio periret. & cum nulla prouincia aut ciuitas sola sibi sufficiat, veluti ad quam omnia vitæ necessaria & vtilia, per nauigantium suffragia facilius & aptius res omnes deferuntur. Habetque certe altera ab altera, quod ei deest: ministratque quod superfluit. Demum omnes fere infulæ perirent, aut depopulatæ essent, nisi per nauigationes aditus ad eas haberetur. Adde, quia secundum Aristotelem in politica, *necessarium est regno aut ciuitati bene ordinatæ promptam habere nauigationem, si volunt esse liberi.* Nam per nauigationem sunt habiles & parati ad laceffendas & propulsandas iniurias piratarum & latrunculorum. Nauigantes deniq; multa generi humano vtilia afferunt industriæ & sagacitatis. sciunt enim vêtos agnoscere, portus eligere, securiores futuras tempestates præuident, earumq; ortus & occasus præsciunt, speculantur suo studio aduentus aduersantium nauium. Demum nauigantium vita innocens atq; honesta est. nam & Christus nauiculã ascendit, & transfretauit. Apostoli id ipsum sepe fecerunt. Rursus ab illis omnibus cupiditatibus, libidinibus & voluptatibus, qui in terra ac ciuitatibus hominibus se offerunt, segregati sunt, & tanto Deo sunt deuotiores, quanto proximiores periculis. Veruntamen habet ars ipsa non paruas miseriis, calamitates, labores atq; pericula, prout vnicuique recte conspicienti facile intueri libet. Ea enim ars plena est miseriis, dolis ac fraudibus. Taceo eius pericula. Si enim deessent, qui naues fabricarent, nullus rãto periculo se exponeret. Quorum dementiã Sapiens miratur, inquis: *Ponentes*

*Nauigatoria
necessitas.*

*Nauigantiũ
vita honesta*

*Nauigatores
rãto deuotiores,
quanto proximiores
periculis.*

ratem in mari, committunt se & vitam suã paruo ligno; cum mare piscibus, terrã autẽ Deus dedit filiis hominum. Primus omnium Romanis persuasit nauem conscendere Claudius Caudex, ob hoc sic appellatus, quia plurium tabularum contextus, *caudex* apud antiquos vocatur, de quo dicit Seneca, *non vilem artem inuenisse.* In primis itaque nauicularii seu hanc exercentes artem, naues de ineptis putridisque lignis fabricant paruo tempore duraturas. & dum homines se illis committunt, subito dum ludunt absorbentur. quod periculum ex fraude nauiculariorum prouenire dinoscitur. *Taceo quot latrocinia nauigantes & piratæ indies agunt: quot furta: quot rapinas: inter quos nulla fides, nulla veritas, nullus ad Deum timor, nec ad proximum amor reperitur: sed qui potẽtiore est, paruas scafas inuadit.* In aliis viuendi modis robatores sunt pessimæ conditionis: in hac misera arte, qui plura deprædatur, eo amplius præmiatur, & archipirata ac magnarum classium princeps constituitur. Nec refero, quod homines in mari submerguntur, aut certe interficiuntur: nec ditantur nauigantes, nisi cum aliorum spoliis. piratas enim & hostes fidei dimittunt: fideles peregrinantes & mercatores inermes insequuntur. Tandem nauigantes quos apprehendere non valent, periclitari cogunt. Miserum certe genus hominum, in quibus nullum est humanitatis vestigium. Cum enim natura ipsa impellente naufragantibus. homines cõpatiuntur, hii tamen naues periclitantes, quas tueri deberent rapiunt, dantes afflictionem afflictis. Adde, quia utilis & secunda esset nauigatoria ars, si aer, si venti, si maris fluctus, si scopuli rapidi nauigantibus obedirent. Sed longe certior est tempesta, quam tranquillitas nauigantibus. Denique parua sunt terræ pericula, nisi maris discrimina experiantur. Non enim solum nauigantibus pericula imminet ab hostibus, sed a mari, sed à piscibus: quibus tutius foret inter homines, quam inter delphines conuersari, qui carnes humanas sitiunt. Et vt paucis agam, nauigantes id habent, vt periculis suis gaudeant. Scriptum est per Sapientem, *qui nauigant mare, enarrant pericula.* Hinc & propheta dicebat: *Flulate naues in die pauoris maris.* Sunt igitur hæ artes eatenus viles, & commendanda, quatenus earum artifices eis ita vtuntur, vt instituta noseuntur.

Nauigantes agunt furta, rapinas.

Nauigantium miserum genus hominum

CAPITVLVM XXVIII.

De quarta arte mechanica, videlicet de venatoria, & artibus ei subalternatis: & de laudibus & utilitate earum, & de laboribus, miseriis & periculis, quæ eas comitantur.

Venatoria quarta ars est mechanica; sub qua omnis ferarum auiumque occupatio, & piscatura, earumque rerum paratura continetur, vt supra tetigimus. quarum artium utilitatem nullus ignorat. Est enim in primis delectabilis, atq; ad exercitationē deductionemque temporis accommodata, & ad modestam hominum recreationem instituta. quippe & ad salutem corporis perutilis, si debitis loco, tempore & sine bono eis fruamur. Adde, quia toleranda est, si ob necessitatem pro pellibus & carnibus non ob voluptatem sine strepitu & clamore exercetur. Sed iam huius artis & vitæ incommoda, labores atque miseriis simul & pericula commemoremus. In primis itaque quis prudens gaudium suum in fugacissimis rebus collocat? Deinde venatui vacans mellioris negotii diem perdit. Quid de periculis corporis dicam? quot foueas venatores præcipientes incurrunt? Aquas quoque, stagna, siluas non sine discrimine percurrunt. Reges vero & magnates, & si quotiens armis non vacant, venationi se dedant. Inter cetera tamen incommoda illud paruum non est, quia lassitudinem, senectutem, pluresque ex ea infirmitates nanciscuntur: & (vt dici solet) paruo solatio plures mœsticiæ comparantur. Quid dicam de temporis amissione, inutili occupatione, fructus modicitate, & tandem punibili vanitate. Quæ enim maior vanitas, quam quod post paruam bestiolam leporem, natura ipsa timidam, tot currunt reges, tot milites, tot cursores, tot buccinarum & comitū clangores, tot ululantium vociferationes. Et (vt paucis multa cōprehendam) in scripturis sanctis neminem sanctum venatorem legimus. Esau enim venator erat, quoniam peccator fuerat. Rursum inter venatores scriptura sacra Nembroth commemorat, qui *robustus venator & oppressor hominum* appellatur. Denique venatores siluas quærunt, vbi venationis colore, peregrinantes spoliant

Venatum vtilitas.

Venatus incommoda.

*Venatores
vita hominum
inhabiles.
Contra ma-
cellarios, eo-
quos & cau-
pones.*

atque trucidant. Hæc est eorum venatio, hæc aucupatio. Taceo de alia venationis specie oppressiua, arenaria cum bestiis decertando. Et (vt paucis agamus) venatores densa nemora & solitudines inquirunt, non vt vitam solitariam agant, cui se ineptos sciunt; sed vt feris & volucribus conuiuant, quia hominum vitæ inhabiles sunt. Huic arti subalternantur macellariorum ars ceterorumque coquorum atque cauponum officinæ artes, quarum vsus potius voluptas quam necessitas induxit. Esus enim carniū ante diluuium incognitus erat. Istorum artes vilissimæ sunt, & fraudibus plenæ ac dolis, vt vnusquisque experitur. Vendunt enim carnes putridas, ouem pro castrone, hircum pro ariete, capram pro capriolo. Decipiunt in pondere; fraudant in precio; & in re ipsa seducunt. quo fit vt dum carnes vendunt, eumentium corpora lædant. De ceteris vero huius artis partibus multa dici possunt: puta de piscatura, & vinorum ciborumque apparatus; in quibus tot committuntur fraudes, vt pudor sit ea commemorare. Harum igitur artium studia, ventri non menti seruiunt. Tolerantur itaque quatenus sufficiunt ad vitæ humanæ alimentum, & bonam corporis valetudinem.

C A P I T V L V M XXIX.

De quinta arte mechanica, videlicet de agricultura, & de partibus eius: de cuius utilitate, dulcore & amaritudine supradiximus in vigesimo primo, & XXII. capitulis.

C A P I T V L V M XXX.

De arte pastorali: & de eius utilitate, ac incommodis, miseris & laboribus.

*Pastorum
utilitas &
necessitas.*

Pastorum quidem artem nonnulli agriculturæ, alii venatoriæ attribuunt: vt cunq; sit, specialis de ea agendus est sermo. Est igitur utilis pastorum seu bubulcorum ars, atque ad vitæ humanæ indigentiam suppleendam admodum necessaria. Hic igitur viuendi modus innocuus est, nemini officit, naturæ operi intendit, Reipub. seruit, à multis est segregata facinoribus & à peccandi occa-
sioni-

tionibus aliena, contemplationi proxima, in vtilibus actionibus obuia, eamq; vitæ formulam sancti Prophetæ sectati sunt, & sub *pastoris* nomine reges & prælatos appellarunt. Quippe cuius nomine glorioso Christus nuncupari voluit, inquit: *ego sum pastor bonus*. Verumtamen huius artis plurima sunt, incommoda, labores atq; pericula. Primo quidem, vt putamus, vtilius hominibus foret homines potius amare, colere & alere quam pecora. Amant enim quod nec se amari sciunt, nec amantibus vicē reddere possunt. Rursus si animalia per te paueris, occupatissimus bubulcus eris: si per alios pecora bouesq; pascis, tu non pastor modo, sed pastorum seruus eris. Sed & illorum furtis, fraudibus & dolis necesse est credas. nunc pecora mortua tua afferent, nunc à feris comesta, nunc in præcipitium dedita: sed & quotidie noua, rumoresq; adducent, ex quibus dolorem mæsticiamq; concipies. Neq; eorū fraudes vitare valebis; vt recte de eis dicat Prophetæ: *Omnes pastores præuaricati sunt*. Et iterum: *Pastores suos pascit ventus*, videlicet auariciæ. Contra quos alibi scribitur: *Ve pastoribus qui dilacerant gregem suum*. Adde, animalia ipsa, quæ tantopere alis atq; custodis, multis periculis sunt exposita, quæ tam crebra sunt, vt plerumque totum gregem exhauriant. Vt paucis agamus, vtilitas incerta est, certa sollicitudo, dubium lucrum, manifesta pericula.

Pastorum incommoda.

Pastorum incerta vtilitas certa sollicitudo.

CAPITVLVM XXXI.

De sexta arte mechanica, videlicet theatra & ludis, & de partibus subalternatis: & de diuersitate omnium ludorum, & de illorum vtilitate, damnis & periculis.

Theatrica vero ars ludos respicit, dicta à *theatro*, vbi populus conueniebat. Hæc vero vitæ formula toleranda est, si ludis homines ad eum finem vtuntur, quibus instituti sunt. Teste enim Philosopho, *propter publicam læticiam homines à prauis cupiditatibus, & à nociuis voluptatibus retrahuntur*, vt supra tetigimus. Conferunt denique ludi ad recreationem humani corporis, vt vigorosius laboribus & vtilibus artibus vacare possint.

Theatrales ludi, ad bonum finem instituti à gentibus.

Ludus

enim *moderatus* (teste Philosopho) *cibus est animi*. Nam, inquit Seneca, *Socrates ludere cum pueris non erubescerat*. Et Cato laxabat animum curis paucis fatigatum. Idcirco legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem publice homines cogerentur, tãquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Verum tamen plurimæ sunt huius artis incommoditates, vanitates, miseriæ atque pericula. In primis igitur considerandum est, quia ut mihi satis videtur, apud catholicos theatra ars minime ponenda nec nominanda præcipitur. Nam (ut inquit Isidorus) *spectacula crudelitatis inspectiones sunt vanitatis, que non solum hominum vitiis, sed demonum iustionibus instituta sunt*. Proinde nihil debere esse Christiano cum Circensi insania, quæ dicitur *theatrica*; cum amphitheatrica crudelitate; cum atrocitate arena; cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit. Quinimo fidei Christianæ præuaricator efficitur, qui id denuo appetit, quod in baptismo iam pridem renunciauit, id est, *diabolo & operibus eius*. Lucius Silla (ut inquit Seneca,) *primus in circo leones solutos dedit: Pompeius primus elephantem posuit ad spectacula*: nec tamen commendantur bonam rem egisse, nisi bonum fuit more nouo perdere homines. Vnde subdit Seneca: *Sanctius foret ista in obliuionem ire*. Præterea considerent frequentatores ludorum, quod teste Chrysostomo super illo verbo: *Sedit populus comedere & bibere & surrexit ludere: Deus non dat ludere sed lugere, sed diabolus dat ludere, ne lugeamus: & dum ludimus, illudimur*. Adde, quia ludus non caret illusione, à qua nomen accepit. Vnde Sara vidit Ismaelem ludentem cum Isaac: *in quo ludo* (ut inquit Augustinus) *vidit illusionem, quæ significabat deceptionem*. Præterea dæmones delectantur in ludis vanis: quia vident homines eis libenter intēdere, & à via virtutis deuiare. Vnde in somno fuit à dæmonibus dictum cuidam Romano, ut ludi in vrbe instaurarentur, secundum Augustinum in *quarto de ciuitate Dei*. Denique in ludis rara est grauitas, prompta est scurrilitas, vanitas, stultiloquium, verba ociosa, mendacia vana, inspectiones, libidinosas tractationes, in promptu est leuitas, abest modestia, nil aliud in his locis accidit nisi breuis læticia, paruum gaudium, magna temporis iactura, puerilis occupatio. Et (ut quidam Sapiens ait) *ludorum expectator vanus, lusor insanus, qui nec honeste geritur, nec honeste cerni-*

Ludorum
theatralium
pericula.

et marci
dicitur
quod in
aliquo

aliquo
quod in
aliquo
quod in
aliquo

cernitur, adeo vt ignoremus an sit lusor infamior aut spectator. Rursus multi fuere, quos natura mites fecerat, sed spectacula vitia docuere, crudelesque effecere. Nil enim potentius in memoriam descendit, quam quod visu conspicitur. audita facile volant, conspectæ res hærent, etiam inuitis. Fugienda ergo sunt ludorum spectacula, vbi ad horam gaudemus, vt diutius doceamus: & semper videamus, quod vidisse semper displiceat. Porro ludorum varia esse genera cõstat, quæ docuit antiqua illusio. Alii enim aliis delectantur ludis. quidam spectaculis ferarum, quidam histrionibus, quidam palæstris, quidam aleis, sed vbique vanitas. Quid enim tauros, quid feras publice interfici delectationis habet? quasi non sufficiat bellorũ cruor in castris vrbibusq; dietim effusus? De palæstris vero atq; torneamētis quid dici potest? vbi inspector vaniloquus, miles infanior. Fit enim seruus totius vrbis. in quo ludo sepe vilior omnium victor euadit. De histrionum bufonumq; vita quid, dici potest? nescio quis insipientior euadat, an histrio, vel qui de histrione ridet: forte qui pecunias effundit, vanior est. Quotiens enim histriones de se dominos ridentes vident, toties ipsi mirantur dementiam se mirantium. Sepe certe histrio aliquid fingit, quo falso audientes delectat, se vere. Alearum vero & taxillorum lusores adeo spurcissimã artem exercent, vt in ea arte quanto doctiores, tanto nequiores habeantur. De quib. Philosophus in Politicis ait, quia *aleatores mortuorum spoliatores & latrones, turpes lucratores sunt.* Lucri enim gratia opprobria sustinent. Vnde & Themistocles grauissimos viros & reipublicæ curam gerentes, à ludis leuioribusque solatiis arcendos decreuit, ne reipublica ludere videretur. Ipse denique dicebat, *sanctius esse ociari, quam turpiter solatiari.* Ludos vero innoxios ad recreationem & temporis deductionem Christianis non nego, vt musicis instrumentis: vt videbis statim, cum de musica agemus; quæ pratermittuntur pro loco & tempore.

Varia esse ludorum genera.

Ludi fortune pericula.

CAPITVLVM XXXII.

De septima arte mechanica, videlicet medicina, & de eius necessitate & utilitate & laudibus. Demum de illius abusu, laboribus & periculis.

*Medicina
necessitas.*

*Heri aroma-
taris, ho-
dis medicu.*

Medicina vero ars (fateor) inter mechanicas nobilior est, tan-
quam à natura ipsa hominibus donata: quinimo vitæ huma-
næ plurimum necessaria, atque à Deo immortalis laudata & ho-
norari iussa. qua corporum morbi curantur, & vitæ intersticia cō-
feruantur. Deniq; ipsa huius artis naturalis inquisitio commen-
datissima est. Et (vt paucis agam) vtilis admodum & accommoda
medicina est, quæ nedum corpora ipsa curat, sed liberiores ad va-
candum animum reddit. Nam Philosopho teste: *ex bona corporis
valetudine crescunt vires animi: & bona corporis dispositio animam*
quoque iuuat, & ad optima quæque disponit. Sed fateor, laudan-
da plurimum ars medicinæ est, si bonum subiectum, si virtuti de-
ditum reperit, si deniq; id ipsum sciendi genus optimum ac natu-
ralibus scientiis infallibilibusq; fundamentis communitum, pri-
us medici addiscerent quam exquerentur. Sicut enim (vt aiunt)
vnusquisque id agit feliciter, quod optime nouit: ita qui principia
medicinæ ignorat, cuius finis sanitas existit, vt sanū egrum reddat,
neesse est. Vidi ego plurimos heri aromatarios, hodie medicos:
heri barbarum rases, hodie morborum grauium censores: heri
herbas ceteraque materialia in apothecis commiscentes, hodie in
principum aulis morbos iudicantes. Si enim etiam sanando, vix no-
men boni medici quisque assumit; quonam pacto necando me-
dicandi titulum vendicabit? Quibusdam itaque his similibus
me aliquando febricitantem visitantibus, atq; remedia pollicen-
tibus, sed & causas morbi iudicare conantibus, illud ad Philippū,
vt in actibus apostolorum legimus, dicebā: *putas ne intelligis quæ di-
cis:* Quibus dicentibus: *Etiam, ego iterum cum eodē eunucho ad-
debā: quomodo scire poteris, cū aliquis te non docuerit.* Mira certe res est,
vt enim inquit Hieron. fullones, metallarii, fabri, lignorum cæso-
res, ipsa quoq; vilia officia exercentes, absque doctore esse non
possunt, nec experiri audent quæ non nouerunt: sola est medica-
di ars, quam sibi passim vnusquisq; vendicat. Alii enim à crebro
infirmantibus medicinam addiscunt. Alii à feminis, vt viros cu-
rent. Alii ab infidelibus audiunt, vt fideles necent. Alii nescio qui-
bus libellis legunt, vt in miseris corporibus vniformiter exequan-
tur, & (vt aiunt) vno collirio ab eis incognito, omnium oculos vo-
lunt curare. quo fit, vt cæcus arte natura videntem cæcum faciat.

Hii

Hii medicinam nescientes, medicina abutuntur: & artem egregiam, quam non nouerunt, profitentur, medicinæ excellenti & illustri nomine gloriantur, quippe quæstus gratia pecuniam ut finem quærunt. Præmium certe uero medico non modo exiguum, sed fordidum & tanto labori impar, nec ingenio dignum. Ex quibus huius artis difficultates & incommoda in promptu sunt; dum uiris excellentibus non creditur, & hac laudatissima arte abutentibus præmia dantur. Adde, quia multa milia hominum talium medicorum insipientia, aut inexperientia forte moriuntur, & dum unum morbum curare satagunt, plures inducunt, assuefaciuntque miseros ægros, ut sine medicinis uiuere non valeant, quas nisi aliis parandis minime ipsi tangunt nec degustant. Cetera hominum genera felicem auram, bonamque temporis dispositionem optant: Medici uero aut insanam, aut pestiferam, omnes infirmos esse præter se & suos, desiderant. Quos quidam Sapiens similes dicit eis, qui funera ad corpora hominum sepelienda deferunt: quos Demosthenes Athenis damnauit exilio, eo solo, quia optabant plurimos mori, ut inde lucrum caperent. quod contingere non potest sine multorum morte. Taceo quot morborum prolongationes, quot pestiferas potiones, quot infirmitatum comminationes miseris infirmis ingerunt, & quos abstinentia aut simplici victu, quippe uel herba, si scirent, curare poterant, sumptuosis ultramarinis quippe & adulterinis materialibus, quæ ipsi aut vendunt aut illorum lucrum participant, curare, potius inficere humana corpora moliantur. Rursum medici causas & naturas ægritudinum dicunt subtiliter, dantque sanitatem uerbotenus, adeo ut sicut quidam Sapiens dicebat: *Cum eos audimus, mortuos posse suscitare credimus: paulo tamen post cernimus inanem esse eandem sanitatis spem, quam ilico insperata mors intercipit. Sed quid plura? Absit, ut de medicis quicquam sinistre dicam. In manibus enim illorum sæpe meis peccatis incido. Itaque mihi ceterisque mortalibus sanum foret consilium eos non exasperare uerbis, sed demulcere obsequiis. Quare nec ego sentire audeo, quod omnes clamant: latrones enim, sicarii, uenefici homines inhumaniter occidunt: medici tamē humanissime atque officiosissime & solenniter interimunt.*

Medici omnes infirmos esse præter se & suos desiderant.

Et si qui aut diuino munere aut naturæ vigore conualescunt, ipsam diuinam gratiam ipsumque beneficium pecunia vendunt, dum sibi sanitatem attribuunt. Nec indignetur medici, quod eorum artem mechanicam dixerim. Nam dicere possum congrue medicinam esse mechanicam, quia est de corpore humano, ex ea parte, qua infirmatur & sanatur. Quod quidem corpus est intellectiuum. Quibus dicendum est secundum Alfarabium, quod hoc non probat medicinam non esse mechanicam. Primo quia licet sit de corpore humano, non tamen operatur in eo medicina proprie secundum quod est intellectiuum; sed secundum quod est sensitiuum & vegetatiuum. Medicinæ autem ad hoc valent: primo vt iuuetur vegetatiua potentia & sensitua in operibus suis. Fateor tamen quod aliquando accidit, vt inde iuuetur intellectiua, quia sedatis doloribus, liberius vacatur operibus intellectiuis. Secundo hoc patet, quoniam Aristoteles in libro *de animalibus* tradit doctrinam de humano corpore simul cum doctrina brutali: tamen naturalis scientia speculatiua est, Medicina vero est operatiua & mechanica.

CAPITVLVM XXXIII.

De arte mercandi & vendendi, quæ ipsa mechanica est, & sub nauigatoria continetur: & de eius necessitate & utilitate: & demum de illius infelicitate, fraudibus, dolis atque periculis.

Mercatura vero (quæ ad nauigatoriã pertinet) utilis admodum est ad supplendas inopias prouinciarum: & sine illa comertium inter homines haberi vix posset. huius autem mercatoriæ artis tres sunt partes: (vt ait Philosophus in *primo Politicor.*) scilicet marelaria, id est per mare ferens merces, quæ nauigatoria dici potest: secunda est oneraria: tertia est assistentia, quam quis assistit mercatoribus in pecuniæ & aliarum rerum commutationibus. quæ omnes mercaturæ species à Plutarcho cruribus corporis humani recte comparantur. Veluti enim crura hominis huc atque illuc discurrunt pro necessariis humani corporis; sic merca-

*Mercatores:
corporis cruribus
assimilantur.*

mercatores pro necessitate corporis reipublicæ. Rursus sicut co-
 xæ & tibiæ sustentant corpus; sic mercatores reipublicæ suis mer-
 cibus sustentant. Ex quibus conspicitur necessitas & utilitas huius
 artis. quare merito (vt ait Hugo) commendabilis est, veluti quæ
 diuersas ignotasque gentes conciliat, bella sedat, pacem firmat, &
 tãdem priuata bona ad communem omnium vsum immutat. Est
 igitur mercatura non modo necessaria, sed accommoda vtilisq;
 reipubl. & (vt inquit philosophus) est non infimum viuendi ge-
 nus, si ipsorum mercatorum finis ad releuandas indigentias com-
 munitatis reipublice tendit. sed si cupiditatis gratia quis mercaturam
 exercet, vix erit innocens. Sunt enim eius artis incommoda &
 pericula plurima. idque ex eo maxime constat, quoniam secun-
 dum sententiam Sanctorum, vix mercatura sine peccato potest
 exerceri. Quis enim huius artis dolos, fraudes, iniquitates & sce-
 lera narrare potest? Profecto non est dictu facile. Et si cætera ta-
 ceam, quot falsæ rerum venalium laudationes? quot mentitæ re-
 rum emptibilium vituperationes? quot defectuum occultatio-
 nes? quot falsæ aut diminutæ mensurationes & ponderationes?
 quot falsæ mercatum commixtiones? quot mendaciæ? quot per-
 iuria? Contra quos inquit Ambros. *O mercator seculi, comparator in-
 ferni, cur in fraudem & deceptionem conuertis naturæ industriam? Cur af-
 fectas rerum defectus? Cur optas pauperibus sterilitatem, vt domui tuæ cõ-
 pares dolosam fecunditatẽ? Exploras, quando erit sterilior prouentus, quan-
 do rerum inopia. Hanc vocas industriam: quæ potius est calliditatis & cupi-
 ditatis astutia. & quod tu remedium dicis, commercium nequitie potius &
 latrocinium est.* Et sequitur *lucrum tuum damnus multorum est.* Et (vt
 paucis agamus) omne huius artis officium eo tendit, vt ea vten-
 tes lucris intendant, vilius emant, carius vendant, proximos de-
 cipiant. Hos signat Valerius cum ait: *Insidiosissimam fore artem, quæ
 inopum sanguine pascitur: & mendaciis, vt veritatis instrumento iuuatur.*
 Hac fallacia quasi præclaris artibus gaudet: quorum fraudibus non
 tam alios quam se ipsos fraudant. quia, teste Chrysost. *qui simplici-
 ter negotiantur, in omnibus prosperantur: qui versantur in dolo, eis omnia
 aduersantur: cum scriptum sit in Ezechiel: Totam anniuersationem vitæ
 vertunt ad lucrum. Ideo non perseverabit substantia sua.* Et iterum: *Fraudabit eum pecunia sua.* Taceo de usura, quæ vix à mercatura separa-

*Mercatura
necessitas &
utilitas.*

*Mercatura:
pericula.*

tur. Cæterum de Campsoria fileo, & pecuniæ commutatiua; quæ huic mercandi arti subalternatur. in qua tot doli, tot fraudes, tot rapinæ sunt, quot nummos campsor habet ipse. Harum itaque mechanicarum atq; similiarum artium sectatores ultra alia incommoda (teste Philolopho) inepti sunt ad politifandum. Quinimo apud antiquos huiusmodi artibus vacantes, prohibebantur participare nedum principatum, sed magistratum & consulatum ut supra deduximus.

CAPITVLVM XXXIV.

De artibus liberalibus in genere: & de illarum commoditate & abusu, laudibus & damnis, dulcibus & amaris.

Liberales vero artes plurimum fore vtiles ad instruendos iuuenes, & necessaria admodum scientiarum genera, nullus sane mentis dubitat. nec tu ignoras, qui in puerili agens illis imbutus es: quæ (vt nosti) septem numero sunt, & in duo genera diuiduntur: quia primæ tres primordiales artes vocantur, vel prima sciendi elementa, videlicet *Grammatica, Dialectica, Rhetorica*. Quatuor vero sequentes scilicet *Astronomia, Musica, Arithmetica, & Geometria*, mathematicæ appellantur, id est, doctrinales, quia per certas demonstrationes docent, vt statim subiiciemus. Quare autem liberales appellantur, & circa mathematicas quæ fuerint causæ inuentionum earum, & quæ sit earum natura, vtilitas seu incommoditas, subiiciam. quæ etsi tibi nota sint, volo illa tibi ad mentem reducere, ne illarum oblectamentis allectus, dum illis te totum exhibes, digniora atque excellentiora, ad quæ illa ordinantur, prætermittas. Appellantur itaque (vt nosti) septem ipsæ artes *liberales* triplici ex causa. Primo vt distinguantur ab aliis *illiberalibus*, vt mechanicis & cæteris seruilibus artibus: quæ ideo sunt *illiberales*, quia ordinantur ad corpus: Animam autem & intellectum male disponunt. Ipsæ autem liberales principaliter ordinantur ad animam, quam disponunt ad vsus & actiones virtutum moralium & intellectualium, vel ad vsum perfectissimæ virtutis, quæ est felicitatis. Ex quo potest elici alia propriissima

causa

*Liberales
dicuntur ar-
tes ex tribus
causis.*

causa, quare vocantur artes *liberales*, videlicet quia secundum eas, homo per se disponitur secundum intellectum, ad optimum finem, veluti usum virtutum moralium & intellectualium; vel ad usum perfectæ felicitatis, quæ est speculatiua. Qui autem talia considerant, naturaliter sunt liberi, quia non sunt seruitutes, cum intellectu vident. ideo recte artes ipsæ liberales dicuntur. Fateor tamen secundum philosophum in *octauo politicorum*: quia vtile & commendabile est participare aliquando liberales artes & mathematicas, quarum vsus ordinatur ad exercitium excellentiorum doctrinarum vsque ad certum terminum: sed continue & assidue exercere se in eis vsque ad quamcunque perfectionem, nonnunquam nociuum est; quia continua consideratio in illis retrahit aut simpliciter aut pro parte ab vsu virtutis moralis. Tertia vero causa est, quare *liberales* dicuntur; quia liberos, id est expeditos & exercitatos animos requirunt, eo quod subtiliter de rerum causis disputant, & de illis plerumque quæ à sensu remota sunt. Alia causa est, quia antiquitus tantummodo liberi, id est nobiles & ingenui, in eis studere consueuerunt. Plebei vero & ignobiles studebant in mechanicis, propter peritiam operandi. corporalis enim operatio plus congruit plebeis: otium autem & studium nobilibus secundum Hugonem.

CAPITVLVM XXXV.

*De primis duabus liberalibus artibus, videlicet Grammatica & Dialectica: & de ortu earum, & causis quare inuenta sunt, & de illarum laudibus & utilitate, ac demum de earum abusu & incommo-
moditate.*

POSTquam egimus de liberalibus artibus in genere: superest, vt in specie eas breui sermone tangamus. Primo igitur de Grammatica & Dialectica agemus: De Rhetorica vero in *sequenti capitulo* differemus. Vocantur itaque tres ipsæ artes *primordiales*, quia circa prima literarum elementa veriantur. Per eas enim aut de congruitate, aut de ornatu sermonis, aut denique de orationis veritate & fat-

fitate principalius agitur. Prima itaque *Grammatica*, secundum Alfarabium, à litteris nomen accepit: quæ mater est aliarum artium.

Origo Grammatica.

Fuit autem causa & modus inuentionis eius, quoniam cum homines inordinate atque ad libitum & sine arte loquerentur, eueniebat vt minus bene conceptus suos exprimere, sed & minus apte audientes intelligere valerent. quo fiebat vt tardius intelligere & intelligi, ac difficilius scientias tradere possent. Qua de causa curarunt sapientes has incommoditates tollere, tradideruntque artificiosum loquendi modum, vniuniformē quidem ac cōgruum, vt omnes conceptus humani, demum cunctæ doctrinæ per eandem artem aptius & liberius significarentur & addiscerentur. Verum etsi utilis & necessaria ars Grammaticæ sit, quo tamen pacto inter scientias annumeretur, plurimi dubitarunt: pro eo quia Grammatica ipsa solum circa periciam recti sermonis versatur. sermo vero transit, scientia autem est de permanentibus. Adde, quia hæc ars polire linguam, non animum nouit: nec intellectum dirigere, sed labia. Accedit, quia non propter se, sed propter alias inuenta est. quare instrumentum sciendi potius quam scientia secundum quosdam dici potest.

Grammatica an sit scientia.

Logica secunda est liberalis ars, quæ & rationalis dicitur. Ipsa enim diffinire, quærere, respondere, vera falsis diiudicare, ac subtiliter disputare docet. Necessaria certe & utilis ars: quia, secundum Hugo. in *didascalicon*, per eam subtilibus obiectionibus latēs veritas reperitur. Causa siquidem inuentionis eius perutilis admodum fuit. cum enim physicis plures suborirentur opiniones & contrarietates, decreuerunt sapientes de modo altercandi artem tradere. Videbant enim, quia non posset facile perueniri ad alicuius scientiæ certitudinem sine peritia disputandi. Hanc Salomon omnium sapientissimus in *proverbiis* addiscendam admonet, dum nos hortatur, vt *intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, nec non parabolas & obscurum sermonem, & dicta sapientum simul & anigmata.* quæ omnia (vt Hieronymus ad Magnum oratorem ait) dialecticorum & oratorum sunt. Sed & Augustin. pro eo inter cætera Logicam commendat, quia exercitiora poltioraque reddit ingenia. Sed certe si dialecticæ fructus, si finis attenditur, vtique reperiemus, quia potius ingenium inaniter fatigat, quam

Logica utilis & necessaria.

quam vtiliter perficit. Nam & si condisputantem viceris, nō fructum, sed verborum folia consequeris. Hinc Gregor. *sylogistica*, inquit, *disputatio quid aliud est, quam verbis contendere & audietes subvertere? Abutuntur enim ea arte plurimi, dum confidentia clamoris verborum veritatem impugnant.* Rufus: *quisquis ea doctrina versaris, necesse est contentiosus loquaris quicquid probare non potes.* quia (vt inquit August.) *confirmationem sumit ab homine, quicquid non habetur ex veritate.* Sed & illud verum est; quia sæpe nimium altercando perditur, dum inquiritur veritas, quod satis dolendum est. Idipsum quod ad veritatem iuuandam institutum est, ad eam obfuscandam, occultandamq; cum hominum labore studiosissime quæritur. Vnde Augustinus in *de doctrina Christiana*, execrabilem dicit attem sophisticam disputandi & libidinem rixandi, quam admonet cauendam. Si enim doctrina foret pietatis, nequaquam sacræ literæ tantopere eam detestarentur, cum aiunt; *Qui sophisticè loquitur odibilis est.* In ea certe (vt ipse Augustin. ait) *victoria verborum & ostentatio ambitiosa quæritur:* nec modo tardos: sed plerumque ingeniosos decipit.

*Logica ab-
usus.*

CAPITVLVM XXXVI.

De Rhetorica, quæ est tertia liberalis ars, & de eius ortu & utilitate ac laudibus: Rursus de eius abusu, & qualis debet esse orator, & ad quid valet eloquentia sine sapientia: & quomodo aliquando est mortifera.

RHETORICA tertia est liberalium artium, sic dicta, quasi ornatus sit locutionis, secundum Alfarabium. Veluti n. per Grammaticã congrue loquendi artem addiscimus: ita per rhetoricam ea ornate proferre, quæ didicimus. ex qua re potissima causa illius inuentionis sumitur, secundum Hugo. Est igitur huius artis summa vis, ingens laus. Nam (vt inquit Seneca) *magna res est eloquentia; nec ad huc ulli indulgit, vt totam contingeret. satis felix est qui in aliqua eius parte receptus est.* Hæc certe ornamentum est aliarum scientiarũ. quia (vt inquit Cassiodorus) *quicquid in alia doctrina concipitur ab ista sub decore profertur.* Vnde in Ecclesiastico scribitur: *Tuba & psalterium faciunt melodiam, & supra utrumque lingua suavis.* Et iterum: *Fauus mellis ver-*

*Rhetorica
utilitas.*

Rhetorica
abusus peti-
culosus.

bi composita. Et rursus scriptum est: quia *sapiens in verbis suis monstra placavit.* De laudibus vero eloquentiæ repete, quæ supra diximus in xxxiv. cap. *in principio.* Sed certe hæc ars plurimos fallit, dum suos sectatores dicere non scire docet: instruit dulciter verba carpere, non vtiliter sapere. Et dum verborum suauitas quæritur, vera rerum sapientia amittitur. atque vtinam tantus hodie esset hominũ labor ad recte beateque viuendum, quantus ad ornatè, bene politèque dicendum. Hinc Firmianus Lactantius: *Vtinam tam multi benefacerent, quam bene loqui videntur.* Adde, quia pleriq; ea vtuntur non ad salutem, sed ad perniciem. Acerbissime quidem illud referendum quippe & dolendum arbitror, vt videlicet ea, quæ (teste Cicerone) *à natura data est ad bonorum hominum conseruationem, in pestem & nocumentum vertatur.* Simplex enim est veritas & recta splendore aut verborum lenocinio non eget, quinimo (vt Quintilianus ait) *suspecta est cum ornatur, fingere nescit.* Nam quomodo (inquit) *fabricabit figmentum, quæ vix elimatum depromit sermonem?* Ipsa vero perornata locutio plus proferre, quam conferre solet. Vt verum sit, quod quidam Sapiens ait, quia *garrulosa dicendi festiuitas plus sonat quam valet: multumque habet inanitatis & vacui.* Idque prudens Seneca non negauit, dum in declamationibus dicit, quia *raro hæc inter se cœunt, vt eadẽ vox sit dulcis & solida.* Hinc Dydimus ad Alexandrum: *artem, inquit, bene loquendi non discimus, nec facundia rhetororum oratorumque operam damus.* Cuius officium est fabulantes sermonibus figmentare mendacia, & innocentia fidem conferre criminibus: qui dum putant se aliena laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt se suæ conscientia perdidisse nitorem. vt recte experiantur illud Lactantii, quia *multis sua etiam facundia mortifera est.* Rursus veluti ipsa artificiosa dicendi ars suos alumnos decipit, sic & ab eis fallitur, paremque ei vituperii vicem reddunt, dum eloquentia aut rectoris falso nomine gloriantur, eamque tanto foedius deturpant, quanto nullam partẽ eloquentia attingerunt. Quippe nominari eloquentes delectantur, qui nondum loqui inceperunt, ne dixerim didicerunt. Est enim modernorum hominum ingens numerus, qui in eo se veros rhetores, perfectos atque facundos oratores euasifese putant, si post pauculas, quibus insudarunt, Grammaticæ Litte-

ras, postergatis cæteris præclaris scientiis, quæ ipsam eloquentiam nedum illustrant, sed conficiunt, ilico facundiæ studiis se dædant, librosque Ciceronis & si vis nostri Quintiliani perlegant. Longe certe aliter idem Cicero moderna deplorans tempora in eo libro sentiebat, quem *de oratore ad Quintum fratrem* edidit. Longe secus & ipse Quintilianus cum *de oratoris institutione* ageret. rarum enim aut nullum fatentur optimum esse ea ætate oratorem. Cuius rei illam asserunt non insulsam fore causam. Nam oratorem, inquit, in omni sapientiæ genere persuadere oportere, ut quæ a tibi didicit, cum splendore dicendi proferat. adeo ut qui verum oratorem audit, scire & intelligere plusquam cæteri arbitretur. Quod utique nisi diuersis sapientiæ titulis lustretur, efficere non valebit. Quo enim pacto in sacris literis ille persuadebit, qui eas nusquam legit? Quoque in naturalibus, qui Aristotelem non vidit? Quo modo in moribus aut iure ciuili perorabit, qui earum scientiarum ne dixerim expertus est, sed nec principia nouit? Ea de re Cicero mirari desinit paucos admodum fuisse oratores, cum eos aut omnia aut multa scire oporteat. Quæ omnia homines complecti perquam difficile est. Hinc August. in *de doctrina Christiana* ait, quendam Sapientem dixisse: quia *oratore oportet non modo delectare, sed docere: nec modo persuadere ut fleat, sed ut vincat.* Constat itaque ea omnia non nudis verborum foliis, sed multiplici sapientia comparari. Talis ergo eloquentia à sapiente prolata, omni dulcore mellis dulcior est: de qua in Ecclesiastico scribitur: *sapiens in verbis amabilem se reddit.* Ut igitur partes laudatæ eloquentiæ quis assequatur, necesse est varia scientiarum suppellectili constipatus existat. Idque in *proverbiis* Salomon permonuit inquit: *Stude sapientiæ, ut possis digne proferre sermonem.* Qua sententia contemptibilem asserit facundiam, nisi scientia & sapientia fuerit condita. Fateor ergo, hominum mens hodie deprauata, quinimo & penitus obæcata est: adeo ut frondes pro fructu capiant, & fumo pascantur, dum se igni appropinquare putant. Hoc est certe illud tempus, quod Apostolus ad Timotheum præsignabat, cum poetarum fabulas ac figmenta pro veritate ac sana doctrina fideles accepturos in spiritu deplorabat, cum ait: *Veniet ergo tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed à ve-*

Eloquentia
vt sine sapi-
entia nocet:
sic sapientia
sine eloquen-
tia prodest.

ritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Adde, qui teste August. Cicero ipse & ceteri, qui rhetoricam docere, fassi sunt eloquentiam sine sapientia obesse plurimum: & prodesse nunquam: sapientiam vero sine eloquentia plurimum profuisse. Hinc Apostolus ipse vas electionis ad Corinthios de se loquens palam fatetur, se imperitum fore sermone, sed non scientia & sapientia. tantum tamen profecit, quantum mundus capere potuit, & humana ingenia sufferre valuerunt: adeo vt plus ceteris doctrina & prædicatione proficiens, vnus ipse *doctor gentium* meruit appellari. Ipse deniq; & si rhetoricis coloribus non vsquequam utebatur, adeo vtiliter disputabat, vt omnes sua sapientia superaret: non vtrique (vt ipse alibi ait) vincebat in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, quæ ad eloquentiam referuntur. quare fideles summo opere admonet, ne decipiantur in sublimitate sermonis. Nouerat enim quod ad eundem sensum lob dixerat; *frustra* (inquit) *homo aperit os suum, & absque sapientia verba multiplicat.* Nec id ipsum gentiles veteres, qui eloquentiæ studia miro cuderunt ingenio, negare videntur. Quippe arbitrati sunt eloquentiam non debere iudicari atque laudari verborum solo splendore, sed secundum grauissimas sententias à vera sapientia sapienter elicitas: vt explicare libet, & gratia exempli dixerim. In conficiendo diademate siue anulo absque proportionem longe plus conferre videtur, qui carbunculum, qui gemmas, qui aurum offert, quam aurifex qui modo ea auro ligat, formamq; simplicem adiicit. Omnis itaq; referta oratio gemis sapientiæ & sententiarum pondere perficitur, non solis verborum flosculis. parum ergo substantiæ vel virtutis, aut solidæ pulcritudinis orationi afferre videtur, qui solum rhetoricæ & eloquentiæ vacat, veluti qui nuda ex aliena preciosaque materia verba ligat. Qui vero non mendicando, sed sua diffundendo preciosiora ministrat, longe pluris conferre vilis erit. *Famulatur* itaque (teste Augustino) *eloquentia sapientiæ.* Nec mirum (vt Hieron. ait ad Magnum oratorem) *si propter eloquiū venustatem & dicendi ornatum sapientia vt domina ea utatur, & aliquando de ancilla atque captiua propter eius venustatē faciat liberam Israelitem: que & tam diu honorata incedat, quam diu dominam sequitur: si que contemptibilis, cum sola absque domina splendore prodiret.*

Argumentū
præfertur
stilo.

& placere gestit. Postremo audi, quid Augustinus dicat. Ait enim: quia eloquentia solum vacantes minime ingeniosi habentur. Quid enim (inquit) prodest clavis aurea, si aperire non potest? aut quid obest ligna si potest? Agam igitur finem, si illud vnum dixerim, quia qui sine sapientia eloquentiam profitentur, vanitati inniti fatentur. Nam nudò verborum ornatui vacantes, humanitatis studia se iactant affectos. Cum enim (teste Sapiente) *vana sunt studia hominum:* recte oratorum exercitia studia humanitatis sunt quippe & vanitatis, dum vanitati sermonis incumbunt. quos pulcre idem Sapiens alibi digito tangit: *Verba* (inquit) *proferunt plurima, multaque in dicendo & disputando vanitatem habentia.* Sed & Hieremias ad eundem sensum: *Doctrina* (inquit) *vanitatis eorum lignum est argento inuolutum.* Lignum (inquam) siccum est atque aridum, idq; vt splendeat argento inuoluitur. Nec aliter rhetorum verba arida sunt, veluti nullo sapientiæ humore aut sententiarum splendore humectata. quare vt fulgeant, argento nudæ eloquentiæ superinuoluntur. Quo fit, vt verissimum sit eos studia sequi humanitatis, quin potius vanitatis. Adde quæ diximus in præfatione huius libri, quæ incipit: *Verum*, vbi aliquid diximus vsque ad medium capituli.

Humanitatis studia unde dicta.

CAPITVLVM XXXVII.

De Mathematicis scientiis in genere, & de earum ortu & fine.

Mathematica vero doctrinales vocantur, quia per certas demonstrationes quantitatis continuæ docent, vt statim subiiciemus. Has Philosophus metaphysiæ connumerat, & cum illa conueniunt, quia vtraque considerat de quantitate continua, sed dispariter. Metaphysicus enim considerat de omnibus quantitibus, prout sunt entia, vt ait Philosophus *libro 4. metaphysiæ*: sed mathematicus considerat de quantitate, vt de subiecto; & de illa principaliter agit, illamque demonstrat. Et quia quantitas multiplex est, aut saltem quadruplex, ideo quatuor sunt mathematicæ. Prima enim & nobilior quantitas est circa dimensionem omnium cœlestium corporum in se, & inter se per distantias & di-

Mathematica quadruplex.

mentionem ad inuicem, etiam respectu motus & situs illorum & circa istam quantitatem versatur *Astronomia*. Alia est quantitas respectu auditus circa sonos & voces. Nam humana curiositas videns in sonis esse delectamentum, quesitum causam eius, ut sibi posset per artem tales delectationes facere & continuare, ut dicit Boetius in *primo Musica*. Vnde docuit quantitatem vocum sub vna concordia & consonantia sonorum coniungere, & in vna proportionem numerali deducere. & hanc proportionem & quantitatem sonorum vocamus *Musica*. Tertia quantitas respectu numeri versatur, quæ dicta est *Arithmetica*, id est virtus numeri; quia considerat quantitatem numeralem & proprietatem eius, ut ait Isidorus. Hæc certè ars magnæ virtutis est, quia nulla aliarum artium indiget; aliæ vero hac plurimum indigent, ut ait Boetius. Quarta vero quantitas versatur circa mensuram, quæ dicta est *Geometria*, id est mensura terræ, quæ ortum habuit secundum Alfarabium in *Ægypto*. Cum enim post Nili inundationem possessiones omnes obducerentur limo, ad hoc ut deinceps possessiones certitudinaliter distinguerentur, ceperunt terram lineis & mensuris metiri & partiri, ut sic ceteri limites ponerentur in possessionibus. A tali igitur primaria mensura terræ scientia mensurandi nomen accepit, quæ Geometria dicitur. Postea vero creuit inquisitio eius, & deuentum est ad lineas, & circulos, & triangulos, & ceteras figuras ad eiusdem artis perfectionem.

C A P I T V L V M XXXVIII.

*Particulariter de prima scientia mathematica, videlicet de Astronomia, & de eius laudibus & utilitate: demum de illius incommo-
ditate, incertitudine, laboribus & damnis.*

Astronomia itaque prima est *Mathematica*, & quam antiqui *mathesim* penultima breui appellabant; eamque vtilem probabilemque habuerunt: quia (ut ait Policratus) natura illam inducit, ratio probat, & utilitas & experientia approbat. qui hanc sequuntur, curiosiores sunt cœlestium, ut inuestigent de singulis,
quæ

quæ sub lunari globo continentur : utilis certe ad naturales effectus prænosceudos. Illa enim de siderum moribus magnitudine & distantia pertractat. Euocat enim homines ab his tenebris & grosso aere, & in superiorem illam lucidissimamq; cæli domum tot luminaribus distinctam, oculos & animum inducit. Est enim iocundum fixas stellarum imagines discernere, & erraticas suis locis nominibusq; designare, earumq; conjunctiones, demû solis & lunæ defectus longe ante prædicere & præuidere. ex quibus plurima comoda consequimur, & non parua pericula & incōmoda vitamus. Rursus non est dubitandum ex motu cælestium corporum, plurimos futuros rerum euentus dependere; præsertim in illis, qui ex nostro libero arbitrio non procedunt. Vnde secundum doctrinam Sanctorum: *Non sunt culpandi, qui naturales effectus stellarum & planetarum nouerunt & prædicunt.* Nam & in Genesi legitur: *Luminaria cæli ad hoc producta esse, ut sint in signa & tempora & dies & annos.* patet ex prædictis excellentia & utilitas huius artis. Verum secundum Alfarā. hæc ars pro parte mendax est, & hominibus ignota. Quis enim hominum hodie nouit omnium & tam diuersarū stellarū diuersas naturas & effectus? & postea virtutes ex omnibus mixtas, ut cum certitudine determinet euentus, etiā naturales in elemētis & elemētatis cōingentes, ut absq; dubio dicere possit; taliū stellarum cōiunctio facit necessario siccitatem, & taliū cōiunctio facit aquarū abundantia: & talium pestilentiam, & talium mortem diuturnam, & taliū mortem celerem? indubie nemo nouit circa arcana ista certum dicere, sed per coniecturas fallaces asserunt aliqua ex his quæ contigerunt aliquando, & non accidit vniuniformiter sicut dicunt. Et ideo *astronomia iudiciaria fatua dicitur,* & infatuatiua eorum qui sibi vacant, secundum eundem Alfarā. Irridenda certe & talium hominum dementia, ut scire velint, quæ in cælo aguntur, quasi consilio cælestiū interfuerint, atq; recenter inde venerint: cū tamen quid in terra quid in domo vxor aut foror eius egerit, ignorent. Noui ego quosdā astronomos vxores habere non satis pudicas, ipsi tamen de aliarum impudicitia coniectabāt. Plurima itaq; incōmoda humano generi ex his futurorū persecutionibus mathematici afferunt. Sed vltra prædicta eminent alia incommoda & pericula. Nam raro & difficulter sectatores huius

Astronomia incerta diuinationis.

Astronomia fatua infatuatiua.

Astronomia incommoda.

artis intra moderationis metas continentur, sed cupiditate quadã futura prænoscendi, ad diuersa vanitatum genera eius velamento homines trahuntur. vt (teste Policrato) non tam Philosophiæ species, quam quædam impietatis disciplina sit, & tandem in mathematicam producta per vltima conuertatur. Dilatant enim plurimi phylacterias huius artis, vt constellationibus & planetis nimium virtutis attribuunt, & eis nescio quam auctoritatem præstant in contumeliam creatoris. Et iuxta Apostolum: *Ad sobrietatem non sapientes stulti facti sunt.* Cœlestibus enim constellationibus attribuunt vitam & mortem, ceterosque euentus hominum prædicere conantur: & cetera, quæ pater posuit in sua potestate: non attendentes quæ per Prophetã Deus ad illos irridens ait: *Dicite mihi quæ vœtura sunt, & dicam quia dii estis.* Sic igitur mentes hominum futura prænoscere cupientium illudunt, vt tandem liberi arbitrii perimant libertatem. qui pariter & eis credentes, vtinam illud cõsiderarent; quia altissimus sideribus ac stellis tantum dedit vigoris, quantum voluit, sibi tamen retinuit totius opificii principatum. Quæ omnia ipsi auctori Deo exhibent famulatum, iuxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei.* Adeo enim hii homines diuinæ prouidentix illiusque bonitati & potestati detrahunt, vt asserant aliquem faustum, aut fortunatum esse posse, ex constellatione natiuitatis suæ. A quibus (vt quidam Sapiens ait) quærendum esset, *an credant ira Dei quibusdam plerumque regna & dominia ablata fuisse simpliciter, & eius gratia & beneplacito alius esse collata.* Rursus non credunt, quod eadem diuina ira vel gratia Dei, aut aliquorum precibus potest placari, vt bona data non auferat, & mala merita non inferat: quæ omnia in sacris literis sæpe facta esse legimus. Quod si ea vera fore credunt, necesse est illos etiam credere, quia contra voluntatem creatoris huiusmodi bona hominibus non proueniunt, nec eis auferantur: sed ineffabiliter verum sit, cuncta bona & mala mortalibus ex Dei beneplacito prouenire. Vnde doctissimus Guillelmus Cancellarius Parisiensis pulcre in eo, quem de *uniuerso*, libro edidit, refert facete, quia *cum vnus ex astronomis cui-dam ex illius natiuitatis constellatione magnam dignitatem polliceretur, ille ab astronomo quæsivit: Num si Deus nollet, ille dignitatem affecturus esset? Cui respondit: Nullo id pacto effici posse. Rursus ergo quæsivit: an si Deus vellet,*

vellet, astra & eius natiuitas possent impedire, ne dignitatem assequeretur? Siderum &
Similiter respondit negatiue. *Tunc ille:* signorum *Cum ergo utrumque sit in* effectum.
Dei arbitrio, totum ei committo. Quod vero obiiciunt, luminaria cæli
 producta esse, ut sint in signa & tempora: fatendum est in naturalibus.
 Erraret enim Medicus, si flebotomaret in certa luatione vel si-
 gno siderum. Signant ergo sidera futura tempora, an naturaliter
 erunt sicca vel humida: secus in euentibus hominum, qui ex arbi-
 trio procedunt, & per rationem dirigi possent. Tales enim astris
 non subiiciuntur. Pendent enim ex intellectu, quem secundum
 Philosophum constat esse ab extra. Fatendum est tamen, quia in-
 clinatiue astra disponunt certos hōnes ad certos actus; præsertim
 eos, qui nō resistūt passionibus, nec sequuntur rationē. Quo sensu
 dixit Ptolomeus, quia *solus sapiens dominabitur astris.* Stultorū autē
 infinitus est numerus. Significant ergo astra, quædam naturalia in
 terra, nec ad illa homines cogunt: quinimo ea facile vitare possu-
 mus: veluti exempli gratia, Eleuatio manus cū gladio, signū est e-
 minentis percussiois: nonnunquam tamen in iocum resoluitur.
 Rursus aliud exemplum succedit. si in capite alicuius vici aut stra-
 tæ vrbis videmus ignem accensum, & ventum validum ex ea pa-
 tre, certe coniectamus domum ligneam, quam ignis & ventus
 petit, comburendā, tamen aquarum copia aut aliis remediis vitari
 potest. O quot felices principes, quot viros clarissimos fefellit, atq;
 infelices reddidit hæc tam falsa & auida futurorum euentuum in-
 quisiitio. Testes sunt tres inter ceteros omni seculo per celebres &
 memorandi viri Pompeius, Crassus & Cæsar, quibus (teste Cice-
 rone) Chaldæi omnes, mathematici, ceteriq; aruspices præclaro
 fine in patria morituros promiserunt. quod an verū sit, incertum est
 cōmemorari. ferro enim omnes cæsi; duoque longissime ab Italia
 inhumati, ferarumq; morsibus expositi fuere. Ea igitur atq; maiora
 quippe & deteriora his prouenire affiduo conspiciamus, quos felices
 astronomi præfagiunt. Nec tamen humana mens futurorū au-
 uida auerti vult, ne illorum nugis credat. Mira hominum leuitas,
 mira credendi facilitas, verius dixerim fatuitas. Quam non parum
 Cicero miratur, qui longe magis mendacibus quam vera dicen-
 tibus credunt. Ceteris siquidem etiam probis hominibus non
 facile fides datur, si vno tantū notabili sunt deprehensi mendacio:

*Astrologi
 multos ma-
 gnates de-
 ceperunt.*

Astronomos vero & coniectores melioris conditionis dixerim, quod econtra accidit. Mille enim illorum in grauissimis rebus mendacii, vna fortuita & alias futura veritas fidem præstat. Quod fit vt aliud mirabilius accidat, quod, vt Petrarcha ait: *sine vlla suspitione mendacii libere mentiri possint*, pro eo quia *semel potuerunt non mentiri*. Adde aliam stupendi & admirandi causam. Cum enim diuina veritas (scriptura sacra teste) nos moneat, ne prædictis coniectoribus etiam Prophetis & vera prædicentibus credamus, cum ait in Deuter. *Si surrexerit in medio tui Prophetes: & prædixerit signum atque portentum: & euenerit quod locutus est: non audias verba Prophetæ. Tentat enim vos Deus an diligatis eum*. nihilominus eis ipsis mathematicis, quos non Prophetas, non sanctos scimus, in cunctis credimus, qui paucula dæmonum forte præstigiis prædixerunt. Huius denique exercitii pericula & incommoda, vltra prædicta ex eo conspicias, quoniam illam artem pro fundamento & scuto quodam suæ iniquitatis multi venerantur & colunt scilicet diuinatores, nigromantici, incantatores, arioli, aruspices, coniectores, cyromantici. Vt cunque igitur sit: oro te, fili carissime, hanc artem velut pestem fuge: nec quid astra de te inquiras, sed quid astrorum creator sanxerit, bonis operibus expecta, atque vt ad salutem tuam cedant, iugiter exora: nec ab his coniectoribus veritatem speres agnoscere, quibus veritas ipsa ignotior est quam tibi. Fateor enim aliqua astronomiæ species laudata est atque perutilis. Verum tamen (teste Augustino) *potius est scientia curiositatis, quam doctrina pietatis*. nec illam inculpamus, sed vtilius sectandam dicimus sapientiam naturalem, quæ astrorum arti hæret. Illa enim naturali intellectui consona est atque conformis, per quam naturalium rerum animatarum & inanimatarum principia, passionibus, & eorum quæ cælo & mundo continentur, rationes & effectus cognoscimus, ac multarum rerum possumus causas reddere, quæ mundo miranda videntur. Nec minus iocunda est inquisitio perspectiuæ, & de ponderibus tradita ratio. Fatemur tamen quia in his naturalibus metaphysicis scientiis non Christus, non Prophetæ sonant, sed Philosophus & Commentator. De quibus ad Damasum dicit Hieron. quia *physici perscrutatores oculos in cælum leuant, & vltra profundum terrarum in abyssu demerguntur, in vanitate sensu*

*Sacra litera
prohibent
astrologis
fidem dari.*

*Astrologia
scientia est
non pietatis
sed curiosi-
tatis.*

sensu

sensus, in obscuritate mentis ingredientibus diebus ac noctibus perscrutantur, multa ut sciunt, pauca ut sapiant.

CAPITVLVM XXXIX.

De secunda mathematica, videlicet de Musica, & de eius laudibus & utilitate, ac illius incommoditate, miseris & laboribus.

Musica vero altera mathematica est, quæ ut dixi, consonam multitudinē proportionum suarum in quadam æqualitate vocum conciliat. Hæc certe ars apud Græcos magno semper honori fuit: nec præbatur quis liberaliter eruditus, nisi musicalibus cantibus instructus foret. Quantam autē virtutem Plato harmoniæ tribuit, ex his patet, quæ in *Timeo* tradit. Ait enim, quia *potentissima arrium est Musica, cuius harmonia virtus est ad mitigandos dolores animarum humanarum, ipsasq; lætificandum similiter & ad ingerendas eis omnes passiones.* Tantusq; est musicorum in cōmouendis animabus vigor, ut eas cogat mouere corpora sua et ad gestus insolitos, quibus motus interiores alterantur. Deniq; per harmonias gratia contemplationis & diuinarum scientiarū studia, non mediocriter iuuantur, secundum Alfarā. Adde mirabile dictū: quia & in bellis equos ipsi musicales concentus incitant: Delphinos quoq; & cetera animalia lætificant. Hanc Socrat. didicit, & adolescentes erudiri in ea iussit, non quod ad læciuæ incitamentum, sed ad motus animæ sub regula rationeq; moderandos. sicut enim non omnis vox, sed tantum quæ bene consonat ad soni melodiam facit: ita & motus animæ non omnis, sed qui rationi cōgruunt ad rectā vitæ harmoniā pertinet. Auget eius laudes, quia nō modo delectabilis & utilis est, qua nedum spiritus hominum viuificantur, sed instrumenta sunt ad rectos bonosq; hominū mores, cuius virtute maligni spiritus cohibentur. Sed quid plura? Animū à curis liberat, & quadam interna lætitia ad exultationem in Deū mentes humanas prouocat. Vnde Propheta: *Exultabūt (inquit) labia mea, dū cantauero tibi.* Sed iam audi illius incommoda. Primo enim eas, quas diximus utilitates, qui musiam audiunt, consequuntur: non quod ipsi artifices. nam, ut ait Aristoteles *audibilia fortius mouent quam sensibi-*

*Musica com-
moda.*

*Musica in-
commoda.*

lia, aut per se operabilia. Quinimo, teste Philosopho, propter vehementiam multitudinemq; vocum, læditur cerebrum, læduntur spiritus vitales cantantium; quo fit vt ad mores male dispositi redantur. quos Aristot. *banauos*, id est, indispositos ad res intellectus vocat. Rursus musica & vsus eius per certas melodias ad mollitiẽ disponunt, aliquando ad iram, aliquando ad diuersa alia, quæ distrahunt ab operibus virtutis & intellectus, quare senibus ac magnis & studiosis viris audire & iudicare, non exercere musicam præceptum est. Decet enim (vt Sapientes aiunt) grauem virum non modo manus, sed voces cohibere ad aliorum applausum; quod proprium histrionum est. Adde his quę tangemus *infra libro 2. Capitulo XV.* vbi de cantoribus agitur.

CAPITVLVM XL

De tertia & quarta mathematica, videlicet Arithmetica & Geometria: & de earum laudibus & utilitate, ac de illarum incommoditate, inutilitate & laboribus.

Arithmetica & Geometria vtiles & necessaria.

A *Arithmetica & Geometria* vltimæ sunt mathematicæ, & vtiles admodum; quarum altera de numeris, altera de magnitudinibus. In quibus secundum varias relationes parium vel impariũ: item linearum, superficierum, aut corporum, variæ species numerorum, magnitudinumque constituuntur. quæ cognitio iocunda est. Hæ quidem artes vtiles certe & necessariae sunt, & in scriptura sacra plurimum commendatę, quia scriptum est: *Omnia fecisti in numero, pondere, & mensura.* Sine enim numero nihil agere possumus. Vt enim inquit Isidorus: *Tolle numerum à rebus, & omnia pereunt; nec differrent homines à bestiis ceterisque animalibus; quæ calculi rationem ignorant.* Et idem de Geometria; *Sine enim pondere denique & mensura nec possessiones nec politia forent.* Sed fateor, hæ artes & si vtiles & necessariae sint, non tamen homines conducunt, nec dirigunt ad mores, nec ad felicitatem æternam. Quid enim prodest rerum magnitudines ac extrinsecas quantitates agnoscere, sui vero ipsius intrinsecas qualitates ignorare? Quid rursus quantus sit orbis intelligere, sed
quantus

Arithmetica incommoda.

quātus sit eius creator nescire? Aut quid prodest, omnium numerorum proportionem attingere? Quid numerare multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocare, si vicia, si scelera sapiens non computat? Vera igitur geometria est quantitatē & magnitudinem peccatorum attendere, illaque pœnitentiæ calculo diluere. Vera illa est arithmetica, dies nostros dinumerare, & in quo defecimus computare, dicentes: *Fac mihi Domine notum numerum dierum meorum, ut sciam quid desit mihi.* quia carpentarii sibi vendicant: in quarum vsu, pericula, fraudes & doli non desunt. Taceo de falsis computis, de falsis mensuris & ponderibus. Vides, fili mi, huiusmodi mathematicas artes fore alienas ab artibus & scientiis pietatis: quæ ad vitam æternam conducunt, ad quam te dirigere, omnia mea studia tendunt.

CAPITVLVM XLI.

In quo sub breui epilogo recolligit autor cunctas alias artes & genera viuendi in hoc seculo. In quo ostendit miserias, labores & pericula omnium statuum. & docet eos omnes plures habere aculeos & miserias quam gaudium, quietem & securitatem: discurrens per omnes modos viuendi in hoc seculo.

Cernis iam, fili mi carissime, si ea quæ audisti, tecum ipse recolis ac discutis, explicata esse omnia vitæ genera: cuncta denique humana temporaliaque exercitia: in quibus diuersa mortaliū studia, tam sedulo & vehementer occupantur. Nec enim puto me falli, quoniam humanus animus in illis non tam satiatur quam cruciatur. Si enim recte iudicas, plus in eis laboris quam quietis, plus mœroris quam gaudii, plus luctus quam solatii, plus difficultatis quam facilitatis, plus periculi quam securitatis reperies: quæ omnia opto tecum ipse consideres. Scio enim, quoniam si minimam laborum, difficultatum & afflictionum partem, pro immortalī Deo pertuleris eorum, quæ mortales subeunt, ut seculo diuersis modis seruiant, recte quidem beatus eris. Verum sub breui epilogo plurima tibi ad mentem adducam. Quis enim omnium viuendi generum, ac humanorum exercitiorum & offi-

ciorum labores, incommoda, pericula, fraudes quoque & dolos facile memorare posset? Sed (vt breuioribus apud te vtar verbis) à summo culmine vsque ad infimum, à Cæsare vsque ad bubulcum, à Rege vsque ad pastorem: nulla quies, nulla securitas, sed omnibus casibus, periculis, aculeis, laboribus innumeris subiiciuntur: cuncta fraudibus & iniquitatibus subiacent. Regis enim aut Cæsaris clarissimum esse nomen non ambigimus: sed durissimum officium & magis seruare difficile. In excelsum enim & ventosum montem ascendit Rex, quem facilius fulmina feriunt. Nam & si clarus Regis titulus sit, res tamen obscura. nec aliud est quam vitreum & periturum iocale: curis & periculis plenum. Demum Reges delirant adulationibus, & (quod periculosius est) retento Regis nomine plerique tyranni fiunt: quorum nonnulli multo iustius sub Rege iusto agerent, & tranquillius quam reges ipsi essent. Locus certe regius nedum ignauus & petulans est, sed & periculosus, laboriosus virtutisque difficilis. Quippe bonus rex, seruus reipublicæ: & malus, hostis illius. Adde, quia rex ea die, qua regnare cæperit, mori capit. Aliis enim viuit moriens: quod difficile creditur à regis hostibus. Si quæ erat olim quies, Regi periiit. Sed de Principum miseriis hæcenus in *secundo huius libri capitulo* diximus. Simile omnino de Principibus, de Ducibus & Marchionibus, Comitibus, Baronibus & cæteris potentibus cogitabis, quibus illa indelebilis atque irreparabilis mœstitia addenda est; quia si potentes sint, possent tamen ne regi subiiciantur, nequaquam possunt. Cætera hominum officia, status, artes & exercitia breuioribus attingam verbis. Milites populum reliquum & ipsos subditos non defendunt, sed deprædantur: Principum officiales plebem excoriant; thesaurisant sibi non autem reipublicæ thesaurisant. Regia quæque domus & Principum aula, plena est superbis. & quandoque magnatum curia referta est mendaciis, impietas versatur in principum ac quorumlibet belligerantium castris seu tentoriis. *quoniam* (vt dudum cecinit elegantissimus poeta Luceanus)

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur

Venalesque manus: ibi fas, ubi maxima merces.

Sed iam transire ad alios libet. Eques ipse factiosus: armiger pauper

pauper deprædatur, pedites luctuosi, inferni ministri, venator fessus cursitat inaniter, fraudatur auceps, piscator madidus aquas non terram colit, custodes latrones in siluis, iusticiarii in foris sicarii, excoriat barbitonfor, lædit cyrurgicus, occidit medicus, apothecarius sophisticat aromata, iudices tribunalia vendunt, notarii registra falsificant, litigiis immiscet canonista, fraudibus ditantur legistæ, fraudat orator, artistæ superflua curiose rimantur: Theologi bona prædicant, praua agunt: mercator decipit atque deierat: venditor laudat: vituperat inftitor: scriptores incorrecte depingunt: pictores falsa sculpunt: carnifices putrida vendunt: tabernarii ebrios pariunt, gulam gignunt. Sed tam cæca est hominum mens: vt ad hæc omnia & si miseris, periculis, ærumnis plena, tamen vt ad quædam solatia ingentia properant, festinant. Currunt enim & discurrunt mortales, non quidem per virêtia prata, sed per scabrosos sepes, ac semitas diuersas. Quidam n. ascendunt mōtes, transcendunt colles, transuolant rupes, transgrediuntur foueas, ingrediuntur cauernas: alii rimantur viscera terræ: alii profunda maris penetrant: alii opaca nemorum transfodiunt: alii exponunt se ventis & imbribus, ac tonitruis & maris ac fluminum fluctibus & procellis: alii metalla cudunt & conflant: alii lapides sculpunt & poliunt: alii ligna succidunt & dolant: alii telas ordiuntur & texunt: alii vestes incidunt & consuunt: alii ædificant domos: alii plantât hortos & vineas: alii succendunt fornaces: alii extruunt & cudunt molendina: alii piscantur: alii venantur, aucupantur: & tandem alii mercantur, fanerantur. In quibus omnibus nō deficit fraus, dolus & nequitia, ac etiam pericula plurima. Rursus alii meditantur, cogitant, consiliantur, & tãdem decipiuntur. alii contendunt: alii p̄glantur: alii p̄ prima animo voluunt, vt diuersis artibus opes congregent, & quæstus multiplicent, lucra se cõtetur, & his labor corporis, afflictio mentis & periclitatio anime. Quæ omnia hominũ studia atq; exercitia, cã vana sunt quã diuersa, plena certe periculis, aculeis & laboribus. Quod pulcre nō negat sapiens Salomon inquiring: *Cumq; me conuertissem ad vniuersa quæ sub celo sunt, & quæ fecerunt manus meæ, & ad labores quib; frustra sudauerant, vidi in omnibus vanitatem & afflictionẽ, & quod non sit nisi labor*

& afflictio spiritus. Et concludit: *Cunctæ res difficiles: nec potest eas homo explicare sermone: prout statim particularius in sequentibus capitulis differemus.*

CAPITVLVM XLII.

In quo inquiritur causa, quare à prima mundi origine, boni & mali in quouis statu existentes, diuersas misérias, pœnas, cruciatus, plurimæque mala & incommoda corporaliter passi sunt. Et breuiter enarrantur calamitates in specie omnium fere magis excellentiæ personarum vtriusque testamenti.

QVam cæca sit mortalium curiosa inquisitio, erga vitæ formã eligendam, fatis ex prædictis conspiceret libet. Audita siquidem fiunt non modo in genere, sed in specie eorum, qui temporaliter & in hoc seculo vitam ducunt, cuncta humanæ vitæ studia, exercitia, artes & officia. in quibus ostensum est parum fore dulcoris, plurimum vero mœroris & afflictionis. Superest igitur pro huius partis complemento, vt eius rei primo causas perquiramus: deinde à nascentis mundi origine, plurimum & fere omnium magis excellentium & egregiarum personarum misérias, pœnas, afflictiones, incommoda, mala, mortesque teterrimas, particularius & nominatim breui, sed compendioso sermone narremus: nec modo sceleratorum hominum, sed & innocentium. Vt dum vnusquisque bonos simul & malos ea pertulisse cognouerit, nequaquam se magis aut exemptum, aut privilegiatũ reputet. Quid igitur sibi vult, quod nulla viuendi formula, nulla vitæ ars, nulla fors iustorum aut iniquorum hominum, miseriis, laboribus & anxietatibus, cruciatibus ac pœnis careat? Certè quisquis interrogat, mecum ignoret. Si tamen inquirendo aliquid dicere libet, illa fortassis inter cæteras causa, summaque ratio assignari valebit. Cum enim (teste Hieremia) *oculi hominum ad auaritiã, ad sanguinẽ innocentium suadendum, ad calumniã, ad cursum mali operis intèri sunt.* Quodque & Genesis libri proclamant: *quia vidit Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenti esset ad malum.* Et in prouerbiis scribitur: *Pedes hominum ad malum currunt.*

Et

Et iterum in Hieremia: *De malo ad malū egressi sunt. quare recte eos mala sequuntur, qui mala cogitant & operantur.* Quod sensit Dauid cum ait: *Comprehenderunt me mala, quorum non est numerus.* Hinc Gregor. *Nulla dominabitur aduersitas, si nulla dominatur iniquitas.* Nec aliud clamabat Sapiens: *Corda (inquit) filiorum hominum replentur malitia & contemptu in vita sua.* Et subdit: *Et post hæc ad inferos deducuntur.* Natura enim humana tam naturaliter deprauata est, vt ex se mutari non valeat. quare necesse est eam comitentur mala, sequantur aduersa. Hinc idem Sapiens: *Nequam est natio illorum & naturalis malitia: forū: quoniam non poterat mutari iniquitas eorum in perpetuum. Semen enim illorum erat maledictum ab initio.* Sed dices: iuste quidem malos mala sequuntur: bonis vero præmia non supplicia debentur. Sed audi quid sanctus Iob dicat: *Si impius fuero, ve mihi: & si iustus, non leuabo caput saturatus afflictione & miseria.* Primis enim afflictio pœna est, secundis medicina: illis supplicium, istis exercitium, *omnium tamen (vt ait Sapiens) multa est afflictio.* Quod Apostolus non negauit inquit ad Timotheum: *Omnes qui pie viuere volunt in Christo, Christi persecutionem patiuntur.* Nec aliquem idem sanctus Patriarcha excepit cum ait: *Homo natus de muliere breui viuens tempore repletus multis miseriis.* Id enim hominibus summa ratione congruit. Nam cum mens humana ad eam, quam creatus quietem suspiret, agit diuina prouidentia nos ad illam dirigens, vt in hac valle miserix nullis gaudiis, nullis prosperitatibus merito quietetur: vt tanto vehementius nos æterna illa nondum habita delectent, quanto iam ista adepta cruciant. nec aliud Imperator noster verbo & exemplo docuit inquit: *in mundo pressuras semper habebitis.* in quo verbo Gregorius nemo, inquit, *sibi promittat quod euangelium non promittit.* Quis tam demens ille est, vt sibi in quouis huiuslibet statu quietem & gaudia promittat? Quippe tribulationes & angustias euangelica, immo Christi vox comminatur. Superest vt exemplis factisque comprobemus, quæ verbis attulimus. In primis igitur quam vera sint facile intuebimur, si cunctas huius seculi ætates discutimus: si denique nostrorum præcorum vitas ac studia, artes & exercitia perscrutemur. Memores itaque simus dierum antiquorum: cogitemus generationes singulas. Interrogemus pa-

tres nostros, & annunciabunt nobis: maiores nostros, & dicent nobis. Nam à tempore, quando diuidebat altissimus gentes, & quando separabat filios Adam, omnis creatura, omnis ætas miseris & ærumnis plena fuit. Incipere autem libet à primo nostro protoplasto. Is à dæmone seductus, quã male permutauit locum, nos ipsi sentimus. Vxor vero Eua quam male versutiis dæmonum credidit, nos ipsi patimur, quibus plurimas afflictionum miseras infeliciter transmisit: quas sibi nobisque vitasset, si voci creatoris obedisset. Per quorum transgressiones ab ipsa mundi origine omnes morti dediti, non modo mali, sed boni: non peruersi, sed & iusti, recti & innocentes; non nisi sudoribus, miseriis, & laboribus vitam duxerunt. Abel enim eorum filius innocens, à nocente occiditur. Enoch iustus ab hac vita transfertur. Cain sagitta perfoditur. Lamech primus bigamus exæcatur. Tubalcaym laboribus implicatur: & faber malleator, atque in cuncta opera æris & ferri multipliciter fatigatur. Mathusalem, sicut plurimis annis vixit, sic multa frigora, multaque sensit discrimina. Noe ab ea, quam plantauit, vinea irridetur: atque centum annis in arcæ fabrica desudauit: viditque tremulus cataraetas cœli apertas, ruptosque abyssi fontes. Nemroth tyrannus maledicitur: & præsumptio turrem ædificantium cum eorum supplicio reprimatur. Abraam tentatur & circunciditur. capitur Loth in bello. Saræ vero sterili deficiunt muliebria. Agar expellitur. bellis insudat Ismael. Isaac immolãdus per multas miseras senuit. decipitur Esau suis primogenitis: primogenitus ipse à fratre frustratur. Sodomorum tabernacula vorax ignis consumpsit. vxor Loth curiosa sciendi prohibita, salis conuertitur in statuam. Rebecca desiderio filiorum premitur. Iacob luctatur: à fratre insidias patitur. Lia licet fœcunda, lipposa dolebat. Rachel pulcra, doloroso partu spirat. Dina indigne violatur. Sichen mechatur. Ioseph à fratribus venundatur. Ruben maledicitur. Simeon & Leui, à patre vasa iniquitatis appellantur. Dan vero coluber: Isachar asinus: Benjamin lupus rapax. Et vt breuius agamus: filii Iacob de scelere pessimo accusantur. pincerna Pharaonis impie incarceratur: pistor suspenditur à domina: carnalibus stimulis Ioseph angitur. populus Israel in luto, palca, lateribus

ac feruilibus oneribus premitur: ma culi iubentur interfici: Ob-
 stetric timore falsum dicit: Moyfes cistæ aquisque committi-
 tur: Ægyptius in sabulo sepelitur: Cæteros intempestiua mors
 affligit. Musca percutit grauißima: ranarum multitudo: culi-
 ces: brucus: lapides grandines vexant: Tandem rotæ curruum
 subuertuntur, atque in profundum feruntur: & tenebrosus
 vorax pontus abiorbet. populus sitit, esurit, simul & murmurat
 in deserto. de porta ad portam quæruntur idololatræ iugu-
 landi. Crematur Nadab. murmurans populus succenditur flam-
 mis. Dathan & Abiron terra absorbit. Core ad centrum ter-
 ræ ruit. igniti in populum sæuiunt serpentes, occidunt Cana-
 nei. moritur Aaron. in monte impugnatur Balaam. Moyfes dile-
 ctus Deo extra patriam moritur. Iherico corruit. lapidatur A-
 chor. succenditur Ay, & eius rex sub aceruo lapidum submit-
 titur. pugnat Iosue. fenserunt de cælo lapides Amorrei. Ayoth
 in ventre pinguißimo gladium dereliquit. Sexcentos occidit
 vomere Sangor. perimuntur Sebee & Salmana. Abimale h
 septuaginta fratres super lapidem regnandi cupidine occidit;
 eiusque cerebrum non multum post mulier confregit. Ihepte
 filiam immolat, dicentes Ch. bolechiugulantur. Philistini, asi-
 ni mandibula sternuntur: al i cum Sampsonè templi ruina con-
 sumuntur. filii Beniamin occiduntur. moritur Abimelech. flet
 Anna. cæsus est Israel. Phinees & Ophni moriuntur. cecidit He-
 li. Goliath perimitur à Dauid. pereunt Philistei. cadunt sacerdo-
 tes. percutitur Nabal. perimitur Ionathas. Saulis armiger se fideli-
 ter (ne dixerim imprudenter) necat. Transfoditur Asael. Abner
 occiditur. Miphiboseth claudus decollatur. Iosobeth percutitur.
 Oza vincitur. Syri perduntur. Proditur Vrias bene seruiens.
 luget Thamar. Amon pœnas luit. pendet Achitophel. lancea fo-
 ditur Absolon. Dauid pater dum hostem cernit, occisum filium
 plangit carissimum. currit Achimas ad malum. decollatur Sy-
 ba. eneruati à Dauid pereunt. sine culpa interficitur Adonias.
 occiditur Ioab. idolatrat Salomon: qui cunctos sapientia vin-
 cit, à muliercula deuincitur. spernitur Roboam. Ieroboam ma-
 ledicatur. dolet Afa. vrutur Zambri. timet Helias. occiduntur pro-
 phetæ. Micheas sagittatur. cecidit Ochozias. vrutur quinquagēa-

rii. irridetur caluitio Heliseus: pueri vrsis lacerantur. leprosus Naaman anxius medelam querit: punitur Giezi. corrui Ioran. feritur Senacherib. ægrotauit Ezechias: dies enim mortis prædicitur. eruantur oculi Sedechiæ. dolet Esdras. iuguet Neemias. abiicitur vt bestia Nabuchodonosor. occiditur Balthasar. innocens accusatur Susanna. Ionas in pelago recluditur. Tobias dolet cæcitate. præstolatur Anna. Sara lacrimatur. in periculo Iudith constituitur. Olophernes (quem vix terra sustinebat) à femina capite truncatur. Vasti repellitur: pallet Hester: suspenditur Aman. decedit potens Alexander. opprimitur Eleasar. occiditur Antiochus. perit Lifias. corrui Nichanor. Iudas occubuit. perditur Ionatas. Simeon perimitur: Eliodorus flagellatur. necatur Onias. occiditur Lisamachus. Machabei torquentur. Iob diuersis plagis percutitur, & in sterquilinio tanquam dulci lecto meditatur. Paucula ex multis sufficiant, eorum qui in veteri lege afflictis & tribulati sunt. Taceo eos annumerare, qui sub euangelio & lege gratiæ, diuersis pœnis, cruciatibus, miseriis & malis afflictis reperiuntur? Quis enim Apostolorum plagas? quis Martyrum ignes & gladios? quis innocetum enses & præmaturas mortes enumerare posset? Quorum alii cæsi, alii secti, alii lapidati sunt, alii plumbatis, alii sagittis, eculeisque rubricantur, rotis lacerantur, lignoque afficiuntur, alii bestiarum dentibus traduntur. Libet illud *conuuiuium* hic inferre, quod Cypriano nonnulli attribuunt. in quo ex Scripturis sacris plurimos introducit, qui nõ escas, sed corpora, membra, sanguinem, pericula & labores ad conuuiuium conferunt. Ex præmissis igitur attingere libet series & causas malorum & dolorum, quibus mortales corporaliter afficiuntur: ideo vt apertis oculis conspiciamus, nullum hominum genus ærumnis & miseriis caruisse: nullumque tempus à doloribus & laboribus vacasse. vt recte Rex & sapiens Salomon dicere ausus sit: *Vidi calumnias, quæ sub sole generantur, & lacrimas innocentum, & consolatorem neminem: & laudavi magis mortuos quàm viuos, & feliciorum utrog, iudicavi, qui nõdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole sunt: quoniam vniuersa vanitas & afflictio.* Et rursum in Ecclesiastico: *Quid de vniuerso labore hominis, nisi cruciatus & afflictio?* Et subdit: *Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni, nec per noctem mente requiescit.*

CAPITVLVM XLIII.

In quo ostenditur, homines in quouis statu viuentes non solum pœnas exilii, cruciatus & mortes, & cetera corporalia incommoda assidue pati: sed & alias diuersas intrinsecas mentis afflictiones, ut nusquam vita aut sorte sua contenti sint. Et breuiter tangit particulariter omnes fere huiusmodi animi querelas & molestias ad vtramque partem.

Postremo parum est mortalibus, quas pauloante enarrauimus, miseras, ne dixerim supplicia, calamitates & pœnas corporales perpeti, nisi plurimis aliis mentis intrinsecis ærûnis & assiduis cruciatibus premantur. Vehementius enim inuisibiles animorû morbos, quam corporeos aut visibiles affligere constat. quare eos difficilius curari posse perspicuum est. quam itaque diuersis & aduersis effectibus secum pugnet mortalium animus, nõ alium quã se interroget; sibi que ipse respondeat, quam vario, quamque reciproco mentis impulsu modo huc rapitur, modo illuc, ut nusquam vnus, nusquam integer existat. Quippe secum ipse dissentiens se ipsum discerpit. quatenus sine vlla requie ab ortu hominis vsq; ad exitum fluctuet mortalis vita, quamcunq; viuendi formulam eligat. vt recte de eo Iob dixerit, quia *homo repletus multis miseris fugit velut umbra & nunquam in eodem statu permanet.* Sed vt cetera taceam: non parua mortalium miseria putanda est, nulla ratione effici posse, vt cuique suæ vitæ formula placeat, cuius plurimos habet inuidos: nulli ars applaudat: nullum fors lætum teneat; sed querulus aliena peroptet, qui sua non satis meruit. age, vt ea ipsa quæ maxime cupierat, assequatur. Certe cum fauorabilis incipit esse fortuna, illico mens emollita timidior & suæ sortis obliuiosa fieri incipit: vt non à casu Flaccus dixerit:

Bene ferre disce fortunam.

Inexplicabilis certe miseria est se miserum semper putare, nec à miseria excipi posse. atque illa calamitas (vt ita dixerim) omnium calamitoseior est, quando à calamitate respirare non licet. quippe: cui quicquid accidat, etiam si lætum iocundumque existat, con-

*Vita mortali-
um fluxa:
& mobilis.
semper.*

tinuo cruciet. In primis itaque vellem, illud humanus consideret
 animus, quod ante oculos conspiciat. Ego vero plures vidisse sum
 memor, qui damna, qui pauperiem, qui supplicium, qui mor-
 tem carorum, qui peiores morte, videlicet grauissimos morbos
 æquo animo tulerunt, qui tamen diuitias, qui honores, qui po-
 tentias, qui fastum, qui laudes, qui famam, qui aliorum sine in-
 uidia præconia atque triumphos, quieta mente ferrent, nullum.
 Quas siquidem animi passiones, & si Apostolus *opera carnis* appel-
 let, quia tamen à fonte cordis profluunt, recte morbi animi cen-
 sendi sunt. Quid enim aliud ambitio est? quid cupiditas? nisi
 superbia. Vt enim Augustinus inquit: *Non est ambitio sine e-
 latione: non est cupiditas sine superbia.* quia omnis superbus cupidus
 est: & omnis ambitiosus elatus. quæ omnia recte animi vitia
 sunt, veluti ex affectu & desiderio procedentes. Nam (Isido-
 ro teste) *cupiditas desiderio augetur: cum scriptum sit: Insatiabilis est
 animus cupidi.* Digne igitur imperator noster apud Matthæum
 ait: quia *ex corde exeunt cogitationes male.* Tanges si vis, simul
 & discute omnium mortalium querelas, ac varias animi afflictio-
 nes. Verum audi illico causas atque rationes: vt liquido agnos-
 castanto maiores pectoribus humanis inesse miserias, quanto
 magis obcæcati sint, vt cur eas patiantur aut ignorent, aut non
 satis intelligere velint. Quidam enim non parum animo tor-
 quentur super amplioris felicitatis, prosperitatis ac fortunæ ea-
 rentia. sed certe ignorant, quot periculis ac infinitis & inexpli-
 cabilibus curis plenæ sint. Alii tristantur etiam post adeptas, quas
 optarunt, prosperas fortunas: sed forte aut eos (quod difficile est)
 ferre non nouerunt, aut recte conspiciunt eas bonis moribus ad-
 uersas. Alii murmurant de adueritate, infortunio, & calamitate:
 sed certe nisi fallor, nõ cogitant quod incogniti hominis nota esse
 calamitas non potest. Alii de eiusdem fortunæ ne dixerim in-
 constantia, sed fallacia vehementius queruntur: quæ adeo cum
 eis ludit, vt illos in patria sua, vno prope tempore Dominos effe-
 cerit simul & exules: sed certe hi integram fortunæ amicitiam nõ
 amplectuntur, cum eius leges aspernantur, quæ in altum nihil diu
 manere statuit. Adde, indignum fore vt mores, ludosque illius re-
 spuat, cui se totum deuouit. Alii denique pœnas sentiunt in huius
 mortalis

mortalis vitæ incolatu ac plonigatione: sed certe hi præmaturam mortem in experti id optant quod venisse dolerent. Alii queruntur se persecutiones, impugnationes, atque iniurias diuersas, tormenta deniq; & exilia perpeti: sed quid si aut aliis i; si ea intulerūt, aut meruerunt? Alii lamentantur, quia tentationis flagella patiuntur: sed certe eis exercitari minime nouerunt. Alii turbantur plurimum, quia vano honore, inanique gloria non fruuntur: sed hi aut verā gloriam nō nouerunt, aut forte eos latere melius tutiusque foret. Alii quod despecti humilesque ab hominibus reputentur: sed forte longe plus deicerentur, si plus eleuantur. Alii detractiones, infamias & opprobria molestissime ferunt: sed hi falsis laudibus tument. Alii anguntur super temporalis potestatis aut dignitatis, siue mundani domini carentia: sed his virtus fortassis non superest, vt ea assequantur & ferant: vel hi corruptum habent gustum talia falso putantes diuturna. Alii de natura conqueruntur, ob parentelæ & magni generis seu nobilitatis defectum: sed hi veram nobilitatem non satis nouerunt. Alii paupertatem & diuitiarum inopiam implacabiliter ferunt: sed certe hi falluntur putantes diuitias ipsas possessores suos felicitare, non cruciare. Alii de perditione rerum, de naufragio, ruina, aut temporalium bonorum damno, & defectu plurimum anguntur: sed forte his expediens fuit illis carere, quæ causam maioris ruinæ præstabant. Alii amicorum vel carorum amissionem vel separationem deplorant: sed certe putandum est amicos non satis se amasse, qui à vitæ periculis euaserunt, nec perierunt. Alii de iniqua societate torquentur sed forte eos bona non oblectauit. Alii de carentia humani fauoris queruntur: sed quid si odium eis longe plus profuisset? Alii quod ab amicis derelicti existant: sed quid si primo ipsi eos reliquerunt? Vel forte dignum fuit, vt quos virtus non fecit, fortuna dimitteret. Alii rursus similiter lamentantur, quod tam cari paulo ante hominibus visi sunt, vt certatim in eorum amicitiam venire niterentur, idem tamen ipsi de nulla alia re concordēs, in suum excidium quasi communicato consilio conspirarunt: sed hi de amicitia æquiuocant, aut forte cessauit utilitas,

cuius etiam gratia amici assumpti sunt. Alii quod amicis tædiosi, aut etiam onerosi existant: sed quid si grati atque beniuoli fieri voluerunt, aut reuenerunt? Alii quod inimicitias sine causa patiuntur: sed quid si virtutem non habent reconcilians? Alii summa tristitia afficiuntur, quia non satis voluptatibus delitescunt: sed hii falluntur, qui contumeliosos hostes amicos reputant, vel forte ociositatem illas afferentem præscindere nolunt. Alii quod refectione temperata careant: sed hi ignorant eam male digerentibus prodesse. Alii quod ieiunio & abstinentia vti non possunt: sed certe quia ne possint, volunt. Alii super famis & sitis inedia queruli sunt: sed quid si illis saturitas inimica est. Alii super amplæ & delicatæ habitationis carentia tristantur: sed his angustus forte locus virtutes donat. Alii super asperis & duris lectisterniis lamentantur: sed certe quia mollia ad luxum inertiamque prouocant. Alii de vilibus vestibus queruntur: sed hi in domibus regū esse cuperent, qui mollibus vestiuntur. Alii quod ceteris humanis solatiis careant: sed hi satis ignorant plus tristitia quam læta quibusdam conferre. Alii quod cum hominibus non conuersentur aut fabulentur: sed indubie tales ignorant solitudinis dona, virtutesque silentii. Alii de omni tristabili euentu queruntur. sed certe quia cuncta illis ad votum successere, quibus sese experiri non licuit. Alii non modo turbantur, sed inconsolabiliter torquentur: quia mali in hoc seculo melius habeant quam boni. sed hi non facile credunt, malos nihil habere in cælis, sicut bonos parum in tetrīs. Alii quod in seruitutem redigantur, seu captiuentur & incarcerantur: sed hi ignorant, quod potior pars hominis, id est, voluntas, libera est, cui principes non dominantur. Alii tristantur, quod oporteat eos diu iugum subiectionis portare: sed hi præesse, non subesse optant, nec obedientiæ fructū satis gustarunt. Alii queruntur de obseruantia diuersorum præceptorum: sed hi certe aperte demonstrant, quod eos transgressio delectat. Alii de reuerentia superioribus exhibenda queruntur: sed hi illam recipere, non exhibere cuperent. Alii de carentia propriæ voluntatis: sed certe hi tales ignorant, quam graue malum existat propria voluntas. Alii de voti emissionē: sed hi certe non satis nouerunt, quod felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Alii quod seculum derelin-

quere

quere non valeant: sed certe his ideo valetudo deest, quia valetudo non adest. alii quod religionem ingressi, perseuerare nequeant: sed hi certe incepisse dolent. Alii quod excōmunicati existant: sed hi certe ecclesiæ censuram non medicinā, sed pœnam falso putāt. alii quod irregulares sint aut inhabiles: sed hi certe non satis humiliari nouerunt. alii quod diuinis officiis & sacramētis careant: sed his forte vilius foret deuotione & fide suscipere. Alii quod lectio aut vsus sacræ scripturę eis auferatur: sed certe quia eis aut ad questum aut ecclesiæ discrimen utebantur. Alii de exauditionis tarditate anxii sunt: sed forte non satis sciunt, quia differt cibum, auget esuriam. alii de rerum temporalium petitionis frustratione anguntur: sed certe quia aliena sunt à vera interioris sui hominis salute. Alii de impedimento contemplationis queruli sunt: sed quid si ad pietatis actiua opera sunt efficaces? Alii de augmento negotiationis: sed forte contemplationi inepti sunt, aut illa eis permolesta est. Alii quod virtutibus careant, viciis se dedant: sed verum est, *nō nisi à seipso quis leditur*. Alii q̄ faciliter vitia sequantur: sed hi vitiis resistere nolūt. Alii difficulter virtutes amplectūtur: sed certe, quia cōfragosa & p̄difficilis ad virtutes via est, dulcis ad vitia. Alii mōstissime ferunt stimulos carnis: sed hi forte ad eos præueniunt. Alii de erranea seu nimis arcta conscientia anguntur: sed certe hi superiorū exemplis aut præceptis iuuari spernunt, aut quia suo sensu reguntur. Alii quod semper læti & iocundi & nunquam tristes, neque in aliquo conscientia stringat: sed certe hi timorem Dei abiiciunt, & latam simul & lætam vitam sequuntur vitiorum, quæ ducit ad mortem. Alii quod plurimum audaces existant. Alii quod pusillanimes & timidi: sed certe hi & illi extrema pro medijs capiunt, nec cogitant quia multa ex timiditate sunt dimissa, quam per audaciam sunt commissa. Alii quod mortem: alii quod fulmina & tempestates timeant: sed certe hi timere desinerent, si vere sperare incepissent, aut eos criminis conscientia non accusaret: quia (vt Sapiens ait) *magna securitas est nihil inique egisse*. Alii de sua prædestinatione & salute hasitant: sed parum hi laborant, vt sua sit certa electio. Alii plus quam oportet de Dei bonitate sperant: sed hi futuram Dei iusticiam non satis credunt. Alii quod ob graua ab eis commissa desperare formident: sed certe nemini

nem grauissima peccata condemnant, si non placeant. Si non vis desperare, desine peccare. Adde quia vtrisque, videlicet nimium sperantibus & desperantibus, timor deficit & spes. Quare vtrisque vtrunque est necessarium, scilicet vt Deum timeant, & in eum sperent. Timor enim sine spe inducit desperationem. Spes vero sine timore in dissolutionem, secundum Hugo. Alii de timore inuasionis hostium, visibilium & inuisibilium anguntur: sed hi congrua remedia scienter aspernantur. Alii ob bonorum corporis defectus, aut deformitates queruntur: sed hi non satis considerant, fatuum esse, quod seruum lasciuire peroptat, aut ornare cupit. Alii senectutem grauiter ferunt, eiusque calamitates detestantur: sed hi parum fore putant cupiditates reliquisse, atque id non posse, quod nolle deberent. Alii de corporis debilitate & diuersis morbis, præsertim de oculorum, auditus, odoratus, aut loquelæ carentia, siue defectu: sed certe hi cuncta ad corpus referunt ignorantes defectus ipsos plus profecisse animæ, quam offecisse corpori. Alii super vitæ breuitate & tempestiua morte inconsolabiliter torquentur: sed his bonos actus, quam multos dies congregare consultius esset: cum non multum, sed bene viuere sit laudabile. Alii de eadem imminente, de propinqua morte, & de instanti agone, spiritu anguntur: sed hoc ideo, quia non satis considerant rudem esse tyrannum, qui à pœna liberat, quem punire se putat. Hæc paucula forte & multa de huius vitæ diuersis artibus formulisque viuendi, & earum ærumnis & afflictionibus à me diserta sunt. Quæ quidem longiora aut breuiora dici posse scio: verum nec breuitati admodum studui, nec copiæ, sed prout ex communi omnium mortalium vita se obtulerunt scriptis disserui: ne legentes vel inopia vel fastidio fatigarem: vt cernat vnusquisque mortalium in quauis sorte, arte constitutus sit, quid ad vtramque partem dici valeat: nec illos blanda resoluant, nec afflictiua conturbent. atque vt dulcia pariter & amara despiciat, sed paratus sit semper ad omnia, proptus & ad singula.

Aboluam iam fili mi hunc primum ad te pollicitum librum, de cunctis vitæ huius temporalibus artibus & exercitiis, eorumque

*Non mal-
sum sed be-
ne viuere
laudabile
est.*

que miseris & ærumnis. Verum ex his, quæ ultimo dixi, sensi plane tuum animum non parum titubare. Voluis enim in mente, quinimo (vt ita dixerim) inter dentes mussitas, ne dixerim murmuras. Cum enim audiimus fatis ruentis seculi huius calamitates, aduersitates & supplicia, tribulationesque multas & malas, quas passim (vt supra tetigimus) bonis & reprobis, facinorosis & innocentibus communes esse. Eaque prohdolor non tam legimus quam experimur: quarum rerum causas quasdam in genere deduxisti. Verum tantæ tam grâui querelæ specialiores, vrgentioresque causæ congruerunt. Demum quid remedii, quid solaminis mortalibus in tantis ærumnis & vitæ laboribus esse possit, nondum adduxisti. Vtinam enim tam prompta congruaque ad eas omnes calamitates leuandas remedia attulisses, quam certa huius vitæ mæsta supplicia deplorasti. Vsq̄ue adeo vt bonos virtuteque præditos viros, absque culpa affligi & torqueri, quippe ab immortalī D E O relictos putemus, sicut & malos prosperari in altumque prouehi indigne conspiciamus. Quo fit, vt diuinam prouidentiam incusemus, quod quosdam inculpato variis suppliciis, infortuniis, & pœnis cruciari, alios culpæ noxios felicitare permittat. Si enim calamitates huiusmodi (veluti supra disseruisti) non nisi ex culpa mortalibus proueniri contendas, indecens plurimum diuinæ iusticiæ videtur, vt innocens ab eodam fonte affligatur, quo reprobis & iniquis pœna releuatur. Nec aliud deplorabat Hieremias inquiens: *Iustus quidem tu es Domine si disputo tecum, verum tamen iusta loquar: quare via impiorum prosperatur?* Et subdit: *Prope es tu ori eorum & longe à renibus illorum.* Prope inquam (teste Augustin.) *dando eis quicquid volunt & petunt.* Et longe a renibus eorum, in nullo videlicet eis displicendo, aut illorum animos conturbando. Sic & Abacuc Propheta eam ipsam depromit querelam: *Quare (inquit) Deus non respicis contemptores, & cur taces deuorante impio iustioremsc?* Quæ omnia tanto animos hominum in maiore ducunt admirationem, quanto per eundem Hier. de diuina iusticia scriptū legimus: *Scio Domine Deus quoniam malum iniustumq̄, non libenter respicis: nec potest quis de tua iusticia*

ambitare. Hic est, fili mi, effectus murmuris tui & cunctorum fe-
re mortalium. Et veluti vetus querela sit & multorum animos
exagitat, sic multis egeret verbis: breui tamen sermone faciam
fatis veritati, quo nullis verbis humanæ opinionis respondere pos-
sem. Mirari igitur & conqueri, tu, ceterique mortales desine-
tis, si rem ipsam altius repetitis. In primis itaque illud animo fi-
xum teneamus, neminem absque culpa aut causa affligi aut tor-
queri oportere, cum scriptum sit: *Oculi Domini super iustos*. Et
iterum: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra
memoriam eorum*. Super quo verbo Cassiodorus: *Errat, inquit,
malus dicens, secure facio mala, sed discat quia vultus Domini super facien-
tes mala*. quasi dixerit: iustos & iniustos Deus respicit, sed dispariter.
Iustos enim respicit, ut pie eos exaudiat: sed malos ut puniat, per-
datque de terra memoriam eorum. Quam siquidem punitionem siue
iacturam memoriæ vitæ & quorumvis temporalium minime absque
culpa mortalibus contingere credendum est, nisi culpam non putes
illis abuti aut ea ad luxum, ad auariciam, ad superbiam, pompam
conuertere, quæ iustissimus Deus tanquam virtutum instrumenta
hominibus concessit. De quibus Gregorius pulcre dicere visus est:
*quia summa & decora iusticia est ut concessa perdat, qui inconcessa
captat*. Rursus ut est sanctorum doctorum sententia: *mali non
vitique impune transeunt, tum quia in fine punientur: tum quia
ea temporalia bona quibus iniqui in hac vita gaudent, Deus illis
concedit ob pauca quæ gesserunt bona*. Sed spiritualia bona, quæ
respectu temporalium magna bona existunt, iustis virtutisque de-
ditis reseruat tanquam æquissimus iudex; cui maxime congruit,
ut bonis det spiritualia, tanquam potiora bona. De reliquis vero
caducis & temporalibus bonis, seu pœnis & suppliciis, tantum vi-
ris bonis ministret, quantum sufficere conspicit ad vitæ tem-
poralis. Quod per alia verba pulcre Augustinus deducit in *primo & quin-
to de ciuitate Dei*: quia habentes politicas & humanas virtutes,
iuste rebus huius mundi præmiantur: qui vero diuinis pollet
virtutibus, præmiatur in rebus DEI. Et subdit Augustinus
respondens quærentibus: quibus præmiis Romani falsorum Deorum
cultores orbis imperium meruerunt? Ait enim, quia bonis moribus hæc
temporalia meruerunt,

quia

quia veluti nullum malum impunitum, sic nullum bonum irremuneratum. Licet idem August. aliam causam assignet in principio huius libri. Ut igitur ad conceptum sermonem redeamus. Aspera plerumq; & amara Deus iustis immittit, ne in illis timeatur aduersitas: sed & malis fortunę bona concedit, ne in istis quærat felicitas, quas ipsi reprobi obtinent. Cæterum in hac rerum vicissitudine agit Deus, vt prudentissimus medicus, qui cuncta ordinat ad infirmi obedientis bonam voluntatem. Is enim sapescat & vrit infirmum, nec illum exaudit deprecantem, vt auertat ab eo dolorem necantem. Adde: quia secundum Grego. *occulta sunt Dei iudicia, sed occultiora sunt cum boni mala recipiunt, & mali bona. sed si curiose causam inuestigare libet: ideo malos bona recipere putandum est, quia cum boni hic delinquant, iuste hic mala recipiunt, vt ab æterna damnatione eripiantur. Sed & mali bonis hic fruuntur, vt inde posterum ad tormenta trahantur.* Et subdit Grego. exempla præclara, scilicet de vitulis & infirmis. De vitulis inquam. Nam veluti qui mactandi sunt vituli, liberi in pascuis relinquuntur: sic impius ad mortem currens, effrenatis voluptatibus relinquitur. E contra vero iustus à transitoria delectationis iocunditate restringitur: sicut & vitulus ad laboris vsum deputatus, sub doloroso iugo retinetur. Denique exemplo infirmorum id ipsum probatur. Negantur enim iustis in hac vita temporalia, quia ægris, quibus spes viuendi est, nequaquam à medico cuncta, quæ appetunt, conceduntur. Dantur autem reprobis bona, quæ in hac vita apperunt, quia desperatis ægris omne quod desiderant non negatur. Et concludit: *Perpendant ergo iusti mala, quæ iniquis permanent: & nequaquam eorum infelicitati inuideant, quæ percurrit.* Quæ verba omnem mortalibus admirationem & querendi causam submouent. Cæterum secundum August. *super Canticus*, quinque modis & totidem causis, calamitates & flagella mortalibus contingere perspicuum est: vel vt iusti merita per patientiam augeantur, vt Iob: vel ad custodiam virtutum, vt apostolo Paulo: vel ad corrigenda facinora, vt Martha: lepra: vel ad initium pœnæ, vt Herodi, quatenus hic incipiat, quod in inferno sequitur: vel ad gloriam magnificandam, vt de caco nato. Ex quibus liquido constat, neminem in hoc seculo sine culpa premi, vel absq; eius utilitate affligi. Quæ omnia agunt,

ut in his, quæ diuina providentia mortalibus mittit, prosperis aut
 aduersis, non murmur nobis sit, non querimonia, sed mens bene
 conscia potius illis consoletur quam turbetur. Multis enim variis-
 que argumentis facile agnoscemus, quia plurimum expedientia
 vtilia quippe & necessaria nobis sunt laborum, calamitatũ, & pœ-
 nalitarum omnium flagella, & quæq; huius mundi supplicia. Pri-
 mo enim dilatant cor hominis ad magna Dei dona recipienda.
 Nam veluti martellus fabri dilatatur metallum ad id quod artifex
 desiderat: sic Deus aurifaber humanæ creaturæ, per malleum per-
 secutionum & tribulationum cor iustorum dilatatur, ut fructum ex
 eis percipiat, & ducat ad veriora bona, de quo dictum est. Secun-
 do veluti aqua vinum temperat, sic aduersa & quæcumque huius
 vitæ pœnalia vinum temporalis lætitiæ moderatur, ne homini no-
 ceant. Quod pulchre Aristot. nō tacuit in *Ethicis*. Ait enim, quia *vir-
 tuti deditus moderate se habet erga hæc bona fortuna, aut adipiscenda vel a-
 mittenda: nec gaudiosus erit bene prosperatus, nec infortunatus tristis.* quod
 si aqua tribulationum non temperat vinum prosperitatis, extin-
 guit potius quam iuuat: in cuius figuram scriptum est in Exodo:
Operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis nō remansit. Tertio veluti me-
 dicina necessaria est mortalibus, sic aduersitas & afflictio. Vnde
 August. *intelligat homo medicum esse Deum: & aduersitatem medicamē-
 tum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem.* Et subdit: *sub medico
 vveris, se caris, clamans, non audit medicus ad voluntatem, sed audit sanitatē.*
 Quare fideles conqueri desināt de asperitate infortunii, persecu-
 tionis aut pœnalitatis: quia ea omnia signa sunt potissima diuinæ
 electionis, ut per aduersa asperum sit iter nostrum, ne (ut August.)
magis delectet diu pergere, quam citius peruenire. de quib. scriptum est,
in paucis vexati, in multis bene disponuntur. Quarto utilis est fidelibus
 quippe & necessaria aduersitas, tribulatio, & persecutio in hac vi-
 ta, quia ad meliora compellit. Vnde Gregor. *mala quæ hic premunt,
 ad Deum ire compellunt.* Quod non ignorans rex & propheta dice-
 bat: *multiplicatae sunt infirmitates eorum, & postea accelerauerunt.* Vnde
 August. *Nullus seruus Christi sine aduersitate tutus vivit.* Et subdit: *Si
 putas sine persecutione vivere, nondum capisti esse Christianus.* Itaque tam
 vtilia ex huius seculi persecutionibus & calamitatibus colligen-
 tes, gaudeamus affligi qui speramus frui. & ut inquit Bernard. *Non*

timeamus esse derelictos. quoniam semper memores simus verbi Christi ad nos dicentis: Cum ipso sum in tribulatione. Et iterum: Iuxta est Dominus his qui tribulati sunt corde.

Actum est fili mi de cunctis viuendi artibus, quib. in hac mortali vita seculariter viuatur, tam nobilibus quam ignobilibus, magnificis & plebeis, publicis & priuatis, maximis & infimis. Audisti denique eorundem vitæ generum dulcia pariter & amara. Sed & actum est de omnibus fere malis, incommodis, pœnis & calamitatibus, suppliciis & afflictionibus corporalibus ac mentalibus omnium fere magis nominatarum personarum, incipiendo à nascentis mundi origine. Rursus actum est de causis & rationibus, cur nocentes pariter & innocentes, boni simul & mali, tot afflictionum & pœnalitatum genera patiuntur. Sed & audisti consolationes & congruentia remedia, ad eas omnes releuandas mæstitias, quibus mortales in hoc seculo afficiuntur. Quæ omnia fili mi opto solemter consideres: ex quibus tu ceterique mortales liquido agnoscetis, quid boni aut sinistri omnis vita temporalis obtinet. Verum quia opposita iuxta se posita (teste philosopho) clarius conspiciuntur: superest iuxta pollicitum ordinem, vt cum in hoc primo libro de secularibus officiis & humanæ vitæ artibus me audisti loquentem: te auscultem in sequenti libro de spirituali statu differentem. Ad te enim spectat de spirituali vita agere, quæ in duos diuiditur status, videlicet in statum ecclesiasticum episcoporum & clericorum; deinde in statum religiosorum. Age igitur si placet de his duobus vitæ humanæ generibus, & de excellentia & operatione vtriusque; de dulcibus, amaris vniuscuiusque: vt tandem legentes apertis oculis veluti in lucidissimo speculo conspiciant, quid lateat sub omni vitæ humanæ genere: quo fiet vt securius vnusquisque eliget, quæ frequentius legit, ac maturius digessit, ad laudem Dei omnipotentis, qui est benedictus in secula.

Explicit primus liber de omni statu & vita temporalis.

PROLOGVS IN II. LIBRVM

Incipit Liber Secundus

DE STATV ET VITA
SPIRITVALI, ECCLESIA-
stica & regulari.

Paule I.
Pontifex
Maxime

Irabitur forsan Sanctitas tua, † Beatissime Pa-
ter ac clementissime Domine, quod in hoc o-
pusculo recti ordinis rationem peruerterim.
Et, cum iuxta Gregor. *status spiritualis tanto tem-
porali sit dignior atque excellentior, quanto solis splen-
didissimus fulgor tenebrosis densitatibus, & aurum
plumbi metallo prestat,* prius de temporali statu
egerim, quam de spirituali. Sed certe naturæ ordo ad id compu-
lit. Primo enim temporales nascimur: sed & prius in temporali sta-
tu versamur, priusque illum experimur. Deinde temporalis sta-
tus imperfectione inspecta, transimus ad spiritualem statum.
Adde: quod non satis excellentiam, perfectionem & internam
mentis tranquillitatem status spiritualis agnosceremus, nisi prius
temporalem vitam, atq; eius incommoda experti essemus. Post-
quam igitur in *superiori libro* de cunctis temporalibus & terrenis,
siue secularibus statibus, & viuendi modis, artibus ac diuersis ho-
minum exercitiis actum est: in quo pro viraque sui parte, tam ad
commédationem, quam ad reprobationem satis disputatum est.
Et quid boni, quid sinistri, quid ytilitatis, quid incommoditatis,
quid quietis, quid laboris, quid securitatis, quid periculi, quid
honesti, quid inhonesti, quid virtutis, quid vitii, omnis tempo-
ralis status & secularis viuendi modus habeat, plene discussum
est. In hoc igitur *secundo libro* dimissa matris introductione, & con-
sanguini-

Ordinis ra-
tio.

fanguineorum altercatione, quibus de re incognita differere non licet: decreui ego spirituales ordinem professus, de eodem spiritualis vitæ statu breui aliqua differere. Faciam ego satis non tantæ rei debito, nec tuæ Sanctitatis desiderio, sed conatui meo. Atque vtinam tam digne, vtiliter & diserte, de eo eminentissimo statu à me agatur, quam illius maiestas atque immensitas exigit. Subalternatur itaque vitæ spirituali duplex status: quia ipsa vita spiritualis, in duos distinguitur status. Alter est episcoporum & sacerdotum, ac Ecclesiastici ordinis ministrorum: alter est monachorum siue religiosorum. De his ergo duobus statibus & viuendi modis, hoc libro agendum est. Et quia ad dicendum campus latus est, & materiæ ipsæ non tam diffusæ & profundæ, quàm à multis tractatoribus confusæ reperiantur. Quinimo propter varias scribentium opiniones vix legentes proficere possunt. Multa deniq; in his materiis, intacta aut non satis diserta inueniuntur. Decreui sub quodam breui compendio, in hoc secundo libro flosculos quosdam, circa hos duos status inserere vbi vtriusque status & vitæ normam, naturam seu efficaciam, nec non excellentiam, laudes, commendationem, & demum eorum labores, difficultates, aculeos & pericula adducam. Demum vero inter se, & alterius ad alterum differentias & comparationes breuiter perstringam. Incipiens à statu Ecclesiastico, & primo à summo pontifice, qui culmen & vertex est totius spiritualis status. Deinde à sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus. Rursus descendam ad statum archiepiscoporum, episcoporum, ceterorumque prælatorum, curatorum & clericorum sub ecclesiastico ordine degentium. In quo libro materias in tabula in *principio primi libri* descriptas discutiam. Diligens igitur lector ex motibus, auctoritatibus & rationibus quæ inferentur, non statim vincatur ad commendationem vel improbationem alterius status: sed motiua, rationes & auctoritates, quæ pro alio statu viuendi genere adducuntur accurate consideret: videbitque, quod hii duo perfectissimi & excellentissimi status, omnium aliorum statuum & vitæ humanæ generum superant dignitatem. Quoniam & si intra gremiū fidei catholicæ existentes, in quocunq; degant honesto statu (si pie vixerint) saluari possint: Hi tamen duo spirituales viuendi modi, singularius suos sectatores

Deo proximiores reddunt. Et si vterque status sanctus & Deo acceptus est, alius tamen alio perfectione & dignitate præstat. sed & alter alteris placet & conuenit, secundum naturam, qualitatem, ac vires personarum. Inter se tamen circa eorum perfectionem, habent se sicut excedens & excessa, vt latius per discursum eorum, quæ tradentur in hoc libro videbitur. Ea ergo, de quibus in hoc secundo libro agendus est sermo, in infra scripta capitula distinguuntur.

CAPITVLVM I

De sublimitate & excellentia dignitatis summi pontificatus: & de incomprehensibili eius auctoritate & potestate: & de illius necessitate & vtilitate: & de altissimis eius mysteriis.

Summi pontificatus excellentiam, dignitatem & auctoritatem huiusque sacratissimi status, laudes, præconia attollere, illiusque necessitatem & vtilitatem ostendere, hodie munus suscepi: grãde quidem negocium, sed paruum ingenium. Cuius tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium, nedum comprehendere, aut satis exprimere, sed nec cogitare posset. Obtundit enim omnem humanum intellectum illius sacratissimi, & omnium eminentissimi status, maiestas & excellentia: quia scriptum est: *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Si enim* (teste Ambros.) *nihil in hoc seculo excellentius atque excelsus inueniri potest statu & dignitate simplicium sacerdotum, & particularium presulum, qui per diuersa orbis loca in partem sollicitudinis assumuntur: quid cogitandum est de eo summo pontifice, qui vices veri Dei gerit in terris? qui ad plenitudinem status, qui ad apostolicum thronum, qui ad culmen omnium dignitatum assumitur? Ex qua certe, vt riuuli à fonte, rami ab arbore procedunt? qui nõ ad humanum tantum principatum, sed ad diuinum, non ad principandum solum mortalibus, nec modo hominibus, sed angelis; non ad iudicandum viuos, sed mortuos; non in terra solum, sed in cælo; non ad præsidendum solis fidelibus, sed infidelibus: & (vt paucis agam) qui ad eam ipsam dignitatem, ad eandem iurisdictionem & coactionem, ac vniuersalem*

falem toto orbe supremum principatum à summo Deo & eius loco super cunctos mortales institutus & euectus est de hoc. De quo per Iob scriptum est, quod *coram eo curuantur qui portant orbem, & reges seculi atque tyranni ridiculum sunt.* qui solus omnem potestatem ambit. Et (sicut scriptura commemorat) *vnus est, & secundum non habet.* Et iterum de eo scribitur: *Tu solus & nullus tecum.* Et rursus: *Potens super omnes potentes.* Cuius (teste propheta) *sux sunt iustitia, potestas & imperium.* Quem iterum Dauid signat inquiring: *Dedit ei potestatem & regnum: & omnes populi & lingua seruiunt ei.* Qui (vt canon ait) *terreni simul & cælestis imperii iura suscepit.* Cuius summæ dignitatis fastigium atq; maiestas, non modo apud antiquos veteris legis effulgit, ac dignius apud catholicos diuina institutione refulget atque præeminet: sed & apud gentiles summum omnium bonorum & principatum culmen tenebat. Nam (vt ait Varro) ex ordinatissimo atque eminentissimo gradu pōtificum & sacerdotum gentilium, resultat quidem excellentissimus & sublimissimus status in vno summo pontifice. Hinc Isidorus: *distinctio, inquit, graduum & ordinum inter pontifices & sacerdotes à gentilibus maxime inuenta est: quando suos sacerdotes alios simpliciter flamines, alios prothoflamines appellabant, & alium, qui cunctis flaminibus præsidet, in summo gradu locabant.* Quem, vt idem Varro voluit, Iouis assumpta veste insigni curuli & regia ad ornatum diuinitatis plurimum in eo putantes permaxime colebant. Cicero quoque sublimitatem ac excellentiam summi pontificatus gentilium, ex illius mysteriis ostendit; dum in cultu & religione suscipienda primus omnium erat atq; vnus ad interpretandū, quæ voluntas esset deorum immortalium, vt statim in *sequenti ca.* tagemus. Huius deniq; summi pontificatus sublimitas, utilitas atque necessitas nō facile explicari valeret. Sed vt cetera taceam, non satis plene recteq; vniuersitati orbis à Christo p̄uisum foret, nec ecclesiæ, quā Christus sanguine redemit, morem gessisset, nisi talē tamq; eminentem in terris vicariū reliquisset, qui in ea potestate & auctoritatis integritate, toti orbi præsideret, qua ipse Christus in terris manens: quippe qui per prophetam dixerat: *Quid potui facere vinea mea & non feci? Accedit, quoniam solus ipse dirigit omnē humanā creaturā in finē p̄fectissimū.* quōbrem sibi vni Christus clauēs cōtulit regni

*Sacerdotium
instituitur à
gentilibus.*

cœlorum, ac potestatem ligandi atq; soluendi in cœlo & in terra. Rursus summi pontificatus sublimitas & excellentia, atque vtilitas & necessitas in eo conspicitur: quoniam (teste philosopho) non posset hic mundus regi, nisi vnus esset summus principatus, ad quem vnū perueniendum est, ex quo singula diriguntur & gubernantur: cuius motu & dispositione oēs hierarchici actus ordinantur. Et tandem huius orbis dispositio dirigatur ad instar cœlestis monarchiæ. Nã (teste Dionysio) necessarius est summus hierarcha, qui, quos regit, illuminet. Periret enim omnis ordo rerū, nisi vnus summus pōtifex foret, qui eum ipsum ordinem (vt ita dixerim) ordinet, dirigat & exequatur. Teste enim philosopho: *ubi est ordo & graduum ascensio, ibi necesse est constitui vnus excellentiam.* Periret rursus & mortalium omnium hominū commercium, nisi foret vnus pontifex vice Dei in terra monarcha; in quo omnes, vt in glutino quodam partium, ad corpus mysticum copulētur, & in quo singuli vt membra sub vno capite gubernentur. Periret fidei vnitas, & ecclesiæ vnanimitas, & cōcordia simul & pax, qua nihil dulcius excogitari aut inueniri potest, nisi foret vnus supremus pontifex, qui cunctos mortales ad vnus fidei & vnitatis vinculum reduceret: dicente Hiero. ob eam rem *in remedium schismatis actum esse, vt vnus omnibus præsit.* Periret deniq; illa cunctis mortalib. necessaria ad Deum meditatio. Teste enim scriptura Romanus Pōtifex longe perfectior, longe dignior & efficacior, inter Deum & populū mediator existit, antiquo illo balbuciente, sed iusto Moyse, ac fratre eius Aaron; qui solum in vno populo, in vna gente, sed & super terrenis meditationis officio fungebantur. Summus vero noster pontifex (teste Apost.) *ex hominibus assumptus, tamen pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, vt offerat sacrificia & dona pro peccatis.* Hic igitur digni⁹ salubriusq; mediator existit populi ad Deum: hic sacrificia: hic holocausta, nō hircorū aut vitulorū, sed veri sacratissimiq; corporis Christi Deo patri offert, eosq; in eodē ministerio instituit, qui itidem faciant in orbe vniuerso pro delictis populorum. Hic igitur peccata diluit: hic animabus fidelium pœnas condonat, supplicia relaxat. Hic veniam lapsis impartitur. hic errantes corrigit; delinquentes, cum expedit, reducit. Hic incorrigibiles punit; & tandem peccatores summo Deo conciliat.

ciliat, illumque iratum placat. De quo Sapiens ait: *Ecce sacerdos magnus, qui in tempore iracundie factus est reconciliatio*. Periret rursus iustitiæ virtus: quia (eodem Philosopho teste) nisi vnus in orbe foret, qui eam cunctis ministraret, & negligentium vicem suppleret, quicquid iustum est periclitaretur. Vnde Augustinus *sine iusticia non potest regi hæc respub. humana*. Neq; enim vera aut recta potest esse respublica, nisi vnus omnibus præsit, qui gubernet & regat. qui summus pontifex est immortalis Dei vicarius. periret tandem illa potissima iustitiæ pars, quam Aristotel. *epykeiam* vocat, cõmuni bono vniuersi orbis per necessaria: per quam summus monarcha dirigit iustum legale, & plerunque scriptam rigidamque iusticiam moderatur, dispensat, detrahit, prout rerum contingentium suppetit diuersitas, & boni communis necessitudo expostulat. Periret demum alia iustitiæ non infimã pars, quam *distributi- uam* vocant; quæ vnus proprie est summi principatus, qua vnicuique secundum eius dignitatem & merita, circa proportionem præmia elargitur: dignitates, principatus, regna & imperia pro meritis donat, atque instituit; pro demeritis vero transfert de gente in gentem. Quare (& si cetera taceam) huius sacratissimi & eminētissimi status summitas, maiestas atque felicitas simul & necessitas, ac vtilitas in eo facile comprehenditur. Nam si (vt aiunt) nulla maior est felicitas, quam multos fecisse felices. Hunc statum beatissimum tanto feliciorem dixerim, quanto plures super omnes mortales, facilius & (vt ita dixerim) feliciter agere potest. Patet igitur huius sacratissimi status excellētia, dignitas & vtilitas atque necessitas. Patent eius laudes & præconia non modo ex auctoritate instituentis, ex dignissima institutione, ex causis dignissimis; sed ex fine optatissimo, ex beatis mysteriis, ex propinquitate ad Deum, ex fructu desiderantissimo, ex cunctorum mortalium vtilitate & felicitate redundantissima.

Papa tanto fel cior, quãto plures felices fauere potest.

CAPITVLVM II.

De spiritualibus incommodis, amaritudinibus, miseris, aculeis, nec non mentis afflictionibus, periculis & laboribus summi pontificatus: ubi plurimæ summorum Pontificum calamitates, & spiritus perturbationes narrantur.

STupore non paruo audita est illa omnium dignitatum suprema dignitas, & cunctarum potestatum eminentissimus principatus, summi videlicet pontificatus, visaq; est tanti numinis celsitudo, & auscultata tantæ lucis splendidissima claritas; cuius radiorum iubare totus lustratur orbis atque vegetatur. Sed & ante nostræ mentis oculos contemplata est tanti culminis prerogativa, dignitas atque excellentia, & tanti tribunalis suprema auctoritas. cognita est illius sacratissimi atque diuinissimi status summa utilitas atque necessitas. Demum audita sunt breui eius status laudum præconia: discussæ sunt eiusdem culminis vtilia & commoda, dulcia & prospera. Verum quia alternæ sunt rerum omnium vices, nec aliquid ita prosperum est, quod grauissimis aculeis non tangatur. Idcirco iuxta pollicitum & cõsuetum ordinem eiusdem altissimi status adducenda sunt incommoda, amaritudines, labores & pericula atq; prementia: vt cernat quisquis qui in ea sedet, quippe in se experiatur: cernant rursus & ceteri mortales, qui in illo status culmine summam omnium felicitatem collocat, verissimum esse, quod Sapiens ait, quia *extrema gaudii lætus occupat: & risus dolori miscbitur*. Et propterea verum esse illud eiusdem Sapientis: *Gaudium & felicitatem dixi errorem*. & felicitati improperebat dicens: *Cur frustra deciperis?* In ea igitur disserenda re, bipartita erit oratio. In prima quidem huius summi pontificis status incommoda & infelicitas, amaritudines & pericula, labores & miseriae, spirituales videlicet & mentales: breui sed amaro calamo describemus. Secundo in loco temporales siue corporales miseriae eius status, labores & incommoda, ac interna latentia & aperta pericula disseremus. In primis enim illud antiquum, sed verissimum Sapientum verbũ nostris mentibus repetendũ arbitror: quia quicquid in orbe præminet atq; præcellit, multis internis doloribus suis afficit ac premit possessores: sed & infinitis pene mentis aculeis ac amaritudinibus excruciat, quos demulcet. Ceterũ discernenda est (vt puto) dignitas à persona, accidens à subiecto, qualitas ab obiecto. dignitas certe eius est excellētiæ, eius culminis, vt audiuius: quippe de quo sanctorum patrum habent traditiones, quia nemo sanæ mentis dubitat sanctum esse, quem apex tantæ dignitatis atcollit. in quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ

à Petro loci videlicet præcessore testantur. Adde, quia ea ipsa dignitas (teste Symmacho Papa) *aut claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat.* Persona vero, cui tanta dignitas hæret, vt tantã sic sanctitatem vitæ ex ea dignitate cõtingeret, sicut ex loci prærogatiua nomen sanctimonix recipit. Sed prohdolor altitudo dignitatis, virtutis, personæ innocentiam non inducit. Quod si illud eiusdẽ Symmachi quis obiecerit: quia *Petrus Apostolus perennem meritorũ dotem cum hereditate innocentix transmittit ad posteros.* Id nisi fallor de eis summis pontificibus plane intelligit, quos par sanctimonix splendor illuminat. Transmisit igitur Petrus sanctitatem status, non vitæ: transmisit sanctimoniam cathedræ, non personæ: vt heredes essent futuri pontifices suæ bonitatis, atque causam occasionemque bene recteque viuendi, sancte præsidendi reciperent, & sanctitas loci meritaque præcessoris alium hominem facerent, quam natura genuisset. Plerumque enim (teste Isidoro) *dum mutatur status, mutatur mentis affectus.* Accedit, quia sicut excellentiam & dignitatem, ita dignitatis sequelas, videlicet ærumnas & labores Petrus transmisit ad posteros. Quas dum imperturbata mente considero, nescio Romani pontifices tanta miseriarum, laborũ, dolorumq; immensitate resperfos felices, nõ potius infelices, aut miseros dixerim. Inseparabilis enim & affix⁹ atq; annexus est huic culmini cunctarum mentis afflictionum & perturbationũ aceruus grauissimus. Idq; ipse Hier. nõ negauit, inquit: *quia non est facile in loco Petri & Pauli tenere cathedrã.* Et Aug. *Sicut nihil in hoc seculo excellentius, itaq; nihil in hac vita laboriosius, nilq; difficilius, ac periculosius pontificatus officio, si eo modo non militetur, quo imperator Christus iubet.* Quod an verum sit, vnusquisque in ea sede locatus non modo experitur, sed patitur: qui plus miseriarum mentisq; amaritudinũ in se conspicit, quã legat in eodicebus. quod si tã graues huius dignitatis aculeos non sentit, omnium eum miserimum dixerim. Nã (vt aiunt) *propria non nosse miseriã summa miseria est.* Quis enim oro lætus? quis felix in tãtis miseriis esse potest? quis secur⁹ inter mille picula nõ semel, sed iugiter iactat⁹? Quis rursus felix appellari audebit, in quẽ vnũ omnium mortaliũ et vilissimorum hominum ora, linguæ mordaces, cumulatissime & impune armatur: quæ vtrũq; suũ hominẽ vehemētissime cõturbent. Quis oro Gregoriũ

Altitudo
dignitatis
persona in-
nocentiam
non inducit.

Gregorius
etiam non
fuit liber à
destructori-
bus.

magnum vnum inter summos pontifices post Petrum clariorem, sanctiorem, aut feliciorem negabit? Is tamen grauissimis mentis tempestatibus & diuersis aduersitatibus siue infelicitatibus vrgebatur. Nam curarum sarcina, demum æmulorum detractionibus perturbatus in seque pene distractus (vt canones eius habent) in seipsum indignatus dicebat: *Infelix ego in ecclesia ista quid facio, ubi me episcopi despiciunt & detrahunt: omnipotenti Deo gratias ago.* Quid igitur est, quod felicior post Petrum Pontifex se infelicem appellat? Aut quis in pontificatu felix erit, qui Gregorium non habet in felicitate consortem? Aut cum quo rursus aliquis felix sit, qui cum Gregorio noscitur esse infelix? Equidem tanta miseriarum & perturbationū mole hic beatus summus pontifex refertus fuit: tot mentis perturbationibus & cruciatibus constrictus, vt quemadmodum de seipso in *Registro* ait, tædio rerum victus, nullum maius suppliciū, quam illam summam felicitatem putabat. Dicebat rursus, spinosam fore cathedram Romani pontificis, fastigiumque illud summum acutissimis vsquequaquam consertum aculeis, adeo vt corona & purpuratum phrygium nō tam aurea quam ignea censeatur. Idque & Adrianus papa non negabat. Referebat enim sæpe (teste Policrato) quia *non iocundis letisque gradibus ascendisset, sed in incude & malleo dilatasset eum Dominus, quem precabatur vt dexteram apponeret: quo in supportabile onus tamq, infelicem (vt ita dixerim) felicitatem ferre posset.* Rursus iuxta quendam Sapientem: quia *duplex se offert mortalibus via, qua gradiendum est: altera ad laborem, altera ad miseriam ducit.* Eligat igitur quam sibi vult summus pontifex: aut enim sese miserum, aut ex libero seruum agnoscat, necesse est. Quo fit vt apud semetipsum quietem, animique tranquillitatem optans, & requiem non inueniens, descendisse non ascendisse recte arbitrabitur. Nam curis multiplicibus implicatus, ascensiones suas afflictiones potius & spiritus molestias æst imabit. quia (teste Gregorio) *quanto quis altior erigitur, tanto curis grauioribus oneratur.* eisque populis mēte & cogitatione supponitur, quibus præponitur dignitate. Quo fit, vt quantocunque ingenio polleat, in tanto curarum tumultu & aduersantium sibi rerum assiduo conflictu quo se ferat, ignoret. Quippe ad spiritualia reddatur imbecillior, qui sibi in terrenis videtur diligentior, quia (vt ait) *facile*

cale-

cælestia amittuntur, cum terrena diliguntur. Rursus qui in eo fastigio sedet, dum securitatem vitæ æternæ captat, ad interitum, ad periculum currit. Quid ergo felicitatis habet, cui nihil est securitatis? quis enim securum summum pontificem arbitrabitur, qui de portu sciens fugit ad naufragium? Si enim in parua aqua cum tempestate periculose nauigatur, quanto periculosior erit nauigatio in mari magno & spaciofo? vbi reptilia, quorum non est numerus; quorū quædam blandiendo Syrenarum more miseros decipiunt, quos dū eleuant, deiiciunt in profundum maris. Quædam reptilium genera vt glutiant, appropinquant, quæ sua sunt quærent, non quæ salutis nauigantium. Quædam deniq; minus lædunt, dum aperte insidiantur. Quædam more beluarū sub amicitia colore nauis appropinquant, vt illā dorso subuertant, quam rectis membris inuadere non valuissent. Et (vt pauis agā) quid esse potest in tanta tempestate securus? nam (teste Greg.) quid est aliud potestas culminis, nisi tempestas mentis? Distrahit certe tantæ dignitatis cura, & tanta rerū sollicitudo: quæ mēte pontificis, etiam si ferrea marmoreaq; sit, confusionem ingerit & sui ipsius ignorationem. Nā iuxta Greg. *sæpe suscepta cura regiminis per diuersa & aduersa in seipsa colliditur:* & imperfectus quisque inuenitur ad singula, dum confusa mente diuiditur ad multa. Demum in his, quæ diximus, si illud infelicitatis & periculi genus addideris, nihil est cur summi pontificis felicitatem infeliciorem & miseriorem cunctis mortalium miseriis non contendas. Obstat enim suæ supremæ excellentiæ, suæ momentaneæ felicitati interioris sui hominis ignis inextinguibilis consoientia remorsus assiduus, vermis qui non consumit nec cōsumitur, sed cruciat. Quæ omnia tanto premunt grauius, quanto quæ suo cōgruunt officio aut nō egisse, aut neglexisse damnabiliter non ignorat. Deniq; si illum periculo proximum dicimus, qui paucarū animarū curam suscepit: quo pacto lætus, quo securus erit, qui omnium curas in se vnum transtulit? Fortes certe illos humeros dixerim, nisi leuem putet sarcinam, quos pulcre Bernard. tangit inquiens, *grauiori & periculosiori debito tenentur astricti, qui multis animabus rationem sunt reddituri:* quia iuxta Prophetam: *de manu pastoris peccata populi requiruntur.* Idipsum periculum summi pōtificatus magnus Greg. plangebat, atq; in ipsa sua assumptione

grauissime deplorabat, vt eius *Registro* colligitur. Ait enim: *Cornu meum derelinquit me: nolite vocare me Noemi. filios enim perdidit, id est opera per terrenas curas. Prius eram super altitudines terra: sed post curarum fluctibus & tempestatibus sum depressus.* Et subiicit: *Quis ad hoc sufficit onus? Symia vocari leo potest, sed nunquam fieri.* quasi dixerit: vocari in ecclesia possum summus pontifex, sed opere fieri non valeo talis: nisi quæ tali dignitati congruunt, digne peragam. Hæc paucula inter nimia de summi pontificis spiritualibus miseriis, laboribus, curis & mentis amaritudinibus à me breui disserta sunt. Adde quæ infra tangentur cum de episcoporum & aliorum ecclesiæ ministrorum aculeis, laboribus & periculis sermo erit.

CAPITVLVM III.

De plurimis temporalibus, corporalibus incōmodis, amaritudinibus & miseriis & calamitatibus Romanorum pontificum: & de illorum promptis, & ei coniunctis laboribus & periculis, anxietatibus & inseparabilibus arumnis.

Qui aures audiendi habet, non sine magno mærore audiuit eas spirituales miseras & mentis afflictiones, pauculas quidẽ ex multis, sed veras atque pergraves: easq; spiritus amaritudines, incōmoditates ac labores, sed & pericula, quæ summum pōtificẽ comitantur. Superest iuxta pollicitum ordinem, vt cetera incommoda, aduersa, & pericula temporalia, quæ eisdem summos pontifices (dum in hoc laborioso vitæ præsentis certamine militant) temporaliter siue corporaliter premunt, breuissime audiamus. In quare, magna nobis se offert ad dicendum copia, si esset qui tam grandi negotio parem dicẽdi vim accōmodaret. Demus igitur, atque pro constanti fateamur, quod perquam difficile contingit, & fingamus alicuius summi pontificis tantam aliquando fuisse, aut esse posse gloriam; tantam virtutem, moderationẽ atq; industriam, vt ei cuncta succedant prospera. Demum honoratus plurimum sit, & in omni orbis plaga laudatus & adoratus, cui omne genu (vt debitum est) flectatur. Obstant tamen his exterioribus

beret felicitatibus, pluri magis; potius cruciantur quam satiant, nec tantum delectentur quam premant. Primo quidem obstant domesticæ curæ. obstat rursus iniquissima auiditas, & (vt ita dixerim) rabidissima rabies propinquos exaltandi, atque carne & sanguine reuelantibus familiam, genus, stirpem perpetuandi. Volunt enim nonnulli summi pontifices, vt à se iam non vna, sed plurimæ insignes familiarie & nominatissimæ domus incipiât; illustres principatus nascantur, quorum desiderio non deerunt priscorum exempla pontificum, & longe minus qui huiusmodi proposito faueant. Nam docti pariter & indocti id ipsum suadebunt, alii fabulas, alii scripturas allegabunt, auctoritates retorquebunt prurientes pontificis aures. ecce inquit: *nemo carnem suam odio habuit.* Christus quoque (cuius actiones summus pontifex illius vicarius imitari debet) cum dilexisset suos, *vsque in finem dilexit eos:* qui sibi coniunctos exaltauit: sed ad crucem dixerim. Multi multa dicent, vt placeât: quia id ipsum placere pontifici non ignorant. Plurima suadebunt vt decipiant. fateor tamen facile est decipere volentem. Sed plerumque decipiuntur in adinventionibus suis, & inde punire eos diuina prouidentia ordinat, vnde peccatum insurgit. Nonnunquam enim ingrati sunt nepotes & contribules, ingrati propinqui: vt à rege Lybiæ sumere exemplum libet: cui nepos aduersus fuit, & propinqui vitæ insidiatores, ac fratrum interfectores. Demum si grati erunt, heredes quidem pecuniæ erunt, sed de heredes virtutis. Adde, quia si virtuti dediti, si studiosi fuerint, atque merito diligendi, hii pro eorum virtute plerumque æmulos habent, totaque contra eos armatur indignorum turba. Id tamen raro conspicimus. quinimo sapius qualificatum sanguine, præferunt qualificato sapientia & virtute: putantes ex caritatis ordine excusatos, quam à se & suis incipere aiunt. Quo fit, vt dum summus pontifex cum ipsum caritatis ordinem seruat e se simulat, in eum committat. Cum itaque ordinata caritas id primum exigat, vt coniunctos sanguine, sapientia & virtute præditos diligamus, eosque spiritualibus honoribus ceteris præferamus. Quibus non similibus non beneficia, non promotiones, sed patrimonium si egent relinquamus; naturæque non carni subueniamus. E contra plerumque fit. Exaltant enim indignos; prætereunt dignos. Sed non diu transit

*Inanes sum-
morum pon-
tificum cu-
re.*

*Summi pō-
tifices ab ad-
ulacioribus
circumuenti-
untur.*

*Christi vi-
carius Papa.*

*Puerorum
exaltatorum
ingratitude.*

inulta tam improba personarum acceptio. aut enim taliter exaltati ditatiq; illa omnia breui consumunt tempore, quæ alibi longo cruciati pontifices luituri sunt: aut repentina morte eripiuntur, eosq; in momento perdunt, quos longo studio, maximisq; impendiis, & animæ periculis in altum prouexerunt: & quos exaltarunt in vita, seruare à morte nõ valent. Quippe quos heri & nudius tertius ad magna læti duxerunt fastigia; hodie mæsti ad parua ducunt sepulcra. Et (vt paucis agamus) conspiciunt affiduas fratrum, nepotum & carorum præmaturas mortes, ne dixerim cædes. Taceo quod summis pontificibus heres incertus est, successor ingratus atque non placitus, ne dixerim æmulus. Quod si ais, quid ne id pontifici officit? qui dum viuit super cunctos mortales gloriam & imperium obtinet: & omnes viuentes iudicans à nemine iudicatur? Quippe qui in eum solum obloquuntur, sacrilegi reputantur. Quibus facile respondemus. Primo enim sublimitatem & potentatum non negamus. Sed illud attendere libet; quia quo sublimius quis sedet, eo grauius descendet. Vix enim ex alto sine periculo aut labore descenditur. Sed (vt quidam Sapiens sapienter ait) *hoc inter prudentes & ignauos interest: quia illorum descensus est, istorum vero præcipitium atque ruina.* Nam (teste Augustino) *quanto gradus altior, tanto casus grauior.* Et rursus: *Quo plus ceteris quisque potest, eo magis scit sibi esse metuendum.* Quod rursus dicitur, Romanum pontificem super mortales gloriam honoris & laudis nomen obtinere, neminemque in eo, nec verbo prorumpere, in quem sinistri aliquid cogitare nephas punibile iudicatur. Fatendum est, quia non deerunt qui laudent: & in cælum vsq; eius nomen & gestorum suorum facta extollant, colant, venerentur & adorent, & (vt quidam ex modernis dicebat) *nec deerunt qui obsideant, & circumstant summo pontifici, qui demum assistant, ne dixerim resistent.* Sed nec deerunt qui serico terram sterant, cælos apponant mobiles, vt sub vmbra gloriosus pertransit: sed verſauice non deerunt, qui inter ea omnia obsequiorum genera in eum vnũ oculos figant, de eo iudicent, obloquantur, actus arguant, quos coram extollunt: verba distorqueant, quæ paulo ante in præsentiarum plena sapientia ac sensum consummatum dixerunt. Nec deerunt, qui famam in theatro lacerent,

quam

Summis
pontificibus
incertus heres.

quam in palatio laudant: vitam seorsum carpant, quam coram illo commendant. Et quicquid mali, quicquid aduersi accidat, sibi vni vulgus attribuet. Si pacem, si concordiam summi pontificis opera populi suscipiunt, non deerunt qui id negent. alias enim (vt inquirunt) futurum erat. Si quid vero belli, si quid discordiarum etiam sine pontificis culpa acciderit, ipse vnus causa & fomētum erit. Rursus si vis, eisdem Romanis pontificibus cuncta eis votiuā & prospera succedant: aliqua tamen, imo plurima, eis ipsis omnia habentibus deerunt. Deest primo naturalis videlicet libertas, quae se ex libero seruum constituit; quia merito liber esse nequit, qui seruus esse maluit. Quo enim pacto dum cathenis quis vincētus est, liber esse potest? Aut quomodo piscis liber inter hamos erit? aliud denique Romano pontifici deest, etiam cuncta possidenti, forte inepte dixi. Quid enim omnia habenti deesse potest? Certe qui dicat ei verum, à minimo itaque vsque ad magnum, omnes adulationi student, artificio se ei loquūtur vt decipiāt, in dolo suadent vt vincant, fraudulentē supplicant vt optata pertingant. Et quia adulationē sine dolo non esse nemo dubitat: dolose sese blāditores confæderant, ne alter alteri contradicat; & veluti oratoris finis est persuadere verbo, medici farmacia curare, sic adulatoris finis est persuadere verbo doloso. Nam

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Et iuxta Hieron. *Nec venena dantur nisi melle circumlimita.* Hi pares faciunt Deo pontifices, diuinos profitentur. Sed (nisi fallor) in eo se pontifices plurimū diuinitatis habere comprobarentur, si tales rapi facerent ad tormenta: & in eo se Dei cultores agnoscerent, si tales deceptores grauissime punirent.

CAPITVLVM IV.

De alia infelicitate & calamitate Romanorum Pontificum, videlicet quia diu non viuunt in pontificatu: & de causis ac rationibus huius breuitatis vite, in eisdem summis pontificibus potius quam in aliis monarchis & principatibus.

Felices & beatos sese summi pontifices arbitrarentur, si his tantum calamitatibus; miseris, & amaritudinibus, quas paulo

ante narrauimus, non premerentur. sed vltra cæteras ea vna omnium grauiſſima nuſquam à mente decidit; quinimo continue affligit, vrget, & cruciat: cuius comparatione reliqua omnia incommoda, labores & pericula, leuia quidem & tolerabilia, ſed & dulcia ab eo reputantur. Cum enim ſcriptum ſit, quia *pellem pro pelle, & cuncta que habet homo dabit pro vita ſua*: eo fit vt breuius vita & præmatura mors, ſicut vltimum eſt omnium terribilium, ſic cunctis periculis & laboribus grauior atque moleſtior exiſtit. Cunctas enim calamitates & captiuitatis miſerias populus Iſraeliticus pati voluit, vt ſolum viueret. Dicebat enim, *melius eſt vt captiui viuentes ſeruiamus Nabuchodonosor regi*. Eſt ergo ſummorum pontificum (vt aiunt) illa ſumma infelicitas, & tanto ſtatui coniuncta infeliciffima calamitas, quoniam & ſi cunctis affluant bonis, nunquam (vt aiunt) diutius in pontificatu viuant; vt de eorum quolibet ſcriptura dicere videatur, quia *ante ruinam exaltabitur cor*. Et iterum: *Exaltatus cito conſummatuſ, & in breui expleuit tempora multa*: ſupple, quibus alias viuere debuerat. Et terum in eo ipſo, qui primatum ſuper omnes mortales tenet, illud recte impleatur, quia *omnis potentatus vita breuis*. Rapiuntur quidẽ ſummi præſules, & citiffime poſt aſſumptionem moriuntur: adeo vt poſt eorum prædeceſſorem Petrum apoſtolũ (qui per quinque circiter annorũ luſtra eccleſiæ præfuit) nullus poſt eum ſucceſſor hoc ſpacium pontificatus æquauit. Quinimo ſi moderna libet tempora contemplari, vix ad Romanę ſedis culmen euehitur, qui paucorũ metas trãſcendat annorum. Quæ ſiquidem breuis vitæ neceſſitas cum dignitati annexa videatur, merito apud homines natura ipſa viuere cupidos, præcipue ſedentes in ea cathedra, omnium mortalium infeliciores & calamitoſiores reputandi ſunt. Verum quia hæc non recens eſt querela, ſed antiqua concertatio: & apud maiores noſtros tam monſtruoſa & prodigialis calamitas, non ſolum in ſtuporem adducta eſt, ſed eius ratio & cauſa ſæpe quaſita: nec tamen arbitrato meo ſatis inueſtigata reperitur: decreui ſuccincto ſermone diſſerere: Num ea res ita ſit: Demum an ſufficiens ratio, ſiue cauſa breuitatis vitæ Romanorum pontificum potius, quam aliorum præſidentium aſſignari valeat. Inter ſcribentes igitur reperimus Petrum Damiani in ſcripturis diuinis euidẽ, ac

Papa omnium
infelicioſior re-
putandus
eſt.

Cauſa bre-
uitatis vitæ
ſummorum
pontificum.

virum

virum eloquentissimum (vt eius quædam habet epistola) interrogatū fore ab Honorio summo præfule, quid causæ tãtæ esset infelicitatis? Is igitur causas & rationes inuestigare conatus, iccirco arbitratur diuinã prouidentiam ita disponere, vt humano generi metum mortis incutiat: & quam despicienda sit temporalis vitæ gloria, in ipso gloriæ principatū euidenter ostendat, quatenus dum præcipuus & supremus omnium hominū, tam angusti tēporis cōpendio moriatur, tremefactus quisq; ad præstolandi sui obitus custodiã prouocetur: Et arbor humani generis dum cacumē & verticē suum tã facile corruisse cōsiderat, flatu cōcussa formidinis in suis vndiq; ramusculis contremiscat. Sed subiicit: qui sp̄iã fortassis obiiiciet: Cur & Regib. Cæsaribusq; hæc eadem viuendi breuitas non occurrat? Nã & Octavianus Augustus, quo imperante saluator mundi de virgine nasci; & Dauid rex, de cuius stirpe dignatus est propagari: alter LVI. alter XL. annorum circulis, regali fastigio floruerunt. Et post Christi aduētum Iustinianus L. fere annis imperauit. Post quos & alii videl. vtriusq; regni principes, etsi minuscule, nō tamen ad instar Romanorum pōtificum, breuissimo regnauerunt tempore. Ad q; facile Petrus Damiani respondet: quia cum vnus omni mūdo Papa præsideat; reges aut plurimos in orberrarum, sua cuiusq; regni meta cōcludat: & quilibet imperator ad Papæ vestigia corruiat, qui rex est regum, & princeps imperatiū, ac cunctos in carne viuentes, honore & dignitate præcellit. Quo fit, vt quolibet rege defuncto, solū regnum eius destituatur administratione. Cū vero sedis apostolicæ pontifex moritur, vniuersus veluti cōmuni patre mundus orbatur. Quid n. Africa de regibus Asiæ? aut quid Æthiopia de Hispaniæ principibus sentit? Nam siue moriatur siue viuant, quia procul à se remota sunt, vtrumq; indifferēter ignorāt. Est & aliud, cur mors cuiuslibet regis non magnopere sit terrori: quoniam seculares principes, qui turbis popularib. præsunt, sæpe gladiis premuntur. Nam (vt de multis paucos adhibeam) Gaius, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, omnes isti imperatores, p̄ continuã sunt seriem vnus post alterum principati, & excepto Claudio cūcti sunt, vel suis vel hostium gladiis interempti. Postmodum quoq; (sicut Romana tradit historia) Antonius, Alexander, Maximus, Gordianus, Decius, Gallus, Volusianus,

Mors Papæ
instans dising
gatur quam
regum.

nus: omnes hi seriatim sibimet per continuum ordinem succedentes, gladio trucidante prostrati sunt. Seculares ergo principes, quia diuersæ mortis casibus exponuntur, cor audientium eorum exitum non terretur. Papæ vero vita, quia sola naturalis obitus lege concluditur, eius ex hac vita transitus, sine graui formidine non auditur. porro quia terreni principes regni sui quisque (vt dictum est) limitibus includuntur, causa non est, cur per alienas mundi prouincias eorum obitus diffundatur. Papa vero, quia solus est omnium ecclesiarum vniuersalis episcopus, cum luce priuatur, mors eius per ampla terrarum regna diffunditur. Et sicut sol, quia solus lucet, si eclipsim forte sustineat, præsto necesse est, vt tenebras totus vbique mundus incurrat. Sic etiam Papa, cum ex hac vita recedit, ilico (quia vnus in mundo est) longinqua regnorum spacia mortis eius fama percurrit. Et consequens est, vt quos tam sublimis singularisque personæ casus obturpat, propriæ quoque vocationis exitum tremefactis visceribus expauescat. Vbi notandum, quam velit omnipotens Deus Romani pontificis vitam hominibus in ædificatione prodesse, cuius etiam mortem decreuit saluti gentium ministrare: quanto studio debet lucris animarum quoad viuit, intendere, cuius mors prouidetur ad creatorem suum animas hominum reuocare, vt dum se patrem orbis esse considerat, ab impetranda tot filiis hereditate desidia non torpescat. Hæc est illius Sapientis sententia: quæ & aliis persuasivis causis & rationibus iuuari potest. Primo quidem, quia cum diuina prouidentia nihil in orbe agat, cuius legitima causa non præcedat, pie arbitrandum est, quod non nisi ex iustis causis in diuina mente reconditis, vitam summorum pontificum abbreviat. Et inter cæteras, vt Christum imitentur in vitæ periodo, quem imitari debent in viuendi modo. Et vicarius patronum sequatur, qui intempestiue & in dimidio annorum suorum ab hac luce subtractus est. Ipse enim dixit, *qui mihi ministrat me sequatur*. Rursus immortalis Deus, iudex rectus vitam donat & adimit, & secundum suam nobis incognitam iustissimam distributionem. sed & cum æquissimus minister arbiter existat, ita suis ministris & fidelibus vitam distribuit, vt nec alter ex recepto beneficio superbiat, nec alii eius felicitati inuideant. Obliquaretur siquidem eadem diuina

*Mors papa
sæ exemplo
aliis mortali-
libus.*

na & æquissima distributio, si cuncta felicia & prospera, quæ simul singulis denegat, vni concederet. Ea igitur diuina prouidentia, omnia in numero, mensura & pondere æquans, papæ vicario suo, summum omnium felicitatum culmen donauit. sed ne tanta felicitate intumescat, longam adimit vitam. Cæteris vero mortalibus, quod illi vni negauit, recte indulget: vt ille habeat, quo istos excedat: & illi obtineant, de quo ille inuideat. Accedit, quoniam cum omnium mortalium studia, ad viuendum tendant, ordinat iustissimus Deus, vt tam vehemens viuendi studiū, mors præueniat, in eo præsertim qui cæteris potius quam sibi viuere optadus esset. Quare in eo tanto celerius vitam eripit, quanto studiosius illā cupit atq; custodit: quia iuxta Gregor. *quanto mens humana se per desideria dilatat, tanto ad receptionem effectuum angustat.* Et iterum hæc humana vita per momenta deficit, & cum plus viuendi desiderium crescit, ipsa viuendi anxietas desiderio terminatur. Quo fiet, vt ipsi Romani Pontifices, omnia habentes facile agnoscant, quod decipiuntur in cogitationibus suis, dum sibi longam vitam promittūt. Et qui non ignorant, quia *non est hominis via eius:* discant ea desiderare, quæ profunt. Et dum per potentiam stare se putant, quā facile cadant, aduertant. Demū negat rectissimus Deus vicario suo, quæ optat ad eius solius utilitatem, cui donat quæ sunt ad eius veriorē salutem. Nam iuxta Gregor. *multa incommoda incurrunt sepe homines diu viuendo.* Ex his itaque causis, putarunt nonnulli sapientes & curiosi viri, Romanos pontifices non diu in pontificatu viuere. An autem rationes ipsæ vrgeant, statim subiiciemus.

CAPITVLVM V.

De verisimis causis breuitatis vitæ summorum pontificum: & an sit verum vniiformiter, quod parum in papatu viuant: & an in hoc Romani pontifices differant à cæteris mortalibus.

A Ssignatæ sunt causæ & rationes breuitatis vitæ summorum pontificum, prout quibusdam sapientibus placuit: quæ & si veræ & exemplares ac rationi satis consonæ videantur, pro eo maxime quod timorē mortis ac cōtemptū culmainis dignitatū persuas-

dere videantur, & ob eā rem aures demulceāt: quia tamen in mēte diuina reconditæ sunt (cuius iudicia vt abyssus multa) nobis incognitę sunt. Rursus non auctoritatibus sacrarum scripturarū, sed potius persuasionibus innituntur. credimus rationes ipsas non vsque adeo militare, aut satis sufficere vt fateri oporteat statui & culmini summi pontificatus generaliter tributum esse, aut vniformiter inesse, vt tantum apicem ascendentes digni aut non digni, sancti aut reprobi, pro eo solum quod in pontificatus culmine sedēt, vita longa aut alias eis à diuina prouidentia destinata frustrari debent. Ne autem eos imitemur, qui dum aliena refellunt, sua non cōprobant, altius rē ipsam repetentes plurimis & (nostro iudicio) veridicis fundamentis deducemus; alienum esse à facti veritate, cunctis videl. summis pontificib. vniformiter insitum & propriū esse, vt parum in pontificatu viuāt. Idq; nedum alienum à rei veritate, sed nec recta fide fore credendum arbitramur. quinimo in ea ipsa viuendi conditione, aut breui aut longæua, ipsos summos pōtificates à cæteris hominibus non differre. Et si forte, vt plurimum, diutius eos in pontificatu viuere non cernimus, id nō ex natura, aut infelicitate status siue dignitatis Apostolicæ, sed aliunde veluti in cæteris mortalibus contingere. Deducemus igitur primo luce clarius, aliunde Romanos pontifices, & ex aliis potioribus & notioribus causis, diutius non viuere. In sequenti vero capitulo, breui compendio rationes afferemus, quare summo pontificatu non insit vniformiter, vt illum assequentes parum viuant. Primo igitur putamus facti præsuppositum veritate carere, quinimo si summorum pontificum *annalia*, si illorum assumptionum tēpora, si ætates animo recensemus, vtiq; reperiemus eosdē pontifices nō modo breuiori, sed longiore tēpore cæteris fidelib. vixisse. Quippe cum vt plurimū non nisi senes ac maturæ ætatis viri, sed & valitudinarii ad summū eligantur pontificium, quid mirum, si parum in papatu sedeant, qui diu ante illum vixerunt? Nilominus plurimos in senectute assumptos legimus diu sedisse. Linus enim XII. annis vixit in papatu: Cletus totidem: Leo quartus licet senex, XV. annis: Fabianus X. & VII. Pascalis & Damasus, Vigilius, Innocentius atque Liberius totidem. Leo quartus licet longæuus ætate, & valitudinarius foret, cum cathedram ascendit, viginti tamen

*Papa quidā
senectam at-
sigerunt.*

tamen annis præfuit: Alexander XXI. Beatus vero Siluefter XXIII. annis sedit. Rurfus Adrianus primus XXI V. annis, vno minus mense præfedit. Leo vero primus vigintiquinque feliciter præfuit annis: sub quo duo ycomenica apud Calcedoniam fuerunt congregata concilia. Quid igitur sibi vult illorum infulsa positio, qui cunctis in cathedra Petri sedentibus vitam adimunt? cum tamen vnus hominis ad omnes proportionem habita, plus cæteris viuere comprobentur. nisi velimus eos solum, qui Petri cathedram tenent, longiore vita præ cæteris viuere. Aut forte velimus illos tunc naturaliter nasci, tunc viuere incipere, cum assumuntur. Aut forte conqueramur exempli gratia Calixtum secundum post octogesimum assumptum annum, præmature raptum, quia quadriennio fere tantum præfedit. quibus illud Nicodemi in Evangelio facite simul & vere dici potest: *Quomodo enim homo potest renasci, cum sit senex?* Aut quomodo viuere incipiet is, cui naturaliter viuere desinendum esset? Satis igitur (vt putamus) viuunt summi pontifices, si recte viuunt: longæue præfident, si diu se viuere & præesse arbitrantur. Sed (nisi fallimur) ideo nonnulli summi pontifices mori præmature arbitrantur, quia citius quam vellent, sed forte tardius quam debent, moriuntur. Mira certe res est. Volunt summi pontifices præceptum a deo esse, vt viuant; sed nolunt quidem viuere, vt præceptum est. Recte igitur cum eis agit diuina prouidentia; qui in eorum vitæ cupiditatis peccatum, tanto celerius rapiuntur, quanto (vt prædiximus) vitam cupiunt atque custodiunt. quia (vt inquit Gregorius) *male viuunt, qui diu se viuuros desiderant*. Et Socrates dicebat: *Viuere non meretur, cui nihil est in mente nisi vt viuat*, de quo infra tangemus in *capit. septimo*. Si igitur recte, si vere atque catholice in ea re loquendum est, indubie fatendum erit, breuitatem aut longitudinem vitæ pontificis (sicut & cuiusuis alterius) ex illius persona aut propria natura pendere; non quidem ex statu, sed ex reatu; non ex pontificatu, sed ex actu; nec ex dignitate, sed vitæ qualitate; nec ex culminis excellentia, sed quietis animi indigentia. Et (vt paucis agamus) tres arbitramur potissimas atque vrgentissimas breuitatis vitæ quorundam pontificum causas, rationesque communes omnibus non plus sum-

Papa à natura non est exemptus.

morum pontificum quam infimorum hominum. Quarum prima est natura disconueniens. Secunda culpa puniens. Tertia curarum turba vitam minuens.

Prima siquidem causa, naturalis disconuenientia. Cum enim summus pontifex velut cæteri homines ex quatuor sit elementis compactus, natura in eis vim suam æquo exercet vibramine, nisi forte summi pontifices contendant à natura ipsa exemptos: idque ipsi summopere optarent, vt corporis dolores & cruciatus vitarent. Constat autem longioris & breuioris vitæ causam naturalem fore. Nam (Augustin. teste) *Et si in manu Dei sit omnis vita & mors, ipsa tamen natura plasmatior sic cuncta gubernat & regit, vt naturam motus suos naturales exercere sinat.* Causa igitur naturalis longioris aut breuioris vitæ hominis, secundum quorundam philosophorum sententiam, spiritus siue aer est, eo quod illū videamus instrumentum esse virtutis operatiuum & vitæ inductiuū. quare secundum spiritus proportionē, sic proportionatur & vita. quādoquidē paucus existit, tunc debilitate vitam abbreviat, sicut in melancholicis: quādo vero multus, eo casu exufflando calorē extinguit, veluti ventum videmus extinguere lampadem. Cum autem grossus erit, utiq; virtutū vitalium operationes impedit, sic & quādo nimis exilis: tunc n. de facili spirat: quo fit vt mortem abbreviet & inducat. Aristotelis vero & aliorū philosophantiū schola indubitata cōclusio est, calidum & humidum principia & causas fore longioris vitæ hominū. quāto enim tempore calidū in humido nō consumpto aut non deprauato valet subsistere, & quāto tempore humidū reduci potest, atq; à calido cōverti, tātō tempore indubitanter vita cuiusuis mortalis durat. Quæ siquidem mensura circa tria potissime attenditur: videl. circa quantitatem, item qualitatem ipsius calidi & humidī, tertio secundū qualitatem mēbrorum atq; vasorū, in quibus operatur; prout latius in *libro de morte & vita* philosophus tradit. Quādo igitur in humano corpore adest illa disconuenientia; aut cōtingit caliditatis & siccitatis excessus ipso humido radicali, aut consūpto aut deprauato, necesse est, vt vita hōinis abbreviatur. Cōtingit autē variis ex causis excessus ipse siue humoris deprauatio, secundū naturaliū & medicorum traditiones. id tamē facilius in Principib. cōspicimus; qui putāt se ita esse dominos stomacho-

Papa à natura non est exemptus.

Principes stomacho-

macho-

machorum & ventrum suorum, sicut & omnium subditorum. rum, sicut & subditorum Dominos se esse putant.
 quotidie siquidem preciosis atque splendidis sapidisque cibis, variisque modis præparatis passim vescuntur, vinorumque varietate potantur. Et quia maiore quantitate sumitur, quod atidius & sapidius deuoratur; necessè est ex multorum diuersorumque ciborum varietate grauetur stomachus. Quo fit vt edendo edendi appetitus amittatur, generenturque ventositates, inflationes in ventre, tremores in membris, ac febres, & tandè præmatura mors accidat. Hinc Arist. *de secretis secretorum* ad Alex. *Nihil* (inquit) *quod magis vitam prouidet, quàm cauere à superfluitate ciborum: nec est quod magis abbreviet, quàm comestionem comestioni superaddere.* Hippocrates enim adeo dietas seruabat, vt debilitatè corporis ex industria sustineret: malens debilis viuere, quàm robustus & pinguis mori. Dicebat enim, quia malebat comedere vt viueret, quàm viuere vt comederet: Addens, quia alimenta hominibus natura dedit, propter durabilitatem; non durabilitatem propter cibum. Hinc sapiens Salomon ait: *Æqua vita hominibus in sobrietate, & qui abstinentes est, adiuciet & vitam.* Falso igitur culpa personæ dignitati attribuitur; indigne summi pontificatus dignitas, propter ventris ingluuiè diffamatur. Sed rectus est Deus & rectum iudicium suum. pœna certe tenet auctores suos. scriptum est, *anima, id est vita, quæ peccauerit, ipsa morietur.* Et consonum rationi est, vt qui peccat in vitam propriam, in ea puniatur. Ridiculum ergo videtur asserere, mortales & naturales homines determinatum quendam statum, aut dignitatis culmen assequentes, à legibus naturæ exemptos fore. Et præsertim summi Dei vicarium, hominem purum, & naturæ subditum, qui quanto Deo proximior existit, tanto legibus naturæ, vt legibus patroni sui astringitur. Natura enim lex Dei est, qua eius vicarius ligatur.

Secundam & principalem causam breuitatis vitæ summorum pontificum (sicut & ceterorum hominum) culpam punientem diximus. Nihil enim magis vitam hominum abbreviat, quam peccatum, idque plurimis diuinis testimoniis comprobatur: quod in eisdem Romanis pontificibus facile reperiri libet. Nam ad quendam ex summis & veteribus sacerdotibus, qui typum pro eo tempore summorum pontificum gerebant, Deum per Prophetam dixisse legimus: *præcepta mea cor tuum custodiat, longitudinem enim*

2. Causa breuitatis vitæ summorum pontificum.

dierum & annos vite & pacem apponeret tibi. Demum in expresso alibi summo pontifici longa à deo vita promissa est. Siquidè alius propheta summum sacerdotem designans : *Super aspidem (inquit) & basiliscum ambulabis: & conculcabis leonem & draconem.* Et statim subiicit: *Eripiam eum & glorificabo eum, ac longitudine dierum adimplebo eum.* Nec ab re quidem: cum enim scriptum sit, quia *opus iusticiae vita est*, merito sancti iustique pontifices longa perfruuntur vita. Vnde alibi scribitur : *Si in lege mea ambulaueris, longos faciam dies tuos.* Et iterum : *Querite deum & uiuetis.* Iniusti vero & reprobì è vestigio vita priuantur: quia ad omnes illa vox dicta est, *Viri iniqui non dimidiabunt dies suos.* Et rursus: *Iniusti mox sicut honorificati fuerint & exaltati, deficient.* Et alibi : *Vidi impium exaltatum & eleuatum sicut cedrum, & transiui, & ecce non erat.* Quæ siquidem auctoritas proprie summum pontificem signat, cum dicit : *Exaltatum sicut cedrum*, quæ cunctas plantas eminentia & altitudine vincit. Tali bus certe comminatur propheta dicens: *fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiet alter.* Vnde Augustinus pulcre inquit : *Vita hominis media est inter vitam peccantium hominum & innocentium & angelorum, si uiuit homo secundum carnem, peccatoribus comparatur, qui non dimidiabunt dies suos: qui uiuit secundum spiritum, per diurnam vitam angelis comparatur.* Sed dicet quispiam : plerumque reprobì & iniusti diutius, boni vero parcius uiuunt. Quod & fateor, & antiqua querela est à prophetis & sanctis uiris, deo soli reseruata: quantum tamen ipsa diuina prouidentia sanctis intelligere nosseque permittit, illud utrisque conuenit, illis ne amplius peccent; istis quia id sibi expedit. *non enim eis mors ipsa pœna est, sed remedium, ut molestia & mundi miseria, quæ eos premunt, & alias uinci non poterant, uita suæ breuitate vincantur, secundum Ambrosium.* Vnde Senec. *quæ uidetur intempestiua mors, iustis est completa uita, quia miseriarum finis est.* Quare subdit : *rudis satis uidetur tyrannus, cum potius à pœna liberat, quem punire se credit.* Rapiuntur igitur boni pontifices, ut requiescant à laboribus suis; & ne malitia mutet intellectum illorum. Adde, quia secundum Grego. papam de se loquentem: *quosdam magis delectet pergere quam manere: magis citius prœuenire, quam morari: ne dum oblectatur in uia, obliuiscatur quod desiderat in patria.* Et iterum idem Grego: *aliquando secreto iudicio*

agitur,

agitur, vt electorum vita abbrevietur, ne viam pro patria diligamus. Vt igitur paucis agamus: tunc summi pontifices summe erunt felices, tunc vere beati, tunc gloriam, tunc famam dilatant, tunc nomen perpetuant, tunc longos & incolumes videbunt dies, si ecclesiæ cui præsumt promouent honorem: si fidem, quam exaltare profefsi sunt, augere conantur: si religionis dilatant cultum: si mores emendant: si superbos humiliant: si exaltant humiles: si sunt munifici in egenos, in copiosos, frugaliore: si sapientiã, si virtutes præmio: si vitia æqua pœnarum lance compensant: si iusticia vsquequaque ambulat ante eos, & imponunt in via prudentiæ eunctos gressus suos: si tyrannidem viriliter reprimant: si ad pacem orbis inuigilant: si ab omnibus extremis æquo spacio discedunt: si cessat in eis prodigalitas, abest omnis auaricia; quia illa ecclesiam vastat, hæc gloriam mentiri veritas non potest. scriptum est: *Quod odit auaritiã, longa sient dies eius.*

Papa quo pacto diu vivere possit.

Tertiam causam breuitatis vitæ summorum pontificum, non quidem ipsum pontificatum dixerim, sed vrgentium atque prementium turbam curarum, ac assiduam mentis agitationem; quia scriptum est: *tristis spiritus exsiccat ossa.* Et iterum: *deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Hinc Augustin. super illo verbo Iacobi 4. *Vita nostra vapor est admodum parens, ait, curæ & assidue cogitationes corpus extenuant; & mentis fatigationes, rerumque inextricabiles questiones, humores omnium exsiccant: frequentia hominem morbidat, tristitia consumunt, negotiorumque sollicitudo coartat.* Hinc & Cassiodorus: *Nihil est quod vitæ hominis magis officiat, & dies eius abbreviet, quam tristitia mentis, languor animi & rerum sollicitudo multarum.* Nam sicut (teste Sapiente) *letus animus floridam reddit faciem, & iocunditas cordis vitæ est consummata hominis: ita anxius & curis fatigatus animus corpus macerat, & vires minuit, humidum consumit, caliditatem auget cum siccitate.* Ex quare appetitus perditur, & tandem mors acceleratur, vt pauloante in prima naturali causa deduximus. Has igitur putamus causas verissimas, has rationes, hæc fundamenta breuitatis vitæ summorum pontificum: non quidem ipsius culminis statum & eminentiam, quæ sancta est, & in illo nullo peccauit, sed quæ abutitur.

Causa breuitatis vitæ summorum pontificum.

In quo assignantur causæ & rationes, quare illorum opinio non sit tenenda, qui putarunt, summis pontificibus bonis & reprobis vniuniformiter insitum & proprium esse, vt in pontificatu parum viuant.

Ceterum vt huic articulo finem demus, ne de illorum simus numero, qui ab aliis mature tradita leuiter refellunt, nec causas reddunt: breui rationes & motiua adducemus, quibus apertissime probatur, opinionem illam non esse ferendam, nec recta fide tenendam, videlicet summis pontificibus vniuniformiter insitum esse, vt parum in pontificatu viuant. Primo igitur id ipsum probat ea, quæ supra tetigimus. Secundo quia facti veritas longe aliter re demonstrat. Tertio ea vitæ breuitas, quatenus nostram tenet iusticiam, in nulla alia totius orbis monarchia, imperio aut principatu ecclesiastico aut mūdano reperitur. Quinimo si veteris legis summos pōtices, reges siue monarchas recolere libet, nō eos tali lege taliq; cēsura cōstrictos reperiem⁹, veluti de Melchisedech, Moyse & Aaron, Heli, Eleazaro, & plurimis: qui longo admodū tempore in summo sacerdotio vixerunt, vt in *precedenti cap. tactum est*. Quarto quia (nisi fallimur) qui vitæ breuis necessitatem summis pontificibus imponunt, Deum arguunt acceptorem personarum. Nam cum *omnium hominum* (vt scriptū est) *vita est in voluntate Dei*, in quo *omnes viuimus, mouemur & sumus*, & ita iudicat magnū sicut paruum, quia scriptum est: *Puillum & magnum ipse fecit: & æqualiter cura est Deo de omnibus*, quinimo de hominis vita loquens Propheta ait: *Non accipit personam principis*. Et iterum: *Non subtrahit personam cuiusquam Dominus, qui est omnium dominator*. Subtraheret itaque personam, si præmaturæ vitæ eius præsidem citius quam alios vita priuaret, atque à terra subtraheret. Quinto non est verisimile, sed à veritate alienum, Deum, cuius cura est de ecclesia sua (de qua per Prophetam dixerat: *quid potui facere vinea mea & non feci?*) velle quouis modo parare occasionem scismatibus & periculis, atque eam discidiis & diuisionibus patenter exponere, quod esset, si lege æterna & vniuniformiter ordinasset vicarios eius in terris præ ceteris hominibus parum vitu-

viuituros. Ex crebris enim huius sedis vacationibus, scismata, pleraque; pericula ecclesiæ imminere & saepe accidere perspicuum est. Absit enim à diuina bonitate, vt hoc fastigium apostolicę sedis ab eo pro communi ecclesiæ vtilitate, eiusque vnitatem institutum, in eius discidium, periculum & detrimentum conuerteret. & ex eo statu necessario scismata proueniunt, in quo sedentes necessario breui viuendum est. Nam (vt ait Hieronymus) *in remedium scismatis actum est, vt vnus omnibus præsset.* & ob eam rem sanctorum virorum traditiones, & sacri canones, vacationes huius sedis, & obitus summorum pontificum plurimum formidarunt. Sexto, absit, quod ecclesia Dei in traditionibus & consuetudinibus suis, quouis modo erret, quæ spiritu sancto regitur. Ipsa tamen per totum mundum diffusa, sine intermissione pro vita & incolumitate Romani pontificis ad Deum assidue orat. Nam (vt pulcre canon sancti Bonifacii martyris ait) *pro Romani pontificis vita atque perpetuo statu, vniuersitas fidelium tanto instantius orat, quanto suam salutem post Deum ex illius incolumitate asinaduertit propensius pendere.* Hæc sunt verba canonis. Ecce formalia verba, quæ omnem dubitationem tollunt. Erraret vtique ecclesia, & improvide ageret, atque Deo contradiceret, orando pro illius longa vita & incolumitate, qui ex diuina dispositione, quæ eum voluit & præsciuit parum viuere, & sic necessario breui moriturus est. Septimo, ex ea breui & certa necessitate moriendi, aufertur summo pontifici magna vtilitas, sed & grande meritum, quod ex incertitudine temporis mortis cunctis fidelibus prouenit. Nam (vt inquit Gregorius super illo verbo,) *qua hora non putatis, & cetera; Tempus mortis ideo Dominus nobis voluit esse ignotum, vt semper possit esse suspectum: & dum illud tempus prauideri non possumus, ad mortem sine intermissione præparemur.* Si ergo Papa parum se viuere sciret, per consequens mortem præuidere posset; quo fiet vt frustraretur tanto bono, videlicet timore mortis; quia secundum Gregorium: *Tanto plus mors timetur, quanto minus præuideri potest.* Præterea cum Papa sit in statu omnium perfectissimo, indignum est, vt propter eandem perfectionem alio proximo bono priuetur; videlicet grandi merito, quod ex longa vita iustis prouenit. Quanto enim iustis viris magis prolongatur vita corporalis, tanto felicior redditur in effectu

præmii salutaris. Nam (Augustin. teste) *hæc vallis miseriæ fit eis vallis vbertatis bonorum spiritualium.* Fit etiam campus certaminis & pugnæ victoriosæ. *Est enim vita nostra* (secundum Bernardum) *locus lucratiuus.* Ea de re Paulus longam vitam optauit simul & procurauit, cum submissus in sporta per murum, persecutoris insidias declinauit. Denique ipse Christus dulcissimæ matri suæ, post eius passionem, longam vitam promisit pariter & donauit. Sed & Iohanni Euangelistæ, quem Christus plurimum diligebat, & ad Apostolatam vocauit, non tamen sine suo & plurimorum profectu ad centesimum vsque annum vno minus vitam prolongauit. Quod ergo Christus dilectis suis promisit, donauit atque laudauit; id ipsum vicario suo negare non debet, pro illius ampliori merito & ecclesiæ suæ utilitate. Octauo, hæc pontificis mors, quam præmaturam dicunt, aut est in illius pœnam, aut in præmium, aut est proprium cathedræ. Non quippe in pœnam, quia nullus sine culpa punitur. Scriptum est enim, *absit à te Domine, vt perdas iustum cum impio.* Iustus & rectus pontifex, si parum in pontificatu viueret, puniretur sine culpa: quod est inconueniens. Sed & alia ratione hæc breuitas vitæ, nec in pœnam nec in præmium esse potest. Quia ex eo quod necessario futurum est; quia *quod quis vitare non valet, non consequitur nec pœnam nec præmium,* secundum Augustinum. Si vero sedi annexum est, tunc sequatur absurdum necesse est, vt videlicet aliunde, quam ex volûitate propria, quis mereatur aut demereatur; consequatur pœnam aut præmium. Adde; quia Christus Romanam ecclesiam instituit duraturam vsq; in finem seculi. Indignum itaq; videtur, vt in sede perpetua sedens breuius viueret, quam in ceteris prophanis & temporalibus cathedris sedentes, imo congruum esset, vt longioris essent vitæ: & quod eis à natura prouenit, Deus, cuius est vicarius, non auferat. Inconueniens enim videtur, vt præsidens in sanctissima cathedra, diminutionem vitæ suscipiat à cathedra, quam bene viuendo honorat, & in ea viuens fidelibus proficit. Sed neque est largitati diuinæ consentaneum, vt abbreviata sit manus eius in vicario & ministro suo: de quo (vt supra tetigimus) per Prophetam promissum est: *quia si in præceptis suis ambularet, eriperet eum, & glorificaret eum, & longitudine dierum impleret illum.* Con-

firmat;

firmantur prædicta: quia si pontificatus esset proprium parum viuere, Papa Dei vicarius & minister, esset peioris & durioris conditionis quam ceteri homines. Et hoc in duobus. Primo, cum ceteris, imo omnibus hominibus à Deo dictum sit: *ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum*, si vniformiter breuis esset mors papæ, auferetur ei illud beneficium & istud bonum, vt sit ante faciem eius vita & mors. Secundum, cū Deus in dicta auctoritate appellet vitam bonum, & mortem malum; tunc ea sola ratione, quia eius est vicarius & minister, reciperet ab eo odia & mala, cum potius bona sumere deberet; quia scriptum est: *Qui ei ministrat, vita viuet*. Et iterum: *Ministros eius non derelinquet*. Abit enim vt Deus reddat pro bono malum.

CAPITVLVM VII.

Quo respondetur motiuis illorum qui dixerunt, papam parum viuere in papatu. & in quo sensu sit intelligenda prædicta opinio, & quomodo cum veritate possit saluari.

POSTremo, vt de statu Romani Pontificis nos absoluamus: quāquam ex supra dictis luculenter responsum sit rationibus & motiuis in principio adductis, quibus aliqui sapientes & contemplatiui persuadere potius quam probare visi sunt, Romanis pontificibus vniformiter datum esse, vt parum in papatu viuant: nihilominus particularius satisfaciemus prædictis rationibus. Deinde vt morem prædictis sapientibus geramus, qui positionē huiusmodi affirmarunt, deducemus breuissime, quo intellectu, quo sensu eadem positio intelligenda sit, videlicet Romanos pontifices non diu in papatu viuere. Primo igitur dicimus, rationes, persuasiones & motiua prædictorum scribentium ad vnum tantum fundamentum referri. Aiunt enim, utile esse fidelibus Romanorum pontificum breuem vitam, pro eo maxime, quia illius breuis periodus ceteris fidelibus terror est, vt sese ad mortem parent, agantque de commissis pœnitentiam: rursus vt dignitatum culmina facilius contemnāt. quæ omnia vnico verbo soluuntur. Dicim⁹ enim, quia hac utilitate ex tali verisimili timore pueniēti,

non eget ecclesia, præsertim cum illius expresso dispendio & vnitatis incommodo, ac capitis nostri crebra periculosaque subtractione. longe siquidem magis terroris atque timoris, mortalibus ex multorum quã vnus interitu incutitur. Plurq; mæroris ex plurimorum florētium iuuenum præmatura morte concipimus, quam ex senis vnus naturali morte maximis curis & sollicitudinibus constipati. Ad contemptum vero dignitatum alia nobis sunt tradita efficaciora documenta. Adde quia illarum natura potius quam possidentium mors ad eorum contemptũ inducere videtur. Cuius illa (teste Boetio) contemnendi summa ratio est: quia recte spernenda est dignitas, quam maligni plerumque assequuntur, & quam plurima pericula comitantur. Ceteræ vero rationes persuasiones verius sunt, quæ contrariis & potioribus persuasionibus tolluntur.

Accedamus ad secundum, quod polliciti sumus, videlicet discutere & declarare, quo sensu intelligenda sit prædicta conclusio eorum, qui dixerunt Romanos pontifices vniformiter parũ viuere in papatu. Dicimus igitur, quod multipliciter prædicta positio ad verum sensum reduci possit. pro quorum intelligentia inferimus breuissimas duas conclusiones. Prima est: quod Romanus pontifex recte & pie præsidens, licet paucis annis post papatum in mundo fuerit, longo tamen tempore viuit. cuius ratio est; quia totum tempus sui pontificatus sibi lucratus est, fuitque sibi idem tempus viuum. Secunda conclusio est: quod si Romanus pontifex non recte nec pie in papatu vixerit, licet centum annis in eodẽ pontificatu fuerit, tamen nõ diu imo breuissimo tempore censendus est præsidere. Cuius ratio est; quia residuum imo totum sui pōtificatus mortuum est. Vixit ergo mundo, longo tempore; sed Deo, sed fidelibus, sed sibi breuissimo, respectu fructuosæ præsentia. Est ergo intelligenda positio prædictorum scribentium, secundum hanc vltimam conclusionem; videlicet quia verissimum est, quod Romanus pontifex non pie nec recte, sed inutiliter præsidens, quantumcunque tempore in papatu fuerit, parum tamen in effectu viuit. Nam primo sibi modicum vixit, cum totam pene vitam inutilibus occupationibus perdidit: parum etiam Deo vixit, quo ad spirituales fructum. Probandus igitur ac
 robo-

roborandus est huiusmodi articulus. Primo igitur dicimus, quod Romanus Pontifex, licet longissimo tempore in papatu præfuerit, si tamen plurimis occupationibus inutilibus & curis & solitudinibus terrenis tentus sit, parum viuere dicendus sit. Pro cuius declaratione præsupponimus: quia secundum nostrum Senecam *non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius sumus, sed prodigi.* Nam veluti amplæ & regiæ opes, si ad malum dominum venerunt, pereunt in momento: si vero, licet pauca, bono custodi tradita sunt, vsu crescunt: Ita ætas nostra bene disponenti longa est: imo si ea vti scimus, longissima est; si vero nescimus, breuē vitā facimus. Papa igitur si inutiliter & reprehensibiliter in papatu viuuit, parum viuuit. Nā (vt aiunt Iuriste) *nihil & inutile æquiparatur: & præsidere non dicitur, qui inutiliter præsidet.* Ait enim scriptura, quia conquerebatur sanctus Iob, *quare impii diu viuunt?* Sed statim subiicit: *Veruntamen non sunt in manu eius bona illius; & numerus dierum illius dimidiatur:* quasi dixerit, non repugnat quod diu viuant, & modicum viuant. Nam non diu viuunt, qui diu in sua impietate viuunt, quia scriptum est, *abominatio est Deo vita impii.* Itaque quo ad Deum & effectualiter, paruo tempore viuuit. & hoc est quod sub paucis, sed elegantibus verbis refert sapiens Salomon. Ait enim: *si quid impiorum longa vitæ fuerit, in nihilum computabitur.* Ex quo patet, quod vita eius (licet longa) breuissima reputatur. quod idem Sapiens confirmat. Ait enim: *Ætas senectutis vita immaculata:* quia vita longa, quæ per senectutem designatur, proprie est vita immaculata. Ex quo sequitur, quod non viuere aut parum viuere censetur, qui inutiliter aut maculate viuuit. Caterū parum viuuit Papa, qui terrenis occupationibus transigit tempus. Si enim Papa ad memoriam reducit, quantum vitæ sibi auferunt lites inutiles, causarum strepitus; quantum illa officiosa omnium rerum, quæ in orbe sunt, notitia; quantum morbi, quos manu sibi facit: videbit quod paucissimos annos sibi habuit, & parum ac breuiter vsus seipso fuit. Quomodo n. longo tempore viuuit, qui non sapientiæ? non laudatis studiis? non paci? non quieti Christiani populi vacat? Cum scriptum sit: *eruditio & sapientia veram vitam tribuit.* Non ergo diu viuuit, cui districtus animus est; qui nihil speculatiuum, nihil intellectuale recipit: sed quicquid admittit, acti-

Papa terrenis occupationibus.

uum & terrenum est. omnia velut inculcata conspicit. quinimo (vt quidam Sapiens ait) *vtro occupatissimo nihil minus est quam viuere.* Si vero papa nihil ex suo tempore inutiliter labi permittit, sibi que vacat, eius vita longissima est, licet paucis sit annis computata. Itaque (vt putamus) hic est sensus illius elegantissimæ Salomonis sententiæ: *Senectus (inquit) venerabilis est, non diuturna nec numero annorum computata.* Ecce (inquit) *senectus venerabilis est, non diuturna, diu viuendo sed sibi vacando: non diuturna plurimis annis, sed actionibus sanis, nec numero annorum computata, sed virtute & ocio adornata.* Itaque longissimo tempore viuuit, qui breui tempore, tamen sibi vacans, viuuit. quia quantumcunq; viuuit, id sibi totum tribuit. Romano vero pontifici, qui populorum curis angitur, necesse est tempus deficere: quia illius vitam populus tollit & eripit: quo fit, vt parum ille viuere censendus sit, quia nullum aut modicum tempus in suos vsus conuertit. Et hoc est, quod idem Seneca dicit, quia *decipitur qui propter canos & rugas in fronte putat diu vixisse.* Non enim nauigasse putandum est, quem sæua tempestas à portu huc atq; illuc tulit, totumq; orbem egit: de quo dicere verum est, quia ille non multum fuit peregrinatus, sed plurimum iactatus. Itaque cum Romano pontifici non desunt (vt dictum est) infelices & miseræ solitudinis causæ, adeo vt per tot occupationes nõ solum vita non geratur, sed optatur ad negociandum: merito tam inutilibus occupationibus pressus, breuissimo tempore viuuit. quia qui omne tempus perdidit, paruissimo tempore viuuit. Adde quia omne tempus aut fuit, aut est, aut futurum est. Papa n. si pie nõ regit, si terrenis occupationibus deditus, nec spiritualibus intentus sit, non vacat respicere præterita: & si vacat, molesta est recordatio. Quomodo n. iocunde recordabitur, si ambitiose cõcupiuit? si superbe præfuit? si arroganter cæteros contempsit? si auare cõgregat, p̄dige effundit: necesse est harum rerum memoriam teneat. Nã omnis ætas aut præteritorũ obliuiscitur, aut illorum cum molestia recordatur. Constat tamen quia præteritum certior est pars nostri tēporis. præsens vero tēpus p̄breue est. ante definit q̄ incipiat. solũ tamẽ hoc tēpus papa habet, q̄ tam breue est, vt teneri nõ possit. Futurũ vero dubiũ est. Quo fit, vt Romano pontifici omne tempus p̄breue sit. Nam præsens tempus propter sui breuitatem, aut

aut nõ sentit aut negligit: futura timet: præterita cruciant: sic omne tempus breue est. Rursus alio sensu papa non diu viuit; quia parum viuit, qui assiduo timore mortis astringitur. Facit enim ipse timor Romanum pontificem vitam perdere: quod est non viuere, quia iuxta Catonem:

Qui metuit mortem, quod viuit perdit id ipsum.

Non sic apostolus Paulus timebat mortem, sed plerumq; optabat. Ille enim quia pie & iuste præfuit; quia nihil sibi conscius erat, intrepide dicebat: *cupio dissolui, & esse cum Christo*: mori non timebat mundo, qui optabat Christo viuere. sed & alibi vitam pœnam putabat, & mori lucrum. Ad hunc sensum dicebat sapiens, quia *iustus cito perit; impius autem multo viuit tempore in malitia sua*. Iustus, (inquam) cito moritur: quia quanquam paucis diebus in seculo manserit, multo præmiorum cumulo floruit. Itaque quo ad numerum dierum, breuis eius fuit vita: sed quo ad fructum & meritum, longissima. Nam (vt inquit Cyprianus) *iustus magis letatur quod breuem (sed bonam) vitam egerit: quam quod longam non viderit*. Impius vero longo tempore viuit in malitia sua: quia licet multis annis in seculo vitam egerit, paruum tamen fructum peregit. qua de re in effectu, breuissimo tempore viuere iudicandus est. Vel alio modo, impius longo tempore viuit, quia cum cogitationes suas in longum ordinat, diesque sibi multos promittit, meditatione & desiderio suo, longo tempore viuit. Vel alio modo: Impius longo viuit tempore: id est, toto vitæ suæ tempore viuit in malitia sua. Totum enim tempus vitæ alicuius licet breue sit, multum dicitur sibi, veluti alias dicitur: quod *multum dat, qui totum dat*. Nec intelligenda verba sunt vt sonat, quod impius longo annorum tempore viuat, ne contradicat prophetæ sententiæ, qui ait: *Viri impii non dimidiabunt dies suos*. Denique, alio sensu papa non diu viuit: quia qui diu viuere cupit, diu viuere non videtur. Vnde Chrysostronus: *maximum vitæ impedimentum est viuendi cupiditas*. Et Cyprianus: *Illius est in mundo remanere velle, quem mundus oblectat*. Et (vt supradiximus cum Gregorio) *male viuunt, qui diu se viuuturos desiderant*. Desideranti enim diu viuere omnis ætas breuis videtur; quippe qui nullâ mortis diem videre vellet. Non sic vitam concupiuit rex & propheta Dauid. quia n. pie

& iuste præfuit, non desiderabat diu viuere ; quinimo dolebat, quod incolatus suus prolongatus esset. Cum ergo Romanus pontifex pie regit, semper in eius meditatione mortem præstolatur, illamque exoptat. quare recte parum viuit, quia parum vitam extimat. Non sic de impio, de quo ait Sapiens : *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto, habenti pacem cum substantia sua.* Et (vt paucis agamus) sancti prophetae & qui pie populis præfuerunt, clamabant, desiderantes liberari de carcere mortis huius : & tanquam inuiti detinerentur, voluntarie moriebantur. Quo fiebat, vt iuxta eorum desiderium parum viuerent in seculo. Romani vero Pontifices è contrario mori timentes, clamant desiderantes viuere, quanquam plurimis annis uiuant, cum tamen præter eorum mentem moriuntur, non tanquam exeant de vita, sed tanquam extrahantur, clamant parum vixisse, quia nunquam mori vellent. Fatemur tamen, quia si papa ad fructum spirituales, & ad lucrum animarum ac fidei incrementa, occupationes recipit, longissime viuit, licet breuissimis diebus præfuerit. Idque ager, si iuxta quendam Sapiensem, totius orbis rationes administrat, tam parce quàm alienas, tam diligenter quam suas, tam religiose quam publicas. Longe diffusius, quam putauimus, egimus de Romani pontificis statu, illiusque sublimitate & excellentia : necnon de eius infelicitate, prosperis & aduersis, dulcibus & amaris. Superest vt transeamus ad statum sequentem perfectum & excellentem: videlicet dominorum Cardinalium. Deinde ad omnes alios gradus & ordinis ecclesiastici & spiritualis status.

C A P I T V L V M VIII.

De excellentia & prerogatiua status & dignitatis Cardinalatus : & de laudibus & praeconiis eius.

Cardinalatus siquidem dignitas & excellentia, post summum pontificatum ultra omnes Ecclesiae dignitates supereminet, ac culmen, gloriam & potentiam obtinet : quippe qui eodem summi pontificis splendore coruscat. Quis enim radios splendidissimi solis, ab eius lucis claritate, à glorie & laudis immensitate diuellere

uellerē conabitur. Aut quis membra à corpore, ramos ab arbore separabit? nisi forte quis dicat, quia plurimum inter hos & illos interest. Truncata siquidem altissima cedro, rami arefcunt: eclipsato sole, radii densantur: mortificato corpore, membra motu frustrantur. Sed in cardinalibus mystici corporis ecclesiæ, eclipsato morte pontifice, illorum officium non decrefcit, sed dignitas virescit: non confunditur, sed magis diffunditur. quinimo in seipsis tota pene ecclesiæ auctoritas refunditur. Dum tamen agit in humanis, illius & illorum tanquam capitis & membrorum vna est laus; quorum vna est virtus, vna excellentiæ gloria, eadem inseparabilis vnitas. Tanta est enim inter Romanum pontificē & cardinales cōmunio, tanta vnio, vt omnis summi pontificatus excellentia, & culminis eminentia illorum esse videatur, vt vnū corpus reputētur. Nec modo vnio inter eos vnitissima cōsistit, quinimo (vt ita dixerim) eadem idētitatis, adeo vt q̄, vel fauore vel odio illā sedem cōcernit, & cœtum cardinalium veluti partes corporis sui tāgere censendum sit. Hinc Sapientes voluerunt ex ea ipsa idētitate, cardinales summo præfuli fidelitatem aut obediētiam iurare, vel præstare non oportere, veluti nec à seipso quis fidelitatē requirit, cū inter petentē & dantem debeat esse distinctio. Ea igitur de re Romanus pontifex in numero cardinaliū se cōnumerat; sicut Imperatorē legimus in senatorū numero cōputari. Hi sunt præclara ecclesiæ luminaria, & candelabra splendore lucis & decore excellentiæ radiantia: de quibus scriptum est, quia *luminaria cardinalium dederunt lucem*. Hi sunt, de quib. Zacharias propheta ait, quia *tanquam filii splendoris assistūt dominatori vniuersæ terræ*. Hi sunt bases & columnæ ecclesiæ sacrosanctæ: vt pote qui suorum virtutibus meritorum, vicarii Iesu Christi latera tenent, & illius amplissimi hostii sunt firmissimi cardines, quib. totus voluitur orbis. Hi sunt sacerdotes Leuitici generis, qui excellentiore iure, quam Leuitico, id est, diuina auctoritate in executione pontificalis officii Romani præfulis, & apostolici throni coadiutores existunt. Hi sunt, qui vt nubes volant per altitudinem status, & eminentiam dignitatis, & quasi columbæ per putitatem ad fenestras suas, id est ad sensum corporalium coercionē. Hii sunt magni cōsiliarij summi pontificis; quorum sapientia mundus regitur, qui ex obscuris

Papa &
Cardinaliū
communio.

aperta faciunt, ex paruis magna, ex partib. tota: qui in priuato publicum agunt negociū, & plus vacādo vtilitatis afferūt, quam alii actiones exercendo, veluti nauem gubernātes, licet quieri sedeāt in puppim, tamen multo maiora & meliora agunt cæteris nauigātib. & cuncta corporis membra mouentibus. Hi ex toto orbeterrarum, pauci ex multis, singulares ex omnibus assumuntur, atq; à vulgaribus officiis educti, ad ipsius orbis regimen euehantur, & in marcido corpore exercent mentis vires, eo sapientiæ & prudentiæ magis apti negotiis, quo in exercitiis corporis minus possint. Hos gentilitas præsignabat, quos prothostamines appellabat. Nam istorum typum gerētes magno honoris cumulo fungebantur. Et nedum actu, sed habitu & ornatu à cæteris reip. ducib. differebant: quippe quorum nomina aureis merito litteris scripta erant, apud quos erat auctoritas omnium gerendorum. Hi sunt principes nominati in orbe: principes Leuitarū, offerentes sacrificia. Hi sunt principes, qui congregati sunt cum Deo Abraam, Dei vicario, patre multarum gentium. Hi sub nostro Christo, optimo imperatore, principes sunt constituti super omnē terram, nō utiq; in hac vel illa ciuitate siue prouincia, sed super omnem terrā. Quæ res agit, vt non de episcopis principatus ipse intelligi debeat, qui determinatas habent prouincias. Si igitur vnus vrbs rectores in summa gloria habentur, quāto erit gloriosius, totius orbis principes fieri. Hi ad statum perfectum assumpti, Christi vicario assistunt: in quo assistentiæ genere Apostolorum typum repræsentant, atque assistendo sanctitatem participant. quia scriptum est: *Quos eligit, appropinquabunt ei, & sanctificatur in his qui sibi assistunt.* Et veluti in cœlesti hierarchia cherubin atque seraphin, ceteraq; cœlestium spirituum agmina, singulati quadam assistentiæ prærogatiua cæteris angelis missis excellentiora sunt: nec aliter in ecclesiastica Hierarchia cardinales statum assistentium tenentes, cæteris episcopis & ecclesiæ prælatis, qui missorum statum gerūt, dignitate & gradu merito præcedunt. Congruum enim atque dignum videtur, vt veluti Romana ecclesia prior digniorque omnium existit, tanquam domina & magistra, sic & illius ministri singulari quadam honoris prærogatiua, & dignitatis excellentia cæteris præfulgeat. Hi certe à cardine nomen ducunt; quia veluti

Prothostamines præsignabantur cardinales.

Hierarchia ecclesiastica similis cœlesti.

Cardinales aut à cardine

uti

uti in materiali hostio templi duplex est cardinum genus, superius videlicet & inferius, sic in viuis cardinibus duplex consistit ^{ne nomen} ^{accepimus.} mysterium, superius & inferius, spiritualium videlicet & temporalium sedula administratio. Vtrumque igitur in his cardinibus voluitur: quia vtrumque ecclesiæ expedire agnoscitur, diuerso tamen calle. Alterum quidem vt instrumentum admittitur, alterum vt fructus quaeritur. Deseruit ancilla dominæ, & illam sequitur & obsequitur. Per eisdem certe hostii cardines domina intrat & serua; sed finito ancillæ ministerio, aut forte vt altera Agar superbiente, eiicitur ancilla foras, & recumbit domina cum spōso: serua non expellitur dum ministrat, sed sustinetur, quia seruit. ideo seruatur, quia decorat statum dominæ, de qua scriptum est: *Cum ancillis gloriosior apparebo.* Absit tamen vt filius ancillæ sit heres cum filio liberæ dominæ. Diuersus est vtriusque finis. modesta temporalium occupatio, dum exteriora sine culpa sollicitat, durabilia ornatioque spiritualia facit. Sacra enim cum auro splendent, sordescunt sine gemmis. Nectamen ea temporalium cura excellentiam, aut status perfectionem in cardinalibus minuit, dum non sit affectanda pro libito, sed utilis, sed officiosa pro ministerio. quinimo plerumque perfectionem auget, dum per eadem temporalia proximorum saluti prouidetur. Paulus siquidem aliquando ad tempus contemplatione caruit, vt per extrinsecas actiones plurimum morum prodesset utilitatibus. Hi sunt alii seraphin, qui ardentes interpretantur siue sustinentes, quia eorū assiduo obtuitu & familiari cōseruatione frequentibus obsequiis spōsi, ecclesiæ ardentissime intendunt: & super eorum humeros non modo Romanæ urbis, sed orbis vniuersitas, & totius eius machinæ pondus insidet: de quibus scriptum est, quia *Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.* Hi sunt vigilantes, hi custodes pro omnium salute, quia dormientibus nobis ipsi peruegilant, quasi ratione pro nobis reddituri. Dum enim dormire eos putamus, vigilans animo, hostium insidias, infidelium machinationes, & persecutorum ecclesiam fraudes explorant sagaciter. Hi anticipant consilia malignantium, deprehendunt laqueos, elidunt tendiculas, retiacula dissipant, iniqua impiorū consilia frustrantur. Hi tandem omnia tolerant, orantes pro populo & sancta ciuitate. ^{totius orbis} ^{urbis man-} ^{china card-} ^{inalibus hu-} ^{meris insi-} ^{des.}

rum quia ecclesia ciuitas est propter collectionem, sponsa propter dilectionem, grex propter pascua: Cardinales Ecclesie recte custodire & concordie inuigilant, quia ciuitas est: inuigilant pastui, quia grex est: inuigilant ornatui, quia sponsa est. De quibus propheta ait: *Super muros tuos constitui custodes.* Et iterum: *cardines ostiorum domus Domini interioris sancti sanctorum, & ostiorum domus templi ex auro erant purissimo.* Ex his igitur apertissime noscitur huius spiritualis status eminentia, sublimitas & excellentia: illiusque necessitas & summa utilitas. Colligitur denique, quanta sit huius status felicitas & commoditas. Superest tandem, ut illius calamitates & miseras, infelicitates atque pericula breuissima audiamus.

CAPITVLVM IX.

De plurimis anxietatibus & aculeis, laboribus & periculis, status & dignitatis Cardinalatus: & de oneribus, quae incumbunt huic dignitati.

Felix certe & totius prosperitatis honoratior atque beator esset Cardinea dignitas: nisi plures longe miseriae atque calamitates illam premerent, quam felicitatis & dulcedinis cumulus demulceret. Quo fit, ut qui rectus, qui iustus, qui æquus huius rei censor extiterit, utique reperiet statum illum multis calamitatibus & amaritudinibus respersum esse, ut de eisipis in hoc status culmine sedentibus Augustinus dicere videatur, quia *summis felicitatibus Deus amaritudines immiscet, ut alia queratur felicitas, cuius dulcedo non est fallax.* Fallax certe istius status sublimitas est, fallax gloria, si se falli permiserit, nisi illius dulcia ut amara consideret. Illa enim si mente reuoluerit, experietur utique, quia potius grauat quam subleuet, plus premat quam præmiet. Cuius est proprium, teste Chrysostomo, *ut sic suis applaudat, ut noceat: sic in via fortunos demulceat, ut in fine perniciem operetur.* ab initio siquidem propinat dulcia, ut cum inebriati fuerint, letale virus commisceat. In primis itaque fatemur, hunc statum cardineum sublimem fore atque gloriosum, si bene in eo voluitur orbis: Si ita ecclesie
status

status voluitur, vt non potius inuoluatur: Si in eo iusticiæ rectitudo immobiliter voluitur, & constanter vertitur, vt cum expedit, volubiliter permaneat. Vnde Hieronymus qui eodem decore fulgebat, de se & illis dicere videtur: *Grandis est (inquit) dignitas, grande officium, si qua illo digna sunt, perficimus.* Et rursus: *Letamur de ascensu, sed non timemus lapsum.* Et subdit: *non enim tanti est gaudii excelsa tenuisse, quanti maroris dignitatis onera non impleuisse.* Itaque vt putamus, qui in hoc statu lætabundi sedent, lætari desinent, si illius sarcinas, si onera, si miseras recta mente pensauerint. idque si quadam supina aut affectata ignorantia ignorare voluerint, in ea tempestate eos periclitari necesse est. vt enim inquit Augustin. *Æger eo morti propinquior est, quo à proprii morbi cognitione est remotior.* Agnoscant ergo, qui hoc culmen tenent, dignitatis naturam, quæ plerumque possessorum animos per abrupta elationis rapit. Et quia eo quisque extollitur, qui se supra alios videt, in superbiam & abusionem erigitur: non curat prodesse, sed gloriatur præesse: præsumit se meliorem: quia se cernit superiorem: priores dedignatur amicos, notos ignorat, contemnit antiquos: vultum auertit, ceruicem erigit, grandia loquitur, cum exigua operetur, sublimia meditatur: subesse non patitur, qui præesse molitur. Utinam ex consideratione veri domini decresceret tumor suæ dominationis, vt dicere possit: *nec ambulauit in magnis, nec in mirabilibus super me.* Rursus gloriari desinent, si pondus seruitutis, si molem sollicitudinum, si turbam curarum & anxietatum, ad mentem adduxerunt. De quibus ait Iob: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Vbi Gregorius: *Quanto quis altior erigitur, tanto curis grauioribus oneratur.* Et sequitur: *Homo in sublime positus, tantos supra se sustinet, quantos dignitate præcellit.* Ideo gigantes in ecclesia potentes, videlicet cardines, recte gemunt sub aquis, id est, sub populis. Et quia scriptum est: *Aquæ multa & populi multi.* sub quibus contremiscunt; quia illorum assidua cura grauantur, & illorum peccatis damnantur.

Deniq; non glorientur cardines ipsi, quia sponso ecclesiæ assistunt, eiusque adiutores atq; consultores instituti sunt. Si enim ad mentis acie reduxerint, quâtis laboribus plena sit ac ærumnis, ea Romani pontificis assistentia, ea consulendi & iuuandi necessitudo; quantisque periculis referta sit illa desiderata ad Papam pro-

ximitas; cythara gaudii vertetur in luctum. Quanto enim Lucifer fuit Deo propinquior, tanto grauius peccauit atque ruit.

Nimia propinquitas nocet.

Nimia plerumque propinquitas nocet nec ignis lædit, nisi appropinquantem: Cognoscant igitur, quia assistentes sunt, non insistentes, ne dixerim obistentes: coadiutores, non impeditores: assistentes bono, resistentes malo: applaudentes bonis, impugnantes peruersos: ut sint, de quibus scriptura ait; *Qui assistit, assistat quasi Gyon in die vindemiæ. Gyon conflictus vel lucta dicitur. In vindemia vero mali fructum rapiunt. Qui igitur summo pontifici assistit, conflictum aggreditur contra eos, qui fidem & ecclesiam impugnant. Assistere ergo quippe & resistere, iuuareq; omni tempore sint cardines parati, non modo in prosperis, sed aduersis: ne de illis Romanus pontifex recte conqueratur, quia ei assistunt, non autem in oportunitatibus, non in tribulatione. cum autem tribulatio proxima est, non est qui adiuuet. Demum propinqui sint, ut consulent, non ut consumant, sicut scriptum est: *Quos eligit, appropinquabunt ei, nec derelinquent eum. Utinam qui tam proximi sunt in dignitate, propinqui sint in sanctitate; ut de eis Romanus ipse pontifex recte dicere possit, quod in Leuitico ad Leuitas dicebat summus Sacerdos: Sanctificabor (inquit) in his, qui appropinquant mihi. Sed prohdolor, verendum est potius, ne nimia propinquitate ipsi dracones sint iuxta arcam domini: ne de illis dicat ecclesiæ sponus; *aduersus me appropinquauerunt. Videant rursus, quia difficillima res est tanto tribunali assistere; difficilium sic consulere, ut simul profint & placeant; & longe omnium difficillimum, ut in assistendo sit animus, in consulendo liber, non odio, affectui, non passioni obnoxius. Nam (iuxta quendam Sapientem) apud magnum tribunal difficile***

De consiliariis
Conditiones boni consilarii.

est sic consiliari, ut sit in verbo veritas, in consilio fides, in commisso silentium. Ille siquidem (teste Ambrosio) recte consulit, qui utiliter assistit, qui seipsum formam & exemplum exhibet in doctrina, in grauitate, ut sit eius sermo salubris, consiliū utile, vita honesta, sententia decora. Deniq; quantum curæ, quantum sollicitudinis, quantumq; miseria, laboris atq; periculi in ea assistentia vertitur, illud aperte indicat; quia quicquid egrū, quicquid marcidū, quicquid turbulētū, aut inquietum in orbe erit, totū eis curandū tribuitur. Quicquid deformationis, aut morū corruptionis in mūdo erit, summo pontifici

Omnia vicina socius orbis ascribuntur papa & cardinalibus.

tifici simul & cardinalibus imputatur. Si pestis, si fames, si in Deum & proximos fideles peccauerint, si vitia excreuerint, eis imputabitur, qui (vt Scriptura ait) *comedunt peccata populorum*. Nam (iuxta Ambros.) *cum populus indisciplinatus reperitur, signum est, quia sacerdotium non est sanum*. Vnde Gregor. in quadam Homelia: *vbi subiectus ex sua culpa moritur, ibi is qui præest mortis causa inuenitur*. Et (vt pau- cis agamus) tot sunt Cardinalium miseræ & calamitates: tot mentis & conscientiæ remorsiones: quot sunt præceptorum & rerum eis incumbentium transgressiones. Quæ omnia enumerare per quam difficile foret.

Ceterum congruit gradui, congruit ordini cardinalium, expedit honori, conuenit oneri & periculo, vt considerent se cardines fore, atque custodes ostiorum domus Dei: per quæ nemo facile intrat, nisi per cardinum ministeria. Ad eos igitur circumspicere pertinet, quis ingreditur & egreditur. Cœntur itaq; vt intrēt habētes vestes nuptiales, & qui digni reputētur, claudantq; indignis. Clausa erat Iherico, vbi positi erant principes, vt viderent intrantes & egredientes. Et in libris Iudicū: *Custodes vigilabant clausis diligentissime ostiis domus Dei*. Sed caueant, ne claudant ostia his qui intrare deberent, percutiētes eos qui foris sunt, quos scriptura commemorat, quia *claudunt ostium cum intrinsecus fuerint*. Rursus inuigilent custodiæ cardines ipsi, duo enim Simones eis occurrerent, assidue inuicē cōtēdentes, quos nō æqua lance amplectātur. alterū sequantur, alterū persequātur. Simonē magū corrūpere nitentē expellant: Simonem Petrum ei maledicentem admittant. Simonem magum & filiam eius eiiciant, quia ad eosdem cardines scriptura ait: *Claudite ostia, ne smatis eam intrare*. Et iterū in libris Regum: *Eiice eam, & claude ostium*. Vterq; Simon negociatur vt intret, sed longe dispariter. Simon Petrus iniqua domus Dei commertia damnat: alter Simon admittit. ille terrena vendit, vt cœlestia assequatur: iste spiritualia emit, vt temporalia adipiscatur. Ille dum gratis accipit, gratis dat: Ille id precio vendit, q; precio emit. Simō magus ait; *Accipe nummos, vt habeā gratiæ Dei largitiōnē*: Simon Petrus ait; *Pecunia tua tecū sit in perditionē*. Ille nihil habēs terreni, multum diuini muneris elargitur, cū ait, *Quicquid habeo tibi do*. Ille plurima habens nihil dat virtutis, quia extimauit donum Dei posse

pecunia comparari. Intret denique Simon Petrus, cuncta visitet & operetur; pellatur Simon magus, qui vulnerat, nec medetur. Ille claudos sanat ægrotantes; iste sanos efficit claudicantes. Ille curat aliorum oculos; iste implet suorum loculos. Ille intret qui ait: *surge & ambula*: Alter expellatur dicens; *qui veneris ad me, non euiciam foras*. Ille in nomine Iesu Nazareni suscitatur mortuos: hic in nomine Zabuli mortificat viuos.

De vestium
pompa.

Demum expedit cardinalibus iactantiam & ornatum exteriorem fugere. Non sint de illorum numero in quibus cernitur vestium cultus plurimus; virtutum autem nullus aut exiguus. Pompa enim vestium toleranda pro tempore, non affectanda pro libito: permittenda pro status decentia, dimittenda pro scandalo. Auaritiam, vt scorpionem, cardines fugiant, quia de illis scribitur: *Percute cardinem & commoueantur super liminaria: quia auaritia in capite & plateis eorum. propterea nouissima eorum consumant*. Post aurum non eant: Christum, non quæstum sequantur. affluentiam rerum non quærant, nisi virtutum & donorum spiritualium. Vitent mensarum luxuriam, congeriem vasorum: quia hoc non est ornare ecclesiam, sed spoliare: non est decorem maiestatemque custodire, sed perdere: non est defendere, sed exponere. Rursus exponant se murum pro domo Domini. Exeant ex aduerso potentibus seculi. Regibus se exhibeant imperterritos, vt Iohannem iniustis, vt Moysen Ægyptiis: fornicantibus, vt Finees: Idolatris, vt Heliam: auaris vt Elizeum: vt Petrum blasphemantibus: vt Paulum persequentibus: vulgum non spernant, sed instruunt: diuitem non palpent, sed terreant: pauperem non grauent, sed foueant: dignos promoueant, indignos expellant. Et (vt inquit Canon) *quærant eos in ecclesia columnas erigere, quos plus cognoscunt prodesse: non quos vel ipsi amant, vel quorum sunt precibus & seruitio deliniti, vel pro quibus vt prælati fiant, muneribus impetrarunt*. Et cum Apostolorum typum teneant, distribuatur dignitas pro meritis, non pro volitis: distribuatur unicuique prout opus est non sibi, sed populo. Iuuenes doceant, non exalcent: minas principum non paueant, sed contemnant: ecclesias non spolient, sed ornent: marcupia non exhauriant, sed corda reficiant, & crimina corrigant: studiosos diligant, ignorantes ignorent, quia scriptum est: *ignorans igno-*

ignorabitur. De dote viduæ & patrimonio Crucifixi, pauperes pascant, non in conspectu hominum, sed Dei. Nec reprehendimus quosdam, qui pauculas escas egenis erogant, quæ de sua & suorum superest mensa: sed eos inculpamus, qui preciosiora recondunt, more illorum, de quibus Matthæus ait, quia *decimant mentam & anetum ac cimum: & relinquunt quæ grauiora sunt: quoniam hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Iubentur denique cardines viriliter stare pro afflictis, & iudicare æquitatem pro mansuetis terræ. Iubentur denique vacare morum correctioni, insistere concordia, inuigilare paci, infidelium expugnationi & fidei augmento intendere, eamque vsque ad sanguinem tueri, in cuius typo rubei pilei insigniis decorantur. Sint denique in loquendo modesti, in aduersitate securi, in prosperitate deuoti, in hospitio non dissoluti, in conuiuio non effusi. Demum sint pontifici fideles, infidelibus comportabiles. sint ad petendum verecundi, ad negandum iusta difficiles. Sint grati postquam acceperunt; sint largissimi exhibitores, & parcissimi promissores. Et (vt finem verbis, sed non mentis dolori imponamus) tales interius exteriusque cardines ecclesiæ existant, quales se velle esse professi sunt. Tales sibi appareant, quales ab hominibus reputari cupiunt. hoc sit illis pudor, alios esse, & alios apparere. Fuere quidem multi, quibus expediens minime fuit apparere & conspici. Sed (prohdolor) in omni statu experimur alios esse, alios apparere: vt illud Anticlaudianum apud omnes verum sit, quia *aliquando non sunt homines quod videntur: sæpe vero plures sunt, quam appareant*: vt gloriæ eis sit ascendisse. Postremo id vellem cardinalium cordibus semper defixum sit, quia si tandem diuersis illecebris delitescunt, nec eis onera incumbentia pertimescunt, vereor ne illud Amos Prophetæ audiant; *Stridebunt* (inquit) *cardines domus Dei in illa die.* Et iterum illud Esaïæ: *Super muros tuos constitui custodes: Ipsi vero, sicut*

locustæ vineam depasti sunt.

De sublimitate, excellentia & dignitate status patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, praelatorum, presbyterorum & ministrorum ecclesie: & de perfectione status eorum.

COgit ordo pollicitus, vt attingamus ceteros status hierargicos vitæ spiritualis: videlicet patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, archidiaconorum, curatorum, & aliorum clericorum sub ecclesiastico ordine degentium. Cuius status, dignitas & excellentia, non satis à mortalibus laudari, extolli & commendari potest. Conficeremus quidem magna volumina, si ea omnia adduceremus, quæ illorum excellentiam & sublimitatem demonstrant. Paucula tamen sub quodam breui epilogo perstringemus; quantum præsertim ad propositi rationem pertinet; quoniam latius excellentiã huius status deducimus in libro. *Defensorii status ecclesiastici*, vbi prædicta comprobamus non solum ex fundamentis iuris naturalis, sed testimoniis & exemplis veteris legis, ac etiam ex ipsa gentilium obseruantia, necnon testimoniis nouæ & euangelicæ legis, & demû auctoritatibus & fundamentis iuris humani. Nam (vt cetera taceam) quis dubitat pontificem ac sacerdotalem dignitatẽ principiũ sumpsisse ex ipso naturali iure? quo (vt inquit Philosophus in *politicis*) homines naturaliter inclinantur ad sacrificia: quæ non nisi per pontifices & sacerdotes, etiam ipsa antiquitas, instituenda celebrandaq; duxit. Sed illa gentilitas naturaliiuri innitens, hanc pontificum & sacerdotum summam super omnes mortales dignitatem & excellentiam, nedum instituitis, sed humili ac deuota obseruatione professã est. Nam (vt Plutarcho placuit & Polierarus refert) apud gentiles, eos, qui religionis cultui præerant, quos pontifices appellabant, quasi typum animæ in corpore humano tenentes, super omnes mortales venerabantur, eisq; subiiciebantur. Sicut itaq; anima totius corporis habet principatum, cunctaq; membra vegetat, eiq; obsequuntur, & illorum gerit principatum: ita pontifices, quos ipse Plutarchus etiam *præfectos diuino cultui* vocat, toti corporis communitati præ sint oportet. Subdens, quia & Augustus Cæsar sacrorum pontificibus eo-
usque

Ordo sacer-
dotalis ex
iure natu-
rali princi-
piũ sumfit.

usque subiectus fuit, donec & ipse (ne cui mortalium subesset) Vestalis creatus est pontifex. Demum *in ipsa veteri lege hic excellentissimus ordo inchoatus est, & in noua plenius confirmatus*, vt inquit Isidorus. Nam sancti doctores sacrificium, & per consequens sacerdotiũ ab Abel & Chayn incepisse aiunt, qui primo sacrificarunt Deo. Vnde creditur Adam in spiritu & iussu Domini, docuisse filios sacrificare Deo. quare dicunt ordinem sacerdotii tunc primo incepisse. Sed putamus vtrumq; recte stare posse. quoniã ante legẽ, sacerdotium & sacrificium incepit ab Adam & filiis eius, videlicet implicite & sub quadã figura: sub lege vero explicite & expresse iussu Domini incepit ab Aaron. Alii a Melchisedech, iuxta illud: *Tues sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*. Sed, vt diximus, *sub lege Aaron primus iubente Domino victimas obtulit*, vt inquit Isidorus. Quocũq; modo sit, ex ipsa temporis primitate & diuturnitate, ac instituentis excellentia, sancti status sanctitas atq; sublimitas apertissime cõprobatur. Demum vero ipsa põtificialis & sacerdotalis excellentia & sanctimonia ex hoc agnoscitur: quoniam sublimiori nomine, quã cogitari potest, in sacra scriptura episcopi, sacerdotes & ecclesiã ministri nominãtur. Appellantur enim *dii*. Sacerdotes dii appellantur. Vnde in Exodo scribitur: *Dii non detrahes*: per Deos, episcopos & sacerdotes intelligens, vt ait quidã Canon. Rursus ordo ac status ipse in eo eminentissimus atq; sanctissimus est, quia typũ tenet cœlestis hierarchie. Nã ipsi ecclesiã ministri ecclesiasticã cõficiũt hierarchiam. Ipsi quoq; in fortẽ Dei electi sunt, & ipse fors illorũ est. Ipsi denique tantã excellentiã & dignitatis existunt, vt merito à cunctis seculi principibus & christianã fidei cultoribus patres appellentur. Vnde Greg. *Quis dubitet ecclesiastici ordinis viros, venerandos fore, quos Regum & Principum, omniumq; fidelium patres & magistras censeri compertum est?* Et sequitur: *Nonne miserabilis insania esse videtur, si filius patrem, discipulus magistrum nõ honorent: Et iniquis obligationibus illum potestati suã subiucere, à quo credit non solum in terra, sed in cœlis ligari posse & solui?* Et iterum idem Gregor. circa principium Pastoralis inquit: *Honor & sublimitas nullis poterit comparationibus adæquari. si Regum fulgori compares, & Principum diademati, longe inferioris erit, quam si plumbi metallum & auri fulgorem compares. Quippe cum videamus Regum colla & Principum submiti genibus sacerdotum, &*

osculata eorum dextra orationibus eorum credant se contineri. Et Ambrosius in pastoralis: *Magna est excellentia & sublimitas episcoporum: quæ sicut maxima est, ita maximam debet habere cautelam: quia honor grandis, grandiori debet sollicitudine circumuallari.* Et rursus Ambrosius: *Nihil in seculo excellentius sacerdotibus, nihil episcopis sublimius reperiri potest: ut cum dignitatem eorum oculis demonstramus, digne noscamus quod sumus: & quod sumus professione, actione etiam demonstramus, ne sit gradus excelsus, & deformis excessus.* Denique Ioannes Chrysostomus huius status gradum & excellentiam signans ait: *Sacerdotibus ecclesiæ Deus cunctos voluit esse subiectos, ad quos uniuersa, quæ in ecclesiâ occurrunt, voluerit pertinere.* Et Augustinus clericorum statum & ecclesiastici ordinis sublimitatem & sanctimoniam designans, ait ad Mauricium: *Sacerdotibus & Leuitis ecclesiâ non terrena potestate Dominus noster, sed excellenti potentia, propter eum cuius serui sunt, ita eis dominatur, ut debitam eis cuncti reuerentiam impendant.* Et subdit: *nam in diuinis eloquiis ecclesiastici ordinis, clerici & sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Nam & ad Moysen de eo, qui ad iura deducendus erat, dicitur: Applica eum ad Deos: videlicet ad sacerdotes.* Et rursus scriptum est: *Dius non detrahas, id est seculi sacerdotibus.* Et iterum: *Ego dixi, diis estis.* Et Propheta ait: *Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirant, quia angelus Domini exercituum est.* Quid ergo mirum, si Reges, si Principes, si cuncti fideles eos honorent, quibus in suo eloquio honorem tribuens, aut Angelos, aut Christos, aut Deos, Deus ipse appellat? Grandis ergo est excellentia status & ordinis clericorum & pontificum, veluti qui eius locum tenent super terram, qui cælum & terram condidit, & omnia quæ in eis sunt: quibus tantâ tribuit potestatem, ut quos ipsi absoluunt vel ligant super terram, ipse ligatos solutosque habet in cælis, dicente eis Salvatore: *quorum peccata remiseritis, remittuntur eis.* Sed quid de huius ecclesiastici status dignitate & excellentia dicere fas est? Potius certe tempus, quam dicendi materia deesset.

Sacerdotes aliquando dii aliquando angeli vocantur.

CAPITVLVM XI.

De differentia & comparatione Ecclesiasticorum; videlicet Episcoporum, & aliorum inferiorum praelatorum, & clericorum inter se ad inuicem: & quis gradus altero sit dignior & perfectior.

EXigit ergo idem ordo pollicitus, vt ecclesiasticorum, siue clericorum ordinem inter se inuicem discernamus, & comparemus: quod breuissime tanquam manifesta absoluemus. Aliqui enim in minoribus ordinibus sunt constituti, aliqui subdiaconi, alii diaconi, alii presbyteri, alii episcopi, archiepiscopi & patriarchæ: inter quos longa valde differentia est. Nam etiam ex Christi institutione maiorum & minorum sacerdotum discretio facta est, quando Apostolos, tanquam maiores, & septuaginta duos discipulos quasi minores sacerdotes instituit, vt patet Luc. x. vbi Glossa, quod *sicut in Apostolis forma episcoporum, sic septuaginta duobus forma presbyterorum, quasi secundi ordinis est prescripta.* Postea autem Apostoli hanc formam secuti sunt, & in singulis ciuitatibus episcopos, in parochiis presbyteros ordinarunt. Procedente vero tempore, & crescente mense Domini, Apostoli ordinarunt diaconos, quorum maximus fuit Stephanus. subdiaconos vero & alios minores ordines, ecclesia per temporis discursum sibi constituit; quamuis nonnulli dicant subdiaconatum ab Apostolis fuisse institutum, sed per eos inter sacros non numeratum, postea tamen ab ecclesia aggregatum. Veruntamen Dionysius, qui Pauli discipulus fuit, in *Ecclesiastica hierarchia*, tres tantum ordines describit. Episcoporum ordinem dicit maximum, & perfectiimum, presbyterorum vero illuminatiimum, diaconorum purgatiimum. Nec solum distinguitur quoad sublimitatem, & pro excellentia & prærogantia dignitatis, sed prout inducit quandam seruitutem propter Deum oppositam statui libertatis. Nam secundum sententiam Doctorum, circa istos gradus tria possent considerari, sicut tribus modis perfectio status, aut vitæ sanctitas acquiratur. Primo perfectio status sumitur communiter & large, per actus dilectionem. Secundo magis proprie per officii administrationem. Tertio pro-

Tripliciter est aliquis in statu perfectionis.

priiſſime per voti perpetuam obligationem. Primo igitur modo, omnes in caritate exiſtentes ſunt in perfectionis ſtatu: quia (vt Apoſtolus ait) *ſola caritas vinculum eſt perfectionis*. Et hoc modo perfectio opponitur ruinae peccati & culpa, ſecundum quem modum dicit Apoſtolus; *Qui exiſtimat ſe ſtare, videat ne cadat*. Secundo vero modo, omnes qui aſſumuntur ad officia Eccleſiaſtica, poſſent dici eſſe in ſtatu perfectionis reſpectu laicorum. Sunt enim ipſi quaſi medii inter Deum & populum. Vnde quanto propinquiores Deo ratione officii, quod miniſtrant, tanto perfectiores. Vnde in canone ſcribitur: *Non ſolum Episcopos, ſed presbyteri & diaconi debent magnopere providere, vt cunctum populum, cui praſident, obſervatione, vita & doctrina excedant*. id etiam agere debent inferiores gradus, puta exorziſtae, lectores, & alii. Sed tertio modo ſolum Episcopos, Archiepiscopos, ac Patriarchae, ac etiam religioſi, illi videlicet, qui per votum in perpetuam ſeruitutem ſeſe tradunt ad ſeruiendum Chriſto & hominibus propter ipſum, in his quae ſunt circa opera perfectionis, tales ſunt propriiſſime in perfectionis ſtatu. Et hoc modo in hac parte, accipitur *ſtatus*, vt videl. ſonet in quamdam ſeruitutem oppoſitam ſtatu libertatis: quia per talem ſtatum fit mutatio ſtatus libertatis in perpetuam Chriſti ſeruitutem, vt ſupra diximus. Et hic propriiſſime eſt ſtatus perfectionis vitae Apoſtolicae in hac parte. ſecundum quem modum accipitur ſtatus. *2. quaest. vi. ſi quando in cauſa capituli vel ſtatus interpellatum fuerit. Non (inquit) per procuratores, ſed per ſeipſos eſt agendum*. Caeteri ergo miniſtri Eccleſiae indubie ſunt in ſtatu perfectionis, propter officii adminiſtrationem. talis tamen perfectio ſtatus magis accipitur comparatiue quam proprie. Nam canones, inferiorum clericorum ſtatum magis appellant *gradum*, quam ſtatum. Vnde dicitur in quodam canone: *Pro gradu officii, vnusquisque ſtudere oportet ad meliora*. Et hoc dictum ſit, quantum ad Episcopos & miniſtros Eccleſiae inter ſeipſos comparatos.

CAPITVLVM XII.

De plurimis difficultatibus & aculeis, laboribus & periculis status archiepiscoporum, episcoporum, & ceterorum clericorum: & de malis ministris ecclesiæ: ac de multis abusibus, vitiis & inordinationibus illorum in genere & in communi.

Visa excellentia dignitatis, & sublimitate status Ecclesiastici in genere, ac differentia & comparatione inter se: superest agere in communi de eius periculo, aculeis, & difficultate. Et adducentur in medium auctoritates & rationes, quibus non inepte probari videntur huius status difficultates, pericula & incommoda. Indignum enim videtur, vt si quos episcopos aut clericos huius status sublimia & dulcia delectant, amara & aspera moderentur, nec in eo statu securos se reputantes plurimum extollantur, qui tam proximi ruinæ insistant. In primis itaque nemo sibi blandiatur ex sanctimonia huius eminentis status ecclesiastici: nemo certe de eius excellentia extollatur: nemo de illius dignitate confidat. Cogitet enim, quia (vt inquit canon) *non loca, non dignitates, non cathedra statum faciunt, sed vita & mores.* Vnde ex officio & dignitate non licentiam peccandi, sed necessitatem bene uiuendi, ecclesiastici viri se nouerint affecutos. nec ex eminentia status, audaciam delinquendi sibi sumant: pro eo maxime, quia (vt in præcedentibus diximus) nullus sanctum dubitare debet, quæ apex tantæ dignitatis attollit. In quo si defunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ à loco & cathedra testantur. Et iterum; *Cathedra aut claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat.* Ad quæ dicimus plurimū falli eos, qui de loci dignitate latentur. Nam Symmachus Papa seipsum declarans, prædicta de illis intelligit, qui per bonos actus, sanctos prædecessores imitantur. Vnde subdit: quod ea, quæ de cathedræ sanctitate dixerat, ad illos pertinent, quos conuersationis splendor illuminat. Sed pro tanto sanctos vocat, quia propter loci & cathedræ sanctitatem boni & sancti præsumuntur. Vnde Hieronymus: *Non sanctorum filii sunt, qui tenent loca sanctorum: sed qui exercent opera sanctorum.*

De status dignitate nemo tumescat: sed contremiscat.

Itaque non reddat ecclesiasticos viros securos dignitatis fastigiū, status periculum. Vnde Gregor. *Nos qui presumimus non cathedra, non dignitatis, non ordinis vel gentis prerogatiua, sed moribus confidere debemus: quia (vt inquit Canon) non dignitates aut ordines creatori proximos faciunt, sed nos aut propria merita coniungunt, aut mala disiungunt.* Non ergo lætentur episcopi ex sanctitate cathedræ: nō sacerdotes confidant ex sacerdotii dignitate, sed potius cōtremiscant ex imminente calamitate & periculi pronitate. Quid enim dignitas affert, si vita obeest? Nam (teste Gregorio) *quid paradiso altius, tutius atque iocundius? quid cælo securius? & tamen homo de paradiso peccando, angeli de cælo ceciderunt, vt posteris cederet in exemplum, quia non loci, nec dignitatis amplitudo securitatem tribuat, sed vita innocentia.* quia (vt idem Gregorius subiicit) *instum quippe est, vt nobilitate loci ac dignitate officii non iuuetur, qui dignitatem Dei à se abiicit.* Vnde Chryllostomus ad episcopos de dignitate, excellentia se efferentes, nec illius eminentia pericula præuidentes, pulchre ait: *Videte, inquam, fratres, quod non sedeat is supra cathedram: quia non cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos facit cathedram: non locus sanctificat hominem, sed homo locū: nec omnis sacerdos sanctus est, sed omnis sanctus sacerdos.* Et sequitur: *Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedra.* Et iterum: *Malus sacerdos ex sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem.*

Secundo ecclesiastici status incommoda & onera, difficultates & aculeos, ærumnas atque pericula ex ipso nomine fati comprehendere possumus. Si enim episcopi, sacerdotis aut clerici nomen solum perterret, quāto amplius ipsius rei defectus, quam nomen importat? *Episcopus* enim superintendens aut speculator dicitur: *Sacerdos* vero dictus quod sacra det aut doceat: *Clericus* vero appellatus quod in Dei sortem electus sit. Qui ergo non superintendit, qui non speculatur, qui à longe non prospicit incommoda subditorum, nonne episcopi falsum nomen vsurpat? Sed & qui sacra nec dat, nec docet, nonne falsum sacerdotis titulum sumit? *Clericus* vero quomodo fors Dei dictus est, quem mundus, quem seculum, quem denique ipse infernus de illo verius fortiuntur? Hos itaque pulchre Bernhardus describit: *Mirum est quod clerici aliud videri cupiunt quam sint: videlicet habitu milites, quasi etu neutrum exhibent. non enim pugnant vt milites, nec euangelisantur vt*

cleri-

Episcopi, sacerdotis & clerici nomē terribile.

Sacerdotis & clerici nomen falso sapa vsurpatur.

Clerici habitum milites, quasi clerici nō neutrum esse volunt.

clerici, nec laborant vt ministri. Cuius igitur ordinis sunt, cū vtrumque esse cupiunt, & vtrumque deserunt & confundunt? Et sequitur: *Vnusquisque (inquit Apostolus) in ordine suo resurget: sed isti in quo? Sed certe quia nullū tenent ordinem, sine ordine peribunt. Et cum Sapiens Deus vt veraciter creditur, à summo vsq; deorsum nihil inordinate reliquerit: vereor certe nō alibi esse ordinandos, quā ibi, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Ad hos præterea sic nominatos pastores, & pastorem curā deferentes, per prophetam Deus acerbissime cōminatur. Ait enim: *Si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, & ille iniquitate sua morietur, sanguinē eius de manu tua exquiram.* Quod ergo maius periculum cogitari potest, quā aliorum iniquitate damnari? In ceteris siquidem statib. seu viuendi modis culpa tenet auctores suos, quilibet proprio suo peccato punitur, quia scriptum est: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* In hoc tamen periculoso viuendi genere nedū suo, sed aliorum scelere pastor plectitur. Damnantur n. pastores, populorum iniquitate. Quis ergo sanæ mentis ad illud vitæ genus aspiret, vt animam suā teneti obligariq; baratro eligat, si alii peccauerint? In exordio humani generis Cain ipse licet reprobus, tantæ tamen intelligentiæ fuit, vt vitæ alienæ curam abiiceret, inquitens: *Nunquid ego custos fratris mei sum?* Repellebat ille à se caute fratris curam, ne incautius pro fratre teneretur. Ille etiam vterini fratris curam reculabat, nunc proh dolor ad extraneorum curā cum aperto periculo properamus. Quis (oro) tam sibi impius, quis tam sui oblitus existit, quis sponforem seu alienæ vitæ se constitui fideiussorem optat, qui vitam propriam vix tueri possunt? Aut quid tam insanum, quid tam inconsideratum, quā alienarum culparum districtam rationem sese redditurū promittere, qui sua aut non videt, aut nō intelligit? Quid tam dementiæ proximum, quā alienorum facinorum fieri diligens indagator, qui suorum est negligentissimus inquisitor? aut quis aliena peccata portare se pollicetur, qui suis premitur? Quis purgandi alios onus suscipit, qui purgatore indiget? Aut illuminādi plurimos officium accipit, qui cæcus est: & qui se non videt, quomodo alios considerat? Periculosa certe atque grauis sarcina est, cura pastoris. Nam cuiuslibet ouis deperditio, illius periculum est, ad quem propheta ait: *Eris anima tua pro anima illius.* Demum illius status periculum in eo

Episcopos &
cleros con-
siderare in-
docens.

conspicitur: quoniam (teste Gregor.) *praelati tot mortibus digni sunt, quot ad suos subditos perditionis exempla transmittunt.* Inter cætera vero detestanda exempla vnum est illud, quoniam & si scriptum sit, *seruos Dei non oportet litigare:* Episcopi tamen & clerici, qui spiritualis sunt, & lites ac contentiones vitare specialius iubentur, pro pudor, tã acerbe, tam impie, tam crebro litigant, vt omnes vincant in contendendo laicos: & sub colore iustitiæ obrepit impietas. Iam non modo pro episcopatu litigatur, sed bellatur: non modo pro sacerdotio contenditur, sed pugnatur. Et plerumq; non sine orbis & vrbis periculo bellatur in ecclesia, quæ pacẽ filiis vt pia mater pmittit. Aiunt enim, *gloriam nostram non damus alteri:* qui dũ vanam retinent, veram & æternam amittunt: ad gloriam currunt, sed gloria eorum in confusione erit. Christus iubet tunicam proximo dimitti, quippe & in faciem percuti ne litigent: isti eligunt percutere quã parcere: malunt periclitari Ecclesias, quã nõ honorari.

Tertio ille hominũ status nedum difficilis & laboriosus, sed & periculosus videtur, ex quo plures seductores & schismatũ seminatores in ecclesia oriũtur. quos certe ex sacerdotũ & episcoporũ statu prodisse cõperimus. Vnde Hieron. *Veteres perscrutans historias, reperire non valeo, alios ecclesiã Dei scidisse, populos seduxisse, præter eos qui sacerdotes appellati sunt.* Accedit, quoniam ille videtur periculosior, difficilior atq; incõmodior viuendi modus, de quo plures cadũt & plures periclitantur. Constat aut plures cadere in via salutis: & longe plures ex statu ecclesiastico periclitari, propter plurima, & præsertim propter temporalium affluentia: sicut certe plures deuiant in prosperis, quã in aduersis; de quib. putandum est prophetam dixisse: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* Dexteram quidem honoratiorem partem episcopi & praelati in ecclesia tenent; cæteri sinistram. Si igitur de cæteris statibus ad sinistram cadent mille, profecto de istis cadent decem millia.

Quarto, eligere curã animarum, nihil aliud est, quã exponere se ad manifesta & indubitata pericula: quia (vt inquit Grego) *talia appetere est mentis tempestas.* nam nihil aliud est potestas culminis quã tempestas mentis. Quis n. tam audax: aut verius, quis tam temerarius est, qui in alto & tempestuoso mari nauigare peroptat? Quis illius nauis cupit fieri gubernator, quam periturã de proximo cõspicit?

spicit? teste Gregorio, *quieto mari imperitus nauta nauem dirigere potest: turbato autem tempestatis fluctibus etiam peritus nauta se confundit atque perturbat.* Profecto nil aliud est curam animarum suscipere, sacerdotium aut pōtificatum sumere, quam scienter se naufragiis mergere. Solēt homines de tempestate in portum fugere: qui vero animarum pastores fieri desiderāt, de portu in tempestatem libenter fugiunt; de quibus propheta dicere videtur: *Qui descendunt mare in nauibus facientes operationes in aquis multis, & descendunt vsque ad abyssum: quorum anima in eis tabescit propter negotiorum multiplicium procellam. quare turbati sunt & moti sicut ebrius, & tandem omnis sapientia eorum deuorata est.* Mirum certe videtur, vt non satis difficile aut graue videatur, vni episcopo vnus animæ curam sumere, nisi omnium curas in se suscipiat. Vnde quidam Sapiens de tam graui sarcina dicebat; *Fortes humeri qui talia sustinent: aut fortis ambitio ad id animos cogens, ubi futurum periculum sciunt.* Quod si Pontifex in altum se locatum gaudeat, consideret quia tanto erit ei casus grauior. vix enim ex alto sine labore aut periculo descenditur. Sed (vt paucis concludam) cura animarum si recte geritur, summus est honor: sed summus labor, summum onus, summa seruitus. Si vero male agitur, summum animæ periculum, summum malum: quia anceps ex omni parte negocium est.

Cura pastoris ex omni parte anceps est.

Quinto non est proposito alienum considerare; quoniam (vt ait Chrysoströmus in canone) *homo Christianus fortiter cadit in peccatum, propter duas causas: aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis.* Hæ igitur duæ periclitandi causæ ecclesiasticos viros fortiter ruere cogunt. Primo magnitudo peccati. scienter enim & ex contemptu peccant. Nam *qui scit voluntatem Domini & non facit, iuxta verba Saluatoris, vapulabit plagis multis.* Secundo altitudo dignitatis: quia quantum dignitas altior, tanto casus grauior. Et (teste Gregorio) *quanto quis in sede superiori locatus est, tanto in maiori periculo versatur.* Et Augustinus: *Sublimitas honorum, magnitudo scelerum est.* Et Hieronymus. *In maiori gradu maior est sine dubio pœna.* Et iterum Chrysoströmus in canone: *Honoris magnitudo his qui indigne viuunt honore, maximus cumulus incipit esse pœnarum.* Et iterum Augustinus: *Clerici officium si perfunctorie gerunt, nil apud Deum miserius, tristius & damnabilius.*

Episcopi &
clerici solum
sunt dispen-
satores.

Sexto ex episcoporum & clericorum administratione pericula, difficultates & incommoda apertissime demonstrantur. Non enim *episcopi & clerici domini sunt bonorum ecclesie: sed* (vt Hieronymus ait) *procuratores, sed dispensatores rerum alienarum: & velut factilegos plectendos esse, si quod pauperibus est erogandum, sibi retinent plusquam eius statui sufficit. Quomodo ergo securi sunt clerici, qui non solum ex mala aut desidiola administratione, sed ex cupida retentione damnantur? Vnde pulchre de se & cæteris presbyteris dicebat Hieronymus: Quomodo possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timide reseruamus? Hinc Augustinus ad episcopos & presbyteros ait: Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum vestimentum, quod tu recludis: miserorum redemptio est pecunia, quam tu refodis: infirmorum solatia sunt delicia, quibus tu lasciuus: tantorum ergo scias bona te innuadere, quantis possis prestare quod velis. Sed & Bernhardus in epistola ad Falconem ait: Ne tibi, ô pontifex, ô sacerdos blandiaris: quo tuis contentus alia non arripias. Rapis enim cum luxurians, vt de altario superbias: de quibus quod præter necessarium ac simplicem victum retines, tuum non est; rapina est & sacrilegium. Habentes (inquit Apostolus) victum & vestitum; non victum & ornatum, non delictis, non vestibus, quibus lasciuimus. Et iterum idem Bernhardus ad Senonensem archiepiscopum: Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur pauperes; dicunt,*

*Dicite pontifices, in sancto quid facit aurum,
Nobis fame frigore miserabiliter laborantibus? Quid conferunt tot mutatoria vel extensa in perticis? vel plicata in manicis? nostrum est quod effunditis: nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Hinc Hieronymus ad pontifices & clericos comminans ait: Ecclesie principes, qui deliciis affluunt, propheticus sermo describit, quod euicendi sunt de spaciosis domibus lautisque conuiujs. Et sequitur: Si vis scire, quomodo euicendi sunt in tenebras, videlicet exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Item idē Bernhard. ad clericos ait: Multiplica præbendas, habe archidiaconatum, aspira ad episcopatum: gradatim ascende, & in puncto ad inferos sine omni gradu descendes.*

Septimo pericula, incōmoda, aculei, & difficultates huius status ecclesiastici, ex eo euidentius apparent, quoniam si prophetarum, si patriarcharum, si totius sacrae scripturae repetitur annalia, nullum

nullum reperiemus genus hominum, quos Deus vehementius arguat, & feuerius comminetur, & crudelius puniat, quam pontifices, pastores & sacerdotes. Discurre per Prophetas & scripturam lege. quid audis, nisi *pastores populi mei prauaricati sunt in me. propterea adhuc in iudicio contendam vobiscum.* Et iterū: *Stulte egerunt pastores.* Et sequitur: *Propterea euellam eos de terra.* Rursus ad eos: *Oēs pastores meos pascit ventus.* Et alibi: *Vae pastorib. qui dispergunt gregē meū.* Et iterū: *Vae pastorib. Israel, qui pascunt seipsos.* Et sequitur: *Collidā in te pastorē & gregem.* Deniq; ad Iohelem Prophetam transi. quid nisi cōminationis pœnas? quid nisi clamores plangentiū sacerdotum & pontificum audis? Ait enim: *Plangite sacerdotes: ululate ministri altaris.* Ausculta Ezechielem: *vae pastoribus Israel qui pascūt seipsos.* Et iterū: *super pastores iratus est furor meus.* Malachias quoq; nō tacet eorū extermininiū. *Ad vos* (inquit *sacerdotes, qui despicitis nomen meum: ad vos est mandatū, ô sacerdotes. ecce ego proiciam vobis brachium iræ meæ: & dispergam super vultum vestrum stercus.* Et iterum: *Dedi vos contemtibiles omnibus populis.* Sed & Amos Propheta, quam dure prælacos & pastores ecclesiæ comminetur, audiamus. ait enim: *Vae vobis, qui opulenti estis in Syon: & confiditis in monte Samaria, optimates, capita populorum ingredienti- entes pompaticè domum Dei. qui aormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris.* Deinde contra huius status & vitæ hominis scriptum est: *Quicumque desiderauerit primatū in terra, inueniet confusionem in cælis.* Et iterum: *Inter seruos Dei non computabitur, qui de primatu tractauerit.* Sed & Christus in Euangelio has illis pœnas & comminationes confirmat. ait enim: *Vae vobis qui diligitis primas cathedras.* Sed quid hæc commemoramus? Plena est sacra scriptura huiusmodi increpationibus & cōminationibus. Quis ergo dubitat periculofum, difficilem, & cunctis aculeis, miseris refertum esse illum hominum statum cui tot maledictionum & anathematum, tot cōminationum genera: tot pœnarum & suppliciorum mala Prophetæ, Patriarchæ, sancti, ipse quoq; Deus in scripturis sanctis imprecantur? Vnde Chrysoft. super illud: *Obedite præpositis vestris.* *O pontifex, ô prælate, conspice quanto igni supponis caput tuum.* Et subiicit: *Miror si quem contingat saluari de his, qui principantur, & præsunt in tantis minis, & in tanta pigritia: in tantis increpationibus, & in tanta desidia.* Video tamē currentes & sponte se submittentés in pericula: con-

tra quos durissimum iudicium his qui praesunt, scilicet male. De bonis vero scribitur prouerbiorum 12. *nonit iustus animas iumentorum suorum.* Sed quid de periculo & incommoditate, & aculeis ecclesiastici status dicam: Cum episcopis & clericis ipsa simonia (que heresis appellatur) tam familiaris & cara sit, ut vix sine illa in domo Domini incedant. Quibus etiam inuidia domestica, auaricia annexa, libido, ira & superbia, in rerum abundantia videtur. Sunt in hoc statu Patriarchae pomposi, episcopi negligentes, decanus tumidus, archidiaconus elatus, canonici extra chorum vagantes, vicarius in litibus tabellio falsus, presbyter imprudens, curacus ignarus, confessor leuis, diaconus euangelia nesciens, subdiaconus epistolam ignorat, cantor latrat, thesaurarius fabricam defraudat, sacerdos sacramenta vendit, capellanus venalis: ut statim latius tangemus in capitulis sequentibus, ubi singulariter de quolibet gradu & officio ecclesiastici status succincte agemus.

Simonia est haeresis.

Epilogus viciorum sacerdotum.

C A P I T V L V M XIII.

De dignitate & prerogatiua officii decanatus in ecclesia: & de illius honore & veneratione: & de his, quae ei competunt: demum de plurimis oneribus & afflictionibus ac aefectibus & periculis Decanorum.

AVdita sunt praeconia, laudes, necnon excellentia, praeminentia ac sanctimonia status ecclesiastici in genere & communi. Audita denique sunt eius vitae formulae incommoda, calamitates & miseriae, afflictiones & pericula. Quo fit, ut facile eiusdem status dulcia & amara cuilibet recte intuenti patere possint. Verum quamquam ea, quae in ea re breui diferta sunt, ad omnes ecclesiae status secundum ordinem & officiorum differentias applicari possunt, qui omnes clericorum nomen & ministrorum officium ecclesia sortiti sunt: quia tamen particularius episcopos & praelatos respicere videntur, superest ut ad ceteros inferiores ecclesiae status gradus & ordines, breuis & singularis sermo decurrat. Consuetum igitur ordinem sequentes vnumquemque inferiorum clericorum gradum siue statum tangemus: & quid laudis, quid excellentiae, quid villi-

utilitatis, demum quid calamitatis, afflictionis & periculi habeat; sed & quod defectus eos damnabiliter comitantur, succincte afferemus. Primo igitur post Episcopum decanus siue præpositus existit. nec id ratione caret, quia (vt inquit Canon Calixti papæ & martyris) *decanorum dignitas recte maior post pontificalem appellatur*. Nam Decano post pontificem maior ac principalior cura, & collegii administratio congruit. Rursus proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in consilio & assistentia. Ipse collegium, necnon personas ac res collegii iudicat & tuetur. Hinc in Exodo: *inter iudicantes vniuersitatem decanus constitui iubetur*. quare sacri Canones venerandam eam dignitatem decreuerunt. Est enim decanus collegii caput, de quo scriptum est: *constituit eum Dominus in caput*, non in caudam, quod ceteris corporis membris auctoritate & iudicio præcellit. idque primitas loci in ecclesia indicat. Habet denique decanus in capitulo & collegio primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Sed iam audi huius dignitatis onera, huius status calamitates, miserias, defectus & pericula. In primis igitur fateor: grandis est huius status prærogatiua. Sed vtinam tam bene huius dignitatis onera agnoscerentur, quam ipsa appetitur. Dicam verius, tam vtiliter ei incumbentia implerentur, quam ab omnibus sciuntur. Gaudent certe decani & præpositi de honoris excellentia: sed vtinam dignitatem virtus sequeretur. *Virtus enim (vt quidam ait Sapiens) non solet esse iactatrix, aut sui miratrix, sed alieni imitatrix, non de extrinseco honore, sed de conscientie onere cogitat*. si illud delectat, istud cruciat. Virtus non de se confidit, non arrogat. sit hoc esse tempus militiæ & laboris; non delectationis, non pompæ, non fastus. Fateor denique, decanus collegii & capituli caput existit. Sed vide ne dignitas ipsa, qua tantopere delectaris, conterat caput tuum. Sic age, ne de te ecclesia dicat, quod scriptum est: *caput meum doleo*. Videat decanus, qui se collegii caput iactat, ne ceteri de improuido capite capita sua moueant. Cernat, si eius facta ingerunt commotionem capitis in populis: quia omne caput languidum à pede vsque verticem, non est in eo sanitas. Caueat decanus, ne sit illud caput, de quo scriptum est: *Facti sunt hostes eius in caput eius*. Aduertat Decanus, ne caput serpentis sit.

Decanus si
recte agat
episcopo odiosus sit ne-
cessesse est, si
collegii amici
esse cupit
& contra-
rio.

cetera membra nedum vegetans, sed inficiens. quia Deus confringet capita draconum in aquis. Verendum est plurimum, ne sint illa capita, di quibus scriptum est: *In vniuersis capitibus eius caluicium*, id est, deformitatis vicium. Decanus siquidem, si recte agat, episcopo odiosus sit necesse est: adeo vt illius sit hostis, si collegii amicus esse cupit. Si vero à præfule amatur, à capitulo odietur. Pro eo enim caput capituli est constitutus, vt nonnunquam cupiditatibus aut episcopi insolentiis resistat, qui priuilegia, qui libertates, qui bona, qui redditus ecclesiæ plerunque vsurpat. Ideo certe decanus caput est, vt collapsa collegii erigat, sparsa colligat, recuperet perdita, deformia reformet. Caput tunc esse desinit, cū singulorum de collegio crimina palpat, ne eorum fauores perdat, atque vt eum eligant, honorent & venerentur. Sed fateor labiis honorabunt, non animo: cor autem longe est ab eis. Collegium rursum regendum decanus suscipit, imo verius feram indomitam gubernandam. Parua enim domus ægre & difficulter regitur. Magna collegia, præsertim sine sapientia aut virtute, tanto reguntur difficil. u, quanto quot sunt singuli, tot singularibus feruntur opinionibus. Si igitur decanus lætatur de honoris dignitate, metuat onera, metuat pericula: quæ tot sunt, vt enarrari facile non possint. Quis enim est decanus, qui episcopo non sit grauis & contumax? quin potius contra eum conspiret, qui in eius contemptum non abstinet à diuinis, qui sigillat litteras sine capituli assensu, qui sibi communia ecclesiæ appropriat, qui non residentes agit vt percipiant fructus, licet non facientes seruitium; qui grauant subditos, qui eos non defendunt, qui eos tolerant pro pecunia in peccatis, qui inhoneste incedunt, inhonestius viuunt. Paucula huius dignitatis onera, pericula & afflictiones atque defectus enarrauimus: quia in sequentibus ecclesiæ officiis & gradibus plurima adducemus, quæ merito eidem dignitati aptari possunt. Qui igitur aures habet audiendi audiat,

& inter tot periculorum anfractus sit cautus. Facile

enim vitabit cruciatum, si ve-

lit vitare rea-
tum.

CAPITVLVM XIV.

De dignitate & prærogatiua officii archidiaconorum: ac de honore & ueneratione ei debitis, & de his quæ ad eum spectant. Demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis archidiaconorum.

ARchidiaconi dignitas non paruam in ecclesia militanti prærogatiuã, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur. Ipse enim præcipuus oculus episcopi dicitur, pro eo quod cuncta ad episcopum expectantia videre ac solerter prouidere tenetur, veluti qui à canonibus vicarius est illius constitutus. Ad archidiaconorum siquidem præ ceteris ecclesiæ gradibus pro singulari quadam excellentia examinare pertinet ordinandos, idoneosque admittere, inhabiles vero repellere. Qui (vt Canones aiunt) prælatus merito existit, quia post episcopum præminentiam, iurisdictionem & auctoritatem obtinet, præsertim coercitiuam & contentiosam. Rursus illi corrigendi atque visitandi non tam clemens quam populum fas est. Ipse denique præsidere debet, cum archipresbyter eligitur, ipsumque instituit & pro meritis destituit, si contraria non extet consuetudo. Ipse tandem tantæ dignitatis est, vt coadiutor episcopi ecclesiæ principis recte dicatur. Sed & ad eum pertinet, vacantes custodire ecclesias. Ex quibus præfatæ dignitatis eximius honor simul & vtilitas facile comprehenditur. Verum audi amara huius status, tu, qui dulcia degustasti. atque in primis ea repete, quæ supra proxime attulimus, signanter in præcedentibus capitulis, vbi de episcopis & clericis in genere egimus. Sed & illa hic inferere, quæ paulo ante de decanis diximus. Adde: quia fateor, archidiaconi ampla, sed & honoranda est dignitas, si tu ea digna existis: non parua est præminentia, si quos potestate regis, virtute præmines: honoris est prærogatiua, si ceteros humilitate præcellis. Quod si secus agis, vtique experieris illud sapientis senatoris, quia *dignitas ipsa parem vicem improbis reddit, qui non tam à possidente deturpatur, quam ipsum deturpat.* denique non parum eos cruciat ipsa assidua dira que ambien-

tium crux. Quis enim est archidiaconus, qui non præpositus aut decanus: ille episcopus aut archiepiscopus: ille patriarcha: ille cardinalis: ille tandem Romanus pontifex assumi non velit? Quis archidiaconus præficitur, nisi vt potentior aut ditior sit; & contra iusticiæ præcepta præesse quærat, qui prodesse nescit? Et magnæ classis gubernacula quærat, qui paruam scfam dirigere non nouit? Taceo intrinsecas eorum calamitates; qui plerumque spem emunt dignitatum: & (vt quidam Sapiens dicebat) vertigo est omnium pessima, vt ad ea nunc currant certatim homines, quæ fugere iubentur: ab hisque retrahi non velint, quæ olim aspernari consueuerunt: quippe & debuerunt. Fateor rursus, archidiaconus oculus episcopi describitur: nonnunquam tamen tales ipsi præsules sunt, talesque eorum oculi, vt alter altero orbari vellet; adeo vt episcopus & de eipsis oculis dicere cogatur: *Contenebrati sunt oculi mei.* Et iterum cum alio Propheta: *Nihil respiciunt oculi mei nisi mala.* Quibus alius Propheta ait: *Dedit tibi Dominus deficientes oculos.* Et Hierem. *Oculi eorum pleni sunt puluere, qui apertis palpebris nihil videant: quia oculos habent & non videbunt.* Quis enim episcopus de his oculis gratias agit, vt dicere valeat, *nec elati sunt oculi mei:* qui ita episcopi sui negligentias suppleant, vt de eis dicat: *Imperfectum meum viderunt oculi mei,* id est, archidiaconi? Hi certe sunt oculi, de quibus ait Propheta: *Ponam oculos eorum super malum, & non super bonum.* Quid enim aliud vident archidiaconi, nisi munera? Conferunt beneficia non meritorum, sed pecuniarum cumulo: non virtuti, sed sanguini: qui ad sacros ordines deordinandos ordinant; implent inutilibus atque ignaris ministris ecclesias, vt burfas repleant. Hi propter obsequia, delicta non puniunt: arcas, non personas visitant: nec ad luerum animarum, sed quæstum & grauamen visitandi officium vertunt. Hi res pauperum pauperibus nõ erogant; sese secularibus exhibent, qui contemnunt presbyteros; qui principum curias sequuntur, vt ad cathedram pestilentia pestilenter ascendant. Hi certe (vt cum Propheta loquar) *uiuificant morituros, & mortificant viuitturos:* excommunicant sine cognitione, absoluunt excommunicandos. Hi magis lauta conuiuia, quam diuina sequuntur officia. Adde, quia quæ ad eos pertinent, negligunt, aliena vero

vsurpant: & cum eorū tota pene iurisdictio ex consuetudine pendeat, contra episcopum præscribunt, in eius ordinariam messem extraordinariam falcem mittunt. Taceo eorum impudicitiam; quæ tanta est, vt subditos agat impudicos, qui facile maiorum imitantur exempla. Ad quos Hieremias in Threnis ait: *Subtrahunt ministri domus Dei à templo aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos.* Et sequitur: *Dant autem ex illo prostitutis, & meretrices ornant: hi non liberantur ab ærugine & tineæ.* Illos certe signat Malachias: *Recessistis (inquit) à via vestra, scandalisistis plurimos in lege: propterea dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis.* Pauca certe ex multis huius officii calamitates & afflictiones, miseria, defectus atque pericula enarrauimus; cum longe plura sint, quam scribere libeat: quæ cum quis in eo constitutus ordine secum ipse considerat, nihil est cur non intus plurimum crucietur; cuius apertissimi sunt defectus & paucissimi profectus. Quare qui habeat aures audiendi, audiat; & in tantis periculis constitutus sit cautus. non enim timebit supplicia, si studebit fugare vicia.

CAPITVLVM XV.

De dignitate & prerogatiua officii cantoris & primicerii: & de honore ac veneratione ei debitis: & de his quæ ad eum pertinent: demum de plurimis oneribus & calamitatibus, defectibus & periculis cantorum.

Cantor siue primicerius singulari honoris & dignitatis prerogatiua in ecclesia fungitur: cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum principalius ordinatur. Hic (vt canonica tradit institutio) accolitos & ceteros ecclesiæ inferiores gradus ac ministros ad diuina dirigit officia canendi, legendi hymnos & psalmodiam præuidet atque instruit. Sed & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eū solícite præordinatur. psallēdi ordinem, orandi modum ipse committit: negligentes aut discolos punit. Et (vt paucis agamus) eius

oneri in cūbit, vt diuina officia gnauiter & ordinate altissimo persoluantur: vt iuxta Apostolum, *omnia secundum ordinem fiant in ecclesia*. Tanto igitur cantoris dignitas apud Deum dignior acceptiorque est, quanto principalius cœlestibus laudibus occupatur. Nemo enim dubitat, quantum Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio. Hinc amico Dei Moyfi pro speciali quadam excellentia dictum est: *Elige ad iudicandum populum viros, qui oderunt auariciam: tu autem insiste in his, quæ ad Deum sunt, vt laudes & ceremonias offeras Deo tuo*. Sed & Esaias super cuncta, quæ in ecclesia Dei geri præsignabat, modernis Dei ministris ait: *Tu (inquit) bene cantas; frequet a caticū*. Et iterum scriptura ait: *Vociferabuntur Leuitæ: & ego exaudia eos*. Verum heu heu dixerim, cecidit corona de capite eorū, & cantus illorum versus est in luctum: quia carmen lugubre in ore eorum. Cantores siquidem moderni in ecclesia nec canunt Deo laudes, nec vt alii eas persoluant, efficiant: quos comminatur scriptura iniquiens: *Non claudas ora canentium: Deo enim gratum est obsequium eorum*. Hi ex officio canere debent domino, quia bona tribuit sibi. Hi nequaquam dicere possunt: *Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi*. Quomodo enim tacent, qui cantare iubentur? quibus Propheta ait: *Pfallite domino in vociferatione*. Cantant plerumq; sed nō cum grauitate & modestia, qui vtinam ex eorum numero essent, qui dicere possent: *In populo graui laudabo te*. Non enim cantat Domino, qui ex corde non psallit: cuius viæ impiæ sunt, & ad secularia debachantur. Quem & similes alius Propheta signat iniquiens: *Voces & victima impiorum non placent Domino*. Et iterum: *Cantica eorum quasi panis lugentium*. Et rursum alibi: *Non psallebant ad me in corde suo ministri altaris, sed ululabant in cubilibus suis*. Quomodo enim ecclesiæ cantores septies in die laudem dicunt Domino, qui vtinam semel chorum ingrederentur? Quippe verecundum hodie putant canere domino, qui cantores appellari gestiunt. Oppositum apponunt in obiecto, & monstro simile tentant, cum cantores esse volunt, & cantare dedignantur. Non igitur canentes aut psallentes, sed potius silentes dicantur: quare nec vt canentes manducent; quippe vt silentes mendicent. Magna itaque ministeria, magna calamitas; sed & magnum periculum est, id negligere quod sunt, & ita agere.

agere, ne nomen consonet rebus. Canebāt enim antiqui ecclesiæ ministri, sed diuerso calle. Nonnulli enim psallebāt cum gaudio, quia suum persoluebant ministerium; quos rex & propheta signat inquis: *Exultate iusti in Domino, quia rectos decet decantatio.* Alii vero cantabant Domino corde & voce; nec eos tenebat psallendi fastidium, quos delectabat perueniendi desiderium. Sic canebat Dauid inquis: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuae in omni tempore.* Hos certe cantores laudat, extollit & commendat ecclesiæ: non utiq; eos, qui totum psallendi finem in vocis dulcedine collocant. Quæ de re sancti viri & sapientes diuersas circa ecclesiæ cantum tulere sententias. Athanasius enim meditans cantilenas animos hominum plerumque inanes vanosque efficere posse, cauendum canendi usum in ecclesiæ interdixit. Meminerat enim sanctus vir, canendi delectationem vanos nonnunquam gignere conceptus; memor multorum nominatorum Principum, qui incredibilem curam vocis habuere, velut de Gaio Cæsare legimus. Taceo de Nerone, qui vltima vitæ suæ hora prima inter querelas, quas propinqua mors afferebat, illa fuit, non quod tantus princeps, sed quod tantus musicus periret. Veruntamen beatissimus præsul Ambros. pietatis appetens diuini que cultus auctor & institutor, ut in ecclesiæ caneretur instituit. Aurelius vero Augustinus vtrumque se passum ait, difficileque negotium iudicauit, ut in *libro Confessionum* asseritur. Adde, quæ dicemus cum de canonicis agemus. Qui igitur aures habet audiendi, audiat: ac si inter tanta pericula constitutus secure incedere cupit, agat iuxta præcepta sui gradus, nec vsquam erit ei finis paruus.

CAPITVLVM XVI.

De dignitate & honore officii thesaurarii vel custodis ecclesiæ: & de his, quæ ad eum pertinent: demum de plurimis oneribus & calamitatibus, afflictionibus, defectibus & periculis illorum, qui talia officia habent.

Thesaurarius siue custos præcipua quadam prærogatiua ac honoris præeminentia in sacrosancta Ecclesiæ fulget. Illorum

enim dignitati & officio basilicarum primo incumbit custodia & tuitio, hostiariorum institutio, luminarium incensio & præparatio, cura deniq; confitendi conseruandiq; baptismatis, dirigendi baptisterii, valorum quoq; sanctorum ac sacerdotalium vestium, necnon sacrarum reliquiarum, & tandem totius ecclesiæ thesauri ad eum principaliter pertinet custodia: sed & inter ecclesiæ ministros pro modo obsequii & personarum differentiis redditus & oblationes diuidit. Merito igitur sancta synodus id ipsum dignitatis officium, vt vnâ ecclesiæ columnam summo studio eligendam honoriq; habendâ decreuit, vt nullus in ea nisi sanctior & melior ordinetur. Sed ordo exigit pollicitus, vt huius dignitatis onera, afflictiones & pericula breuissime audiamus. In primis igitur sacræ siue thesaurarii ecclesiæ aut cuiusuis reip. recte stomacho corporis naturalis cõparatur. Veluti enim stomachus recipit quippe & conseruat summa diligentia, alimenta humano corpori necessaria, quæ tamen refundit virtualiter & effectualiter in mēbra singula: nec aliter thesaurarius conseruat ecclesiæ thesauros, & à sua dispositione expensarū subsidia infunduntur, aut in ærariū ecclesiæ, aut in singulorum necessitates Principis aut cõmunitatis iussu. Et veluti stomachus pestifer est, qui multa recipit & recepta minime refundit in mēbra pro eorum nutrimento: sic thesaurarius aut ecclesiæ custos multa ab ecclesia recipiens, & non conseruās, nec æqualiter p̄ singulorum vtilitate distribuens, pestifer est, multoque morbos in corpore ecclesiæ generans. Et de talibus ait Hieremias: *Ventrem meum doleo.* Et iterum Esaias: *Transgressorem ex ventre vocauit te.* Si vero fideliter conseruat, atq; pro membrorum & personarum ecclesiæ qualitate, & præsentis dispositione vtiliter distribuit, tanquam saluberrimus commendandus est. Hinc Polycratus recitat fictam, sed facetam ac vtilem fabulam de altercatione & discordia inter membra & stomachum, eo quod ille deuorabat omnes labores eorum. Nā (vt ait Ecclesiasticus) *omnis labor hominis in ore ipsius.* Tãdem cum venissent ad iudicium coram ratione, quæ erat iudex; & ratio iudicasset membra nihil debere dare stomacho; ilico mēbra debilitata sunt, & tremores in cūctis mēbris aderant. quare eisdem membris conquerentibus, iterum ratio iudicauit, vt alimenta stomacho à membris ministrarentur.

Theaurarii stomacho corporis naturalis comparantur.

Quo facto, membra refocillata sunt, & pax confirmata est. Et ob eam rem Policratus subdit, quod thesaurarii ecclesiarum, & qui Principum tenent æraria, non sibi, sed communitati & totius corporis reip. coaceruare debēt thesauros ipsos & ecclesiæ redditus. Si enim aut sibi tenaciter conseruat, aut nimia largitate exinanius fuerit, nihil habebit quod ministris & Ecclesiæ membris distribuat. Sed iam specialius ad huius officii labores, difficultates, incommoda atque pericula descendamus.

Thesaurarii itaque siue custodis dignitas fateor perdulcis est; idque eius nomen indicat ab auro dictum: nec mirum, si nomen delectet, cuius rem mortales tam auide perquirimus. Delectantia certe nomina, sed difficilia officia, si recte gerantur: alioquin periculosa plurimum atque mortifera. iocundum nomen, sed mœstus effectus atque promptum periculum, si reddenda est aliquando de receptis ratio. Taceo de neglectu, cum scriptum sit: *Maledictus homo qui agit opus Domini desidiose*. Basilicarum igitur sacrorumque vtensiliam ac vniuersi Ecclesiæ thesauri custodia, atque illi vni pro pudor tuitioni verecunde committitur, qui plerumque sui non rectam gerit custodiam, qui aut puer est, aut minus idoneus, nec satis notus. Et quod periculosius est, cui nec ætas, nec ingenium, nec mores, nec industria ad paruæ domus custodiam satis sufficeret, matricis principalisque Ecclesiæ templa, non modo turribus munita, sed sacris preciosisque iocalibus ditissima, illorumque conseruatio intrepide demandatur. Mira confidentia, aut magna dementia; miranda facilitas, aut stulta securitas. Vereor ne hi sint illi custodes, quos Daniel signat inquiens: *Custodes tui quasi locustæ*. Sed oro, quo pacto luminaria in Ecclesia accendent, ne lucis in domo Dei deficit splendor, qui semper obscure existunt? Aut quomodo qui dormiunt in tenebris & vmbra mortis, aliis lucebunt? Quomodo rursus sacra tuetur, qui prophana intuetur? Quomodo reliquiarū sanctarum preciosa pignora venerabitur, qui titulū non vidit, nec eius auris audiuit, nec in cor ascendit de reliquiis & veneratione sanctorū? Quomodo dominicū corpus reuerēter tenet, qui spurcitiis adheret? Quomodo solerter præstabit exactā custodiā ceterarū rerum spiritualium, cui assidua est cura rerū seculariū? Adde,

*Thesaurarii
nomen ab
auro, ideo
dulce.*

cui sacrarium carcer est, altare exilium. Iubentur siquidem custodes (vt in *libris Numerorum* legitur) excubare in custodiis tabernaculi: quippe custodiam contra custodiam diligentissime adhibere: sed hi, vt alii filii Heli, concubinas mittunt ad custodiã domus Dei. Deniq; redditus ac oblationes thesaurarius recipit; quas vtinam æqua lance diuideret: sed (forte male dixerim) diuidunt, inquam, sed non vt Apostoli, prout vnicuique opus est, sed habenti dant, & non habenti subtrahunt, id quod habere debeat: nonnunquam vero non seruienti, sed absenti tribuunt. Diuidit, inquam, à fratribus, non à se: sic partes distribuunt, vt totum retineant: expensas graues defalcant, qui lucra sensit: nō parua damna supputat, qui vltra sortem extorsit, & more proditoris dispensatoris sacrum de sacro eripit, atque dignitatis emolumentum in sacrilegium vertit. Ex quibus huius officii defectus, calamitates & pericula facile conspicias. Si igitur aures habes audiendi, audias: & inter tot discrimina & pericula versatus, sis prouidus. Tutus enim in hac via gradieris, si quod ordo requirit, sequeris.

CAPITVLVM XVII.

De dignitate & prerogatiua officii scholastici in ecclesia: & de his, que ad officium spectant: Demum de plurimis oneribus, afflictionibus & calamitatibus ac defectibus & periculis scholasticorum.

Scholastici officium siue dignitas non modo honoranda, sed summe necessaria in Ecclesia fore dinoscitur. Vt enim ait Honorius in canone: *scholarum magistri velut stelle in perpetuas æternitates doctrine lumen insudant.* Hos merito Ecclesia honorat, & præbendis atque redditibus non modo præmiat, sed ditat: vt in vnaquaque cathedrali ecclesia clericos & ceteros scholares pauperes gratis instruant. Quare illis ea de re tam opulenter prouidet, vt & docentis releuetur necessitas, & via pateat discipulis ad doctrinam. Sed huius officii calamitas, defectus, afflictio & periculum breui audire libet. Atque in primis *Scholasticus*, quia sapientiæ schola nomen trahit, nequaquam (vt puto) tam fastuoso nomine oblectaretur, si vera sapientia fulgeret, vt enim inquit Lau-

Scholasticus nomen à schola sapientiæ trahit.

reatus

reatus Poeta : *noneget titulis sapientia solida. per seipsam clara est.* Quis lucernam, vt videatur, soli adhibet? Plurimi scholastici, doctoris aut magistri dignitate insigniti, cum his titulis obscuri, & absque illis clarissimi euasere. Sed verum est, quia hodie mortales titulos quærunt, non rem : laudem petunt, præmium certe inane, exiguum atque sordidum. Quæ res egentis ingenii signum est, quia vmbri gloriari ac opinione, non veritate duci volunt. Rursus necesse est illud noscat, qui scholastici dignitatem assumit : quia docendi, non lasciuiendi nomen assumit. Docere enim eum oportet non nuda litterarum instrumenta, sed morum præclara documenta, vt quod docet, in se teneat. Sed pro dolor assumuntur quidem scholastici in hac temporis tempestate ad huiusmodi Ecclesiæ officium, vt honoris assequantur dignitatem, licet nullam scientiæ habeant facultatem. Appellatur quod non sunt : nec vnquam didicerunt, quod docere contendunt : & quod verecundius dicam, & periculosius est, qui nusquam scholas viderunt, scholas regere profitentur. Magistri vocantur, qui nondum fuerunt discipuli : aut si velis, magistri sunt erroris, qui nunquam fuerunt discipuli veritatis. peritiam docendi pollicentur, qui aperte ignorantiam confitentur. facundiam dicendi hoc officium exigit, sed assumuntur, qui barbarissimis vtuntur. Subtilitatem denique sacras interpretandi scripturas ea dignitas exquirat : vtinam eligerentur qui simplicem intelligerent litteram. Magna certe miseria, magna est magistri confusio, id ignorare, quod vocari delectat ; vt recte ei Apostolus dicat : *Qui alium doces, teipsum non doces?* Hos quidem ignorantia præceptores monet Sapiens, cum ait : *Antequam loquaris & doceas, disce audiendo.* Quid enim tam turpe, quam profiteri artem, quam nõ nouit? Et in eam committere, quæ eum decorat? Taceo eorum mores omni sanæ doctrinæ aduersos, cum dicat Boetius : *Vas putridum corrumpit aquas : & omnis doctrina vilescit ex ignominiosa vita docentis.* Sed vtinam quod per se non valent, per doctos probosque viros expleant. Sed verum est, quia hoc habet omnis ignorans, vt tales cæteros appetat doctosque persequatur : quia non facile per cæteros explet, quod ipse oderit. Qui igitur habet aures audiendi, audiat : atque inter tot calamitarum & defectuum pericula constitutus,

Scholastici
plus dici quàm
esse volunt.

sit cautus; quia nulla ei nocebit aduersitas, si nulla dominatur iniquitas.

CAPITVLVM XVIII

De præeinentia & utilitate officii archipresbyteri, & quantæ sit venerationis: & de his quæ ei competunt: demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus & promptis periculis archipresbyterorum.

ARchipresbyter non paruum honoris & prærogatiuæ gradum in Dei ecclesia obtinet. Hic enim maior presbyterorum dicitur, quia illis præest, & in eos iurisdictionem & coercionem exercet, cui visitatio (vt sacri habent canones) aliquando personarum, regulariter vero ecclesiarum ac fabricæ competit. Sed & qua deuotione, quoue ordine baptismi cæteraque à presbyteris conferantur sacramenta, cura ei pertinet. Hic ex singulari prærogatiua, absente episcopo, missas solennes in ciuitatibus celebrat; sacerdotisque ad missas & diuina officia decantanda deputat. Hic largo nomine prælatus, licet ruralis nuncupatur, magna certe dignitas, cui magna committuntur. Verum quanta sit huius officii & status calamitas, quanta afflictio, quantum periculum, ex eo conspicere libet, quia ipse archipresbyter, qui maior presbyteris nominatur, nomen solum retinet, rem autem ipsam diu perdidit: atque vtinam cæteris presbyteris non minor esset vita & idoneitate ipse, qui gaudet nominis maioriæ. Maiores sunt, vt potestatem exerceant, non quidem in rectitudine & humilitate, sed in rapinis, superbia & abusione. sacrum est archipresbyteri nomen, sed exercens, profanus: clarus titulus, obscura res. Magna certe calamitas est ex dulci fauo amaritudinem fundere. Visitat archipresbyter, qui plerumque visitandus esset: corrigere contendit, qui ad vitia tendit: Ecclesias visitat, vt eas spoliet, non vt ornet: fabricæ curam gerit, sed domus suæ, non murorum templi. Hi sunt, quos propheta cõmemorat: *Suscitabo pastorem qui delicta non visitet.* Adde, quia si visitant, non quidem in virga iniquitatis subditorum, aut in verberibus peccata eorum: nec ea visitatione, qua scriptum est: *Requiram oues meas, & visitabo eas, sicut pastor vi-*

sitas

Archipresbyter maior presbyteris nominatur.

Archipresbyteri nomen sacrum.

fitat oues suas: sed visitant bursas, palpant delicta; qui merito audient: *Vos disperdistis gregem, deiecistis eos & non visitastis: quod crassum est comedistis: quod infirmum, non visitastis.* quare, inquit propheta: *Visitabo prauaricationes Syon.* Et iterum: *Visitabo super viros defixos se-sibus, voluptatis videlicet & auaritiæ.* Qui igitur habet aures audiendi, audiat: & in tantis periculis constitutus, sit cautus, agat iuxta eius officio incumbentia, & vitabit cuncta discrimina nocentia.

CAPITVLVM XIX.

De prerogatiua & magna utilitate officii canonicorum; & quanti sit honoris & reputationis; & quid eis congruat: demum de innumeris huius status oneribus & afflictionibus, defectibus & periculis.

CAnonicus, sicut honestum habet nomen, sic saluberrimum in Ecclesia ministerium gerit. dictus est enim à canone vel regula, quæ cuncta ordinat & dirigit. Canonici itaque regulati & disciplinati dicuntur: quippe quia sua electione, regulatione ac dispositione episcopus eligitur, qui est vertex & norma cuiuslibet ecclesiæ; qui & secundum sacros canones cunctorum est præordinator. Nec ab re sancti patres canonicos, consiliarios episcopi fore decreuerunt. quare in corpore reipub. cordi recte comparantur. Nam veluti a corde in corpore naturali est vita & regimen, sic à canonicis episcopum eligentibus & ei consulentibus, omnium pene in ecclesia agendorum regimen & directio præcedit. Quæ res agit, vt non parua sit canonicorum honoris & tituli prerogatiua: qui primum in ecclesia gradum eligunt simul & dirigunt. quare huiusmodi status & vitæ forma non modo honoris, sed & emolumenti in Dei ecclesia plurimum habet. Demum hic viuendi modus tranquillus atq; securus admodum est, nullâ curæ animarum sarcinam habēs. quo fit, vt minor doctrinæ atq; ætatis idoneitas eis sufficere videatur. Adde, quia libertatis obtinet satis, nec ad sacros artatur ordines: quippe quibus ad seculum redire, & sub sancto viuere matrimonio libet. Verum huius vitæ miseria, cruciatus & defectus, calamitates ac pericula tuipse

*Canonici
comparantur
cordi.*

audi: quitam libenter huius status dulcia auscultasti. In primis itaque canonicus, qui (vt ais) nomen à regula traxit, an sub regula viuat, oro considera; atque hic repete quæ supra de episcopis & cæteris clericis in communi diximus xii. *huius libri capitulo.* Demum quopacto canonicus à regula dicatur, ignoro: qui canonicè & sub regula nō viuunt: qui (vt cætera taceã) secūdam regulas canonicarum plures præbendas obtinet, & vnus ipse plurimorum (forſan meliorum) loca occupat: quippe cum non ſatis eſt vt vnus ſeruiat, damnabiliter multorum ſeruitia intercipit. Demū quāto liberiores ſunt canonici, tãto licentius in plurima debachãtur vicia; nec vna vni ſufficit muliercula, niſi retentam in domo habeat vt vxorem: concubinas vero & aduſcentulas, quarū non eſt numerus. Sed & quomodo ſub regula viuant non video; qui episcopis non obediunt, ſed reſiſtunt: ſepeq; in eos conſpirant, armaq; mouent, atq; ne iuſte ab eccleſiæ Principibus puniantur, iniuſte ſe Principibus ſeculi fœderantur, ſed & famulantur. Et (vt paucis agã) in tribus locis canonici verſatur officium: in altari videl. in choro ac in capitulo. In altari, inquam, reuerentia exquiritur; in choro honeſtas & diuinorum deuota decantatio; in capitulo, morum correctio, ac agendorum vnitas & vtilitas. Pro his canonici in altari irreuerentiam vendicant, in choro diſſolutionem, in capitulo lites. Ad altare, inquam, irreuerenter accedunt: qui (vt ait Hugo) *licet ablutis manibus, lota facie, albis veſtibus appropinquent; tamen peruerſo opere, polluto ore, immundo corde Chriſti corpus, ſacra vaſa pertingere non erubescunt.* Denique ad altare accedit, elatus ad humilem, iratus ad mitem, crudelis ad elementem. Accedit ſeruus ad Dominum, non charitatis ſupernæ amore, ſed perdendi corporalis ſtipendii timore: non deuotione, ſed coactione. Accedit rurfus turbatus ab aliquo, aut alios turbans. Accedit, inquam, canonicus ad altare vanus, curioſus, voluptati ſubditus. Accedit ad menſam Chriſti, non niſi aliquid temporaliter accepturus: ſed verum eſt quia acceſſit ad Iheſum Petrus, tamen acceſſit & Iudas. ſed quopacto deuote accedent, qui legem Domini nec ſciunt nec diſcunt. Vacant enim ocio & comeſſationibus, non libris, non contemplationi, non vtili actioni ſtudent. terrenis inhiant, temporalia ſapiunt, aſſidui in plateis, in eccleſia rari, tardi ad prædicandum,

*Beneficiorū
pluralitas
damnabilis.*

*Concubinae
eius deſectā-
bilis.*

*Canonici e-
piscopis inob-
edientes.*

*Canonicorū
officium
triplex.*

parati ad leporis vestigia inuestigandum, volociores ad congregandos canes quam ad alendos pauperes: plures illis ad mensam seruiunt, ad missam nullus: cibus eorum calice preciosior, equus missali charior: cappa eorum casula pulchrior, camisia delicatior alba. Non igitur eorum sacrificii Deus placatur, sed indignatur, quia scriptum est: *Oratio iusti inpinguat altare, deprecatio impij non liberabit eum.* Et iterum: *Spreuit Dominus altare suum propter iniquitatem ministrantium.* Rursus qualiter in choro versentur, discutendum est. vbi tanto deteriores inhonestioresque canonici degunt, quanto honestiores esse deberent: vbi mente vagi, attorniti oculis, habituq; dissoluti prospiciunt per cancellos, non pauperulas, sed mulierculas: aliud cantant, aliud cogitant. In choro sunt corpore, in foro sunt mente: mane in theatro, sero in ecclesia: ibiq; nunc intus, nunc foris exeunt inquieti: psalmodiorum verba non pronunciant, qui cantare pudori existimant; quod si verba aliquando proferunt, eorum sensum non attendunt, nescientes illud Gregorii, quia *vox psalmodiæ cum ex cordis deuotione agitur, Deo per intentionem mentis coniungitur.* Alii cantant, sed non quod libri habent: cantant, vt placeant populo magis quam Deo, tanta quibusdam leuitas est vocis, quanta & mentis: frangit vocem, qui non frangit voluntatem: seruat consonantiam vocum, non morum; quibus ait Gregorius: *Quid prodest dulcedo vocis, si adest asperitas mentis?* Tandem cantant non cum Dauid iuxta arcam Domini, sed in palatio cum Herodiade, vt placeant discubentibus. Merito igitur chorus eorum non exultationis, sed deplorationis effectus est: vt dicere cogantur cum Hieremia: *Versus est* (inquit) *in luctum chorus noster.* Sed quid hæc? Vereor ne verum sit, canonicos nostri tēporis fructus non facere suos: cum plurimi chorum non essent ingressuri, nisi aliquid extorquerent. Alii vnicæ interessentes horæ, totius diei emolumenta rapiunt. Alii sterilibus officiis sterile exhibent obsequium; pinguiora vero officia frequentant. Alii falso infirmantur, vt distributiones percipiant, etsi in domibus delitescant. Alii (vt ita dixerim) infortunata hora, qua intersunt non diuinorum decantationi, sed seculariū negociationi; nec diuinis officiis, sed humanis commertiis: nec orationi, sed vanæ confabulationi vacant. Denique ad capitu-

de choro.

Quare templa r'isitent canonici.

De capitulo.

lū canonici accedunt, sed vt litigent: vt (prohdolor) vbi litigia sopiri deberent, ibi nascantur: ibi culpa augeatur, vbi deleri debuit: ibi discordias gignunt, partes constituunt. Et (vt paucis agam) quotiens canonicus capitulum ingreditur, totiens domum periturus redit. prece enim, aut precio, odio, fauore aut timore longe aliud consulit, quam aut conscientiaē aut ecclesie utilitas exposcunt. ibi non modesta discussio, sed clamorosa confusio: fitq; capitulum officina discordiaē, cum esse debuit mater concordiaē.

*Capitulum
exonit cano-
nici perituri.*

Congregantur non vt se corrigant, sed detrahant: nec fit de animabus sermo, sed ipsi loquuntur de extrinsecis. ducunt ad capitulum oues & boues. Et (vt paucis concludam) ibi nec Maria locum habet: nec Martha cōpescitur: quia nec bona actio ventilatur, nec

*De electione
episcoporum.*

Mariae silentium custoditur. Taceo de electione episcoporum: in qua caro & sanguis ac mammona iniquitatis longe plus possunt, quam ordo iusticiaē & vnitatis. Cum vero capitulum canonicos creat, aut cetera confert beneficia: non ad merita, sed ad volita dirigunt vota sua: nec ad longiora obsequia, sed propinquiora trahuntur commercia: veluti vnus ex sanctis ecclesie doctoribus, non tam eleganter quam facete in ecclesia Argentina accidisse refert. In ea enim, cum de conferendis certis in ecclesia vacantibus præbendis discordarent, altero nepotem puerum, altero filium, altero ignobilem fratrem nominantibus; quidam Romanus inibi canonicus asellum, qui plusquam XX. annis ei seruierat, nominauit, asserens in conscientia, quia propter diuturna seruitia, quæ asinus ecclesie fecerat, dignior cunctis nominatis erat.

*Asellus no-
minatur in
canonicis.*

Quis igitur ea omnia recolens, iocundus, tranquillus aut securus esse potest? Et (vt inquit Bernhardus) *quis in tantis periculis cōstitutus, ac tantis bonis destitutus, non intra vrgetur, nō vritur, non cruciatur?* Qui igitur habet aures audiendi, audiat: & inter tot miseras, laqueos & pericula sit cautus: viuaturque sub regula, qui à regula nomen accepit. non enim timebit æterna supplicia, si studebit vitare seculi vicia.

CAPITVLVM XX.

De præeminentia, necessitate & utilitate officii sacerdotum curatorū, rectorum curam animarum habentium: Demum de plurimis huius status laboribus & calamitatibus, defectibus & periculis.

Rectoris

Rectoris Curatique sacerdotis eximia est dignitas, atq; per-
 cessarium saluberrimumque ministerium. Habet enim im-
 primis illum familiarissimum atque salutiferum ad veri corporis
 Christi accessum assiduum; in quo est redemptio, vita & salus no-
 stra. Demum quanti honoris & emolumenti temporalis hoc ec-
 clesiae officium existat, beatus Augustinus patenter insinuauit. Nā
 illud apostoli exponens, *presbyteri qui bene praesunt duplici honore di-
 gni habentur*: sic ait: *Presbyteri qui bene praesunt, vita & doctrina digni cer-
 te habentur à subditis duplici honore, sc. ut spiritualiter eis obediant, & ex-
 teriora bona ministrent.* Nec solū honore sublimi praemiari debēt, sed
 & terreno, vt non cōtristentur indigentia sumptuū temporaliū, &
 gaudeant obedientia spiritualiū. Demum ex eo rectoris & curati
 dignitas, honor & utilitas cōprehenditur, quoniam (vt inquit Gre-
 gorius Nazianzenus) *spirituale est eius officium, mediatorem esse populi
 apud Deū.* Vnde Rabanus: *Non qualiscunq; dignitas sacerdotum est. Huic
 enim sorte datū est, ut mediator sit inter Deum & hominē, vt per eos genus
 humanū reconcilietur.* Adde, hic pro populo orat, hic sordes eius ab-
 luit, hic vice Christi peccata condonat, hic clauēs regni caelorum
 pœnitentibus aperit, hic baptismū (quo Christi nomine censemur
 & ei coniungimur) ceteraq; ministrat saluberrima sacramenta, vt
 merito de illo dici possit, q̄ scriptū est: *quia ipse comedit peccata popu-
 lorū.* Superest, vt huius officii calamitates, afflictiones, defectus &
 pericula succincte narremus, quorū plurima in *duodecimo huius se-
 cūdi libri capitulo* disseruimus, cū in cōmuni clericorū omniū mise-
 rias, onera & labores tetigimus: sed & illis nonnulla addenda sunt,
 quę inesse ceteris ecclesiasticis officiis diximus, praesertim cum de
 canonicis egimus. Parua tamen ex mūltis singularibus eis con-
 gruentia afferemus, vt vnusquisque (nisi mente obcaecatus exi-
 stat) facile huius vitæ formulæ calamitates & pericula conspi-
 ciet.

*Curati qui
 bene praesunt
 duplici ho-
 nore digni
 sunt.*

*Curatorum
 pericula su-
 pra narrata
 sunt.*

Fateor igitur, summa est dignitas, summus honor, curam ani-
 marum habere: quod ex eo facile conspicitur, quoniā summa est
 honoris praerogatiua corporū rerūq; (quib. non parū animæ praes-
 tant) regimen gerere. Sed oro, consideret rector, qualis ipse de-
 beat esse, qui ceteros regendos, immo corrigendos suscipit: quod
 tanto est periculosius, quāto pauci sese corrigāt. Attendat curatus

vires suas, qui animarum farcinam super humeros portat. *Non enim* (teste Chrystomo) *dignitas, non officium facit sacerdotem, sed sacerdos officium: nec locus sanctificat hominem, sed homo locum.* Ideo subdit, quia *malus sacerdos aut rector de suo ministerio crimen acquirit, non dignitatem.* qui enim alios purgandi curam suscipit, aliis sanctior purgatorque esse debet. Vnde idem Chrystomus: *Magna est confusio, magnum periculum sacerdotum, quando laici inveniuntur fide-
liores eis atque iustiores.* Quomodo autem non erit confusio, illos esse inferiores subditis, quos etiam æquales esse confusio est? Sed inter cetera, in eo sacerdotum curatorum imminens periculum versatur, quia *non modo sua, sed* (vt ait Isidorus) *populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes nō erudiunt, aut peccantes nō corrigunt.* quod & beatus Gregorius testatur. ait enim, quia *sacerdos causa est ruina populi.* Quis enim se pro populi peccatis intercessor obii-
ciet, si sacerdotes, qui eam curam habent, grauiora committant? Quare merito grauiissimo supplicio sunt destinati. sunt enim (eodem teste Gregorio) *veluti aqua sacri baptismatis, qua peccata baptisat et diluens, illos ad regnum cælorum mitit, & ipsa in cloacam descendit:* Qui enim aliorū delicta in se suscipiunt, non tam suam, quam aliorum vitam inspicere debent: quia quorum sudoribus viuunt, quorum sanguine laute pascuntur, dignum est vt eorum culpis plectantur. Hinc idem Gregor. *qui de oblationibus fidelium viuunt, quas illi pro peccatis suis obtulerunt: si comedunt & tacent, eorum certe peccata manducant.* Quare non tam rectorum dignitas extollenda est, quam illorum periculum deplorandum. quod Bernardus summis eiulatibus lacrimatur inquiring: *Egressa est iniquitas à sacerdotibus tuis, domine, qui videntur regere populum tuum: non est iam differentia, vt populus sic & sacerdos. Heu heu Domine Deus, quia ipsi sunt in persecutione tua primi, qui videntur in ecclesia tua populum regere.* Quis enim animarum rector intus non affligetur, cum sciat curam subditorum suo periculo suscepisse? De quo scribit Sapiens: *Defixisti apud extraneum animam tuam: illaqueatus es verbis oris tui.* Quis est curatus aut rector, qui infirmetur cum infirmo subdito? Quis cum scandalisato vritur? Quis cupit fieri pro fratre anathema & subdito? Quis ponit animam suam pro subditis? Quis curatus est Samaritanus, qui liget vulnera subditi? Quis facit secum misericor-

Curati sint
populo puriores.

Curati ex
populi peccatis
dānantur.

ricordiam? Quis ducit eum in stabulum ecclesiam Dei? Quis red- De magno zelo veterum curatorum.
dit, quæ ultra ei necessaria sunt; qui utinam vitæ necessaria nō au-
ferret? Quis curatus hodie est alter Ioseph, qui frumenta in Ægy-
pto diuidat, cum sint promptuaria eorum plena? Quis liberat pau-
perem à potente & inope, cui non est adiutor? Quis rector est ho-
die mœrentium consolator? Quis ut alter Iob de velleribus ouiu-
um suarum, immo ecclesiæ calefacit pauperes? Quis viatoribus
hostia aperit? Quis curatorum dicere poterit cum Moyse: *tu scis bene, quia nec asellum, nec quid aliud acceperim ab eis; nec quemquam afflixerim*? Quis cum Samuele audaci animo dicet subditis: *Loquimini coram Domino & coram Christo eis: utrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum*: si quempiam calumniatus sum: si oppressi aliquem: si de manu cuiusquam munus accepi, illudque restitui vobis? Quis cum Ambrosio vasa sua conflat, & dat captiuis & pauperibus? Quis cum Paulino Nolano episcopo (ut inquit Gregorius) pro redimendo filio parrochianæ viduæ mitram & baculum & indumenta pontificalia vendit? Sed certe iam mutatus est color optimus, & dispersi sunt lapides sanctuarii: qui merito sunt ecclesiarum rectores, qui dispersi sunt nō solum in plateis, sed in capite platearum: quia publice honorari volunt de imagine sanctitatis, in quibus non est virtutis existentia nec veritatis. Sunt enim fermento Phariseorum (quod est hypocrisis) saginati; qui mœsto vultu cum fletu ad altaria Domini virtutum accedunt, in quibus spiritus sanctus non habitat: qui (ut inquit scriptura) effugiet fictum, merito repellit eū Dominus & munera eius, quia non vero corde accedunt. Quos pulchre Malachias signat: *Opeiebatis, inquit, lacrymis altare Domini: & fletu & mugitu gemitis, ut vos populus sacrificaret.* Et (ut paucis multa pertingā) solū eis curati & rectoris nomen reli- Curati sunt multi (solum nomine).
ctū est: cura ipsa atq; regimen periit. deficit eis pietas, māsit aucto-
ritas: qui galli erant, castrati effecti sunt; canes nō valentes latrare; re-
ctores plebiū vaccæ Samariæ sunt, & ditati nō mugiunt, nec via regia gradiuntur: *Hi (ut dicit Bernhardus) non tam facile optarent honores, si curæ considerarent labores.* Nec moda ea, quæ diximus, pericu-
la, rectores & sacerdotes comitantur: sed alia contra ordinis & of- Curati sunt superioribus inobedientes.
ficii sui naturam damnabiliter amplectuntur. Sunt enim inuidi & inobedientes superioribus, quibus inuidet & detrahunt. Rur-

Curatorum
defectus.

fius nouum curati facinus committunt. Non enim contentantur ceteris rectoribus uiuos, sed & mortuos subtrahere parochianos. procurant enim sibi in testamentis aliquid relinqui. Taceo quod sacramentum pœnitentiæ ministrantes in ipsum sacramentum committunt. Imponunt enim pœnitentibus missas quas ipsi pecunia se celebraturos pollicentur. pœnitentias non discretas imponunt. nulli sunt illis casus reseruati: certatim omnes de omnibus absoluunt: missas & cetera eis incumbentia pro defunctis onera non persoluunt: celebrant non reconciliati: vocati confessiones non audiunt: plerumq; sine sacramentis subditi eorum negligentia moriuntur: admittunt excommunica-

Rectores ec-
clesiarum nō
predicant nō
que predica-
re sciunt.

tos ad diuina: non prædicant populo, sed à populo prædicantur. Quo enim pacto prædicabunt, qui literis operam non dederunt? Aut quomodo alios docebit, quem nullus docuit? Sed verum est illud Cœlestini in quadam epistola, quod ante Hieronymus dixerat: quia *abiectissimæ partes ante addiscuntur; solum sacerdotium vilius erit, quod ante sumitur quam addiscitur: auidius quaeritur, quam cognoscitur: facilius tribuitur, cum tamen difficilius impleatur.* Denique rectores animarum facti sunt corporum

Rectores ani-
marum im-
pinguat cor-
pora sua.

suorum crassatores. impinguati enim, dilatati & increassati, buccas rubentes habentes, *diuersis epulis saginati, facile* (vt inquit Hieronymus) *spumant in libidines.* Sed quid tam perfunctorie loquimur de vinolentia, de crapula ac ceteris gulæ irritamentis sacerdotum & aliorum, qui ecclesiastico nomine censentur? Qui aiunt, *comedamus & bibamus & moriamur*: qui viuunt, vt comedant: quorum Deus venter est, quia ventri vacant, & ad ventrem (vt ad eorum summam felicitatem & finem) cuncta ordinant: nec eis satis est vti cibus, qui in ea, qua degunt, patria nascuntur, sed Deum & naturam emendant. Nam vltamarinis & forensibus vinis, ac cum magnis impensis adductis ferculis saginantur: quibus non vna sufficit prouincia; diuersitate vinorum lætantur; non considerantes, quia vnus vini potus patriarcham Noe per sexcentos annos sobrium, temulentum fecit & (vt Hieronymus in quadam epistola ait) *Loth per ebrietatem insciens libidini miscuit incestum*: & (quod dictu mirabile est) quem Sodoma non vicit, vina vicerunt. Sacerdotibus enim

lex prohibet vini vsum: sed & ceteris, qui præsumunt, ne obliuiscantur iudiciorum Dei. modernis vero sacerdotibus & ecclesiæ ministris longe magis mera abhorrenda forent, quibus dignitas honorabilior est & operatio sanctior: quorum vinolentia ac ipsa exquisita epularum auiditas ministerium vilificant, personas dehonstant, conuersationem deturbant, & postremo ceteris lasciuiendi causam præbent. Teste enim Gregorio: *cum maiores voluptati deseruiunt, nimirum minoribus lasciuiæ frena laxantur.* Taceo commemorari dilectam ab eis philargyriam, id est, amorem pecuniæ. plurimi certe eorum aurum sitiunt, aurum bibunt, vt conferunt carni & sanguini. Rectores moderni non pastores, sed ratores: ouium tonsores, non ad viridia pascua ductores: non piscatores, sed negociatores: non dispensatores bonorum Crucifixi, sed voratores. Sic sua falso quærunt, vt quæ vera sua sunt perdant: pro pecuniis celebrant, corpus Christi vendunt cum Iuda, de mammona iniquitatis sacramenta ministrant. Vereor satis, an rem sacramenti conferant. sacramunt, sacra vendunt, sed gratiam non infundunt, quam non habent. Aiunt, *nihil accipimus gratis, nil damus gratis:* dicentes, *quod comparauimus, vendimus:* quia mercatores parati sunt vendere, quæ carius ipsi emerunt. sed his lucrum est in bursa, damnum in conscientia: nulla in eis grauitas, & (vt ait Canon) nihil in eis defendit industria. Sed audi, quam acerbè eis comminatur ecclesia, quam offendunt. Ipsa enim clamans ad sponsum ait: *Duplici contritione contere eos Domine Deus noster:* quia tanta rapacitas, tanta proteruitas, tanta segnities duplici eos pœna conterit, anima & corpore: dum hic egere, & in labore inutili viuere, & bonis suis gaudere non sinit, tandem gehennam vsque perducit. Qui ergo aures habet audiendi audiat: & inter tot pericula positus, viam quærat securitatis, qui tam propinquus est discrimini tempestatis. Narrata pericula non pauebit, si curam subditorum digne tenebit.

Paucula certe de cunctis ecclesiastici status dignitatibus, officiis & ordinibus enarrauimus: dulcia pariter & amara tangentes. Quare iam faciemus finem: quia finis non esset, si

quis conaretur plene narrare cunctas miseras & labores, aculeos, & pericula huius status, videlicet pontificalis & sacerdotalis. Veruntamen ne quis ista legens ex tanta multitudine laborum, & pernitente periculorum statum ecclesiasticum perfectum & dignum, aut reprobet aut damnet; intelligat sane prædicta vera esse de illis episcopis & clericis, qui male, negligenter & perfunctorie curam pastoralem gerunt, quib. prædicta & maiora pericula parata sunt. Si tamen digne ministrant ea, maiora gloriæ præmia habent destinata. Et hoc est quod paucis verbis dicit Augustinus: quia *nihil periculosius aut damabilius in hoc seculo episcopi & presbyteri officio, si perfunctorie agatur: sicut nec beatius & Deo acceptius, quam si eo modo militetur, quo imperator noster iubet.* Itaque non est periculum in statu, sed abutentibus statu: nec est reprobatio in dignitate, sed in deturpantibus dignitatem: in qua nimirum si sit multitudo laborum, ubi est excellentia honorum & præmiorum.

C A P I T V L V M XXI.

De secundo statu spirituali, videlicet religiosorum; & de motiuis & autoritatibus ad probandum statum ecclesiastici ordinis simpliciter præferendum esse statui religionis: & per consequens ecclesiasticum ordinem esse prælegendum.

SVperest agere de secundo statu spirituali, videlicet Religiosorum. Primo adducuntur rationes & motiua ad probandum statum ecclesiasticum simpliciter præferendum esse statui religionis: & per consequens videtur, quod episcopi & ministri ecclesiæ in dignitate & perfectione status sint religiosi præferendi. Primo enim illud aperte probare videtur Hieronymus. Nam & ad Rusticum monachum sic inquit: *Vive in monasterio ut clericus esse merearis.* Et iterum alius Sapiens: *Vix bonus monachus mediocrem clericum facit.* Et iterum ad Heliodorum: *Alia est causa clerici, alia monachi. Clerici oves pascunt, ego pascor: illi de altari viuunt, ego ut securis quasi ad radicem arboris infructuose ponor, si munus ad altare non offero.* Et iterum: *Mihi ante presbyterum sedere non licet. Illi, si peccauero, licet me tradere sathana.* Vides ergo dignitatem & excellentiam clericorum super

super monasticam vitam. Denique quis dubitat bonum publicum præferendum esse priuato? Constat autem clericorum & prælatorum vitam magis populo fructuosam fore, quam religionum, vt enim dicit Gregorius, *nullum Deo magis acceptabile est sacrificium quam zelus animarum*. Clerici ergo cum magis fructificēt, merito ergo eorum status monasticæ vitæ præferendus est, qui præprie duntaxat salutem intendit. Demum nemo hæsitat, quin Helias longe perfectior fuerit quocumque monastico viro. quod ex eo maxime constat, quia Christus Iohannem, quo inter natos mulierum alius non fuit maior, in perfectione eum inducit, dicens in Euangelio Luca: *Ipse præibit ante illum in spiritu & virtute Helie*. Et iterum in Mattheo dicit: *Si vultis scire, ipse est Helias*. Super quo verbo Chrysofomus pulchre ad propositum loquens: *Si talem aliquando mihi adducas monachum, qualis (vt exaggerationem dicam) Helias fuit: non tamen illi comparandus est, qui traditus populis & multorum peccata ferre compulsus, immobilis perseverauit & fortis*. Hi autem sunt ecclesiastici & prælati, qui populorum salutem continuo studēt. Sed nec illud obmittendum est: quoniam cui amplius committitur, ille magis meretur, si bene ministrat, quàm ille cui minus commissum est. Constat tamen quod viris ecclesiasticis & prælatis amplius est commissum, quam monasticis viris. Accedit, quoniam perfectio seu sublimitas alicuius status non acquiritur sine charitate, iuxta illud: *Si habuero omnem scientiam & fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum*. Constat tamen charitatem proximorum magis inesse clericorum statui propter animarum curam, quam habent. Præterea si meritum vtriusque status considerare libet, illud verissimum est, quoniam meritum hominis consistit in liberando innocentes de manibus fortiorum & tyrannorum: in quorum persona dicebat Iob: *Conterebam malos ab iniquo, & de dentibus illius auferebam prædam*. Quod magis fit per statum clericorum & prælatorum, quam monachorum. Vnde Hieronymus ad Paulinum ait, quod *sancta simplicitas solum sibi prodest*. Et quanto plus ædificat Ecclesiam Dei ex vitæ merito, tanto plus nocet, si contradicentibus non resistit. Demum magnitudo meriti consistit in magnitudine conatus ad vincendum magnam promptitudinem, & incitamentum ad peccatum: quia inquit Ecclesiasti-

cus: *Perfectus & beatus est, qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit.* Talis ergo magnitudo conatus potius est in statu Ecclesiasticorum, quam religiosorum. Possent in hac re plurima adduci, sed breuitatis gratia prædictis rationibus sum contentus: quibus quidam probare videntur, episcopos & cæteros ministros ecclesiæ in status & dignitatis eminentia & perfectione præferendos esse religiosis: & per consequens ecclesiasticum statum esse præeligendum. Veruntamen quid tenendum sit in sequentibus capitulis explicabitur.

C A P I T V L V M XXII.

De prima comparatione horum duorum statuum, videlicet qualiter hi duo status clericorum & monachorum se habent alter ad alterum comparatus: & quis eorum sit simpliciter eligibilior quantum ad eminentiam & perfectionem status, ac etiam vitæ & sanctitatis.

Considerandum rursus occurrit atq; discutiendum, qualiter hi duo status seu viuendi modi, ecclesiasticorum videlicet & religiosorum, inuicem se habent alter ad alterum comparatus, respectu eminentioris vitæ & perfectioris status. In quo articulo licet plurima dici possent, breuissime tamen & sub quodam epilogo dicendum est, secundum sanctorum doctorum sententias illud esse verissimum, videlicet episcopos non solum cæteros omnes ordines & ministros ecclesiæ militantis, sed & cunctos religiosos & regulares viros perfectiori modo repræsentare Apostolos; & ideo super omnes eminentiores & in perfectiori statu fore. Nam manifestum est, quod episcopi succedunt Apostolis in regimine ecclesiæ. Vnde Paulus ad eos ait: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo Spiritus sanctus posuit vos episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Pro qua re apertius declaranda præsupponendum duximus, quod quatuor principaliter & singulariter fuerunt collata Apostolis à Christo & episcopis eorum successoribus: quæ magnam in eis excellentiam & status perfectionem designant: & in quibus episcopi Apostolis succedunt, & eos præ cæteris imitantur. Primo virga potestatiua in

fulce-

*Apostoli
quatuor
à Christo
accepterunt.*

susceptione temporalium stipendiorum. Vnde in Mattheo legimus: *Præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam*: vt nomine virgæ potestatem à Christo receptam de recipiendo temporalia stipendia intelligamus secundum Augustinum. Secundo clauus in iurisdictione administrationis sacramentorum. Vnde ait Christus Petro: *Tibi dabo clauas regni cælorum*. Tertio data est insufflatio spiritus in remissione peccatorum. Vnde apud Iohannem legimus: *Insufflauit & dixit, accipite Spiritum sanctum, quorum peccata remiseritis, & cætera*. Super quo verbo Gregorius inquit: *Licet intueri in quantum culmen gloriæ perducti sunt Apostoli, vt vice Dei quibusdam peccata relaxent, quibusdam retineant: quorum nunc in ecclesia episcopi locum tenent*. Quarto data est dispartitio linguarum in prædicatione verbi Dei, vt in actibus Apostolorum legimus, quia apparuerunt Apostolis dispartitæ linguæ ad prædicandum verbum Dei. In his ergo quatuor episcopi Apostolos excellentiori modo repræsentant, quam quicunque religiosi: & ideo sunt in perfectiori statu. Adde quintum, propter votum perpetuæ curæ ouium suarum vsque ad animam & sanguinem. In qua re perfectiori modo Apostolos repræsentant, quam omnes religiosi. Quod votum curæ animarum in consecratione sua fecerunt vouentes animas suas ponere pro ouibus suis: in quo votum excelsæ charitatis omnes religiosos excedunt: quia (teste redemptore) *maio rem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis*. Summus ergo gradus perfectionis est in episcopis: quia eorum dignitas perfectam charitatem iam acquisitam requirit, non acquirendam. Si vero seclusis episcopis presbyteros & cæteros ministros ecclesiæ ad religiosos comparare volumus: hoc tripliciter considerare & intelligere possumus. Primo quantum ad humani conatus voluntatem. Secundo quantum ad operis qualitatem. Tertio quantum ad vtriusq; status quidditatem seu primitatem. Primo modo præfertur opus operi vel status statui ex voluntate operantis. Qui enim promptiori voluntate & cum maiori conatu facit opus ad quod tenetur, maioris perfectionis & maioris meriti est. Si ergo isto modo opera religiosorum & presbyterorum adinuicem comparentur, incertum est quæ opera sint maioris meriti & maioris perfectionis:

quia planum est, quod illorum opera maioris meriti & perfectionis sunt, qui cum promptiori voluntate & cum maiori conatu ipsa operantur. Secundo vero modo, quantum ad operis qualitatem, virginitas præponitur coniugali vel viduali continentia in bono. In malo vero homicidium præponitur furto. Similiter vita actiua præponitur contemplatiua, quia fructuosior: contemplatiua vero præponitur actiua, quia merito maior & perfectior. secundum quem modum comparando aliqua opera particularia, quæ faciunt presbyteri, sunt perfectiora aliquibus operibus particularibus, quæ religiosi faciunt; sicut magis est intendere salutem animarum quam ieiunare, quam silentium tenere. Et aliqua opera, quæ faciunt religiosi, perfectiora sunt quibusdam operibus, quæ faciunt presbyteri. Et ita isto modo habent se sicut excedens & excessus. sed tertio modo comparando opera religiosorum ad opera presbyterorum in ordine ad primam quidditatem & radicem, à qua progrediuntur: puta in ordine ad radicem illam, qua religiosi totam eorum vitam Deo vouere, & se & sua in Christi obsequium perpetuo tradiderunt, longe sunt perfectiora quocumque singulari opere presbyterorum. Et eodem modo in perfectione vita religiosorum ad vitam presbyterorum comparatur, sicut infinitum ad finitum: vt dicit Anselmus in libro *de similitudinibus*. Quamuis n. in bono abstinentia sumptioni cibi præferatur: sumere tamè cibum cum aliquo propter charitatem præfertur abstinentia. In malo vero quamuis adulterium præferatur furto: furari tamen gladium ad occidendum est grauius quam adulteriũ. Sic quamuis presbyteri in aliquo particulari opere possint præferri religiosis: ex adiuncta tamen radice perpetua obligationis, qua se in Christi obsequium religiosi tradiderunt, simpliciter in perfectionis statu præferendi sunt: & hanc opinionem aliqui eximii doctores tenent.

Alii vero affirmant archidiaconos, & curatos, & alios inferiores ecclesie ministros esse in excellentiori perfectionis statu: & maxime propter tria, quæ eis specialiter conueniunt. Primo propter potestatem: Secundo propter administrationem officii. Tertio propter honoris præconium. Potestatem enim receperunt à Christo in persona discipulorum, quando dictum est eis Lucæ x:

Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit: ac si diceret; Dedi vobis potestatem eiiciendi omne genus immundorum spirituum ab obsessis corporibus: ne putaretur esse dictum de bestiis, vt Chrysostomus exponit. Istud autem repræsentant presbyteri in sacramentorum administratione. Administrationis vero officium receperunt, quando dictum est: *In quamcunque domum intraveritis, primum dicite, pax huic domui*: quia enim bonorum omnium pax mater est, sine qua cætera inania sunt, ideo Christus discipulis primo pacem iussit offerre, tanquam bonorum omnium initium, quorum ministros eos faciebat: vt Chrysostomus dicit. Hos autem repræsentant presbyteri in euangelii prædicatione: In quo primo nuncianda est pax: iuxta illud ad Romanos x. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona*. Istud autem repræsentant presbyteri in plebis curæ susceptione; pro qua, donec ipsam tenent, animam & vitam propriam tenentur exponere. Sed honoris præconium receperunt, quando reuersi cum gaudio dixerunt Domino: *Dæmones etiam subiiciuntur nobis in nomine tuo. Gaudebant enim (vt glossa dicit) quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus & dæmonibus erant*. Hoc autem repræsentantur presbyteri in subditorum iurisdictione & coertione: à quibus si bene eis præfunt, duplici honore debent haberi: vt dicit Apostolus *1. Timoth. 5*. Per hæc igitur, quæ proxime dicta sunt, concludunt aliqui doctores, etiam inferiores ministros ecclesiæ in eminentia & in perfectione status religiosi præferendos esse: vel saltem eos fore in perfectionis statu. Hanc itaque opinionem prædicti doctores roborare videntur per rationes & auctoritates superius allegatas, cum de excellentia

& perfectione episcoporum & ministrorum Ecclesiæ actum

est: ad quas, qui religiosos inferioribus ecclesiæ mi-

nistris præferunt, respondent: prout in

xxiv. capi. videbitur.

Admini-
strationis of-
ficium.

CAPITVLVM XXIII.

De alia comparatione horum duorum statuum clericorum & religiosorum inter se adinuicem: videlicet quis sit eligibilior, tanquam simpliciter humanior atque tolerabilior.

*Dispositio
diuina ordi-
nauit tantā
diuersitatē.*

Post prædictam comparationem horum statuum, videlicet ecclesiasticorum & religiosorum, quantum ad perfectionem status, alia comparatio succedit: quis videlicet horum statuum, clericalis vel regularis, eligibilior sit, tanquam simpliciter humanior & tolerabilior. In qua re, vt mihi sane videtur, quaestio ipsa facti est. vterque enim viuendi modus excellentissimus atque sanctissimus est. In quorum quolibet diuersæ viæ ad salutem reperiri possunt: nec enim ipse Christus sponsus ecclesiæ plene illi prouidisset, nisi secundum diuersas infirmitates seu vires suorum fidelium, sic diuersos viuendi modos ad vnum tamen Dei cultum tendentes instituisset. Hinc ipse ait: *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Et iterum scribitur: *In via Domini alius sic, alius sic ibat:* omnes tamen non ad diuersos fines, sed ad vnum properantes, sed vt Deo, diuersis tamen gressibus, famulentur: & si alius currat, alius plane vadens ei non inuideat, cum vterque metam attingat. quæ diuersitas vnitas est, quia ad vnum Dei cultum diuinitus ordinata. Ea igitur decora diuinitate atq; fulgida vnitate floret atque splendet Dei ecclesia, tam pulchra fidelium suorum vnanimi varietate. Nihilominus tamen inter istos status seu viuendi modos (vt supra tactum est) ex diuersis casibus & respectibus, alter istis, alter illis eligibilior est. Vnde ait Dionysius: *Nonnulli sunt in via perficiendorum, & ad perfectionis acquisitionem aliquo indigent, quod aliis non expedit.* Nam ad exprimendas passiones, ardua vita, videlicet per abstinentiam ac exercitia & vigilias expediret: aliis vero non habentibus illas passiones, non congrueret, qui forte defectus suos alio exercitio vel diuinæ gratiæ auxilio supplere possent. Nam veluti secundum doctrinam Apostoli, in vno corpore multa sunt membra non idem officium habentia, & quod vni congruit, alteri plerumq; est nociuum sine offensione corpo-

corporis: sic plerumq; vna viuendi forma, quæ aliquibus est ad salutem, aliis cedit ad perniciem: & e contra. Profecerunt certe sibi & multis in ordine ecclesiastico complures, quos numerare operosum foret: adeo vt dicere mihi recte posset aliquis, *tanquam de stellis cæli, numerasti potes*. Sic Nicolaus fulsit; sic Gregorius summus ipse Pontifex; sic Paulinus episcopus Nolanus, licet opulentissimus, sed & in regulari & monastica vita effulsit. Item Basilus, Benedictus, Hieronymus, Dominicus atque Franciscus, & plurimi, quibus domus Domini refera est: inter quos nonnulli aut diuino motu supernaque inspiratione vocati, aut variis ex causis ex altero statu ad alterum aspirarunt; in quo beati euasere, sine tamen prioris status diminutione. Hinc Benedictus, hinc Dominicus, & quam plures strictiore feruore Deo famulari cupientes, & seculi consortia fugientes ex clericorum ordine ad regularem vitam transierunt. Hinc rursus Augustinus, Gregorius eadem vocati inspiratione & proficiendi fidelibus vberius zelo succensi, ex monastica religione ad ecclesiasticum episcopalis ordinis gradum sancte & meritorie commearunt. Vnusquisq; igitur prout, secundum Apostolum, destinauit in corde suo, sic hæc vel illam viam elegit vires suas considerans secundum finem sibi intentum. Est n. vterq; status (vt tactum est) non præcepti, sed consilii & supererogationis; nec imperatur, sed suadetur. Et veluti de virginibus. Apostolus ait: *Qui potest capere capiat*. Et de matrimonio secundum eundem Apostolum, plerumq; *melius nubere quàm vri*. Ita in his statibus dicendum est. In quibusdam forte vtilius foret, vt per spirituale matrimonium ecclesie nubant, quasi vltra vires inexpertas substricta regulari vita retro respicientes, vitam deserunt inceptam. Itaq; inexpertis imbecillibus & infirmis putamus, quod status ecclesiastici ordinis tanquam humanior & tolerabilior est præeligendus, nisi altiori inspiratione quis desuper ad aliam vitam vocatus, aut spirituali & corporali adiumento roboratus fuerit. Accedit ad hoc, quia eligere actus est voluntatis & virtutis. virtus ergo ipsa consideranda est iuxta philosophum, secundum electionem medii, quod in recta ratione consistit. Ecclesiasticus itaq; status, autem humana fragilitate & promptitudine peccandi, quandam viam mediã & rationabilem viuendi habere videtur. Habet n. religiositatis satis:

habet & aliquid humanitatis seu laxitatis. Quod si forte dicatur, religionis vitam eodem respectu simpliciter fore eligendam, pro eo quod habet tolerantias & moderationes suas ad iudiciū prælatorum: nec ultra præcipitur, quā rationabiliter supportari possit. Et dato, quod quis in religione cadat, habet resurgēdi remedia propter intētionem ad Deum erectam: habet deniq; fratres, à quibus iuuari potest. Fateor illud verum fore: tamē illud idem, q̄ eisdem religiosis ex permissione fit seu indulgentia, clericis fit ex iure cōmuni. quod n. toleratur aut indulgetur, constat legi derogare, atq; aliquando prohibitum esse. & si aliquādo sine causa indulgeatur, cōscientia vrgetur: & intus bellum nascitur, vbi quietari speratur, maxime propter instituta & artissimas cuiusq; religionis constitutiones, quib. se artari vouerunt: & ad multa alia, quorum trāsgressio aut contemptus mortale plerumq; inducit peccatum; quæ omnia non ita acriter clericis contingunt. Demum ea ipsa remedia quæ religiosis competunt ex tolerantia vel fratrum præsidio, etiam clericis communia esse possunt. Circa secundum vero quis status seu viuendi modus prædictorum præeligendus sit, tãquam sanctior & perfectior, dictum est in *præcedenti capitulo*.

CAPITVLVM XXIV.

Assignantur responsiones ad obiecta cōtra religiosos, pro tuenda opinione illorum, qui sentiunt, religiosos esse in perfectiori statu quā sint decani, archidiaconi, & alii inferiores clerici post episcopum: vbi discutitur, quæ sit perfectior vita, actiua vel contēplatiua: & de eorum adinuicē comparatione: & de aliis hanc materiã tangentibus.

Libet igitur pro tuenda opinione illa, quæ habet, inferiores ministros ecclesiæ post episcopos non æquari religiosis, quo ad statum perfectionis, respondere ad nonnulla obiecta superioris adducta; quæ probare videntur, archidiaconos, curatos & prædictis inferiores ministros ad religiosos comparatos, perfectiorem aut saltem æqualem statum in Ecclesia obtinere. Et quanq̄ per ea, quæ dicta sunt, satis rationes ipsæ solutæ videantur; particularius tamē ad singulas singulæ fiant satisfactiones.

Primo

Primo igitur dicebatur; quia monachis licitum est transire ad statum presbyterorū, tanquam ad perfectiorem: quia (vt inquit Hieronymus, & transumptiue in *Canone XXIII. questio. I. dicitur*) sic *viue in monasterio, vt clericus esse merearis*. Respondetur enim, quod monachus tanquam monachus nō habet officium clerici exercere, verum tamen in quantum litterati & docti sunt, licite possunt promoueri ad presbyteratum & curam monachalem aliorum habere: perfectionem tamen status non habet ex illo transitu, sed ex perpetua obligatione voti. Et ita licet fiat presbyter, non tamen dimittit perfectionem monachalem. ideo subditur in præfato decreto: *Multo tempore disce, quæ postmodum doceas; & inter bonos semper meliores sectare*. Deinde adducebat illud Hieronymus ad Eliodorum: vbi dicebat Hieronymus *Mihi scilicet monacho ante presbyterum sedere non licet, illi, si peccauero, licet me tradere Sathanae*. Ex quo videtur, curam animarum habentes in perfectiori esse statu quibusuis religiosi contemplationi vacantibus; aut saltem in statu perfectionis esse. Sed dicendum est, omnes ministros ecclesiæ esse in perfectionis statu, modo quo supra dictum est, videlicet propter officii administrationem. sed talis perfectio status secundum eos, qui hanc opinionem tenent, magis accipitur comparatiue quam proprie. Vnde Canones appellant statum clericorum *gradum* quendam, vt inferius latius tangetur.

Postea vero dicebatur, bonum publicum præferendum esse bono priuato: & cum curati gerant officium publicum, quia curam animarum; quo zelo seu officio secundum Gregorium nullum est Deo acceptabilius: & religiosi solum intendant propriæ salutis, videtur curatos esse in perfectiori statu. Quibus respondetur, quod quamuis absolute intendere bono publico sit maioris perfectionis, quam intendere bono priuato, hoc est in genere operis perfectio: intendere tamen perfecte bono priuato vel salutis propriæ, præfertur illi, qui imperfecte intendit bono publico. zelus enim animarum sacrificium est acceptum Deo, si ordinate fit. qui ordo est, vt quis primo habeat curam salutis suæ, & postmodum aliorum: quia vt scribitur Matthæi xvi. & transumptiue in Canone: *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, anime vero suæ detrimentum patiatur*. Denique re-

spondent alio modo, videlicet quod ea, quæ dicta sunt, bene probant, curatos & inferiores ministros ecclesiæ, si recte agant, posse esse in perfectionis opere, sed non in perfectionis statu: quia prædicti ministri ecclesiæ non suscipiunt plebis aut parrochiæ suæ curam cum perpetuo obligationis voto: quod ex eo patet, quia eam deferere possent aut renunciando, aut per religionis ingressum. Soli ergo episcopi cum voto perpetuo suscipiunt curam animarum, & ideo sine licentia apostolicæ sedis illam deferere non possunt.

Rursus quod obiicitur de Helia, de quo Chryostomus dicit: *Si talem aliquem adducas mihi monachum, qualis Helias fuit, non tamen illi comparandus est, qui traditus est cura populorum*: & cetera. Ad quod dicitur, quod Chryostomus non intellexit de simplici presbytero, sed de episcopo. quod si loquatur de simplici presbytero, non intendit præferre statum presbyteri statui religionis: sed intendit, quod periculosior est status habentis curam animarum, quam religiosi in contemplatione viventis: & per consequens, seruare se innocentem in maiori periculo, iudicium est maioris virtutis. Sed quamuis maior virtus requiratur ad hoc, quod aliquis se præseruet immunem à peccato inter populos, quam in religione: maioris tamen virtutis est vitare pericula religionem intrando, quam non vitare pericula inter populos viuendo.

Administratio duplex.

Item obiiciebatur, quia presbyteris & ministris ecclesiæ magis committitur, videlicet cura animarum quam religiosi: & per consequens status est maioris perfectionis & meriti. Ad quod dicitur, quod aliquem agere vel administrare dupliciter contingit. si enim ille, cui plus est commissum, maiora faciat aut plus seruiat, indubie plus meretur, quam ille, cui minus committitur, & minus faciat. sed si ille, cui minus committitur, maiora & perfectiora faciat & plus seruiat, magis meretur, quam ille, cui magis est commissum & minus seruit. In utroque igitur statu clericorum & religiosorum ista duo reperiri possunt, per quæ vis argumenti soluitur.

Ad aliud autem, quod dicebatur de merito & perfectione, quod consistit in cura animarum, supra responsum est in solutione ad

ne ad argumentum, quod fiebat de publico & communi bono priuato præferendo.

Subfequenter non obftat, quod dicebatur, quia liberare innocentes de manu perfidorum maximæ perfectionis & meriti eft: adducentes etiam illud Hieronymi, quia *sancta fimplicitas folum fibi prodeft, fed tanto plus nocet, fi contradicentibus non refiftit*. Dicendum eft, quod illa magnitudo meriti intelligitur ex parte mentis, quando quis tantum proficit in contemplatione, vt propter Deum velit intendere faluti proximorum, etiam cum aliquo detrimento contemplationis. Hoc enim modo certum eft, quod ad maiorem perfectionem charitatis pertinet, quam fimpliciter vacare contemplationi. Et hoc eft, quod Ifidorus in libro de Summo bono ait: *Bonum eft igitur corporaliter remotum eſſe à mundo: melius tamen remotum eſſe voluntate: optimum autem & perfecti meriti eſt, vtroque eſſe femotum.*

Quod etiam dicebatur, quia magnitudo meriti confiftit in magnitudine conatus ad vincendum promptitudinem peccandi: quia *beatus eſt qui potuit transgredi, & non eſt transgreſſus*. Quæ promptitudo magis ineſt miniſtris eccleſiæ quam religioſis. Dicendum eft, quod magnitudo meriti hominis erga Deum ex tribus poteſt inſurgere. Primo ex parte merentis; ſecundo ex parte principii formalis, quo quis meretur; tertio ex parte operis meritorii. Si igitur magnitudo meriti penſetur ex parte merentis, quando aliquis cõtemplatione Dei & in Chriſti amore tantũ creuit, vt ad tempus cupiat detrimentũ pati ſuæ fruitionis propter Chriſti gloriã, ad procurandã proximorũ salutẽ, modo quo dicebat Apollolus ad Rom. cap. ix. *Cupiebam ego eſſe anathema à Chriſto proſratribus meis*. De quo Chryſoſtomus dicit in libello de Laudibus eius, quod *sicut ferrum in ignem miſſum non eſt aliud quam ignis: ſic anima Pauli diuina charitate incenſa, non erat aliud quã charitas*. Talis ergo (puto) magis meretur in vita actiua faluti proximorum intendens, quam in vita contemplatiua contemplationi vacans. Vnde Paulus hoc elegit tanquã maioris charitatis & maioris meriti. electio enim nõ eſt niſi de maiori bono. vnde dicit ad Phil. ca. i. *Coartor enim ex duob. deſideriũ habens diſſolui & eſſe cũ Chriſto, q̄ mihi multo melius eſt: permanere autem in charitate neceſſarium propter vos: & hoc confidens*

Meriti magnitudo tribus modis ſurgit.

scio, quia permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum. Super quo verbo dicit glossa, quod elegit Paulus non quod sibi melius erat, sed quod multis expediebat, propter charitatem, quæ supereminet omnibus. Si vero consideretur principium formale, quo quis meretur, putant aliqui quod maioris meriti est contemplatiua vita quam actiua. Cum enim principium formale merendi sit charitas: sicut magis meritorium est diligere Deum secundum se, quam diligere proximum: sic maioris meriti est vita contemplatiua, quæ directe de suo genere ordinatur ad dilectionem Dei. secundum quem modum intelligitur illud Gregorii VI. Moralium vltimo capit. *Mariha cura non reprehenditur: Maria vero contemplatio etiam laudatur; quia magna sunt vite actiue merita, sed contemplatiue sunt potiora.* Verum si consideratur opus meritorum, videntur se habere sicut excellentia & excelsa: quia respectu meriti accidentalitatis, cum tale meritum detur secundum genus operis maioris meriti, potest esse actiua vita potior quam contemplatiua. Et isto modo nedum episcopi, sed presbyteri & sacerdotes curam animarum habentes in excellentiore & perfectiore statu sunt, quam religiosi. Et de istis loquitur Augustinus Valerio: *Nihil est in hac vita difficilius, periculosius, laboriosius episcopi, presbyteri aut diaconi officio, si perfunctorie agatur: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster imperator iubet.* Si vero vtrumque seu vtramque vitam sumimus respectu meriti essentialitatis, quod respondet charitati tanquam radici merendi: putant aliqui simpliciter maioris meriti esse contemplatiuam quam actiuam. Alii vero famosi & moderni doctores comparando istas duas vitas adinuicem distinguunt, quod quantum ad eorum substantiam simpliciter potior, & per consequens præferenda est contemplatio, vt dicitur in cap. *Nisicum pridem, de renunciatione.* Ipsa est enim securior & magis suauius paucissimis indigens, & propter se eligenda tanquam quietissima: quorum contraria contingunt operibus actiua. & secundum hunc modum comparandi, contemplatiua simpliciter est melior, & præferenda actiua. Si vero comparantur quantum ad eorum usum, tunc distinguunt. Nam quia vsus respicit operis executionem: executio autem actionis duo respicit, scilicet ipsos ad quos est scilicet subditos, & ipsum exequentem, scil. prælatum. Si primo

primo modo cōparentur, sic actiua præferenda est contemplatio-
 ni, quia pluribus utilis est & magis fructuosa, vt dicitur in *dicta de-
 cretali*, licet sit securior & magis suavis: quia in *fecunditate sobolis
 lippitudo Lie Rachaelis pulchritudini est prælata*: vt dicit Gregorius su-
 per Ezechielem exponens illud: *Erat Lia lippa, sed fecunda*. Si ve-
 ro comparentur secundo modo: aut est ad illud dispositus & ido-
 neus, aut non. Si non, tunc melior est sibi vsus contemplatiua,
 quia sibi potest ibi proficere: sed in actiua nec sibi nec aliis. Si ve-
 ro est idoneus: aut accedit vocatus & necessitatus, aut propria vo-
 luntate. Si secundo modo, contemplatio præcellit, quia actiua
 non ræcellit, nisi proueniat ex coactione & necessitate: si vero
 coactus, tunc simpliciter actiua præcellit quo ad vsus eius, & sic
 siue cogatur ab homine vel ex charitate vel propter necessitatem
 proximorum: & talibus melior est actiua quam contemplatiua.
 Nam per talem actionem augetur charitas, & ad perferendum
 aduersa & contemplandum optima: & sic sua actio est melior aliis
 quam sua contemplatio: est etiam maioris meriti. Et sic patet,
 quod quo ad vsus vitæ præsentis, talis actiua est simpliciter me-
 lior & status eius; & etiam opera magis meritoria. Fatemur ta-
 men, quod contemplatio est realiter præeligenda; quia plures in-
 ueniuntur ad hoc idonei, qui in actione deficerent. Si tamen ho-
 mo esset affecuratus, quod populus indigeret, & quod bene ge-
 reret illam curam, etiam sine periculo peccati posset illam deside-
 rare & se ingerere; & velle magis hoc fieri per se quam per alium.
 neque hoc esset præsumptuosum: quia licitum est appetere ma-
 ius meritum, sicut fecit Esaias. Itaque talis vita tanquam bona sim-
 pliciter est præeligenda. Ex quibus aperte monstratur, quomo-
 do intelligendæ sunt rationes adductæ pro parte illorum, qui pu-
 tant statum clericorum inferiorum ab episcopo perfectiorem ef-
 se statu religionis.

CAPITVLVM XXV.

*De excellentia & laudibus vitæ monasticæ & religiose: & de plu-
 ribus causis, propter quas præeligenda sit, quam alius viuendi
 modus.*

Monasticam religiosamque vitam præconiis laudibusque effe-
 ferre non aliud fore quam lucem ipsam facibus adiuuare.
 habet enim hoc vitæ genus ea omnia, quæ ad bene beateque vi-
 uendum conferunt, quæ ad veram felicitatem conducunt: & (vt
 paucis omnia comprehendam) id habet proprium religiosorum
 vita, vt Deo propinquior acceptiorque ceteris esse videatur. *qui*
enim (inquit Apostolus) *adhæret Deo, vnus Spiritus est cum eo.* Nam
 & Hieronymus fatetur meliores non posse inueniri, quam qui
 in monasteriis profecerunt. Vnde & Augustinus in libro *de o-*
peribus monachorum, illos sanctiores esse testatur, qui a conspectu
 hominum separati, paucis ad se præbent accessum, sed Deo con-
 templantur. Quis enim dubitat, quin desidentes mundum &
 tumultum seculi, & se à seculi oblectamentis segregantes Chri-
 sto confirmentur, & ab eo facilius confortentur. Quod latius
 ipse Augustinus prosequitur super illud Apocalypsis: *Mulier fu-*
git in solitudinem. Sed neque illud permittendum est, quoniam in
 certis huius vitæ occupationibus & viuendi modis, illud homi-
 nibus commune est, vt tempora transeant & non redeant. Re-
 ligiosi tamen viri illud facile agere possunt, non tantum ne tem-
 pus fugiat, sed ne pereat. Occupantur quidem religiosi alquan-
 to lectione, plerumque oratione: nec altera alteram impedit,
 sed auget. Succedit demum diuini verbi prædicatio, qua Deo
 nulla gratior occupatio esse potest. Demum itur ad bonarum
 artium studia. discunt enim, aut docent, scribuntque posteris
 doctrinam ad erudiendos saluandosque homines, nullumque
 illis tempus vacuum est. Et cum (teste Cicerone) *nihil dulcius*
bene impensi temporis memoria, hac locupletissimi sunt religiosi. in
 ceteris siquidem viuendi modis consideremus hominum tem-
 pora. Primo infantiam ipsam siue pueritiam in vanos ludos: ado-
 lescentiam & iuuentutem in libidinem & auaritiam: senectam ve-
 ro & senium in querelas, in cruciatus & dolores corporis, in su-
 spicia, in lamenta consumimus. Religiosi vero infantiam in ar-
 tibus addiscendis, in diuino cultu imprimendo: adolescentiam
 vero in altioribus studiis: senectutem vero in docendo, prædi-
 cando Deoque vacando & contemplando fructuose expendunt.
 Et (vt paucis agamus) inter monasticam vitam & ceteras viuendi for-

di formulas illud interest: quia quo magis illi nituntur vt salui fiant, tantum isti conantur vt pereant. Quinimo quantum illi nos ad saluandum inuitant, adiuuant atque cogunt, tantum nos ipsos præpedimus.

Ceterum religiosorum vita ex quibusque causis excellentior atque perfectior ceteris videtur. Primo quidem quia dignior, veluti quam Christus eligere visus est, & Apostoli secuti sunt. Secundo, quia securior: nam (vt inquit Augustinus) *pro mille cadentibus in religione, cadent decem millia in seculari vita.* Tertio excellentior est vita monastica, quia dulcior atque iocundior. non enim habet amaritudinem conseruatio eius, nec tædium conuictus illius, sed gaudium & læticiam. Quarto, quia sanctior & Deo proximior per additionem contemplationis. Vnde quidam Sapiens religiosorum vitam recte per dextram designat: secularem vero vitam per sinistram. vnde super illo: *Leua eius sub capite meo: & dextra illius amplexabitur me:* recte inquit; *secularis vita sub leua ecclesie ponitur, quia iuuat ad sustentationem: sed dextra, id est vita religiosa, Christum sponsum ecclesie amplexatur, dum eius innocentia & contemplationis amplexibus delectatur.* Sed & his alia quinque addenda sunt, propter quæ monastica vita perfectissima atque excellentissima habetur. Primo, quia temporalium sollicitudinis minus habet. Secundo quia ad spiritualem adhesionem, maiorem habet aptitudinem. Tertio, quia maiorem recompensationem ab ea sperat. Quarto, quia in ea maiorē vnusquisque habet sui potentiam & fruitionem. Quinto, quia in ea vnusquisque facilius vitat humanorū periculorum promptitudines. Rursus monastici vitæ nedū in his, sed plurimis aliis cunctis vitæ modis præferuntur. Alibi enim negotiantes foris quietem quaerunt, quam religiosi inter se habent. Illi temporalibus student, secularibus implicantur, vanitatibus inuoluuntur: & dum inferiores plurimos habere delectantur, ab interioribus & superioribus elongantur. Distrahuntur alibi homines propter ea quæ foris sunt, & infeliciter amittunt præciosa quæ intra se sunt. vt recte cum Bernhardo dicant: *Quanto magis ad mundum accedimus, tanto magis à Deo recedimus.* Desiderant enim, qui extra religionem degunt, videri sapientes, dum operum bonorum penuria & vera sapientia stulti

*Religiosorum
vita excel-
lentior cete-
ris ex quin-
que causis.*

efficiuntur. Credunt foris lucrari, dum seipfos perdunt: cœlestia appetere videntur, dum carnei eis oculi sunt. Quanto magis in temporalibus redduntur solliciti, tanto magis à spiritualibus efficiuntur mendici. Cæci quippe sunt & duces cæcorum. omnia enim disponere, ordinare & scire præsumunt, dum seipfos distrahunt.

Illa præterea differentia inter seculares & religiosos apertissima est: quoniam (vt inquit Hugo de Sancto Victore) *in illis vigilat spiritus Dei, aum in ceteris dormit: viget in illis ratio, in istis sensus: in his ratio extinguitur, feruet in illis amor Dei, in istis amor mundi: hi mundū diligunt, dum illi relinquunt: illi omnium obliuiscuntur, & vnusquisq; vnica matris suæ continuo recordatur, isti vero omnium quæ sunt mundi recordantur, & se obliuiscuntur: illi caduca hæc & terrena amplectuntur, & ad ea summopere aspirant, dum isti ea quæ supra terram sunt, desiderant: hi gressu proprio currunt ad interitum, dum monastici ad salutem festinant: religiosi omnia propter Deum dimittunt, dum temporales viri Deum relinquunt propter omnia. Sed certe non falluntur. ea enim funesta cecitas vicem eis reddit: quia cum propter eos omnia Deus fecerit, isti propter illa Deum dimittunt. quare iuste eos omnia dimittunt.*

Seculares denique prudentiores videntur: in qua re huius seculi se homines comprobant: quia (vt scriptum est) *fili huius seculi prudentiores sunt filiis lucis.* Isti ad ea, quæ Dei sunt, tardi, duri, pigri, tepidi atque inertes sunt: nec cogitant quo tendere debeant: viam sciunt, sed scienter deuiant: & si qui eam nesciunt, illam non inquirunt. Quinimmo religiosorum vitam, quia humilem, quia seculo obiectam, quia mollibus non indutam, abiciunt & vitam eorum putant insaniam: qui paulo post videbunt, quomodo computati sunt in numero sanctorum, & fors illorum in æternum. Patet ergo huius regularis & monasticæ vitæ summa excellentia & perfectio super ceteros temporales status.

CAPITVLVM XXVI.

De difficultatibus vitæ religioſæ: & de laboribus & aculeis religioſorum in genere.

Religio-

Religiosam atque monasticam vitam laudabilem atque perfectam & Deo acceptam esse, nemo est qui ambigat. Veruntamen alia aliis congruunt, & diuersi ad diuersa aptiores sunt. Denique aliud est religiosum esse, aliud religiose viuere. multi nomine religiosi sunt, pauci re: plurimi religiose viuere cœperunt, qui superstitiose vitam finierunt. & (vt quidam ait Sapiens) *Multis nomine religiosi sunt, pauci re.* *dulce negocium, iocundum nomen religionis est, sed progressus difficilis,* veluti in quo vitæ statu, hominum libertas, voluntas, ac voluptas, & affluentia adimitur: & (vt breuibus dicam) ipsa quoque, quæ natura concedit, sancta religio prohibet. Fateor in monasteriis, Deus ipse noscitur: ibi Dei notitia, amor & cultus habentur: ea tamen in cæteris vitæ statibus impleri possunt. & vtinam tam digne, tam recte implerentur ab hominibus, quam sciuntur. Scit enim vnusquisque, quo modo placere Deo possit: idque si agat, vere religiosus est. Se enim Deo ille religat, qui in pietate & humilitate Deum colit, & insolentias extirpat. Fateor ea commodius in monasteriis fieri, si facultas corporis animique vires suppetunt. Denique quietem animi in religione monastica inueniri aiunt. Quibus ergo dicere possem, si quietem animi speras aut optas: cur ergo in bello stas? Quocunque igitur in statu viuas, quis tibi bellum inferet, nisi tu vnus? Quod ergo tibi aufers, quare in alio statu speras? Denique considera illud Isidori, quoniam *ad Dei quietudinem non acceditur passionibus corporis, sed mentis speculationibus.* Vidisti tu plurimos religioso habitu indutos, per inquietudines discurrentes, apostatantes, alios propter inopiam rerum necessariorum ab incepto opere cadentes: de quibus scriptum est, quoniam *propter inopiam multi deliquerunt.* Quamquam illud fateor, non sacræ religioni, sed eorum improbitati imputandum est. veruntamen deliberatione & consilio non paruo opus est. Quare (vt ego puto) monastica religiosaque vita, ab illis potissime eligenda est, qui casum non timeant. imperfectis enim & fragilibus, & nondum vitiorum mortificationem superantibus experiendum dixerim, non profitendum, aut serius verius differendum. Præterea, religiosi nonnulli huius temporis, ab vtero regulæ suæ aberrantes. quo enim modo conuerterentur, quoque obedientiæ, paupertatis & castitatis tra-

Religiosus esse potest in seculo mans.

Fragiles in expertis professionem differant.

*Monachi se-
cularibus
negociis se
immiscet.*

mite, religionem obseruent, tu ipse nosti, in quibus (vt mihi vide-
tur) maior est periculi timor, quam spes proficiendi. Hinc qui-
dam Sapiens illud Threnorum exponens: *lapides sanctuarii dispersi
sunt. Planguntur, inquit, religiosi, implicati temporalibus negociis, quia
non est actio secularis vitæ, quam hodie non administrant religiosi.* dis-
curre singulorum occupationes & officia: religiosos adesse vide-
bis. Secularia enim negotia seculariter pertractant. ad quæ uti-
nam proficiendi gratia, aut vocati accederent. Sed prohi dolor
sele ingerunt, cupiditatis vel adipiscendæ dignitatis gratia, aut
forte lasciuitatis & habendæ exemptionis. excutiunt collum ab
obedientia suorum prælatorum, agentes contra principalia eo-
rum vota, per quorum obligationem positi sunt in statu perfecti-
onis. Et quanquam prauorum hominum facta bonos à bono non
retrahant: quinimo sicut pœna suos actores, sic innocentia suos
tenet sectatores. Nihilominus hæc quorundam religiosorum pra-
ua exempla, & si aliquos à religione penitus non arceant, cogunt
tamen vt differrent quousq; se experiantur. ex quibus colligitur
hunc statum non parum laboris & difficultatis habere.

CAPITVLVM XXVII.

*Particularius & latius de promptitudine periculorum huiusmodi sta-
tus in specie de malis religiosi & abusibus illorum.*

Post difficultates & labores prædictos, quos nonnulli in gene-
re adducunt, circa monasticam vitam afferunt & alia particu-
larius de promptitudine periculi huius status. Aiunt enim, quia
pericula monasticæ vitæ ex plurimis conspiciere libet, eo præfer-
tim quia cum peccata effugere vix possimus, constat in eodem
genere peccandi longe grauius religiosos peccare, quam ceteros
homines. *Quis enim dubitat (vt sanctus Thomas refert) religiosum
grauius peccare fornicando contra votum continentie, grauius peccare
contra votum paupertatis, grauius denique peccare inobediendo contra vo-
tum obedientie?* Deinde quis dubitat religiosum grauius peccare
ex contemptu: quia (vt sancti aiunt Doctores) *per contemptum*
vide-

videtur ingratus beneficii recepti, cum per religionem sublimatus sit ad perfectionis statum: quinimo & Dei filium conculcat atque vituperat per contemptum. Contra quos Hieronymus conqueri videtur inquitens illud Sapientis: *Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa?* Denique grauius peccat propter prompta scandala, cum multi eius vitam vt speculum respiciunt. Quos idem Hieronymus signat. Ait enim cum propheta Hieremia: *vidi similitudinem adulterii, & iter mendacii: & confortauerunt manus pessimorum, non vt conuerteretur vnusquisque à malitia sua.* Confortauerunt, inquam, manus pessimorum, quia malo eorum exemplo mali quodammodo confortari videntur, eos videlicet sequendo in sceleribus, quos sequi debuerunt pie & sancte viuendo. Est igitur periculosus contemptus in religioso: quia (vt Thomas ait) *cum religiosus venit in contemptum, incorrigibilis efficitur, & omnium est pessimus.* Adducens illud Hieremia: *confraxisti iugum & dirupisti vincula mea.* Vnde Bernar. ad Eugenium: *Qua maior peruersitas, qui maior contemptus, quam post perfectionis votiuam promissionem, voluntariam obligationem: post sacri habitus susceptionem, post exemplorum virtuosorum patrum multitudinem & perfectionem redire ad peccata, sicut canis ad vomitum: illorum precepta contemnere, quos totius vitæ & actionis suæ iudices loco Dei elegit.* Et subdit: *Magna monachi dignitas, sed magna eius damnatio, si quæ sunt monachi, agere prætermittit.*

Cæterum huius status labores & difficultates non negauit Augustin. ad Vincentium Donatistam. Ait enim: *Fateor caritati vestræ coram domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo seruire cœpi, quoniam difficile sum expertus, meliores posse inuenire quàm qui in monasteriis profecerunt, ita nec peiores quàm qui in monasteriis defecerunt. vt hinc arbitrer in Apocalypsi esse dictum: Iustus iustificetur adhuc: & qui in foribus est, for descat adhuc.* Attendenda ergo sunt Augustini verba. Fatetur enim meliores non reperiri, quàm qui in monasterio profecerunt: sed nec peiores quàm qui defecerunt. Constat n. longe plures deficere quàm proficere. Nam (vt Hieron. inquit) *rara est virtus atque difficilis, & à paucis appetitur.* Sed & philosophus in Ethicis ait: *Difficile admodum fore tenere mediū virtutis.* quare longe plures deficiunt quam attingunt: veluti sagittæ ad signum medium plures deficiunt quam signum tangant. Vnde quidam Sapiens non miratur, quare plures

Bonum est
ex integra
causa malū
ex singulis
defectibus.

homines sunt vitiosi quam virtuosi, maxime quia peccare multis modis contingit, & vnico defectu quis redditur vitiosus: sed nequaquam quis virtuosus & innocens erit, nisi omni conueniente virtute, quæ inuicem connexæ noliuntur. Vnde Saluator *multos fore vocatos ait, sed paucos electos.* Et propheta clamat, quia *multi quoque defecerunt.* Et iterum: *Omnes simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum,* vt bonorum raritatem atque paritatem designaret. Cui ergo in omni statu plures deficere arbitrandum sit, religiosos grauius deficere non est ambiguum. Quis enim non cernit religiosorum tam copiosam numerositatem; sed quis non videt tam paucorum sanctitatem? Quis enim cernit multorum religiosorum superbiâ & elationem, sed quis non videt paucorum humiliationem? Plurimi certe sunt religiosi; sed pro dolor tales (vt cum Bernardo loquat) *sub habitu religionis animum secularem, & sub pannis conuersationis habere inueniantur cor altum in seculo & peruersum ad religionis opera.* de quibus idem Bernardus ait: *Doleo de multis qui post spectam populi pompam, conuersari deberent in schola humilitatis, grauius insulescere, & impatientes amplius fieri in claustro, quam fuissent in seculo.* Et quod magis periculosum est, plerique in religione non patiuntur haberi se contemptui, qui in domo sua seculariter viuentes, non nisi contemptibiles esse potuerunt. Præterea in eo versatur quam maxime religiosorum periculum, quia cum sint religati Deo, dū se ligatos fore dolent, se amittunt solutos: non considerantes quod bene ligata securius custodiuntur, soluta vero facile perduntur.

Multis rursus aculeis & laboribus, status religionis est refertus, & plurimis periculis expositus. Quis enim dubitat (teste Bernardo) *grauissimum esse inter assuetas epulas esurire? inter delicias præteritas macerari? inter vestes preciosas & multas algere? & inter diuitias, quas ostendit mundus, offert diabolus, desiderat noster appetitus, eas contemnere?* Profecto tanto hæc grauiora existunt, quanto grauius à paucioribus tolerantur. Fateor certe quia (vt Bernardus ait) *non desunt religiosi in claustro, qui hoc pacto volunt esse pauperes vt nihil eis desit.* Denique volo religiosi casti sint & pauperes. Quid tamen dices de periculo arrogantia? vanæ gloria? quæ non nisi meliores temptat. Vnde Hieronymus: *plus est deposuisse animum, quam cultum. difficilius arrogantia, quam auro caremus & gemmis.* His enim
abie-

Boni monachi
pauciores

Et tunc
etiam
liber a
singulis
vitiis

abiectis, gloriosi interdum tumemus fordibus, & vendibilem paupertatem populari auræ offerimus. Sed ad alia transeamus. Quis talis religiosus est, quem Bernardus ipse describit, qui in nullo prorsus aut resistit prioribus, aut inuideat paribus, aut subiectus plene obsequatur, sociis congruens, subiectis utiliter omnibus condescendens, fugax voluptatis, appetitor laboris, patiens abiectionis, impatiens honoris, pauper in pecunia, diues in scientia, humilis ad merita, superbus ad vicia, qui ita huic mundo moritur, vt soli Deo viuere delectetur? De his Eusebius dicebat: quoniam taliter in monasterio viuere perfectio est, sed aliter conuersari magna damnatio est. sed certe potius eos imitantur, de quibus idem Bernardus ait: quoniam *superbia, inobedientia & auaritia student; quarum prima culpa casus attulit, & labor tertia lapsus timetur.* his tribus periculis tres claustralium ordines subiiciuntur: scilicet qui sedem prælationis quærunt, & præesse non valent. Alii qui nec obediunt nec obedire volunt. Tertiū familiares Iudæ, loculos portantes & in occulto detrahentes. Sed (vt paucis multa comprehendam) si studia, si mores, si vitam plurimorum religiosorum cognoscere vis, considera, quia illis capitulum hostis est, extra murmur & inuidia, in nocte nullas vigilias habent, nec in die labores. Laborat monachus, vt fiat abbas. Abbas ventrosus: Prior ingrassatur: Mendicans blanditur potentibus, terrena diligit: suspiciosus Claustralis: Bursarius pecuniosus: Infirmarius concubinarium: capitosus Sacrista: sine oratione Conuersi fratres ad quæstum prædicant: Guardianus equitat: Prouincialis proclamat: Generalis generat. Præterea de huius status periculo, vide quid Bernardus dicat in quadam epistola: *moriens vix unquam aliquis in cella ad infernum descendit, quia vix unquam in cælo prædestinatus in ea vsque ad mortem persistit.* Item labores & pericula huius status, apertissime demonstrat Gregorius in Registro inquit: *Vos qui viam vitæ extra hominum frequentiam ducitis, tanto maiora certamina pati necesse est, quoniam ad vos magister ipse tentationum accedit.*

Monacho.
rum peruer-
se conditio-
nes.

Cæterum ex multitudine præceptorum & onerum religionū, periculum & difficultas huius status comprehenditur. Nam (vt dicit Augustinus) *ubi sunt multe præceptiones, ibi multe sunt transgressiones.* Habent enim religiosi longe plura præcepta quam qui-

cunq̄ue homines aliorum statuum : immo plerumque (vt supra dixi) quod aliis meritum, sibi ad peccatum & periculum est. nec iuuat, si dicas : non omnia præcepta obligant. Quibus Hieronymus respondet in quadam epistola : *Non ideo putet, qui se Deo obtulit, aliqua contemnenda esse mandata, quia leuia sunt : tam enim maxima illa quam minima imperata sunt : & contemptus vnus præcepti, præcipienti iniuria est.* Et sequitur : *In quocunq̄ue enim statu in quouis gradu æquale peccatum est, vel prohibita committere, vel iussa non facere.* & Bernhardus ait : *Iussa sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur.* O quam multa sunt hodie in religionibus præcepta : ô quot vincula multiplicata : ô quam pauca & tarda remedia ! De quibus Christus dicere videtur : *Alligant onera graua & importabilia : & imponunt ea in humeris hominum.* Contra hos multiplicantes præcepta comminatur Deus duas maledictiones. Prima est : *Vae vobis Scribae & Pharisei hypocritæ : qui clauditis regnum cælorum ante homines, vbi non intratis, nec permittitis alios intrare.* Secunda est : *Vae vobis Scribae & Pharisei, qui decimatis mentam & anetum, & relinquitis quæ graua sunt :* scilicet legis iudicium, misericordiam & fidem. Forte dicet quispiam, fatendum esse, plurima esse religionum præcepta, plurima onera, ex quibus necesse est, plurima sequantur peccata. Fatendum etiam, plurima esse in religione pericula, incommoda, plures difficultates & labores. Veruntamen ex plurimis bonis, quæ religiosi agunt, facilius creditur absorberi posse, sed & promptius ab eis resurgere valebunt : præsertim propter intentionem, quam habent ad Deum erectam. Accedit, quia habent socios, a quibus iuuentur. ad quos dici possunt, quæ tetigi supra in *xxi v. capitulo.* Demum fateor possibile illud est, sed difficile dixerim. præcepta enim aperta, impletiones dubiæ : mandata certa, transgressiones certiores. vitia non occulta sunt, bona non videntur : pericula manifesta existunt, nec sine discrimine incurruntur : remedia vero dubia, nec sine magnis laboribus quærentur. Facilius cadimus quam resurgamus. socii vero an iuuent eum, qui se laedere vult, vnusquisq̄ consideret, de quibus quidam Sapiens ait : *Quid iuuat amicus, si animus amicior ledit ?* Fateor tamen bonis & Deo dicatis religiosi pericula, difficultates, labores huiusmodi, quædam

dam certamina, quædã exercitationes existūt, quæ religiose viuēte: eo magis coronāt, atq; (vt supra dixi, cū de periculis & laborib. status Ecclesiastici egi) nō est in culpa religio, sed abutētes religione: nec est improbatio in religione, sed deturpanibus religionem. In qua non est mirum si sit multitudo periculorum, vbi violentis & bene militantibus est cumulus donorum. Nam (vt ait Hic de Christi-
stiana reli-
gione verissi-
mum est.) Hugo de sancto Victore) *omni statui benigna est religio: abundans pauperi, mediocribus sufficiens, tolerabilis diuiti, infirmis larga, delicatis com-* mum est. *patiens, pœnitentibus miserans, peruersis seuera, bonis optima.* Chryso-
stomus: *Religio nunquam senescit, fatigationem non sentit.* Ex quibus omnibus aperte monstratur huius vitæ & status periculum, labor & difficultas, simul & necessitas.

CAPITVLVM XXVIII.

De inclinatione & dispositione naturali: & diuersitate complexionum & habitatum hominum, quantum ad religionem; & consilio in talibus.

VLtra prædicta nonnulli cautos agunt & attentos, religionem ingredi violentes, vt inclinationes suas ac dispositiones naturales & complexionem attendant, viresque suas discutiant. Tandem quidam illis circa prædicta, consilia præbent. Aiunt enim, quia secundum antiquorum Sapientium sententias, diuersi ad diuersos penitus viuendi modos, aut inclinantur, aut disponuntur. Diuersitas autem & dissimilitudo aut disparitas viuendi vnus ad alterum (vt in *Politico* inquit Philosophus) ex triplici radice procedit. Primo ex natura siue qualitate diuersa. nonnullos ex diuersitate complexionis, loci quoque in quo viuunt, naturaliter ad diuersa ferri videmus. nonnullos enim inclinari conspiciamus ad bene politifandum in republic. alios ad militandum, alios ad sacrificia & cultum diuinum. nec solum ad hæc exercitia, sed animæ passiones diuersimode disponuntur: quoniã aliqui ad verecundiã, alii ad iram, alii ad tristitiam inclinantur. Complexionis ergo diuersitas & regionis qualitas, ad diuersa penitus inclinatur, etiam quo ad mores. Quanto enim humana cõple-

Diuerse inclinationis
triplex ratio.

xio simplicior & purior est, tanto sensus exteriores viuaciores, potentiores atque subtiliores redduntur. Quo fit, vt per consequens intellectus hominis eo magis sit purior & subtilior. Idque ex eo patet esse manifestum, quoniam quamdiu sensus ipsi exteriores viuaciores existunt, tanto magis intellectui deseruire possunt, quoniam intellectus ipse nihil agit aut intelligit, quamdiu in homine existit, nisi cum ministerio sensus. quare recte Aristoteles inquit: quia *anima sequuntur corpora*. Et alibi in libris de Anima ait: *Molles carne aptos mente dicimus*. Anima ergo siue intellectus humanus non exercet operationes suas, nisi mediantibus organis corporis: quia (eodem Philosopho teste) *nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu*. Ex qua radice procedit illa causa, à multis ignorata: quare intellectus humanus quandoque fatigatur? quod licet improprie dictum sit, tamen intellectum fatigari dicimus, non secundum se, sed secundum sensus exteriores, cum quibus agere debet intellectus ipse. Ex quibus omnibus constat, quod habitatur seu disponuntur homines ad hunc vel illum modum viuendi, secundum quod peius vel melius complexio illorum est disposita. Et quanquam anima ipsa æque perfecta existat, tamē aliquando eligit vnum viuendi modum sibi accommodum: & in eo facilius bene operatur, si organa corporis melius habet disposita & complexionata, quæ inclinatiue non completiue ad hoc vel illud disponunt. Secundo diuersitas modi viuendi contingit plerumq; ex diuersa consuetudine, quæ naturam imitatur: & illa ad vnum modum viuendi trahit alios, alios ad alium. Tertio, hæc disparitas viuendi contingit nonnunquā ex spiritali diuina influētia: quæ quādo & quomodo vult, hūc trahit ad vñ viuendi modū, alium ad aliū: sine tamē offensione vnius cuiusq; liberi arbitrii: prout suæ inscrutabili placet prouidentia. Quicumq; ergo hoc modo trahitur ad vitā monasticam, laudet Deum qui itaxit; & properet ad locū, quem sibi monstrat Deus; & relictis vrbibus, & earum illecebris, vadat saluari in Segor. Verum secundus modus cōsuetudinarius eos repente non iuuat, qui delicate in vrbibus nutriti sunt; sed opus est consuetudinē perniciosam contraria consuetudine paulatim deuincere. Si vero primum modum attendunt, recurrant ad complexionem (vt prædiximus) ad naturam suā, ad inclina-

Sensus exteriores intellectui deseruiunt.

Intellectus quomodo fatigatur.

Tractus à Deo ad religionem properet.

clinationem, ad dispositionem interioris hominis sui vnusquisq; ^{Religionem intraturus metiatur suam naturam & corporis & vires.} recurrat, denique ad vires corporis sui; & seipfos & intra seipfos diiudicent; & de se magis sibi quã aliis credant. Concludunt ergo & cõsulunt nõnulli scribentes, vt qui in deliberatione pendet, an religiosam vitam assumat, cuncta animo digerat, & id eligat quod portare & continuare possit. Neque volumus, quæ tetigimus, dicta esse animo dissuadendi religionis ingressum: maxime quia non ignoramus, neminem sine graui peccato religionis vitam alicui aut prohibere aut impedire posse, iuuenibus præsertim. Nam adolescenti volenti viam perfectionis dixit Christus: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & veni, & sequere me.* Vnde quidam Sapiens ait: *Qui adolescentem à religione retrahunt, similes sunt Phariseis, quibus ore saluatoris dictum est: Ve vobis, quia nec vos intratis in regnum cælorum, nec alios simit̃s intrare.* Verumtamen cum religionis ingressus de consilio sit: vt de operibus supererogationis vnusquisque (vt dictum est) ad se recurrat, viresque suas discutiatur; fragilitati suæ, complexioni, naturæ, consuetudini consulat; & si potest capere capiat. Dicere enim & religare se Deo, optimum est. Sed cogitet, qui religionem intrat, laboriosam vitam, iter arduum atque difficile aggredi: nec ad tempus, sed quandiu vixerit, religionis onera necesse est sustineat. ^{Religionis onera ante ingressum coguanda.} Illudque semper in mentem veniat, quia sic manum ponat ad laboriosum aratrum, ne respiciat retro: quia aptus non erit regno cælorum. Fatemur tamen, quia ea, quæ tetigimus, inclinatiue non completiue ad hoc vel illud disponunt. Potens est Deus abundare & facere gratiam nobis, qui de lapidibus istis potest suscitare filios Abraham: de lapidibus, inquam, id est induratis & inflexilibus animis hominum, non solum natura vel complexione, sed etiam deprauatione & malicia potest suscitare filios Abraham, id est reddere eos flexibiles & obsequentissimos ad obedientiam, & cetera onera religionum: non tamen improbamus, quin vnusquisque fragilitatem viresque suas discutiatur. Et cum consilium sit religionem ingredi (vt supra dictum est) si potest capere, capiat.

CAPITVLVM XXIX.

De comparatione religiosorum inter se adinuicem: & primo de comparatione solitariorum ad socialem vitam agentes: & quæ vita perfectior sit altera.

HAbita est igitur superius comparatio & differentia horum duorum statuum, clericalis videlicet & regularis inter se adinuicem comparatorum: & qualiter alter alteri aut æquatur aut præponatur, quo ad perfectionem statuum: & quis sit eligibilior, prout perfectior, aut prout humanior. Iam superest, vt status religiosorum inter se adinuicem distinguantur, comparentur quo ad perfectionis statum: & primo de religiosis solitariis comparatis ad vitam socialem agentes. Quantum igitur ad religiosorum statum inter se considerandum & comparandum, duplicem fore puto differentiam religiosorum: quorundam, qui solitariam & anachoriticam vitam ducunt; aliorum, qui socialem. De solitariis ergo primo dicendum est, deinde de socialem vitam agentibus.

*Duplices
sunt monachi.*

De primis itaque à nonnullis sanctis doctoribus asseritur: illos omnes ceteros religiosos excellentia vitæ, status perfectione antequam. sic de Antonio legimus; sic de Paulo primo heremita: necnon Benedicto, & primis Macarionibus, & complurimis aliis: de quibus Augustinus in libro de Operibus monachorum ait, *illos monachos sanctiores esse, qui à conspectu hominum segregati, nulli ad se præbent accessum.* Alii vero distinguendum putant: quia vel loquimur de perfectionis statu, vel de perfectionis opere. vtroque autem modo solitaria vita maiorem perfectionem acquirit quam socialis. Quorum ratio est: quoniam vita socialis status est volentium perfici per instructionem in intellectu, & per correctionem in effectu, cum aliquando contingat à via perfectionis deuiare: Sed solitaria vita est perfectorum, & talium qui nullo istorum indigeant. solitarie enim viuentes, & aliorum consortia aspernantes, & ciuilitate & socialiter non conuersantes, necessario (vt Philosophus ait in Politicis) *vel sunt ut bestia, vel sunt homine meliores.* Vnde non solum secundum sanctorum, sed

secun-

secundum Philosophorum sententias solitarie & virtuose viuere perfectorum est: & magistales debent dici quidam Dii quam homines; vel tanquam supremi & perfectissimi homines, non solum honorandi, sed potius admirandi sunt. Quanto ergo status perfectorum excedit statum perficiendorum, tãto solitaria vita monachorum excedit vitam quorumcunq; religiosorum socialiter viuētium. Si vero loquamur de perfectionis opere, hoc idem putant. Opus enim vitæ solitariæ contemplatio est: socialis vero vitæ actio est, vel vtriusque operis in quibusdam commixtio. Planum est autem, quod contemplatio præminet actioni: & est opus magnæ perfectionis, nõ solum propter Christi verba de Martha & Maria communiter recitata, sed propter Christi exemplum imitandum. De quo scribitur apud Lucam, quod *exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione.* & hoc fit propter facilius diuinum auxiliũ impetrandum. non enim dixit, exit ad turbas aut ad vrbes orare: sed in montem vastæ solitudinis. vbi enim deest auxilium humanum, solitudinis locus aptus est ad impetrandum diuinum auxilium: quia cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habeamus refugium, vt oculos nostros dirigamus ad Deum. Item quæritur solitudo propter tumultum seculi fugiendum. *deserens enim mundum & tumultum seculi, & separans se non solum à voluptatibus mundi, sed à iocunditate sociali, confortatur à Christo,* vt Glosa ait super illo verbo Apocalypsis XII. *mulier fugit in solitudinem.* Circa prædicta tamen quæ de sanctitate vitæ solitariæ dicta sunt, dicam, quod animũ pulsat. Alia est enim ratio illius antiqui temporis, alia moderni. Si enim viros solitarios consideramus: illos videlicet, qui in primitiua ecclesia floruerunt, verissimum puto illos fuisse perfectioris & sanctioris vitæ ceteris socialem vitam agentibus. Eo enim tempore non artabantur fideles tot canonum, decretorum præceptis, censuris aut pœnis: Nec erant tunc (vt ita dixerim) tot laquei legum seu constitutionum, excommunicatio-
num siue censurarum, à quibus vix fideles etiam diligentissimi &

In primitiua ecclesia non erant tot humana constitutiones.

communicatio: non tot obedientiarum præstationes, sicut modo fideles artantur, aut potius inuoluuntur: ita vt recte de prælati ecclesiæ dici possit illud Christi: qui *alligant opera importabilia*: & cetera. Vnde si aliqua huiusmodi in illa primitiua ecclesia seruabantur, erant tamen voluntatis, quæ protunc transgredi peccatum non erat, quia nondum prohibita: nunc vero ea omnia, quæ diximus, & complura alia ab ecclesia addita, & quotidie secundum hominum & temporis maliciam expedit vt augeantur, & sub præcepto iniunguntur. Quorum ignorantia aliquem non excusat; & omnes etiam solitarios ad obseruationem ligant. Cum igitur ea omnia non solū facere, sed & scire difficile sit, & fere impossibile, non solū Anachoritis & in heremo vitam agentibus, qui hominum conuersationes fugiunt, & omnium rerum necessariarum penuriam habent: sed etiam his, qui vrbes incolunt. Ideo putamus sine offensione veritatis probabiliter dici posse, modernis temporibus vitam heremiticam non posse reperire illius perfectionis & sanctimonix, sicut priscis illis temporibus: quinimo periculosam admodum fore, & difficulter cuncta ecclesiæ statuta obseruare posse. Nisi forte aliquis dicat, quod Anachoritæ prædicti iam adeo perfecti sunt, & tam fixum animum in Dei amore habent, vt ab his ligamentis liberi sint, & prædicta præcepta habeant in præparatione animi. Quibus non facile assentio, quia cum de ecclesia sint, præceptis ecclesiæ ligari manifestum est, nisi priuilegiati reperiantur, aut diuinitus aliter fuerit reuelatum.

*Heremitica
vita hac a-
tate pericu-
losa est.*

CAPITVLVM XXX.

De comparatione religiosorum vitam socialem agentium inter se: & quæ religio socialis alteri sociali sit perfectior; & vtrum religio eo quod arrior, sit perfectior.

Consequens est, vt religiosos vitam socialem agētes discernamus, & comparemus quantum ad eorum perfectionem: inter quos (vt sancti doctores tradunt) longa admodum differentia est. Nā (vt inquit sanctus Thomas secūda secundæ. q. C. lxxxviij.) *differentia religionis vnius ad aliam principaliter quidem attenditur ex parte*

parte finis, sicut si vna religio ordinetur ad peregrinos hospitio recipiendos, & alia ad visitandos vel redimendos captiuos: Secundario autem ex parte exercitii: quia diuersi modi exercitii sunt in diuersis religionibus: puta quia in vna religione castigatur corpus per abstinentias ciborum, in alia per exercitium operum manualium, vel per nuditatem, vel aliquid aliud huiusmodi. Et quia non potest aliquid dici altero potius, nisi secundum illud in quo ab eo differt: ideo excellentia vnus religionis super aliam principaliter quidem attenditur secundum religionis finem: secundario autem secundum exercitium; diuersimodetamen secundum eum vtraque comparatio attenditur. Nam comparatio, quæ est secundum finem, est absoluta, eo quod finis propter se quæritur: comparatio autem, quæ est secundum exercitium, quæritur non propter se, sed propter finem: & ideo illa religio alteri præfertur, quæ ordinatur ad finem absolute potiore, vel quia est maius bonum, vel quia ad plura bona dirigit. Si vero sit idem finis, sed secundario: tunc attenditur præeminentia religionis, non secundum quantitatem exercitii, sed secundum proportionem eius ad finem intentum. Vnde & in *Collationibus patrum*, introducitur sententia beati Antonii: qui prætulit discretionem, per quam aliquis omnia moderatur, & ieiuniis & vigiliis, & omnibus huiusmodi obseruationibus. Sic ergo dicendum, quod opus vitæ actiuæ est duplex: vnum quidem quod ex plenitudine contemplationis deriuatur, sicut doctrina & prædicatio. Vnde & Gregorius dicit in quinta Homelia super Ezechiel. quod *perfectis viris primo ad contemplationem suam redeuntibus dicitur: Memoriam suauitatis tuæ eruēt abunt.* Et hæc præfertur simplici contemplationi: sicut est maius illuminare, quam lucere solum: Ita maius est contemplata aliis tradere, quam solum contemplari. Aliud autem est actiuæ vitæ, quod totaliter consistit in occupatione exteriori, sicut eleemosynas dare, hospites recipere, & alia huiusmodi, quæ sunt minora operibus contemplationis, nisi forte in casu necessitatis. Sicut ergo summum gradum in religionibus tenent, qui ordinantur ad docendum & prædicandum; qui etiam propinquissimi sunt perfectioni episcoporum: sicut & in aliis rebus *fines primorum coniunguntur principis secundorum*, vt dicit Dionysius VII. cap. di. IX. Secundum

autem gradum tenet ille, qui ordinatur ad contemplationem. Tertium autem, qui occupantur circa exteriores actiones. In singulis autem his gradibus potest attendi præ eminentia, secundum quod vna religio ordinatur ad altiorem actum in eodem genere; sicut inter opera actiua potius est redimere captiuos, quam suscipere hospites; & in omnibus operibus contemplatiua potior est oratio quam lectio. Potest etiam attendi præ eminentia, si vna earum ad plura horum ordinatur, quam alia; vel cõuenientiora statuta habeat ad finem propositum consequendum. Moderni tamen doctores ad eundem intellectum aliter distinguunt. Tres enim gradus faciunt illorum religiosorum vitam socialem agentium; præsertim qui in paupertate voluntaria propter Christum assumptam regularem vitam elegerunt. Primus gradus fuit quondam, & hodie est quorundam monachorum, qui habentes possessiones in cõmuni, de fructibus & prouentibus ipsarum viuunt; de illis sibi & necessariis vitæ prouident. Secundus modus fuit, & adhuc quorundam est religiosorum, qui mundum spernentes de labore manuum suarum victitant, ac vestium & alia necessaria sibi ex illo ministerio subministrant. secundum quem modum aliquando Paulus Apostolus vixit, ne offendiculum daret Euangelio. Tertius gradus est aliorum religiosorum, qui hodie cõmuni vocabulo Medicantes appellatur; qui spiritualibus principaliter vacantes, & prædicationi & doctrinae insistentes, de his quæ sibi à fidelibus offeruntur, in voluntaria paupertate Deo famulantur.

*Religiosorum
tres gradus.*

*Ordo mendicantium
superior ob
quatuor
causas.*

Hæ igitur religiones habent inter se differentias & proportiones; & alia aliis antiquiores sunt, & etiã strictiores. Sed quantum est ad statum vberioris perfectionis, non dubito vltimam, id est Medicantium vitam, maioris esse perfectionis & meriti, ac etiam securitatis ad salutem, propter quatuor causas superius assignatas, cum de excellentia religiosa & monastica vitæ in genere actum est. Primo videlicet, quia temporalium rerum minorem habet sollicitudinem. Secundo, quia ad spiritualem cõtemplationem maiorem habet dispositionem annexam. Tertio, quia respectu maiorum bonorum, quæ fidelibus subministrant, & paruum in hoc seculo recompensationem recipiunt. Quarto, quia magis Christi vitam imitantur & Apostolorum. Scribitur enim in Luca, quod *mulieres multa sequebantur*

bantur Christum, ministrantes sibi de facultatibus suis: quam aliqui putant vitam Mendicantium. Fortasse aliquis obiiciet, quod nonnullæ religiones artioris vitæ sunt, quàm Mendicantes: ideo videntur eminentioris atq; perfectioris esse status. Nam dicendum est, vt sancti tradunt doctores, quod ista duo simul stare possunt, aliquam religionem esse artio-rem, & tamen minoris perfectionis. Quod triplici via ostenditur. Primo per Christi exemplum: secundo, per discipulorum documentum: tertio, per ecclesiæ militantis cõmune experimentum. Primo enim patet per exemplum Christi. Nam nulli fidelium debet esse dubium, quod nulla regula vel religio artior esse potest, quam religio Iohannis Baptistæ: de quo dicitur Matthæi 1. quod *vestimentum eius erat de pilis camelorum: esca autem eius locustæ, & mel siluestre*. Super quo verbo dicit Hieronymus, quod *mirum erat in humano corpore tantam asperitatem vitæ conspiceret*. Demum nulli dubium est, quod nulla alia religio, aut viuendi modus perfectior fuerit vita & religione Christi. Vnde Matth. 11. dicitur: *Venit Iohannes Baptista, non manducans, nec bibens: & tamen dixistis, quia demonem habet. Venit filius hominis manducans & bibens: & dixistis, Ecce homo vorax & potator vini. & iustificata est sapientia à filiis suis*. Super quo verbo dicit Augustinus, quod *sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca & potu, sed in equanimitate & voluntate tolerandi: quos neque copia subleuat, neque deprimit egestas*. Et sic patet, quod religio Christi, licet fuerit minus arta, tamen longe maioris perfectionis. Secundo hoc patet per doctrinam Apostolorum. Tanta enim fuit Apostolicæ vitæ perfectio, & ecclesiæ primitiua, vt cunctis possessionibus abdicatis, omnia haberent in communi, & precia possessionum ponebantur ad pedes Apostolorum. à qua perfectionis via aliquatenus posteriores defecerunt; quia possessiones in communi (licite tamen) reseruabant, vt alibi latius diximus, præfertim in eo libro, quem *de Christi paupertate* edidimus, tetigimus etiam in libro *Defensorii status ecclesiastici*. Nam expresse dicit Augustinus in *de Doctrina Christiana*: *nullas ecclesias gentium fecisse, quod tempore Apostolorum factum est: & tamen monasteria ex gentibus conuersis congregata, & possessiones in communi seruantes, artioris vitæ*

Religio artior minoris perfectionis esse potest tripliciter.

Religio Iohannis Baptistæ est artior omnibus ceteris.

Religio Christi minoris fuit perfectionis.

Remittit ad librum suum de Christi paupertate.

fuerunt, quam religio siue status Apostolorum: Dicit enim Hieronymus in Epistola ad Eustochium: *Decibo vero & potu taceo: cum etiam languentes monachi, aqua frigida utantur, & coctum aliquod comedisse luxuria est.* Fuerunt ergo monachi in primitiua ecclesia arctioris vitæ quam Apostoli, sed tamen minoris perfectionis. Quod patet, quia ex eo, quod monachi prædicti possessiones in communi seruabant, Augustinus videtur innuere, eos quodammodo à perfectione Apostolorum defecisse. Tertio hoc etiam conspicitur per militantis nostræ ecclesiæ experimentum. Tenet enim communiter ecclesia religionem siue statum episcoporum perfectiorem esse omni alia religione, tam monachorum quam aliorum: & tamen experimētum docet, quod quælibet religio arctioris vitæ est, quàm religio seu status episcoporum. Non ergo se comitantur ista, quod religio quanto arctior tanto perfectior. Potest enim esse maior perfectio, cum minori arctitudine: & maior arctitudo cum minori perfectione. Et licet ecclesia concedat transire ad arctiorem illis, qui sunt in laxiori, non propterea id concedit, quasi credat religionem tanto esse perfectiorem, quanto arctiorem simpliciter: sed credit arctiorem instrumentaliter esse perfectiorem respectu illorum, qui per talem arctitudinem dicunt commodius posse peruenire ad statum perfectionis. Et hæc quantum ad perfectiorem statum intelligenda sunt.

*Transire de
vno ordine
ad alium an
liceat.*

Quid autem tenendum sit, quantum ad transitum, canonistæ tractant in *c. Sane, de regula*. Dicunt enim (exempli gratia) quod attentata institutione Regulæ sancti Augustini, & etiam sancti Benedicti, arctioris regulæ est ordo sancti Benedicti, & laxior sancti Augustini: videlicet quantum ad transitum de vna religione ad aliam. Itaque nisi constitutiones regulares obstarent, vel obseruantia actualis fratrum Prædicatorum, & aliorum qui Regulam beati Augustini profitentur, certum est eos posse transire ad ordinem sancti Benedicti. Verumtamen in ista materia, quantum ad transitum ad aliam religionem, dicunt doctores, quod capitur latior vel arctior, habendo respectum ad actualem obseruantiam Regulæ, etiam ad constitutiones factas ultra Regulam. Vnde quantum ad dictum transitum, non est solum ponde-

ponderanda Regula sancti Benedicti & Augustini, sed sunt ponderanda constitutiones ipsorum ordinum & actuales obseruantia. Et ideo cum fratres Prædicatorum, & sancti Augustini, & aliorum qui tenent Regulam beati Augustini, secundum communem modum viuendi & seruandi regulam, reducti sunt ad instar Mendicantium, ponderata veritate videntur esse artioris ordinis, quam ordo sancti Benedicti: & non posset transire Frater prædicatorum ad ordinem sancti Benedicti sine Papæ licentia. Tamen quantum ad perfectionem status vtriusque Regulae simpliciter assumptæ, secundum opinionem multorum Regula beati Benedicti perfectioris status quam sancti Augustini est. Et hæc de comparatione inter se cunctarum religionum vitam socialem habentium breuiter dicta sufficiant.

Conclusio libri ad sanctissimum Dominum Papam.

Accipe, Beatissime Pater, hoc *humanae vitæ Speculum*, tuo nomini, sed multorum vtilitati dicatum; vt per te, qui speculum & totius mortalis vitæ norma datus es, cuncti fideles in quouis statu, arte, gradu ac dignitate constituti speculentur atque in eo videant, quid cuique conueniat, quid incumbat, in quoue deuiant à tramite vitæ iustæ. Nam veluti naturale speculum cuiuslibet formæ sibi oppositæ imaginariam profert similitudinem, sic hoc speculum omnium mortalium varias viuendi formas recipiet, & quid boni, quid sinistri habeat, distinguet & intuebitur. Ibi enim vitam suam speculabitur omnis homo. Nam *videbit peccator & irascetur*, speculans præuaricationes suas. in eo rursus: *Videbunt recti & letabuntur*, quia cernent in quo crescant. Denique in eo: *Videbunt iusti & timebunt*, quia putantes se stare, videant ne cadant. Et tandem videbunt mortales, quia *omnis caro fœnum*: & omnis huius seculi decor, vt stercus. Dabo ergo finem, qui pro rerum magnitudine vix incepti. Scio, paucula forte & multa de huius mortalis vitæ diuersis artibus & viuendi modis disserui, quæ quidem longiora aut breuiora dici posse non ignoro. Verum nec breuitati admodum studui, nec copia, ne legentes aut tædioso, aut nimia breuitate afficerem. Imitatus sapientem Ecclesiastem,

230 RODER. ZAMOR. SPEC. VIT. HVM. LIB. II.
qui ex multis composuit parabolas sacras, quæ sunt verba vtilia,
scribens sermones rectissimos, ac veritate plenos, non sibi, sed fu-
turis prospiciens, ad laudem omnipotentis Dei. qui tandem tuam
beatitudinem feliciter protegat & conseruet, & tandem post di-
uinum huius vitæ cursum, vna cum grege tibi credito perducatur
ad vitam æternam, Amen.

*Finit Speculum vitæ humane, omnium Statuum commoda & peri-
cula exactissime describens. in quo si quisquam defectus proprios
cum reprehensione lectitauerit, non se, sed vitium sciat mordere:
neque præstantissimo Rhoderico eius auctori succenseat, sed potius
immortales gratias agat, cum utique voluerit animarum saluti
consultum iri.*

*Iohannes Botzhemus Abstemijs D. D. Iacobus Vuymphelin-
gius S. Pa. L. Symphorianus Pollio Sacerdos, recognouerunt.
Iohannes Prys Ciujs Argentinus in adibus Lustri, vulgo Zum
Thiergarten, impressit. Ad morem gerendum Generoso Domi-
no Philippo Domino in Duno & Lapide superiori, Argentinen-
sis Ecclesie Præposito: & ad preces Pauli Burger
eiusdem Summissarii: Pridie idus Ianuar.*

Anno salutis M. D. VII.

EXIMII

EXIMII MACABRI
SPECVLVM
CHOREÆ MOR-
TVORVM,

VERSIBVS ALEMANICIS,

(id est, in morem ac modos rithmorum Germanico-
rum compositis) *ab eo editum: & à PETRO*

DESREY TRECACIO ORATORE

*ante annos circiter sesquicen-
tum emendatum.*

SPECVLVM SALV-
TARE CHOREÆ
MACABRI

Ad Spectatores.

Discite vos Choream cuncti qui cernitis istam,
Quantum profit honor, gloria, diuitiæ.
Tales estis enim matura morte futuri,
Quales in effigie mortua turba vocat.

Angelus chartam tenens, in qua scriptum.

Hæc pictura decus, pompam, luxumque relegat,
Et Inque choris nostris linquere festa monet.

In necessitatem Mortis.

Est commune mori: mors nulli parcit honori.
Mors fera, mors nequam, mors nulli parcit, & æquam
Cunctis dat legem, tollit cum paupere Regem.
Ergo time quisquis celsos ascendis honores.

A V C T O R.

Creatura rationabilis
Quæ æternam vitam desideras,
Hæc doctrina tibi notabilis
Est, si ipsam bene consideras.
Hic quilibet addiscit choreas,
Hanc Choream MACABRI nominans.

Hæc

Hæc est via super omnes vias,
 Nulli parcens, omnia criminans.
 In hoc potest Speculo legere
 Omnis homo tendens, ad tumulum.
 Sapiens est qui scit videre:
 Mortuus dat viuenti speculum.
 Tu maiores vides ad oculum
 Hanc Choream conducere: quia
 Viuentium corpora singulûm
 Fabricantur vna materia.

I.

Mortui tibicines choreantibus ludentes.

Mos est hic hominis semper cum tempore labi,
 Et semper quadam conditione mori.
 Est hominis nudum nasci, nudumque reuerti:
 Est hominis putrere solo limumque fateri,
 Et miseris gradibus in cinerem redigi.
 Res & opes præstantur ei, famulantur ad horam:
 Est locuples mane, vespere pauper erit.

*Figura quatuor Mortuorum instrumentis musicis
 ludentium.*

Omnia Cæsar erat, & gloria Cæsaris esse
 Desinit; & tumulus vix erat octo pedum.

Mortuus primus musicus Choreæ.

Vos qui diua vero sententia
 In diuersis viuitis seculo,
 Sequimini Christi vestigia
 Prouidendo mortis articulo.
 Sero, mane, aut in diluculo
 Hanc Choream sic choreabitis.
 Suspiciate vestro nos oculo,
 Sicut sumus, ita vos eritis.

Secundus Musicus.

Cur nunc fratres non arbitramini,
 Quod expedit vos omnes sic mori:
 Cottidie vero latamini,
 Sed potius debetis inœceri.
 Sæpissime non est sicut heri,
 Cito lætus, cito contristatus.
 Nolite vos fratres demereri
 Hos discere vos expedit saltus.

Tertius Musicus.

O iuvenes, maioresque, senes,
 Dicta nostra bene conspicite
 Mori decet, hoc scitis vos omnes:
 Nos igitur bene respicite.
 Mundi huius vana despicite:
 Parua est res, quæ transit leuiter.
 Vos in cælo semper aspiciate:
 Centum anni transeunt breuiter.

Quartus Mortuus Musicus.

Breuis enim est vita hominum.
 Nam viuentes, veluti dixisti,
 Ante vero præfatum terminum
 Omnes vere morientur isti.
 Quam plurima dicta retulisti,
 Ut quilibet curam accipiat:
 Sed parumper eos retraxisti,
 Nemo timet, donec recipiat.

II.

P A P A.

Vado mori: mors certa quidem, nil certius illa
 Hora fit incerta, vel mora: vado mori.

Figura Mortis ducentis Papam.

Mors dominum seruo, mors scepra ligonibus æquat,
 Dissimiles simili conditione trahens.

M O R S.

Nil dubium, vos omnes viuentes,
 Quamquam tardet, sic choreabitis.
 Solus Deus scit hominum mentes:
 Respicite, quid nunc facietis.
 Summe Papa vos incipietis,
 Ut dignior conducens minores.
 Honoratus taliter eritis:
 Maioribus debentur honores.

P A P A.

Heu quid hoc est? an sic necessitas
 Quod sim primus de choreantibus?
 Quia in terra suprema dignitas,
 Nomen Dei prodest in talibus?
 Ecclesius sum præses omnibus
 Velut Petrus, & nunc obiciens
 Mihi mors est pulsus honoribus.
 Parum valet honor sic transiens.

III.

I M P E R A T O R.

Vado mori: quid amem, quod finem spondet amarum?
 Cuius nanis amor? non amo: vado mori.

Figura mortis ducentis Imperatorem.

Quid sublime gentis? quid opes? quid gloria præstant?
 Quæ militum cæderant, hæc mihi nunc abeunt.

M O R S.

Et vos impar & mundi fortior
 Princeps, magnum tenens Imperium:
 Vos oportet dicendo (mорий)
 Dimittere pomorum precium.
 Nunc soluetis iura viventium.
 Non eritis statim velut heri.
 Quicquid duco quod est mortalium,
 Omnes Adæ natos decet mori.

I M P E R A T O R.

Mors me grauat, & tamen nescio
 Coram quibus ius sit appellare.
 Arma modo victus abicio,
 Mors lintheum me cogit portare.
 Super omnes solebam regnare,
 Et moriens ita deficio.
 Heu quid hoc est? mundo imperare
 Maiores non habent ex præmio.

I V.

C A R D I N A L I S.

Vado mori; mortem non hoc, non impedit illud.
 Quo me cumque ferat fors data, vado mori.

Figura Mortis ducentis Cardinalem.

O quam dura premit miseris conditio vitæ!
 Nec mors humano subiacet arbitrio.

M O R S.

Vt apparet, multum turbamini
 Cardinalis, sed nihilo minus.

Post alios mecum sequimini,
 Remedium vobis nullatinus.
 Habuistis vestras inter manus
 Mundi decus, quod statim nil erit.
 Morte data seruus fit dominus:
 In honore magno sensus perit.

C A R D I N A L I S.

Nil mirum, si modo perstupeam
 Ita videns me tam cito captum.
 Mors accessit, moriar, peream:
 Nunc video me perstupefactum,
 Purpureum linquo vestimentum
 Cum pilleo capaque rubea.
 Iam me tangit cadauer infectum
 Lætitiæ finis mœsticia.

V.

R E X.

Vado mori, præsens tranfactis æquiparando.
 Si non tranfui, transeo, vado mori.

Figura mortis ducentis Regem.

M O R S.

Nobilis Rex cum vestra corona
 Accedite, iam satis fuistis
 Formidatus ab omni persona,
 Pompis fulgens; nunc pauper eritis.
 Nec honores hos importabitis
 Ad extremum veniens examen,
 De thesauris nullos habebitis
 Diti ori solum lintheamen.

M A C A B R I

R E X.

Non didici choream facere
 Tam siluestrem, nec odam flebilem
 Imitari. Heu quid est agere
 Contra mortem nimis terribilem:
 Non respicit personam nobilem.
 Genus, forma, & quæque veniunt
 In hoc mundo, nil sunt apud illam.
 Omnes cinis finaliter fiunt.

V I.

L E G A T V S A L A T E R E.

Vado mori; videat quo currat quisque superstes:
 Cur sor habet mecum dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Legat. in Pontificium.

M O R S.

Iam Legate per me restabitis,
 Potentia vestra nunc fallitur.
 Huc nec illuc amplius ibitis;
 Nam vis vestra per mortem rapitur.
 Homo sæpe ex se decipitur.
 Prospicite quid est nunc agere.
 Morte autem nemo defraudatur:
 Velle Dei oportet facere.

L E G A T V S,

Heu mihi, qui nuper pergebam
 Ut Legatus partibus Franciæ;
 Mori vero nondum cogitabam,
 Sed ecce nunc finis lætitiæ.
 Mors est autem ætus tristiciæ,
 Cuius Deus scit solus terminum.
 Insequamur viam iusticiæ;
 Mors sequitur terminos hominum.

VII,

D V X.

Vado mori: misero sententia dura, beato
Grata; mori sequitur viuere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Ducem.

Es probus, expirat probitas: honestus, honestas:
Si fueris fortis, fortia morte cadunt.

M O R S.

Nobilis Dux, qui famam habetis
Fecisse hinc magnum exercitum,
Mecum statim vos choreabitis,
Nihil prodest grande concupitum.
Sed obsecro ante hunc exitum
Ostendite vestram audaciam
Demonstrando vestrum omne scitum:
Mors rapiet omnem fallaciam.

D V X.

Morte enim sum nunc deprehensus,
Nec possum me ultra defendere;
Sed timeo ne sim reprehensus,
Cum deceat tributum reddere.
Nihil valet arma ostendere.
Nunc attingi diem nouissimum,
Et expedit cælum contendere:
Parum prodest velle grauissimum.

VIII

P A T R I A R C H A.

Vado mori, cinis in cinerem tandem rediturus;
Ordine, quo cæpi, desino: vado mori.

M A C A B R I

Figura Mortis ducentis Patriarcham.

Iam nihil est totum, quod viximus, omnia secum
 Tempus præteriens hora suprema trahit.

M O R S.

Patriarcha pro vultu demisso
 Non potestis ab hoc acquitari,
 Iure Crucis duplici; amisso
 Oportet vos finaliter mori.
 Non debetis ex hoc admirari,
 Non cogitans pertingere finem
 Quod Papatus studetis honori:
 Spes inepta decipit hominem.

P A T R I A R C H A.

Nunc video quod mundanus honor
 Me decipit modo læticiæ.
 Nam ecce nunc quod à morte cogor
 Arripere viam tristitiæ.
 Vix dat honor locum scientiæ.
 Parum valens est honor mundanus,
 Vbi locus non adest gratiæ.
 Ascendentes alta turbat onus.

I X.

C O N N E S T A B I L I S.

Vado mori, sectans alios sectandus & ipse:
 Ultimus aut primus non ero; vado mori.

Figura Mortis ducentis Connestabilem.

M O R S.

Mei iuris est vos conducere
 Ad choream nunc, Connestabilis.

Plus Carolo Magno vos viuere
 Non oportet, res veritabilis:
 Nihil prodest spara terribilis,
 Nec galea de manu fabrorum.
 Contra mortem nullus est stabilis:
 Dum mors venit, nihil est armorum.

CONNESTABILIS.

Adhuc ego sperabam vincere
 Multos viros mea potentia,
 Castra, vrbes multas inuadere,
 Et mihi met submittens omnia.
 Sed video quod mors hæc impia
 Nunc me mordet; cuius morfus malus,
 Ad quem nulla vitæ tendit via:
 Contra mortem nulla bona falus.

X.

ARCHIEPISCOPVS.

Vado mori Præsul: baculum, sandalia, mitram
 Nolens siue volens defero; vado mori.

Figura Mortis ducentis Archiepiscopum.

M O R S.

Qualiter nunc caput retrahitis
 Retro, Pater Archiepiscopo?
 Accedite prope, quid timetis?
 Vobis dat mors vnum recipe.
 Mors vbi vult, præcipit; incipe
 Choreare. sic summam debiti
 Creditam nunc tu gratis accipe.
 Computandum semel est hospiti.

M A C A B R I
A R C H I E P I S C O P V S .

Heu nescio quam partem cernere,
Tantum stricte per mortem sum captus.
Quo nunc ibo, ut me adiuuare
Scit aliquis? certe sum deceptus.
Et qui bene cognosceret ictus
Duræ mortis, careret vitio.
Per oportet facere coactus,
Sum districta qualis coactio.

X I .

M I L E S .

Vado mori. Miles, belli certamine victor
Mortem non didici vincere; vado mori.

Figura Mortis ducentis Militem.

Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsque minus pœnæ, quam mora mortis habet.

M O R S .

Audax Miles, qui magnos Barones
Frequentastis, & magnas Dominas:
Oblivisci decet tubas omnes
Propter pulchras tonantes fœminas.
Argenteas auriq; cathenas
Dimittite patiens: constanter
Diræ mortis attendite minas.
Id quod vnus agit, frangit alter:

M I L E S .

Heu proh dolor, qui tantum famatus
Pridein fui, dulcis, amabilis.

Domi

Dominabus benignus & gratus;
 Et nunc mori, res est mirabilis.
 Ad currendas lanceas habilis
 Semper fui, nec aliquid vile
 Vnquam egi. res infallibilis:
 Nihil manet sub cœlo stabile.

XII.

E P I S C O P V S.

Homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miseriis; qui quasi flos egreditur, & conteritur; & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.

Figura Mortis ducentis Episcopum.

M O R S.

Episcopo pastor dignitatis,
 Non obstante vestra Prælatura,
 Nullo bono statim gaudebitis.
 Quicquid vobis dederit natura,
 Vestrum factum stat in aduentura.
 Retro dorsum vestrum mors vlulat.
 De subditis nunc res est visura:
 Alta scandens non tutus ambulat.

E P I S C O P V S.

Meum nequit cor latificari
 Audiendo quid mors vult dicere:
 Mihi dicens; Oportet te mori,
 Veni tua debita soluere.
 Hoc vult iudex supremus audire;
 Quid huic dicam iudici debito?
 Cunctos status facit mors transire:
 Totum perit, excepto merito.

M A C A B R I

XIII.

SCVTIFER.

Vado mori genitus de sanguine nobiliori:
Nec genus inducias dat mihi, vado mori.

Figura mortis ducentis Scutiferum.

Festinate nobilis Scutifer,
Qui noscitis modos chorearum.
Choream nunc vult summus Legisfer
Vobis dare post sonum tubarum.
Nil sub cœlo, quin sit transiturum.
Vos igitur decet accedere
Post mortuos sic choreaturum.
Nihil mortem potest euadere.

SCVTIFER.

Si me tenet mors suis laqueis,
Me deceat ad minus dicere
Duo verba complicibus meis,
Quos solebam choreis ducere:
Valet vos memores facere
Vota pro me Deum supplicando,
Quod me saluet. Nos oportet vere
Omnes mori, sed nescimus quando.

XIV.

ABBAS.

*Credo quod redemptor meus viuit, & in nouissima die de terra surre-
turus sum, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum.*

Figura Mortis ducentis Abbatem.

M O R S.

Pater Abbas nolite fugere,
Sequimini mortem choreando.

Non

Non oportet nunc desiderare
 Abbatiam pro fructu sumendo:
 Cuius fructus late comedendo
 Multum pinguis vos fuistis factus.
 Nunc vermibus esca moriendo
 Magis pinguis primus putrefactus.

A B B A S.

Hoc minime cuperem facere
 Ut ordinem vere conseruarem:
 Sed omnibus conuenit transire,
 Quamuis ob rem libenter manerem.
 Viri fratres non cupiscite rem
 Ecclesiæ. nam mortales sumus:
 Et propter hoc ad vitam futuram
 Moriendo tarde cogitamus.

X V.

I N D E X S I V E P R A E S E S.

Vado mori Iudex; quia iam plures reprehendi,
 Iudicium mortis horreo, vado mori.

Figura Mortis ducentis Praesidem.

Mors tua, mors Christi, fraus mundi, gloria cœli,
 Et dolor inferni, sunt memoranda tibi.

M O R S.

Vos Balliue, qui iura sapitis
 Iustitiæ, quique policiam
 Ciu tatum mundi conducitis,
 Accedite, monstro vobis viam:

M A C A B R I

Veni, vobis assignatam diem,
 Manumissa quæ non variabit.
 Videbitis vestram iustitiam.
 Onus suum quilibet portabit.

B A L L I V V S.

O mi Deus, hæc dies amara;
 Ad hunc ictum non respiciebam.
 Variavit se fortuna dura:
 Nunc aduenit mihi quod timebam.
 Inter omnes honores habebam
 Meam vitam: nunc mors interpellat.
 Non appellò, sicut appellabam:
 Nam de morte vane quis appellat.

XVI.

P H I L O S O P H V S.

Vado mori Sapiens: sed quid sapientia nouit
 Mortis cautelas fallere? vado mori.

Figura Mortis ducentis Philosophum.

M O R S.

Astrologe respector syderum
 Non videtis per astronomiam
 Quod diuersa potestas astrorum
 Istam mortis impediât viam.
 Respicite genealogiam
 Patris Adæ, pro quo nos punimur,
 Attendentes ad theologiam.
 Nam pro pomo nos omnes morimur.

A S T R O L O G V S.

Pro gradibus, nec pro sapientia
 Nullatenus prouidere scio.
 Solum quero cum displicentia
 Cito mori: viuere nescio.
 Ecce dies meos nunc transeo:
 Et aduenit vt nullus me iuuat.
 Nulla mihi prodest inspectio.
 Qui bene vult mori, bene viuat:

XVII.

C I V I S.

Vado mori, sperans per longum viuere tempus:
 Forte dies hæc est vltima, vado mori.

Figura mortis ducentis Ciuem.

Mors facit exosum, res aufert, atque colorem
 Vermibus exponit, fœtencia corpora reddit.

M O R S.

Eestinate venire Burgenfis,
 Non habetis modo diuicias.
 Mors execans cuncta velut ensis
 Vobis affert suas inducias.
 Si fecistis in mundo res pias,
 Istud opus Deus auctorifat:
 In supremis reprobatur alias.
 Homo nescit pro quo thesaurifat.

B V R G E N S I S.

Durum mihi iam sic relinquere
 Diuicias sensus nutritas.

Sed diuitem simul cum paupere
 Tu perire cito mors procuras.
 Non sapiens est qui suas curas
 Ponit bonis terræ, quæ pereunt;
 Et animæ pœnas parent duras.
 Qui plus habent, plus tristes obiunt.

XVIII.

C A N O N I C V S.

Vado mori: non me tenet ornatus, neque vestis
 Linea, nec mollis culcitra; vado mori.

Figura Mortis ducentis Canonicum.

M O R S.

Canonice multum præbendate,
 Ecclesiæ distributiones
 Modo vobis erunt interdixtæ,
 Nec ibitis ad processiones.
 Propter vestras retributiones
 Vitæ via vobis est seclusa.
 Mori decet per leges communes.
 Mors aduenit hora non præuisa.

C A N O N I C V S.

Hoc me parum confortat audire,
 Vt dimittam curas & præbendas.
 Sed mors fortis me venit ferire.
 Non amplius ascendam cathedras.
 Nunc choreas & mortales odas
 Choreabo, vestes abiciens
 Canonicas & pulchras tunicas.
 Bene mori sit quisque cupiens.

XIX.

M E R C A T O R.

Vado mori, magnus mundi moriturus amator,
Hunc spernens possum dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Mercatorem.

Es sapiens? marcet sapientia morte: redundans
Diuitiis? lapsu mobiliore fluit.

M O R S.

Hic cernite mercator, qui pridem
Per patrias multas quæsiuistis
Nunc pedester, nunc equester, tandem
Sic nobiscum choreabitis.
Vestrum forum postremum facitis
Hiis choreis, quibus mors præsidet,
Plus lassatus foro non eritis.
Talis cupit qui satis possidet.

M E R C A T O R.

Sub & supra veluti poteram
Iter feci pro pane lucrando;
Nunc equester, nunc pedester eram.
Nunc gaudia perdo moriendo.
Latus eram semper acquirendo.
Et ecce mors dura, quæ me cogit
Choreare. sic omnia perdo.
Parum stringit, qui nimis colligit.

XX.

M E D I C V S.

Vado mori medicus medicamine non redimendus.
Quicquid agat medici portio, vado mori.

Figura Mortis ducentis Medicum.

O felix mortale genus, si semper haberet
Æternum præmente Deum, finemque timere.

M O R S.

O Medice quid dicit vrina?
Respicite quid sit emendandum.
Vos sciuitis iam in medicina.
Satis enim ad præcipiendum
Tunc eratis vos ad succurrandum:
Sed nunc estis pauper & modicus:
Parum sciens ad vosmet curandum.
Qui se sanat, est bonus medicus.

M E D I C V S.

Artem dudum cognoui physicæ,
Quam studui meis temporibus:
Ultra scire contendens practicæ
Subueniens multis languoribus.
Nunc crucior mortis terroribus.
Herba, radix nulla modo digna:
Cedo cunctis medicaminibus,
Contra mortem nulla medicina.

XXI.

A M A N S.

Vado mori, non me retinet vitiosa voluptas,
Nec luxus auget viuere; vado mori.

Figura Mortis ducentis Amantem.

M O R S.

Dulcis amans, placens & hilaris
Vestri vultis comparans valorem,

Hic est passus vobis singularis;
 Captus estis per mortis dolorem.
 Huius mundi finetis languorem.
 Si tulistis vobis stultitiam
 Faciei, mors fugat fulgorem
 Decoratæ formæ fallaciam.

A M A N S.

Heu proh dolor nullus est securus
 Contra mortem, nil valent amores.
 Nimis brevis iuuentus est cursus.
 Capelli nunc valeant & flores.
 Nunc amantes puellæ dulciores
 Cupientes, vestra læticia
 Mis sit memor. nam venti maiores
 Sæpe cadunt pro parua pluuia.

XXII.

C A R T H V S I E N S I S.

Vado mori senior, iam finis temporis instat,
 Iamque patet mortis ianua, vado mori.

Figura Mortis ducentis Carthusiensem.

Bis duo sunt, quæ cordetenus sub pectore mihi:
 Mors mea, iudicium, baratri nox, lux paradisi.

M O R S.

Vir sacrate, deuoteque frater
 Semper viuens in abstinentia:
 Arripite citius hoc iter,
 Nulla vobis fit resistentia.
 Hic proderit plus patientia
 Non ad vitam, sed ad pium finem.

M A C A B R I

Respicite, datur sententia
Super omnem mors vincit hominem.

C A R T H V S I E N S I S.

In mundo sum mortuus, vt constat;
Vnde minus cupio viuere:
Quamuis morti quilibet resistat,
Suo posse sic conuenit ire.
Velit Deus meam recipere
Nunc animam dulciter, vt suas
Bonitates possim recipere.
Est hodie talis qui nihil cras.

XXIII.

C L I E N S.

Vado mori pulcer visu: mors ipsa decori
Vel formæ nescit parcere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Clientem gestantem sceptrum in manu.

M O R S.

Cliens virgam Regalem deferens
Vt videtur, vos estis rebellis:
Frustra tamen eritis differens
Choreare sententia. talis
Est chorea cunctis generalis:
Mundi maior transit hac semita.
Mors communis est bonis & malis.
Nec est fortis, quin fortis sit ita.

C L I E N S.

Mors mordere cur me nunc præsumis,
Qui sum Cliens & Regis seruator?

Te iudico furiosam nimis,
 Quamuis ego sum tuus debitor.
 Undique sum captus. ecce tortor
 Qui me cædit, nec vltra patitur
 Mors, quod ego sum suus creditor.
 Qui non discit, vix ita moritur.

X X I V.

M O N A C H V S.

*Breues dies hominis sunt: numerus mensium eius apud te est. Constituiti
 terminos, qui præteriri non poterunt.*

Figura Mortis ducentis Monachum.

M O R S.

O Magister per me transietis,
 Defendere frustra contendite:
 Vos hominem nunquam terrebitis.
 Post ad iter Monache venite.
 Quid pensatis ad hoc cogitate.
 Nunc os clausum tendetis ad ima.
 Velut venus & cinis transite.
 Hominis est vita res minima.

M O N A C H V S.

Plus in claustro stare diligerem
 Faciendo meum seruitium.
 Est quod ibi deuote manerem
 Fugiendo vias mortalium.
 Velut stultus commisi vitium.
 Ictus mortis nunc periculosus.
 Mihi Deus donet remedium.
 Non quilibet choreans iocosus.

M A C A B R I

XXV.

V S V R A R I V S.

Vado mori diues : aurum vel copia rerum
Nullum respectum dat mihi, vado mori.

*Figura Mortis ducentis Vsurarium, numerantem num-
mos pauperi pro pallio.*

Hæc tua vita breuis, quæ te delectat inique,
Est velut aura leuis: te mors expectat vbique.

M O R S.

Accedite nunc vsurarie
Delirate, videte faciem.
Nil vsura valebit hodie:
Propter nummi ardetis speciem.
Vos perdetis cuncta, ni veniam
Deus velit vobis ostendere.
Non oportet transeundo viam
Nisi ictus ad cuncta perdere.

V S V R A R I V S.

Heu mori tam cito mors dura
Nec me possum modo defendere.
Hic non prodest aurum nec vsura:
Nunc me decet cuncta dimittere.
Mors me ferit: sibi resistere
Non valeo. nec pulchros oculos
Quisquis habet, scit bene videre.
Sic percepi implendo loculos.

P A V P E R I N D I G E N S.

Est vsura tam graue peccatum,
Quod quilibet ea qui fruitur,

Cortaliter habet inflammatum,
 Quod vix mortis sic reminiscitur.
 Per hunc stultum istud approbatur,
 Ad vsuram qui mihi nunc præstat
 Suos nummos, & tamen moritur.
 Quittus non est, cui debitum restat.

XXVI.

P R O F E S S O R.

Vado mori Logicus; alios concludere noui.
 Conclufit breuiter mors mihi: vado mori.

Figura Mortis ducentis Magistrum.

Omnia mors tollit; doctum cecidisse Catonem,
 Atque ipsum Socratem procubuisse ferunt.

M O R S.

Et vos Regens in Achademia,
 Qui plurimos coegistis Studentes,
 Nihil prodest dicere, eya:
 Vestras decet dimittere artes.
 Vestri certe nigrescent dentes.
 Studete nunc prout Deus soluit.
 Dimittite grammaticæ partes.
 Mors hominem subito dissoluit.

M A G I S T E R S C H O L Æ.

Scientia vero grammaticæ
 Aliarum est introductio:
 Iuuenibus autem hypotheæ
 Et artium vera discussio.

M A C A B R I

Sine illa nullum conspicio
 Ad maiora vlla percipere.
 Sed ecce nunc morte deficio.
In omnibus decet incipere.

XXVII.

A R M I G E R.

Fortium virorum est magis mortem contemnere, vitam odisse.
Stultum est timere, quod vitari non potest.

Figura Mortis ducentis Armigerum.

M O R S.

Super equum atque cursarium
 Vos armiger nunquam ascendetis.
 Mors arripit nunc vestrum brauium,
 Aspiciate quid huc facietis.
 Mundum vero statim dimittetis.
 Non expedit lanceam currere.
 Vt ego sum, ita vos eritis.
 Quis contra me potest resistere?

A R M I G E R.

Heu non vitæ habeo spatium,
 Quia morti decet obedire.
 Nunc dimitto Regis seruitium,
 Et cum illa compellor nunc ire.
 Ad pristinum non possum redire.
 Huc tam pie sum conductus modo
 Sicuti mors cogit me abire.
Mori decet, nescimus quando.

ADVOCATVS.

Vado mori variis epulis vinoque repletus.
Hiis vtens restat dicere, vado mori.

Figura Mortis ducentis Aduocatum.

Felix qui potuit tranquillam ducere vitam,
Et iatos stabili claudere fine dies.

M O R S.

Aduocate finite processus,
Ad choream vadamus inuicem.
Corrigere vidistis excessus
Aliorum: quid vobis prædicem.
Sic ad magnum venire iudicem
Vos oportet, qui iudex est sciens
Leges cunctas vsque ad radicem.
Iusticiam præuenit sapiens.

ADVOCATVS.

Hoc iuris est, quod ratio fiat,
Nec quid contra tendo proponere.
Quod mors cuncta mundo surripiat
Sententiæ volo comparere.
Alterius nummos surripere
Dudum cœpi; timeo nimium
Coram tantum iudicem parere
Cuncta reddens ad iustum premium.

XXIX.

MVSICVS.

Vado mori gaudens. non gaudeo tempore longo:
Mundi dimitto gaudia, vado mori.

M A C A B R I

Figura Mortis ducentis Musicum.

Veni mime, qui cantus & odas
 Chorasque cum modulantiâ
 Harmonica choreantibus das
 Arte tua fusa lætitiâ.
 Cerne si nos in hac præsentia
 Itius bene; pande nobis iter.
 Scientiam sine fallacia
 Bonus debet pandere magister.

MUSICVS.

Choreare taliter non curo,
 Non gratenter hoc volo facere.
 Si mors adest, viuere non spero:
 Quomodo tunc possum choreare?
 Plus ne quibò sonos euomere.
 Mors me tenet casibus in istis.
 Talis vadit choreas ducere,
 Cuius cor est languidus & tristis.

XXX.

P A R O C H V S.

Vado mori, cernens quod mors cunctis dominatur,
 Tensa videns mortis retia vado mori.

Figura Mortis ducentis Parochum.

Mors properat, fuga nulla patet, mortale tributum
 Soluere naturæ lege tenetur.

M O R S.

Transi cito rector animarum,
 Qui mortuos & viuos solebas

Come-

Comedere, causa decimarum
 Et non Dei templis seruebas.
 Ut ceteris exempla monstrabas,
 Recipies tuum seruitium.
 Tibi fiet, sicut faciebas.
 Omni pœnæ debetur præmium.

C V R A T V S.

Velim nolim cogor me reddere.
 Nullus homo, quem mors non inuadat.
 Meas tædet oues dimittere,
 Has ne lupus dente fero lædat.
 Cum spiritus à corde recedat,
 Virtus abest, relinquitur munus.
 Quid nunc dicam, si iudex accedat?
 Felix ille, quem quitat Dominus.

X X X I.

R V S T I C V S.

Vado mori pauper; nil mecum defero, mundo
 Contempto mundus transeo, vado mori.

Figura Mortis ducentis Agricolam.

M O R S.

Pauper dolens, languidus, patiens
 Agricultor, te mori conuenit.
 Laborasti viuendo moriens:
 Tibi nullus in pœnis subuenit.
 Huc accede. nam finis aduenit
 Cunctis æqua. Stultus est igitur
 Qui nunquam se casurum meminit,
 Sed viuere semper opinatur.

M A C A B R I

A G R I C V L T O R .

O quotiens te mors peroptavi,
 In pœnis cum tantis languescerem.
 Nunc me terres: te desideravi,
 Et vtinam te nunquam viderem.
 Si vitare possem te, vitarem.
 Quanquam corpus labore vexetur
 Hac & illac, sed ego nescirem.
 Nulla quies in hoc mundo datur.

XXXII.

P R O M O T O R .

*Corporis & animæ societas non firmo vinculo coheret, facile dirimitur,
 Stultum est in eo confidere, quod leui perditur casu.*

Figura Mortis ducentis Promotorem.

Pauperis & Regis communis lex moriendi,
 Dat causam flendi, si bene scripta legis.

M O R S ,

Accedite Domine Promotor
 Nunc expedit adire Curiam,
 Respondere decet tanquam motor
 Si fecistis quandam iniuriam,
 Aliis enim fatis penuriam
 Deditis, & non semper iuste,
 Emendare decet fallaciam.
 Male agit, qui viuit iniuste.

P R O M O T O R .

Mors heu mihi præstat sudarium
 Et nil prodest hinc audientia:

Recepissem meum salarium
 Illorum qui sunt in sententia.
 Vti decet pro nunc prudentia.
 Mors me cogit: sum subito captus.
 Nihil prodest quam patientia.
 In peccatum raro cadit iustus.

XXXIII.

CUSTOS CARCERIS.

Ferro, peste, flama, vinclis, ardore, calore,
 Mille modis lethi miseros mors vana fatigat.

Figura Mortis ducentis Custodem carceris.

M O R S.

Tu etiam magister carceris,
 Qui plurimos tenuisti vinctos,
 Veni mecum: tu de nostris etis,
 Et corporis ero tui custos.
 Vigilasti saepe super cunctos:
 Sed in terra tibi provideo.
 Sic termino iustos & iniustos.
 Mori decet quando placet Deo.

CUSTOS CARCERIS.

Heu quot vinctos habebam diuites;
 Quorum nummos prope recepissem:
 Et sic modo dare me inuites.
 Sed huc nunquam libens accessissem.
 Choreare taliter inuicem
 Non curarem: illud vere scitur.
 Crede mihi illuc non iuissem.
 Nam scit Deus qui recte loquatur.

XXXIV.

P E R E G R I N V S.

Omnes enim mors cadere facit: sed post illam viuentibus
pie celsus iudex Deus miranda promittit.

Figura Mortis ducentis Peregrinum.

Vita quid est hominis, nisi res vallata ruinis?
Est caro nostra cinis, modo principium, modo finis.

M O R S.

Peregrine scitis cucurristis
Hinc & inde, vt bonus aduena:
Vnde sæpe vexatus fuistis.
Cur facies est vestra pallida?
Oratio vobis est valida:
Nam Domino (vt credimus valde)
Omnimodo est semper placida.
Qui laborat, dignus est mercede.

P E R E G R I N V S.

In diuersis vero temporibus
Hinc & inde peregre cupiui:
Vbi fui magnis laboribus
Fatigatus, sed libenter iui.
Nunc gratiam summi Dei viui
Salariis credo recipere.
Nam omnia, vt scio & sciui,
Quanquam tardet, decet dimittere.

XXXV.

XXXV.

P A S T O R.

Non sum securus, hodie vel cras moriturus:
Intus siue foris est plurima causa timoris.

Figura Mortis ducentis Pastorem.

M O R S.

Et vos pastor venite leuiter,
Non expedit hic modo restare.
Oues vestras gregesque breuiter
Dimittetis: sic oportet stare.
Non potestis pro nunc deuiare
Cum præmium iuste acquiritur.
Sic meditor vos alleuiare.
Felix ille qui bene moritur.

P A S T O R.

O quam oves magno periculo
Restant sæpe sine conductore.
Nam & lupus semper in angulo
Has deuorat carentes rectore.
Qui regitur à summo pastore
Sæpe vitet pessimam pressuram.
Simus ergo sub illo auctore.
Super cunctos mors facit morsuram.

XXXVI.

M I N O R I T A.

Vado mori, sed nescio quo, sed nescio quando.
Quo me cumque loco vertereo, vado mori.

Figura mortis ducentis Cordigerum.

Carnis vita, labor; carnis conceptio, tabes
Menstrua; putredo, finis; origo, lutum.

M O R S.

Vos Cordiger frater sequimini,
Post pastorem satis prædicastis.
De hac morte si moriemini,
Inde minus mirari debetis.
Nam maiores mors mordet, videtis
Experta re. quantumque subito
Dicta vestra factis comprobatis,
Semper mors est percutere præsto.

C O R D I G E R.

O mi quid est in mundo viuere?
Nullus tutus stat in hoc seculo.
Quo vanitas non cessat crescere,
Tunc venit mors cum suo baculo.
Nil mirum est, si modo tremulo
Quam vixerim mundo mendicitus
Quicquid feci, mecum nunc baiulo.
Sapientis est peccator contritus.

XXXVII.

I N F A N S.

Vado mori iuuenis, quia nil valet ipsa iuuentus.
De nece protegere nequeo, vado mori.

*Figura Mortis ducentis infantem in cunis
iacentem.*

M O R S.

Parue puer nuper infans nate,
 Hic facies moram paruissimam.
 Nam tributum iudex petit à te
 Faciendo finem breuissimam.
 Choreabis odam nouissimam,
 Vt cæteri: mors tibi detur.
 Non teneas illam rem maximam.
 Qui plus viuit, plus pati tenetur.

P V E R.

A a a, iam loqui nescio,
 Infans cum sim paruus lingua mutus,
 Heri natus, & nunc deficio
 Ad tumulum parere citatus:
 Intrans mundum tunc soluens exitus.
 Sed stat idem mors cunctis communis.
 Dum Deus vult, deficiunt status,
 Vno motu fenis & iuuenis.

XXXVIII.

C L E R I C V S.

Vado mori; miserere mei Rex inclite Christe:
 Omnia dimittens debita, vado mori.

Figura Mortis ducentis Clericum.

Sperma prius, modo saccus olens, post vermibus esca
 In tumulo: pro qua dote superbit homo?

M O R S.

Creditis vos euadere mortem,
 Fugiendo, Clerice? scitis ne

M A C A B R I

Quod dura mors non respicit fortem?
 Nec Clericum pro suo nomine?
 Non propicit mors vestrae coronæ.
 Et si nomen vestrum sit Iohannes
 Aut Guillelmus, est mori commune.
 Dum Deus vult, sic corrigit omnes.

C L E R I C V S.

An deceat Clericum iuenera
 Cupientem suo seruitio
 Peruenire ad maiorem finem.
 Admirari satis hoc nescio.
 Dudum mea fuit intentio
 Ut ditarer, sed multum mihi stat
 Mors obiecta meo principio.
 Vix perficit stultus quod cogitat.

XXXIX.

H E R E M I T A:

Vado mori sperans vitam sine fine manentem,
 Sprensus presentem: sic bene vado mori.

*Figura mortis ducentis Eremitam, habentem à dorso
 sequentem Mortem.*

Cum fex, cum fimus, cum res vilissima fimus,
 Vnde superbimus? in terram terra redimus.

M O R S.

Venite post pater Heremita,
 Quamuis sitis in loco deserto,
 Choreare vos conuenit ita,
 Exite nunc de loco cooperto.

Oculo si vidistis aperto
 Contemplando multa Dei facta,
 Non impedit mortem suo facto.
 Vita non est hereditas tuta.

H E R E M I T A.

Nunc oportet mori, bene credo;
 Condemnatus sum per Parlamentum
 Summi Regis: nec hæc solitudo
 Heremorum tardabit arrestum.
 Deum meum vnum rogo tantum,
 Quod soluat me, quem de limo fecit.
 Effecit me hic mundi contentum.
 Nihil habet, cui nihil sufficit.

M O R S.

Bene dicis, sic debes dicere:
 Nullus liber à morte mortalis.
 Qui se male nouerit viuere,
 Choreare sciat se cum malis.
 Sit igitur quilibet fidelis
 Catholicus sequens Dei vias.
 Subita mors est dubitabilis:
 Non est vnus, qui sciat suum cras.

X L.

L A N C E A R I V S M I L E S.

Paucitas dierum meorum finietur breui. Dimitte ergo me Do-
 mine, vt plangam paululum dolorem meum, antequã vadam.

Figura Mortis ducentis Hastatorem.

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt,
 Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

M O R S.

Super campos, vrbesque, opida
 Comedisti pullas atque pullos.
 Et ego mors sum tibi trepida,
 Quamuis tamen non dimitto vllos.
 Oppressisti magnos & paruulos
 Tanquam hastator quam validissimus
 Quanti facis barbam & capillos.
 Valet primus sicut nouissimus.

H A S T A T O R.

Nunc timeo illud passagium.
 Nam mors semper cunctis terribilis
 Sed est via vera mortalium,
 Quamuis tamen sit mihi crudelis.
 Contra illam nulla res utilis.
 Quid prodesset ergo defendere?
 Cum debitum iuris naturalis
 Vni quisque tenetur reddere.

XLI.

S T V L T V S.

Vado mori stultus: mors stulto vel sapienti
 Non iungit pacis fœdera; vado mori.

Figura Mortis ducentis Stultum.

M O R S.

Tu fatue, si nunc hic choreas
 A natura hoc tibi prouenit,
 Sed aspice ne modo pereas.
 Sic omnibus pergere conuenit.

In Scriptura quilibet inuenit,
 Quod omnibus mori est statutum.
 Stultus est, qui hoc non meminit.
 Nam omnis res tendit ad vltimum.

S T V L T V S.

Hic sunt omnes boni amici
 Chœreantes veluti concordēs;
 Quamuis tamen erant inimici
 Quam plurimi, & mundo discordes.
 Pauci vero sunt misericordes.
 Sed idem sunt stultus & sapiens.
 Qui conspicias ergo hoc, memor es.
 Qui non timet Deum, insapiens.

X L I I.

Dies mei sicut umbra declinauerunt; & ego sicut fœnum arui. Tu autem Domine in æternum permanes.

Figura Auctoris, habentis ante se iacentem mortuum.

Esto memor, quod puluis eris & vermibus esca,
 In gelida putrens quando iacebis humo.
 Non erit in mundo, qui te velit vltra videre,
 Cum tua rancidior sit caro rupta cane.

*ANGELVS in figura tenens chartam cum
 inscriptis versibus.*

Mortales Dominus cunctos in luce creauit
 Ut capiant meritis gaudia summa poli.
 Felix ille quidem, qui mentem iugiter illuc
 Dirigit, atque vigil noxia quæque cauet.

Nec tamen infelix, sceleris quem pœnitet acti,
 Quisque suum facinus plangere sæpe solet.
 Sed viuunt homines, tanquam mors nulla sequatur,
 Et velut infernus fabula fana foret.
 Cum doceat sensus, viuentes morte resoluī,
 Atque herebī pœnas pagina sacra probet.
 Quas qui non metuit, infelix profus & amens
 Viuit, & extinctus sentiet ille rogam.
 Sic igitur cuncti sapientes viuere certent,
 Vt nihil inferni sit metuenda palus.

A V C T O R.

Vos videntes in hac protractura
 Omnes status mundi choreantes,
 Hic norate qualis sit natura
 Humanorum. dirigite mentes,
 Nunc viuentes, statim macrientes,
 Putrescentes relictis omnibus
 De carnibus vermes nutrientes,
 Omnes status sunt dati vermibus.
 Nil est homo, qui bene cogitat,
 Nisi ventus res transitoria.
 Quisquis videt, clare qui pensitat
 Hanc choream nudam laticia.
 Hæc igitur cunctis historia
 Sit permanens & mente stabilis:
 Vt quilibet fruatur gloria.
 Fœlix ille, qui gaudet in cœlis.
 Vtile est, quod rememoretur
 Mane, sero. nam talis hodie
 Viuit sanus, qui cras morietur.
 Ergo quisque credat historia.
 Sunt aliqui mundana gloria
 Tam dediti, quod quidquid agatur
 Nihil credunt, pleni laticia
 Nunquam credunt quousque tangantur.
 O quanti sunt, qui hic abutuntur,
 Ac non esset verus paradïsus
 Aut infernus: sed cruciabuntur,
 Vt scriptura testatur omnibus.
 Absoluti cunctis reatibus
 Vos orate, qui nunc hac transitis,
 Vt amici saluentur precibus,
 Cum orare valeat defunctis.

A V C T O R

A V C T O R.

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite,
 Qui vt umbra præteritis, oculos hic figite,
 Humanæ mortalitatis intuentes speculum,
 Vt quid estis cognoscatis, & quid præsens seculum.
 In hoc enim quid humana patenter ostenditur
 Vita fit, & res mundana, quæ tantum diligitur.
 Ecce quicquid in præsentis seculo conspicitis,
 Cito transit, instar venti nil durare cernitis,
 Nam vt fœnum exarescit carnalis viriditas,
 Et vt fumus euanescit mundana iocunditas.
 Transit honor mundialis, transit & potentia,
 Pulchritudo mundialis, mundi que prudentia.
 Mortem ergo cogitate, finem transeuntium:
 Nec in mundi vanitate quærat is solatium.
 Si mortem attenderitis, huiusque miseriam
 Vitæ, iam inuenietis doloris materiam.
 Vita multis est resperfa amaritudinibus,
 Et mors tandem vniuersa tollit cum hominibus.
 Quicquid producit in esse natura mirabilis,
 Tot consumat est necesse mors infatiabilis.
 Nam per pomum, quod gustauit primus parens vetitum,
 Mors in mundum subintravit suæ legi subiectum.
 Vnde per culpam deiecta est humana dignitas
 Mortis legibus subiecta, tota que posteritas.
 Quis tam prudens? quis tam fortis stetitse legitur,
 Qui gustum amaræ mortis euasisse creditur?
 Samlon moritur robustus, Salomon doctissimus,
 Absalon forma venustus, David que sanctissimus,
 Christus quoque mortis diræ priusquam substinuit
 Pœnam, ad thronum gloriæ redire non potuit.
 Cum ergo sit certa mortis pœna, quam euadere
 Nequitis, in re terrena nolite spem ponere.
 Qui spem ponit in mundanis, manifeste fatuus
 Comprobatur. nam inanis hinc transit & vacuus.
 Quod profecto rationis oculum habentibus
 Patet huius visionis formam intuentibus.

V I S I O H E R E M I T Æ.

Fuit quidam Heremita vitæ commendabilis,
 Cui reuelatur ista visio mirabilis.
 Nocte quadam dum ingressus lectulum quiescere
 Vellet, sopore depressus vidit renitescere
 Quendam habitu regali virum potentissimum,

Alium quoque legali iure peritissimum.
 Iuxta quos miri decoris mulier apparuit,
 Quæ gemmis & auro foris adornata nituit:
 Quos cum cerneret latenter in campo consistere,
 Et de vanis se iactanter audiret extollere:
 Mox tres mortuos foetentes putrefactis carnibus,
 Vermibus scaturientes, deformes aspectibus,
 Vidit nimio stupore repletus emergere,
 Et ad viuos cum mœrore se statim conuertere.
 Quorum quilibet patebat vnum de viuentibus,
 Quem dire redarguebat de vanis sermonibus.
 Igitur Rex ornamenta indutus regalia
 Stabat mente tumultenta prorumpens in talia:

Non est potestas super terram, quæ comparetur mihi, qui factus sum ut nullum timeam.

VANA POTENTIA.

Quis stirpe tam generosus, tam fortis potentia,
 Tam diues, tam gloriosus status excellentia
 Qui mihi possit æquari, vel me sit sublimior?
 Præfertim qui sine pari cunctos supergradior.
 Mihi incuruantur militesque seruiunt,
 Principes atque Prælati subiecti obediunt.
 Me honore prosequuntur vniuersi populi,
 Et parati assequuntur mea iussa singuli.
 Quem volo, statim exalto; quem volo, præficio
 Cæteris; atque ex alto quem volo deicio.
 Nec in mundo dominatur tantus, qui opponere
 Se mihi non vetatur, vel me iam offendere.
 Aurum, gemmas & cunctorum habens affluentiam,
 Temporalium bonorum nullam indigentiam
 Patior, nullaque cura mea mens deprimitur,
 Nec extrinseca pressura caro mea teritur,
 Corporis in sospitate perseuero iugiter,

Et pa-

Et pacis securitate gaudeo similiter.
Denique boni nullius egens nihilominus
Imperator eximius ego sum & Dominus.

A C T O R.

Regem hæc incaute verba loquentem aggreditur
Mortuus Rex, atque acerba voce sic loquitur:

*Hodie Rex es, & cras morieris: quid omnis
potentatus vita brevis.*

R E X M O R T V V S.

O stulte & insensate, rationis lumine
Carens: ô intus excæcate erroris caligine,
Quid te iactas de labentis potestate seculi,
Cuius carnem morientis comedent vermici?
Nosce miser, quod mortalis es & corruptibilis,
Mihi futurus æqualis fœtens & horribilis.
Rex inuictus fui dictus, potens & ditissimus;
Sed ecce iam sum relictus sub terra nudissimus.
Quid præterita dulcedo? quid laus? quid imperium
Mihi prodest? qui putredo sum & esca vermium.
Respice cuncta mundana quomodo pertranscunt,
Mente qualiter insana his nimirum pereunt.
Nil hîc verum, nil mansurum, nil firmum, nil stabile,
Sed falsum atque nociuum, caducum & labile.
Est delectamentum mundi, laus, honor, & gloria;
Aurum simul & argentum, cuncta transitoria.
Cito ergo resipisce, depone stultitiam;
Et protinus ingemisce deprecando veniam
Culpis, nec in his terrenis confidas diuitiis,
Ne cœlestibus amcenis careas deliciis.

Itaque Legis peritus inflatus superbia
Fatur mollibus vestitus hæc & his similia:

*Magnus effectus sum, & precedo sapientia omnes, qui sunt
& qui ante me fuerunt.*

V A N A P R V D E N T I A.

Merito possum lætari, cui in prudentia
Quis non valet comparari, nec in eloquentia.
Me certatim venerantur diuites cum pauperibus,
Et pro suis deprecantur causis cum muneribus.
Regum quippe commensalis & consiliarius,
Eorum collateralis sum & necessarius.
Per me regunt & disponunt, decernunt & iudicant,
Promouent atque deponunt, ditant & magnificant.
Illum facio priuari suo beneficio,
Hunc honesto deputari procurans officio.
Sic & illum iudicari reum in iudicio,
Istum vero liberari mortis à supplicio.
Veritatem impugnare noui & subuertere:
Necnon mihi aduersantes penitus confundere:
Reum atque criminofum scioque defendere:
Et dum volo virtuofum peruersum ostendere.
Præter ista sum expertus in omni scientia,
Et transcendere repertus cunctos sapientia.
Ad hæc mortuus secundus respondebat acriter,
Et Legistam gemebundus increpabat taliter:

*Ne glories in sapientia: quæ sapientia mundi huius stulti-
tia est apud Deum.*

S A P I E N S M O R T V V S.

Dic destructor veritatis, fraudis & maliciæ
Adiuuentor, æquitatis hostis, & iusticiæ,

Cur cor tuum eleuatur de tua prudentia,
 Quæ nil ex se comprobatur quam pura dementia.
 Iam stultiloquam compeſce linguam, & confidera
 Quam vanum ſit tuum eſſe in hac vita miſera.
 Nunc potitur ſanitate prouectus honoribus,
 Cras cadauer fœditate plenum & fœtoribus.
 Noli ergo te iactare, noli que tumefcere,
 Qui mortem nec defraudare nec vales effugere.
 Infelix animaduerte, quid es & vnde veneris:
 Per me ſciens, quod certe velut vmbra præteriris.
 Prudens etiam & aſtutus, in lege doctiſſimus,
 Sed nunc cœno inuolutus putreo viliffimus.
 Magnus quondam & dilectus cum multis hominibus,
 Iam per mortem ſum effectus odioſus omnibus.
 Contemplare diligenter quam difformis corpore
 Nunc ſum, qui tam eminenter fulſi retro tempore.
 Et tuæ corruptionis frequens meditatio
 Tibi ſit conuerſionis ſalubris occaſio.

A C T O R.

Fœmina nitens candore & ornatu vario
 Talia tumefcens ore profert temerario:

Non eſt ſimilis mei ſuper terram in aſpectu, & pulchritudine, & deornatu membrorum.

V A N A P V L C H R I T V D O.

Non eſt pulchrior depicta mea quam effigies,
 Nec præclarius amiſta mulieris ſpecies.
 Me videre delectatur Regia ſublimitas,
 Eſſe mecum reputatur ſummaque iocunditas.
 Formæ quoque venuſtate ſum incomparabilis,
 Et membrorum quantitate decenti laudabilis:
 Sine ruga, ſine ſorte, non confecta macie,

Fulgens veste, læta corde, floridaque facie.
 Vultum meum intuentes admirantur oculi.
 Principes atque potentes me frequentant & populi.
 Nam aspectu gratiosa, vultuque amabilis,
 Omnes certe velut rosa præcello mirabilis.
 Quare merito lætari cæteris plus debeo,
 Quæ decore singulari omnibus præfulgeo.
 Et cum tantæ speciei sim, nullam inopiam
 Patior, mundanæ rei omnis habens copiam.
 Reges enim inflammati amoris incendio
 Mei, semper sunt parati implere quæ cupio.
 Inde prorsus nil deesse mihi posse video,
 Nil nocere, nil obesse. quapropter sic gaudeo.

A C T O R.

Hæc postquam viua prætendit decore conspicua,
 Ipsam dire reprehendit appropinquans mortua:

Fallax igitur est pulchritudo, quæ ad modum floris decedens protinus emarcescit.

F E M I N A M O R T V A.

Cur, inquit, præsumptuosa, cur tantum extolleris?
 Stulta quoq; & ventosa imprudenter loqueris?
 An nescis, quod pulchritudo facile dilabitur?
 Quam tam leuis ægritudo tollere dinoscitur.
 Cerne mei iam figuram horrendi cadaueris,
 Et consimilem futuram te pro certo noueris.
 Per me liquet, quod membrorum nil prodest formositas,
 Et nil indumentorum valet præsumptuositas.
 Quoniam enim speciosa fui & ornatu fulgida:
 Iam sum vermibus corrosa, & effecta fœtida.
 Sic nimirum marcescet decor tui corporis,
 Atque caro computrescet post pusillum temporis.

Etsi

Et si tu nunc pulchra foris appares & candida,
 Nigra plenaque fœtoris tunc eris & horrida.
 Nunc dilecta, tunc despecta cunctis ab hominibus
 Luto iacebis proiecta, cibus data vermibus.
 Hæc in animo reuoluas, hæc semper recogita.
 Nam necesse est vt soluas tandem mortis debita.
 Nulla namque fortitudo, nulla namque prudentia.
 Liberat, aut pulchritudo mortis ab angustia.

A C T O R.

Mortem ergo timeatis, quæ nec arte fallitur,
 Nec muneribus oblatis quibuscumque flectitur,
 Nec terrea potestate quandocumque vincitur,
 Nec decoris venustate ad parcendum trahitur.
 Mortem autem metuentes declinate vitia,
 Mente semper recolentes Christi beneficia,
 Vt gehennæ fugientes pœnam, eius gratia
 Cœli possitis gaudentes intrare palatia.

FINIT CHOREA MACABRI.

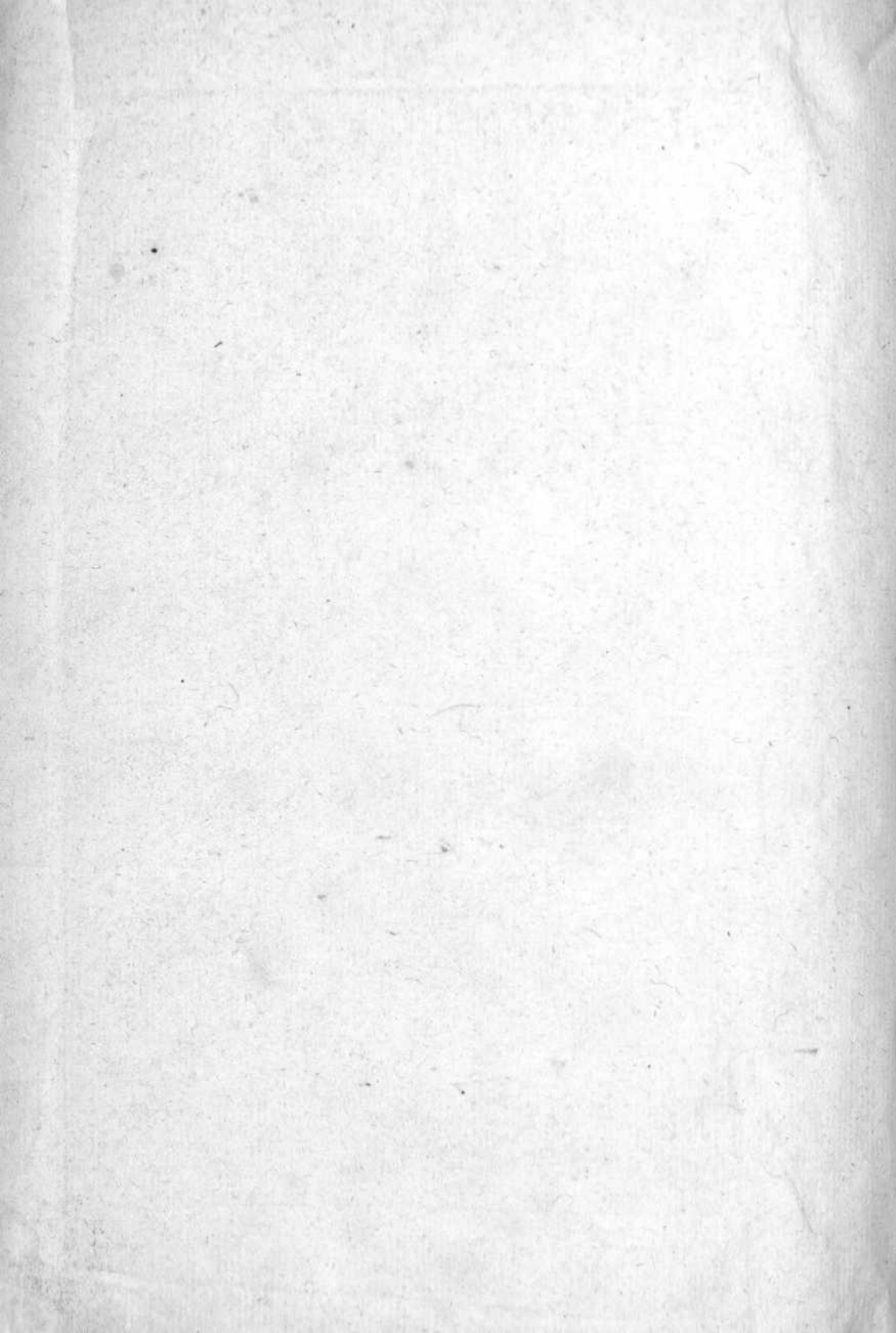
HANOVIAE,

*Typis VVeckelianis apud haredes
Joh. Aubrii.*

M. DC. XIII.

C.
10 em

CPT

39846

AMOR
SPECVL
VITÆ
HVMAN

